T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ-CERRAHPAŞA
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS

ÇOCUK VE GENÇLİK TEMALI SOSYAL HİZMET AKADEMİK YAYINLARININ ETİK DEĞERLENDİRİLMESİ: META-ANALİZ

SİNEM ARSLANKOÇ

DANIŞMAN
DOÇ. DR. TANER ARTAN

SOSYAL HİZMET ANABİLİM DALI
SOSYAL HİZMET TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

İSTANBUL-2021

İTHAF

Bu mütevazı çalışmamı katkı sağlamasını umarak tüm değerleri araştırmacılara ve akademi dünyasına ithaf ediyorum.

TEŞEKKÜR

Öncelikle tüm hayatım boyunca her koşulda beni destekleyen, sevgilerini benden esirgemeyen, eğitim hayatımın her bir basamağını başarılı bir şekilde tamamlayabilmemi sağlayan değerli aileme,

Tüm üniversite yaşamı boyunca engin tecrübeleri ile bizleri donatan, bugünlere gelmemizde emeği olan ve ayrıca tez sürecimde desteğini asla esirgemeyen sevgili tez danışmanım Doç. Dr. Taner ARTAN'a,

Araştırmam kapsamında tüm zorlukların üstesinden gelebilme noktasında bana yardımcı olan, rehberlik eden, tez yazım sürecinde gerek düşünceleri gerekse önerileri ile araştırmama değer katan sevgili Arş. Gör. Tuğba CANBULUT'a,

Motivasyon noktasında beni her daim güçlendiren, çalışma yaşamımı benim için özgürleştirici kılan İstinye Üniversitesi Sosyal Hizmet Bölümü'ndeki sayın hocalarıma ve değerli çalışma arkadaşlarıma,

Yeni bir yola girdiğim bu araştırmamda bilinmemezlikleri ortadan kaldırmama yardımcı olan, iletişim kurma noktasında beni geri çevirmeyen ve tezime katkıda bulunan tüm hocalarıma,

Lisans ve yüksek lisans sürecim boyunca beni yalnız bırakmayan ve aldığım her kararda beni destekleyen sevgili arkadaşlarıma teşekkürlerimi borç bilirim.

Bu çalışma, İstanbul Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Birimi tarafından desteklenmiştir. Proje No: 35499

İÇİNDEKİLER

İTHAF ..... İİ
TEŞEKKÜR ..... İİİ
TABLOLAR LİSTESİ ..... Vİİİ
ŞEKİLLER LİSTESİ ..... İX
SEMBOLLER / KISALTMALAR LİSTESİ X
ÖZET ..... Xİ
ABSTRACT ..... Xİİ
1. GİRİŞ VE AMAÇ 1
2. GENEL BİLGİLER 5
2.1. ETİK KAVRAMI 5
2.1.1. Etik Kavramının Boyutları 10
2.1.1.1. Etik Kavramının Bireysel Boyutu 10
2.1.1.2. Etik Kavramının Örgütsel Boyutu 11
2.1.1.3. Etik Kavramının Toplumsal Boyutu 12
2.1.2. Etiğin Kritik Öğeleri 12
2.1.2.1. Etiğin Kritik Öğesi: Ahlak 13
2.1.2.2. Etiğin Kritik Öğesi: Değer 16
2.1.2.3. Etiğin Kritik Öğesi: Kültür 18
2.1.2.4. Etiğin Kritik Öğesi: Norm 19
2.1.3. Etik Türleri 20
2.1.3.1. Normatif Etik 20
2.1.3.2. Meta-Etik 22
2.1.3.3. Uygulamalı Etik 23
2.1.4. Etik Sistemler 24
2.1.4.1. Amaçlanan Sonuç Etiği 26
2.1.4.2. Kural Etiği 27
2.1.4.3. Toplumsal Sözleşme Etiği 28
2.1.4.4. Kişisel Etik 30
2.2. SOSYAL HİZMET, ETİK VE DEĞERLER 32
2.2.1. Mesleki Etik 35
2.2.1.1. Meslek Kavramı 35

2.2.1.2. Mesleki Etik Kavramı 36
2.2.1.3. Mesleki Etik Kodlar 38
2.2.2. Sosyal Hizmet Etiği 41
2.2.3. Sosyal Hizmet Değerleri ve Etiğinin Dönüşümü 44
2.2.3.1. Ahlaki Dönem 44
2.2.3.2. Değerler Dönemi 45
2.2.3.3. Etik Kuram ve Karar Alma Dönemi 46
2.2.3.4. Etik Standartlar ve Risk Yönetimi Dönemi 47
2.2.4. Sosyal Hizmetin Etik İlkeleri 49
2.3. DEĞER TEMELLİ SOSYAL HİZMET 52
2.4. SOSYAL HİZMET ARAŞTIRMASI 57
2.4.1. Sosyal Hizmet Araştırmasında Etik İlkeler 60
2.4.1.1. Araştırma Katılımcılarıyla İlgili Etik İlkeler 62
2.4.1.2. Araştırmacıyla İlgili Etik İlkeler 67
2.4.1.3. Araştırmanın Raporlama Süreciyle İlgili Etik İlkeler 71
2.4.2. Sosyal Hizmette Araştırmanın İşlevi 73
2.4.2.1. Bir Bilgi Edinme Yolu Olarak Bilimi Destekleme 74
2.4.2.2. Hesap Verebilirliği Arttırma 76
2.4.2.3. İletişimi Arttırmak 77
2.4.2.4. Sınırlı Kaynaklara Erişimi Kolaylaştırma 78
2.5. ÇOCUK VE GENÇLERİN KATILIMCI OLDUĞU ARAŞTIRMALARDA ETİK İLKE VE STANDARTLAR 79
2.6. ÇALIŞMANIN KURAMSAL TEMELİ 85
3. GEREÇ VE YÖNTEM 90
3.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi 90
3.2. Araştırmanın Modeli 91
3.2.1. Meta-Analizin Tanımı 91
3.2.2. Meta-Analizin Tarihçesi 94
3.2.3. Meta-Analizin Avantajları 96
3.2.4. Meta-Analize Yönelik Eleştiriler 98
3.2.5. Meta-Analizin Amaçları 100
3.2.6. Meta-Analiz Süreci 101

3.2.6.1. Araştırma Konusunun Belirlenmesi ve Araştırmanın Tanım Kümesini Tanımlamak 103
3.2.6.2. Araştırmada Test Edilecek Hipotezlerin Belirlenmesi 104
3.2.6.3. Araştırma Analizine Dâhil Edilecek Çalışmaların Kriterlerini Oluşturmak ve Çalışmaları Saptamak 105
3.2.6.4. Araştırma Analizi İçin Veri Tabanı Oluşturmak (Kodlama) 105
3.2.6.5. Araştırma Analizi İçin Ortak Ölçütleri Belirlemek 106
3.2.6.6. Araştırma Analiz Sonuçlarını Birleştirmek 106
3.2.6.7. Araştırma Analiz Sonuçlarını Raporlaştırmak 107
3.2.7. Meta-Analiz Türleri 107
3.2.7.1. Grup Karşılaştırması 108
3.2.7.2. Korelasyon Meta-Analizi 108
3.3. Örneklem 109
3.3.1. Dahil Edilme Kriterleri 109
3.3.2. Hariç Tutulma Kriterleri 109
3.4. Kodlama 110
3.5. Araştırmanın Hipotezleri 110
3.6. Verilerin Toplanması 111
3.6.1. Tarama Yapılan Kaynaklar ve Veri Tabanları 111
3.6.2. İlgili Alanyazın Taramasında Kullanılan Anahtar Kavramlar 112
3.6.3. Makale Taramasında Elde Edilen Çalışmalar 112
3.6.4. Tez Taramasında Elde Edilen Çalışmalar 114
3.7. Verilerin Analiz Edilmesi 116
4. BULGULAR 119
4.1. Çalışmalara Ait Betimleyici Veriler 119
4.2. Çalışmaların İçeriklerine Dair Veriler 127
4.3. Genel Etkiye İlişkin Bulgular 144
5. TARTIŞMA 152
5.1. Çalışma Karakteristikleri 152
5.2. Çalışmalara Ait Betimleyici Verilere Yönelik Tartışma 154
5.3. Çalışmaların İçeriklerine Dair Verilere Yönelik Tartışma 159
5.4. Genel Etkiye İlişkin Bulgulara Yönelik Tartışma 166
6. SONUÇ VE ÖNERİLER 169

6.1. Sonuç 169
6.2. Öneriler 172
6.2.1. Meta Analiz Uygulamasına Yönelik Öneriler 172
6.2.2. Araştırmacılara Yönelik Öneriler.....173
KAYNAKLAR 175
HAM VERİLER 192
FORMLAR 208
İNTİHAL RAPORU İLK SAYFASI.....210

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1:Etik Sistemler 25
Tablo 2:Etik Kodların Oluşturulmasında Ele Alınan Birtakım Temel İlkeler..... 40
Tablo 3:Sosyal Hizmet Araştırmalarında Etik İlkeler 61
Tablo 4:Bilgilendirilmiş Onam Kontrol Listesi..... 64
Tablo 5:SCDR'nin Etik İlke ve Standartları..... 82
Tablo 6:Çalışmaların Yıllara Göre Dağılımı 120
Tablo 7:Çalışmaların Yayımlandığı Kurumlara Göre Dağılımı 120
Tablo 8:Çalışmaların Yayımladıkları Dergilere Göre Dağılımı 121
Tablo 9:Çalışmaların Yayımlandıkları Şehirlere Göre Dağılımı..... 122
Tablo 10:Çalışmaların Örneklem Büyüklüğü Göre Dağılımı..... 123
Tablo 11:Örneklem Grubuna Göre Dağılımı..... 124
Tablo 12:Kaynağın Yer Aldığı Veri Tabanı 124
Tablo 13:Kaynağın Adında Bulunan Sıfatlar 125
Tablo 14:Çalışmaların Yayın Türüne Göre Dağılımı 125
Tablo 15:Tez Çalışmalarının Bağlı Olduğu Üniversiteler..... 126
Tablo 16:Tez Çalışmalarının Bağlı Oldukları Anabilim Dalları/Programları 126
Tablo 17:Çocuk Katılımcıların Yer Aldığı Çalışmalardaki Etki Büyüklükleri ve Heterojenlik Testi 144
Tablo 18:Genç Katılımcıların Yer Aldığı Çalışmalardaki Etki Büyüklükleri ve Heterojenlik Testi 147
Tablo 19:Diğer Katılımcıların Yer Aldığı Çalışmalardaki Etki Büyüklükleri ve Heterojenlik Testi 149

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1:Sosyal Hizmet Değerlerinin Kapsamı 34
Şekil 2:Meta-Analiz Süreci..... 102
Şekil 3:Meta Analiz Türleri 107
Şekil 4:Alanyazın Sonucunda Elde Edilen Makale Çalışmalarının Süreci 113
Şekil 5:Araştırmaya Dahil Edilen Makale Çalışmalarının Sınıflandırılması..... 114
Şekil 6:Alanyazın Sonucunda Elde Edilen Tez Çalışmalarının Süreci 115
Şekil 7:Araştırmaya Dahil Edilen Tez Çalışmalarının Sınıflandırılması..... 116
Şekil 8:Çocuk Katılımların Yer Aldığı Çalışmaların Etki Büyüklüklerinin Dağılımını Gösteren Forest Grafiği (Rastgele Etkiler Modeli)..... 146
Şekil 9:Genç Katılımların Yer Aldığı Çalışmaların Etki Büyüklüklerinin Dağılımını Gösteren Forest Grafiği (Rastgele Etkiler Modeli)..... 148
Şekil 10:Diğer Katılımların Yer Aldığı Çalışmaların Etki Büyüklüklerinin Dağılımını Gösteren Forest Grafiği (Rastgele Etkiler Modeli)..... 150

SEMBOLLER / KISALTMALAR LİSTESİ

TDK: Türk Dil Kurumu

TBMMOB: Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği

NASW: Ulusal Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği

AASW: Amerikan Sosyal Hizmet Uzmanları Birliği

BASW: Britanya Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği

IFSW: Uluslararası Sosyal Hizmet Uzmanları Federasyonu

NOFSW: Ulusal Adli Sosyal Hizmet Örgütü

GSCC: Galler Bakım Konseyi

SSCC: Kuzey İrlanda Sosyal Bakım Konseyi

CSWA: Klinik Sosyal Hizmet Derneği

SHUDER: Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği

SCDR: Çocuk Gelişimi Araştırmaları Derneği

ERIC: Çocuklarla İlgili ve Çocuklarla Birlikte Yapılan Araştırmalardan Gözetilecek Etik Kurallar

ÖZET

ARSLANKOÇ, S. (2022). Çocuk ve Gençlik Temalı Sosyal Hizmet Akademik Yayınlarının Etik Değerlendirilmesi: Meta Analiz. İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Sosyal Hizmet ABD. Yüksek Lisans. İstanbul.

Bu araştırma, çocuk ve gençlik temalı sosyal hizmet akademik yayınlarının etik ilke ve standartlara uygunluğunun incelenmesi ve araştırmacı tarafından belirlenen kriterler doğrultusunda değerlendirilmesi amacıyla yapılmıştır. Meta analiz yöntemi kullanılan bu araştırmada 737 çalışma içerisinden dahil edilme kriterlerine uyum sağlayan 192 çalışmaya yer verilmiştir. Bu çalışmalar araştırmacı tarafından yapılan kodlama yöntemi kapsamında öncelikle biçim daha sonra içerik özelliklerine göre ele alınmış ve yazarların çalışmalarını oluştururken sosyal hizmet araştırmalarında yer alan etik ilke ve standartlara uygun hareket edip etmedikleri incelenmiştir. Son olarak çalışmalar çocuk, genç ve diğer katılımcının olduğu çalışmalar olarak sınıflandırıldıktan sonra her bir örneklem grubuna özgü etki büyüklüklüleri hesaplanmıştır. Etki büyüklüklerinin hesaplanmasında ise grup farklılığı meta analiz yöntemi kullanılmış ve bu modelde standartlaştırılmış etki büyüklüğünü ortaya koyabilmek adına kadın-erkek gibi doğal gruplar oluşturulmuştur. Ayrıca etki büyüklüğünün hesaplanması için Hedges's g değeri benimsenmiş ve rastgele etki modeli tercih edilmiştir. Sonuç olarak elde edilen bulgular doğrultusunda; çocuk, genç ve diğer katılımcıların yer aldığı çalışmalarda kız ve erkek katılımcılar arasında etik ilke ve standartlar bağımlı değişkeni bağlamında farkın boyutunun oldukça küçük olduğu ve cinsiyetler arasında anlamlı bir farklılık olmadığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Meta Analiz, Sosyal Çalışma, Etik, Araştırma

Bu çalışma, İstanbul Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Birimi tarafından desteklenmiştir. Proje No: 35499

ABSTRACT

ARSLANKOÇ, S. (2022). The Ethical Evaluation of Social Work Academic Publications with Children and Youth: Meta Analysis. Istanbul University-Cerrahpasa, Institute of Graduate Studies, Department of Social Work. Master's Thesis. Istanbul.

The research was conducted to examine the compliance of children's and youth-themed social work academic publications with ethical principles and standards to evaluate them in accordance with the criteria determined by the researcher. 192 studies that met the inclusion criteria out of 737 studies were included in this study using the meta-analysis method. Within the scope of the coding method made by the researcher, these studies were handled primarily according to the form and then the content characteristics, and it was examined whether the authors acted in accordance with the ethical principles and standards in social work research while creating their works. Finally, after the studies were classified as studies with children, youth and other participants, effect sizes specific to each sample group were calculated. In the calculation of effect sizes, the group difference meta-analysis method was used and basic groups such as male and famale were formed in order to reveal the standardized effect size in this model. In addition, Hedges's g value was adopted to calculate the effect size and a random effect model was preferred. As a result, according to the findings; children, youth and other participants in studies that included male and famale participants between the dependent variable in the context of ethical principles and standards on the size of the difference is quite small and was not significantly different between the genders were observed.

Key Words: Meta Analysis, Social Work, Ethics, Research

The present work was supported by the Research Fund of Istanbul University. Project No. 35499

1. GİRİŞ VE AMAÇ

Sosyal hizmet; birey, aile, grup ve toplumların sosyal işlevselliklerini arttırarak onları güçlendirmeyi, sosyo-ekonomik ve kültürel ihtiyaçlarını karşılamayı ve böylece tüm bireylere asgari yaşam koşulları sunmayı amaçlayan uygulamalı bir disiplin olarak tanımlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda görev alan sosyal çalışmacılar ise; danışanlarını ve onların içinde bulunduğu çevresel koşulları tanıyarak hareket eden, müdahaleleri sırasında mesleki bilgi, beceri ve değerlerini kullanan ve sosyal hizmet okullarının birinden mezun olan meslek elemanları olarak ifade edilmektedir. Sosyal çalışmacılar, danışanlarının problem çözme becerilerini arttırarak onların ihtiyaç duydukları kaynakları elde etmelerine yardımcı olmaktadır. Aynı zamanda bireyin içinde bulunduğu çevresiyle ilişki kurmasını veya var olan ilişkilerin iyileştirilmesini sağlamaktadır. Kolaylaştırıcı, savunucu, arabulucu, vaka yöneticisi, öğretici, planlayıcı ve politika geliştirici gibi rollere sahip olan sosyal çalışmacının, ifade edilen bu rollerini yerine getirmesi sırasında ise ahlaki çerçeveler doğrultusunda hizmet sunması gerekmektedir. İşte bu noktada ise sosyal hizmet mesleğine ait olan etik ilke ve standartlar gündeme gelmektedir.

Sosyal hizmetin etik ilke ve standartlarına giriş yapmadan önce kavramsal zemini daha iyi temellendirebilmek adına öncelikle etik kavramına bakmak gerekmektedir. Etik; kavramsal açıdan pek çok tanımı barındıran, kanunlar tarafından kontrolü mümkün olmayan ancak insan eylemleri sonucundan meydana gelen bir davranış biçimi olarak ifade edilebilmektedir. Bu davranış biçimi ise belirli kültürel standartları barındırmakta ve bu kültürel standartların ortaya çıkmasını zorunlu kılmaktadır. Bu davranış biçimleri sonucunda oluşan ilke ve standartlar sabit ahlaki kurallar olmamakta içinde bulunulan toplumun sosyo-kültürel yapısına göre farklılık göstermektedir. Dolayısıyla bir toplumda veya kültürde yer alan etik ilke ve standartlar başka bir toplum veya kültürde aynı şekilde uygulanmamaktadır. Sosyal çalışmacılar da bu farkındalığa sahip olmakta ve mesleki etik ilke ve standartları hizmet sundukları toplumsal yapıya göre şekillendirmektedir. Bu noktada sosyal çalışmacıların karşılarına lisans dönemleri boyunca eğitimini aldıkları ve sosyal hizmet etiği olarak adlandırılan bir kavram çıkmaktadır. Sosyal hizmet etiği; sosyal çalışmacılara mesleki rolleri içerisinde rehberlik eden bir kılavuz olmakta ve mesleki açıdan ahlaki olarak kabul edilen unsurların neler olduğunu ve bu ahlaki eylemlerin

herhangi bir anlama sahip olup olmadığını araştırmaktadır. Çünkü sosyal çalışmacılar insan odaklı hizmet sunduklarından ve değer temelli bir yaklaşıma sahip olduklarından dolayı bazı durumlarda etik açıdan birtakım zorluluklara karşı karşıya kalabilmektedir. Bu zorlukların üstesinden gelmek için ise sosyal hizmet mesleği, sosyal çalışmacılar için profesyonel ve sosyal açıdan kabul gören birtakım kılavuzlar hazırlamaktadır. Bahsedilen bu kılavuzlar sosyal hizmet etik ilke ve standartları olarak ifade edilmektedir.

Sosyal hizmet etik ilke ve standartları yalnızca sosyal hizmetin mesleki uygulamalarında değil aynı zamanda sosyal hizmet araştırmalarda da büyük öneme sahip olmaktadır. Sosyal hizmet araştırmaları, araştırma yöntemlerinin kullanımıyla birlikte bireylerin var olan problemlerini çözmek ve uygulanması mümkün olan yeni bilgilerin ortaya çıkmasını sağlamak amacıyla yapılan araştırmalardır. Sosyal hizmet araştırmaları, bireylerin sosyo-ekonomik değerlerine özen göstermekte, kuramsal bir temele dayanmakta, müdahale sürecinde kalıcı değişiklikleri ortaya koymakta ve son olarak temel ihtiyaçlarını dahi karşılamakta zorluk çeken bireylerin yer aldığı dezavantajlı grupların katılımlarına önem vermektedir. Dezavantajlı grupların katılımıyla birlikte ise sosyal hizmet araştırmalarında etik ilke ve standartların içeriği de ele alınması gereken bir diğer husus olmaktadır. Tüm bilim dallarında olduğu sosyal hizmet biliminde de araştırmacıların dikkat etmesi gereken birtakım etik ilke ve standartlar bulunmaktadır. Araştırmacıların mesleki ahlaksal kurallarını kapsayan sosyal hizmet araştırmasındaki bu etik ilke ve standartlar özellikle dezavantajlı gruplarla çalışan bir meslek olduğundan dolayı sosyal hizmet için büyük öneme sahiptir.

Sosyal hizmet mesleği, bireyi sosyal bir varlık olarak kabul etmekte fakat her bir bireyin eşit yaşam şartlarına sahip olmadığını da savunmaktadır. Bu noktada ise yukarıda da belirtildiği gibi dezavantajlı gruplar meydana gelmektedir. Dezavatanjlılık sonucunda bu bireyler toplumlardan dışlanmakta, yoksulluk, yoksunluk, ihmal ve istismar gibi birçok duruma maruz kalabilmektedir. Bu nedenle farklı sosyo-ekonomik koşullara sahip olan bireylere hizmet veren sosyal çalışmacıların mesleki müdahaleleri sırasında bu grupların daha fazla zarar görmesini engellemeli ve bunu yaparken de mesleğin etik ilke ve standartlarına özen göstermelidir. Literatüre bakıldığında pek çok dezavatanjlı grubun yer aldığı görülmekte özellikle çalışmanın da odak noktası olduğundan dolayı çocuk ve gençler gündeme alınmaktadır. Çocuk ve gençlerin gelişimsel dönemleri itibariyle daha az korumasız olmaları, eğitim, sağlık, barınma gibi temel ihtiyaçlardan mahrum

kalabilmeleri ve özellikle de ihmal ve istismar gibi oldukça travmatik olan durumlarla karşı karşıya gelmeleri sebebiyle dezavantajlı gruplar içerisindeki en hassas grupların başında gelmektedir. Tüm bunlar sonucunda ise başta sosyal hizmet mesleği olmak üzere pek çok disiplin de çocuk ve gençlerin sahip olduğu problemler üzerinde odaklanmakta ve bu problemlerin ortadan kaldırılması ve esenliklerinin arttırılması amacıyla çocuk ve gençlerin katılımcı olduğu çalışmalar yürütmektedir. Ancak bu çalışmalarda çocuk ve gençlerin gördükleri zararları arttırmamak veya herhangi bir zarar söz konusu değilse de zarar görme risklerini azaltmak amacıyla araştırmacıların dikkat etmesi gereken birtakım etik ilke ve standartlar bulunmaktadır. Bu noktada ise tüm disiplinler tarafından dikkat edilmesi gereken ortak etik ilke ve standartların var olup olmayacağı ya da her bir disiplinin kendine özgü olarak çocuk ve gençlerle çalışırken dikkat edecekleri etik ilke ve standartların oluşturup oluşturulamayacağı problemi gündeme gelmektedir.

Yukarıda yer alan probleme istinaden yapılan literatür taraması sonucunda çocuk ve gençlerin katılımcı olduğu araştırmalara özgü etik ilke ve standartların oldukça az olduğu genellikle bilimsel etik çerçevesinde genel kuralların dikkate alındığı görülmektedir. Halbuki çocuklar ve gençler yetişkinlere oranla gelişimsel dönemleri itibariyle daha hassas olabilmekte ve yapılan çalışmanın tam amacını anlamakta zorlanabilmektedir. Örneğin, korunmaya ihtiyacı olan ve kurum bakımında kalan bir çocuğa yönelik ihmal ve istismar konulu bir çalışmada etik ilke ve standartlara dikkat edilmediği taktirde çocuğun yaşamış olduğu travmalar tetiklenebilmekte ve bunun sonucunda travma sonrası stres bozukluğu gibi psikolojik rahatsızlıklar meydana gelebilmektedir. Ayrıca çocuğun gönüllü katılımı sona erebilmekte ve bu da çalışmanın gidişatını olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Bu sebeple araştırmacının genel bilimsel etik kurallara dikkat etmesinin yanı sıra çocuk ve gençlerin katılımcı olduğu çalışmalar için oluşturulan etik ilke ve standartları da dikkate alması gerekmektedir. Bu noktada ise araştırmacılar *"Çocuk Gelişimi Araştırmaları Derneği'nin (Society for Research Child Development-SCDR)"* yayınlamış olduğu kılavuzu veya *"Uluslararası Çocuk Merkezi ve Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu"* tarafından oluşturulan *"Çocuklarla İlgili ve Çocuklarla Birlikte Yapılan Araştırmalardan Gözetilecek Etik Kurallar"ı (Ethical Research Involving Children-ERIC)"* dikkate alabilmektedir. Türkiye'de bir kılavuzun yer almadığı yalnızca kişiler bazında birtakım ilke ve standartların ortaya konulduğu görülmektedir.

İfade edilen tüm bu bilgiler doğrultusunda çalışmanın amacı; çocuk ve gençlik temalı sosyal hizmet akademik yayınlarının etik ilke ve standartlara uygunluğunun belirlenen kriterlere göre incelenmesi ve değerlendirilmesinin yapılmasıdır. Özellikle de ele alınan çalışmaların biçim ve içerik yönünden değerlendirilmesi çalışmanın bir diğer amacını oluşturmaktadır. Bu amaç doğrultusunda sosyal hizmet literatüründe yer alan ve çocuk ve gençlerin katılımlarıyla yürütülen çalışmalar analizlerin analizi anlamına gelen meta analiz tekniği ile belirlenmekte ve analize dahil edilmektedir. Daha sonra ise dahil edilen çalışmalar verilerin analiz edilmesi başlığı altında yer alan biçim ve içerik özelliklerine göre analiz edilmekte en son aşamada ise çocuk ve gençlerin katılımcı olduğu çalışmaların etki büyüklüklerini hesaplayabilmek adına Comprehensive Meta-Analysis Software (CMA) programı kullanılmaktadır.

Çalışma, amacı doğrultusunda dört temel bölümden oluşmaktadır. İlk bölüm genel bilgiler kısmı olup bu bölümde literatüre dair detaylı bilgiler yer almaktadır. Etik kavramına, sosyal hizmet etik ve değerlerine, değer temelli sosyal hizmet anlayışına, sosyal hizmet araştırmasına, çocuk ve gençlerin katılımcı olduğu araştırmalardaki etik ilke ve standartlara son olarak ise çalışmanın kuramsal temeline yer verilmektedir. İkinci bölüm gereç ve yöntem bölümü olarak adlandırılmakta ve bu bölümde ilk olarak çalışmanın amacı ve önemi yer almaktadır. Daha sonra çalışma kapsamında meta-analiz yönteminin kullanıldığı ifade edilmekte bu sebeple de meta-analizin ne olduğuna dair literatür çalışması bulunmaktadır. Gerekli bilgilendirmeler yapıldıktan sonra ayrıca bu bölümde çalışmanın örneklem grubuna, kodlama yöntemine, araştırmanın hipotezlerine, veri toplama ve elde edilen verilerin analiz edilme sürecine de yer verilmektedir. Üçüncü bölüm ise bulgular bölümünden oluşmaktadır. Bu bölümde çalışma kapsamında elde edilen verilerin biçimsel ve içeriksel özelliklerine göre analizleri yer almakta ayrıca etki büyüklüğünün hesaplanması sonucunda elde edilen analizler de bu bölümde bulunmaktadır. Son bölüm tartışma ve sonuç bölümünden meydana gelmekte ve tüm çalışma sonucunda elde edilen bulguların literatüre dayalı tartışılmaları ve araştırmacının önerileri yer almaktadır.

2. GENEL BİLGİLER

Etik, bireylerin davranışları ve birbirleriyle olan ilişkilerinde yol gösterici bir işleve sahip olarak doğru ve iyi olanı göstermekte dolayısıyla başta sosyal hizmet mesleği olmak üzere merkezinde "insan" olan her bir meslek için büyük öneme sahip olmaktadır. Birey, aile, grup ve toplumların huzurlu bir şekilde yaşamlarını devam ettirebilmelerini amaçlayan sosyal hizmet mesleği açısından ahlaki değerler ve etik eylemler çerçevesinde bireylerin küçük yaşlardan itibaren etik değerleri özümsemesi ve eğitimini alması gerekmektedir. Her ne kadar bir toplumu oluşturan bireyler farklı gelenek ve göreneklere sahip olmuş olsa da evrensel özelliklere sahip olan insan ilişkilerinde dikkate almaları gereken etik ilke ve değerlere riayet edilmesi önem arz etmektedir. Bahsi geçen bu etik ilke ve değerlere riayet edilmediği taktirde toplumsal huzursuzluklar baş göstermekte ve insan ilişkileri olumsuz yönde etkilenmektedir. Bu sebeple etik kavramına odaklanılması, üzerinde çalışmaların yapılması, toplumlara benimsetilmesi gibi unsurlar oldukça önemli olmaktadır. Çalışma kapsamında ise odak nokta olan sosyal hizmet etiğine geçmeden önce etik kavramının ne anlama geldiğini ve neleri kapsadığını tartışmak gerekmektedir. Bu amaç doğrultusunda bu bölümde etik kavramının tanımı, boyutlarının neler olduğu, türleri, etik sistemler ve etiğin kritik öğeleri hakkında genel bilgiler yer almaktadır.

2.1. ETİK KAVRAMI

Etik kavramının ne olduğuna ilişkin birçok sorunun günümüz toplumlarında gündeme geldiği görülmektedir. Bu sorular genellikle *"etik felsefi bir kavramdır"* biçiminde yanıt bulmakta ve bu yanıt ise etik kavramının insan davranışlarını yönlendirdiği ve günlük yaşantıdaki ilkeleri ile insanlar arasındaki ilişkilerde var olan bağı ifade ettiği görülmektedir. Akova'ya göre etik kavramı, insanın yaşantısı ile ilgili olması ve düşüncelerde yer alması sebebiyle felsefenin temel alanı olmaktadır. Ancak tarihsel sürece bakıldığında etik toplumun sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasi yapılarıyla da etkileşim içinde olarak dinamik bir süreci ifade etmekte ve dolayısıyla da etik toplumun bir işlevi olarak gelişmektedir. Ayrıca içinde bulunduğumuz zaman dilimi içerisinde etik toplumsal ve bireysel önceliklerimizi, yargılarımızı, davranışlarımızı ve ifadelerimizi belirleyen ilkeler olarak da varlığını devam ettirmektedir (Akova, 2020, s. 13, http://auzefkitap.istanbul.edu.tr/kitap/kulturelmiras_ao/turizmdeetik.pdf, Erişim Tarihi: 14.12.2020).

Etik kavramının tarihsel gelişimine bakıldığında Brickley ve arkadaşları (2002, s. 1821-1822) etiğin kökenlerinin en az 2500 yıl öncesine dayandığını, kavramsal olarak Yunanca '*ethos*' sözcüğünden türediğini ve felsefenin dört ana dalından biri olarak belirtildiğini ifade etmektedir. Ayrıca kendileri Aristoteles, Sokrates ve Platon zamanından itibaren insan davranışlarına ait olan bir dizi ilkeyi sağlamak amacıyla etik kavramıyla ilgili birçok teorilerin öne sürüldüğünü de belirtmektedir. Egoizm, faydacılık ve Kant'ın etik anlayışı bu teorilere örnek olarak gösterilebilmektedir. Egoizmin bir davranışın bireyde uzun vadeli etkileşimlerini teşvik etmesi durumlarında ortaya çıktığı; faydacılığın davranışların, etkileşimde bulunan herkes için kötü üzerinde en büyük iyi dengeyi üretmesi gerektiği son olarak Kant'ın düşüncesine göre ise yalnızca iyi işlerin önemli olduğu ve eylemlerin sonuçlarının değil doğasının yargılanması gerektiği ifade edilmektedir.

Yukarıda örnekleri belirtilen ve felsefenin gelişimsel sürecine bakıldığında ilkçağlardan itibaren varlığını sürdüren tüm etik teoriler temelde üç ana problem üzerine odaklanmaktadır. Bu üç ana problem ise şöyle ifade edilmektedir: *"iyi ve en yüksek problemi, doğru eylem problemi ve irade özgürlüğü problemi"*. Ayrıca Özlem'e (2004) göre tüm bu problemler esas itibariyle üç temel soru üzerine yoğunlaşmaktadır: "*Neyi seçmeliyim? Ne yapmalıyım? Neyi istemeliyim?"* (Özlem, 2004, s. 30-38).

İlk olarak ***"en yüksek iyi"*** problemine bakıldığında Özlem (2004) etik kavramının temel problemlerinden ilkini oluşturduğu ifade etmektedir. Birçok etik kuramcısı için en yüksek iyi varsayımına dayanmayan bir ahlaksal yaşamdan söz edilmesi mümkün değildir. Bu bireylere göre özellikle günümüzde davranışlarını ve yaşam tarzlarını iyi ve kötü anlayışa göre düzenleyen, hatta bu durumu geri kalmış sayan ve hor gören bireylerin artmış olmasına rağmen, bu bireylerde dahil olmak üzere herkesin benimsediği "iyi" ye göre hareket ettikleri vurgulanmaktadır. Özlem'e (2004) göre en yüksek iyi problemi aynı zamanda *"neyi istemeliyim"* sorusuna da yanıt aramaktadır. Neyi istemeliyim sorusu yöneltildiğinde verilen yanıtın *"en yüksek iyiyi istemelisin"* olduğu görülmektedir. Etiğin ikinci temel problemini ***"doğru eylem"*** oluşturmaktadır. Doğru eylem *"ne yapmalıyım"* sorusuna yanıt aramakta ve bu yanıt her zaman *"doğru olanı yapmalısın"* şeklinde olmaktadır. Doğru olanı yapmak aynı zamanda *"doğru eylem"* de bulunmak anlamına gelmektedir. Ayrıca doğru eylem probleminin kendi içerisinde iki temel probleme odaklandığı ifade edilmekte ve bunlar *"erdem problemi"* ve *"vicdan problemi"* olarak sıralanmaktadır. Erdem, bireylerin doğru eylemlerde bulunmaları için gerekli olan nitelik,

yetenek veya beceri olarak tanımlanırken vicdan ise doğru eylemin ne olduğu sorusuna dayalı olarak değişkenlik göstermektedir. Etiğin temel problemlerinden sonuncusunu ise ***"irade özgürlüğü"*** diğer bir ifadeyle istenç özgürlüğü problemi oluşturmaktadır. Yukarıda ifade edilen en yüksek iyi ve doğru eylem problemleriyle ilişkili olarak açıklanan *"doğruluk, eğrilik (eylemde yanlışlık), iyi, kötü, vicdan, erdem"* kavramlarının kendi başlarına hiçbir anlamsal değerlerinin olmadığı ifade edilmektedir. Buna bağlı olarak da bu kavramların ahlaksal eylemlerimizi temellendiremeyeceği savunulmaktadır. Ancak davranışlarımızı ahlaklı kılacak olan tek unsurun *"özgür kararlarımız"* olduğunu unutmamak gerekmektedir. Bireyler kendi iradelerini kullanarak eylemde bulunabilmektedir.

Bu teorilerin ve ana problemlerin temel amaçları etiği kavramsal olarak tanımlamaya çalışmaktır. Bunun sonucunda etik kavramının yanlışı doğrudan ayırt ederek ahlak kavramının doğasını anlamaya çalıştığı ifade edilmektedir. Banks'a (1995, s. 5) göre batı geleneğinde etik bazı zamanlarda ahlak felsefesi olarak kabul edilmektedir. Gökçearslan Çiftçi ve Gönen (2011, s. 150) ise Türkçe 'de etik kavramının ahlak ve ahlak felsefesi ile eş anlamlı kullanıldığını ifade etmektedir. Türk Dil Kurumunun etik tanımına bakıldığında ise etik; *"töre bilimi, ahlaki ahlakla ilgili ve çeşitli mesleki kolları arasında tarafların uyması veya kaçınması gereken davranışlar bütünü"* olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2020, https://sozluk.gov.tr, Erişim tarihi: 30.11.2020). Bu tanımlamaların yanı sıra Doğan'a (2009, s. 180) göre etik ayrıca yasalar tarafından kontrol edilmesi mümkün olmayan ancak insanların davranışları sonucunda ortaya çıkan ve belirli bir kültürel standarta sahip olan davranışları zorunlu kılan kendine özgü davranışlar olarak ifade edilmektedir. Etik toplumda yer alan geleneklere, kültürlere veya yasalara özgü olduğundan dolayı toplumdan topluma farklılık göstermektedir. Bu sebeple bir toplumda etik veya etik dışı olarak ifade edilen davranışlar başka bir toplumda tam tersi olarak kabul edilebilmektedir. Toplumdan topluma değişiklik gösterilebilen bu etik davranışlar ise Saban ve Atalay (2005, s. 50) tarafından içerisinde doğruluk, uygunluk ve adalet kavramlarını barındıran davranışlar olarak ifade edilmektedir. Bu davranışlar bahsedildiği gibi toplumdan topluma değişiklik gösterse de altında barınan temel norm olarak bir gruba ait bireyin diğer grup üyelerinin iyiliği için birtakım sorumluluklar üstlenmesi inancı gösterilmektedir.

Yukarıda yer alan tanımalara ek olarak etik kavramıyla alakalı birçok tanımın daha yapıldığı görülmektedir. Bu tanımlara göre etik;

- Belirli bir iradeye sahip bireyin içinde bulunduğu toplumun yaşayış biçimi açısından, mevcut çağın durumunu eleştiren hatta var olan değerlerden ziyade başka değerler, kurallar ve ilkeler ortaya koyan, özetle bireyin hayatına anlam katan düşünce biçimleri veya felsefe disiplinidir (Cevizci, 2002, s. 1).
- Toplumu oluşturan bireylerin ahlaki değerler ve sorumluluklar kapsamında doğru ve yanlışı ayırt edebilmeleri için ihtiyaç duyulan ve toplumsal yaşamda nasıl davranmaları gerektiği konusunda rehberlik eden kurallar bütünüdür. Bu sebeple etik insan davranışlarına yönelik olmakta ve bu davranışların ahlakiliğini sorgulamaktadır (Mugan, 1999, s. 14, Kaynak: Saban ve Atalay, 2005p. 50).
- Bireylerin kendileriyle ve toplumla tasarladıkları ilişkilerin temelinde bulunması gereken değerleri ve yargıları; doğru-yanlış, iyi-kötü kavramları ahlaki açıdan soruşturan bir felsefe disiplinidir. Ortaya çıktığı ilkçağlarda genellikle felsefecilerin alanı olarak görülerken zamanla bütün bilim dallarının ele aldığı bir konu haline gelmektedir. Ahlak felsefesi olarak da adlandırılan etik kavramının temel tartışma konusu insan davranışlarının ahlakiliği yönündedir (Kaplan, 2009, s. 344).
- Bireyler arasındaki ilişkilerde ortaya çıkan sorunları inceleyen felsefe disiplinidir. Etik ayrıca bireylerin hem kendileriyle hem de çevresindeki kişilerle kurdukları ilişkileri bilme hususu yapan, bireylerdeki değer sorunlarına yol gösteren ve onları inceleyen bir alandır (Kuçuradi, 2005, s. 5, Kaynak: Bayrı Mengilli, 2016p. 8).

Bu tanımlamalar sonucunda etiğin toplumda yer alan sosyal, ekonomik, siyasi, hukuki, kültürel vb. değerlerin dışında düşünülmesinin mümkün olmadığı yorumu yapılabilmektedir. Bayraktaroğlu ve arkadaşları (2007, s. 378) etiğin yalnızca bir felsefe disiplini olarak *"olması gereken"* anlamında kullanılmadığını ifade etmektedir. Ayrıca etiğin genel karakteristik özelliklerine bakıldığında birtakım temel noktalar ön plana çıkmaktadır. Bu noktalar ise TMMOB Elektrik Mühendisleri Odası (2006) tarafından şu şekilde sıralanmaktadır:

- Etik siyasi, kültürel, sosyal, tarih gibi toplumu oluşturan faktörlere bağlı olarak değişim ve gelişim gösteren dinamik bir süreç olarak ele alınmaktadır. Etik temelinde meydana getirilen kurallar ve ilkeler, hukuk kurallarından farklılık göstermekte ve yasalardan ziyade toplumsal reaksiyonlar sonucunda

oluşmaktadır. Bu sebeple etik ilke ve kuralların yok sayılması durumunda ise yaptırım yine toplum tarafından gösterilen reaksiyonlardan meydana gelmektedir.

- Etik bilinen davranış biçimlerine indirgenerek, otonom türler şeklinde tek başına ele alınamamaktadır. Çünkü etik, toplumsal yapıyı meydana getiren siyasi, sosyal ve kültürel tüm türlerle doğrudan ilişki kurmaktadır.
- Etik ilke ve değerler sabit ahlaki kurallar olmamakta, kişilere veya gruplara özgü meydana getirilememekte, ithal veya ihraç edilememektedir. Yalnızca toplumların birbirleriyle girdikleri ilişkiler sonucunda toplumdan topluma aktarılabilmekte, içselleştirilebilmekte ve zamanla o toplumun kültürü içerisinde yer almaya başlamaktadır.
- Etik açıdan karar vermede birçok insanın ahlaki karar verme sürecine karşı objektif bir tutuma sahip olması mümkün olmamaktadır.
- Etik sorular, insanlar arası ilişkiler sonucunda ortaya çıkan, eylemlerde bulunan herkesin gün içerisinde karşı karşıya gelerek karar vermesi gereken ve doğrudan insanlarla ilgili olan sorular olarak belirtilmektedir. Bu sebeple bir insanın etik açıdan sorgulanabilmesi için, o insanın herhangi bir otoritenin veya baskının altında olmaması ve karar verme sürecinde özgür olması gerekmektedir (TMMOB Elektrik Mühendisleri Odası, 2006, s. 17-18).

Tüm bunlara ek olarak Kuçuradi (2004, s. 2-3) Yunus Aran Birlikteliği Konferansı'nda etik kavramının temel 3 ana anlamı olduğunu ifade etmektedir. Bunlardan birincisi; etik kavramsal olarak, belirli bir zaman dilimi içerisinde belirli gruptaki kişilerin birbirleriyle olan ilişkilerinde sergilemiş oldukları eylemleri, değerlendirmeleri ve birbirlerine karşı tutum ve davranışlarını belirleyen normlar sistemi olarak tanımlanmaktadır. Bu normlar yazılı olmayan kurallar olmakta ve oluştuğu toplumda var olan iyi ve kötü inançlara göre değişkenlik gösterebilmektedir. İkinci olarak; etik günümüzde bazı bireyler tarafından birtakım amaçlar doğrultusunda oluşturulan yazılı normlar sistemi olarak ifade edilmektedir. Bu normlar sisteminin bir evrenselliğe sahip olması istenmekte ve meslek etikleri bağlamında etik sözcüğü bu anlamında kullanılmaktadır. Üçüncü anlamı olarak ise etik kavramının felsefenin bir alt dalını ifade etmek amacıyla kullanıldığı dile getirilmektedir.

Sonuç itibariyle; Guttmann (2006, s. 2-3) etik veya ahlak felsefesi kavramının neyin iyi ve kötü, doğru ve yanlış olduğunu incelediğini ve kapsam olarak değerleri,

ilkeleri ve teorileri içerdiğini belirtmektedir. Kendisine göre etik, antropoloji, psikoloji ve sosyoloji gibi bilimsel disiplinlerle bağlantılı olmakta ve gerçeklerden ziyade değerlere ve erdemlere odaklanmaktadır. Ancak etik sadece ahlaki meselelerle ilgilenmekte kalmayıp aynı zamanda bireyin iyi bir insan olmasını sağlayan karakterleri ve maneviyatları da içermektedir. Ayrıca göreceli bir kavram olarak etik, bireylerin davranışlarının oluşmasında yalnızca kendilerinin değil aynı zamanda toplumun, kültürün vb. birçok faktörün etkisinin bulunduğunu ifade etmektedir. Aynı zamanda etik kavramının psikoloji, hukuk, sosyoloji gibi disiplinlerle de yakından ilişkili olduğunu belirtmektedir. Ayrıca etik kavramının amacı insan eylemlerini ahlaki açıdan incelemek, ahlak tarafından oluşmuş eleştirel bir bilinci geliştirmek, eleştiri için etiğin bilimsel tartışma biçimini temellendirmek, insanı sevmeyi öğretmek ve davranışların ahlakiliğinin insandan insana değişmeyeceğini tam tersi olarak insan için vazgeçilmez olacağını göstermektir (Akova, 2020, s. 13, http://auzefkitap.istanbul.edu.tr/kitap/kulturelmiras_ao/turizmdeetik.pdf, Erişim Tarihi: 14.12.2020).

Etiğin en anlama geldiği, amaçlarının neler olduğu, etik teorilerin hangi problemler üzerinde durduğu ve etiğin genel karakteristik özelliklerinin neler olduğundan bahsettikten sonra bir diğer bölümde etik kavramının boyutları yer almaktadır. Etik kavramının boyutları; etik ilkelerin birey, toplum ve örgüt bazında farklı yorumlara tabi tutulması sonucunda ortaya çıktığı görülmektedir. Bu sebeple etik kavramının boyutları toplumlarda yer alan etik tanımlamalarının anlaşılması açısından öneme sahip olmaktadır.

2.1.1. Etik Kavramının Boyutları

Etik kavramının boyutlarıyla ilgili Gül ve Gökçe (2008) tarafından yapılan bir sınıflandırmanın ön plana çıktığı görülmekte ve diğer kaynaklarında bu sınıflandırmadan yararlandığı tespit edilmektedir. Bu sınıflandırmaya göre etik kavramının boyutları bireysel, örgütsel ve toplumsal olmak üzere üçe ayrılmaktadır. Aşağıda bu boyutlar farklı başlıklar altında yer almaktadır:

2.1.1.1. Etik Kavramının Bireysel Boyutu

Gül ve Gökçe (2008) etik kavramının bireysel boyutuyla ilgili olarak, öncelikle etik ilkelerin ortaya çıkış noktasında toplumsal kanıları ve davranışları organize etme ve araştırma bilincinde olduğunu ifade etmektedir. Bu bilinç doğrultusunda her ne kadar toplumsal boyut ön plana çıkmış olsa da bireyselliğin de hiçbir zaman arka plana

atılamayacağını unutmamak gerekmektedir. Çünkü bireyler, toplumun yapı taşlarını ifade etmekte ve toplumsal kimliğin oluşumunda sergilemiş oldukları davranışlar oldukça önemli olmaktadır.

Bu noktada Özlem (1990, s. 311) ise toplumsal yaşamda meydana gelen kuralların, emirlerin ve sorumlulukların zamanla farklılaştığını ve farklılıkların bireylere değişik şekillerde yansıdığını ifade etmektedir. Ona göre bireylerde meydana gelen bu değişiklikler zamanla inançları senkronize etmekte bunun sonucunda bazı kurallar meydana gelmektedir. Bu kurallar ise daima etiğin üç temel probleminden ilkini oluşturan "*en yüksek iyi*"yi (bkz. 2.1. Etik Kavramı) amaçlamaktadır. Makro düzeydeki davranışlar toplumsallığı gösterirken mikro düzeydekiler ise bireyselliğin bir ürünü olarak belirtilmektedir. Çünkü teoride ortaya konan etik ilkeler ancak bireysel davranışlar sonucunda uygulanabilir hale gelmektedir.

2.1.1.2. Etik Kavramının Örgütsel Boyutu

Etik kavramının ikinci boyutu olan örgütsel boyutunu ele almadan önce örgüt kavramının neyi ifade ettiğine bakmak gerekmektedir. Örgüt, üzerinde anlaşmaya varılan amaçları yerine getirmek için beraber çalışan birey ve gruplardan oluşan sosyal bir sistemdir. Başka bir deyişle örgüt, ortak amaçlar için tek başına veya bir gruba dahil olarak çalışan bireylerden oluşan yapıdır (Greenberg, 2011, s. 33). Yapılan tanımlar doğrultusunda Eren'e göre (1998, s. 86-87) örgütler toplumsal amaçlara sahip olmakta ve bu nedenle de farklı kültürlere sahip olan insanları bir araya getirmektedir. Bir araya gelen ve farklı kültürden olan bu insanların çalışmasını sağlayan unsur ise örgüt kültürü olarak ifade edilmektedir.

Zadek'e göre (1998, s. 1431) örgütlerin, sahip oldukları amaçları ve sistemleri ile çevrelerine karşı birtakım sorumlulukları bulunmaktadır. Ayrıca örgütlerin içinde bulundukları çevreye karşı da zıt olmamaları gerekmektir. Bu sebeple örgütler için etik ilkelerin kurumsallaşması gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Kendisi ayrıca örgütlerin bu gereklilik doğrultusunda topluma bir fayda sağlayabilmeleri için bünyesinde çalışan tüm bireylerin etik ilkelere uygun hareket etme bilincine sahip olmaları gerektiğini ifade etmektedir.

Etiğin örgütsel boyutuyla ilgili son olarak ise şunu belirtmek mümkün olmaktadır: Etik ilkelerin kurumsallaşması noktasında örgütler için farklı yollar oluşturabilmektedir. Farklı kültürlere sahip olan bireylerin benzer davranışlar sergileyebilmeleri için yasal bir

çerçeve oluşturmak bu yollara örnek olarak gösterilebilmektedir. Ayrıca örgütlerin sosyal sorumluluk amaçlarını gerçekleştirmek için bu konularla ilgilenebilecek kurumların veya komisyonların kurulmaları da bir diğer yoldur (Northcraft ve Neale, 1990, s. 205-207, Kaynak: Gül ve Gökçe, 2008p. 381).

2.1.1.3. Etik Kavramının Toplumsal Boyutu

Etik kavramının son boyutu olarak toplumsal boyut tanımlanmaktadır. Tarih boyunca insanların çoğalması toplum denilen sosyal, ekonomik, siyasi ve coğrafi grupların oluşmasına sebep olmakta ve böylece birtakım örgütlenmeler içerisine gidilmektedir. Toplumların meydana gelmesiyle birlikte bireylerden ziyade var olan yapının incelenmesi zorunlu hale gelmektedir.

Etik kavramının toplumsal boyutu; etik kuralların toplumsal yaşamda bir birliği amaç edinmesi ve toplumun temel değer ve yargılarını grupların çıkar çatışmaları sonucunda bile koruması anlamını ifade etmektedir. Bireyler her ne kadar kendi bireysel boyutlarında değerlendirilmiş olsa bile toplumsal açıdan makro düzeyde önemli bir yere sahip olmaktadır (Aydın, 2021, s. 10-15).

Etik kurallar ile toplumsal uzlaşma amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda doğru veya yanlış tüm gereklilikler ortaya konulmaktadır. Toplumsal yararı amaçlayan tüm örgütsel yapılar ise bu gereklilikler sayesinde düzenlenmektedir. Bunun sonucunda da iç ve dış çevredeki tüm sorumlulukları yerine getirmede bir tutarlılık elde edilmiş olmaktadır.

Etik kavramı ve boyutlarıyla ilgili genel çerçeve ele alındıktan sonra etik kavramıyla ilgili bir diğer unsur olarak etiğin kritik öğeleri ifade edilmektedir. Bu öğeler etik kavramının oluşmasında etkin olmakta ve etik kavramıyla yakın bir ilişki içerisine girmektedir. Ancak bahsedilen bu öğeler tek başlarına yeterli olmamakta bir bütün olarak etik felsefesiyle iç içe geçmektedir. Bu sebeple bir sonraki bölümde etiğin kritik öğelerinin neler olduğu ve bu öğelerin neleri içerebileceği tartışılmaktadır.

2.1.2. Etiğin Kritik Öğeleri

İlgili literatür incelendiğinde etiğin kritik öğelerinin kendi içerisinde dörde ayrıldığı görülmektedir. Bunlar; ahlak, değer, kültür ve normdur.

2.1.2.1. Etiğin Kritik Öğesi: Ahlak

Etik kavramının kritik öğelerinin başında ahlak kavramının geldiği görülmektedir. Ahlakın ne olduğuna ilişkin kavramsal çerçeveye geçmeden önce ahlakın neden etiğin kritik öğelerinden biri olarak ele alınması gerektiğinin ortaya konulması gerekmektedir. Bu noktada ise Eltan (2013, s. 7) yıllar boyunca etik ve ahlakın aynı anlamda kullanıldığını ve bu sebeple de aralarındaki ilişkinin ele alınması gerektiğini ifade etmektedir. Etik, bireysel bir yaşam alanı olarak ahlakın toplumsal yaşamdaki işlevini, birey ve toplum ilişkisini ele almaktadır. Ahlak ise etiğin günlük yaşama yansıyan kurallar bütünü olarak ifade edilmektedir. Temelde ahlak eylemlerin ahlakiliğini, etik ise eylemlerin nedenlerini incelemektedir. Bu nedenle ahlak etiğin kritik bir öğesi olarak ifade edilmekte ve kavram olarak da açıklanmaya çalışılmaktadır.

Etiğin kritik bir öğesi olarak ahlak kavramıyla birçok çalışmanın yer almaktadır. Bu çalışmalardan birini Usta (2011, s. 42) kaleme almıştır. Ahlak; en genel ifadeyle bireylerin kendini denetlemesi, kendine hâkim olmasıdır. Bu denetim herhangi bir toplumsal düzen kurallarına ihtiyaç duyulmadan yapılmakta ve bir etki söz konusu olmamaktadır. Bireylerin kendilerini denetlemelerindeki temel faktör ise akıl ve üst benlik olarak ifade edilmektedir. Ahlaki davranışlar olarak erdemli olmak, ihtiyaç sahibi bireylere yardım etmek, dürüst davranmak gibi davranışları örnek gösterilebilmektedir. Ahlak, bireylerin iradelerine, vicdanlarına ve duygularına bağlı olmakta ve onları iyiliğe yönlendiren bir kuvvet olarak belirtilmektedir. Ahlak aynı zamanda bireylerin kendilerine yasakladığı veya kabul ettirdiği unsurların tümü olarak ifade edilmektedir. Aydın'a (2013, s. 139) göre ahlak iyi ve kötü değer yargılarına göre bireylerin yapması ve yapmaması gereken davranışlar hakkında ortaya konulan kurallar bütünüdür. Diğer yandan Arslan'ın (2014, s. 116) ifadesine göre ise ahlak; bireylerin belirli amaçlar doğrultusunda kötü davranışlardan kaçınması ve iyi davranışlarda bulunması olarak tanımlanmaktadır. Ayrıca belirli bir toplum içerisinde yer alan bireylerin uyması gereken kurallar bütünü olarak da ifade edilmektedir. Ahlak, bireylerin iyi veya kötü olarak tanımlanmasına neden olacak vasıfları, huyları ve bunların etkisiyle ortaya koyduğu davranışlar bütünü olarak tanımlanmaktadır. Ahlak ile bireylerin toplumsal yaşamdaki davranışları, ilişkileri ve ayrıca sosyolojik açıdan yalnızca bireyin iç dünyasında değil aynı zamanda dış dünyasında var olan eylemleri de düzenlenmektedir. İç dünyanın güzelliğinin dışa vurulmasıyla birlikte ise dünya daha yaşanılabilir bir hale gelmektedir.

Ahlaka kavramsal açıdan bakıldıktan sonra dikkate alınması gereken unsurlardan biri ahlaka yönelik bakış açısıdır. Örneğin Aktaş'a (2014, s. 23) göre her toplumun sahip olduğu ahlak anlayışı toplumsal ahlaktır ancak dünya çapında kabul gören ahlaki kuralların bütünü ise evrensel ahlak olarak ifade edilmektedir. Yalan, hırsızlık, taciz gibi davranışlar tüm dünyada ahlak dışı davranışlar olarak kabul edilmekte ve bu nedenle de evrensel ahlaki kurallar kapsamına girmektedir.

Ahlaka yönelik bakış açılarına ve tanımlamalarına yer verildikten sonra ahlak biliminin ele aldığı başlıca konular şu şekilde sıralanmaktadır:

- İyi ve kötüyü birbirinden ayırt etmek,
- Doğru ve yanlışı belirlemek,
- Bireylerden yapılması beklenen davranışları tespit etmek,
- Bireylerden yapılmaması beklenen davranışları tespit etmek (Aktan, 2009, s. 39).

Çalışma kapsamında ahlak kavramını ne olduğuna ilişkin görüşler ele alındıktan sonra ayrıca etik ile olan ilişkisine de yer verilmektedir. Çünkü etik ve ahlak kavramları birbirlerinden ayrılamaz kavramlar olarak ele alınmakta, ahlak kavramı etiğin kritik bir öğesini oluşturmakta ve dolayısıyla aralarındaki ilişkiye kısaca değinmek gerekmektedir.

Etik-Ahlak İlişkisi: Etik ve ahlak kavramıyla ilgili olarak pek çok çalışmanın yer aldığı görülmektedir. Bu çalışmalar kavramlar arasındaki benzerlikleri ve farklılıkları da ortaya koymaktadır. Buna göre Erdemir (2012, s. 6) etik kavramını ahlak felsefesi konusunu ele alan ve üzerinde çalışmalar yapan bir disiplin olarak ifade etmektedir. Bazı araştırmacılar ise etik ve ahlak kavramlarının birbiri yerine kullanılmasının birtakım anlam karışıklıklarına yol açacağını savunmaktadır. Örneğin Yıldız'a (2011, s. 25) göre etik ve ahlak kavramları arasındaki anlam karşılıklılığını gidermek amacıyla bazı ayrımların yapılması gerekmektedir: Buna göre; etik felsefe alanlarından birisi olarak kabul edilirken ahlak ise bireyi ve hayatını her noktada etkileyen fiili bir durum olarak kabul edilmektedir. Etik, ahlaktan farklı olarak toplumda geçerli olan kurallar bütünü olmaktadır. Adil, iyi, erdem gibi kavramlar etiğin çalışma alanını oluşturmakta ve ayrıca *"İnsan nasıl yaşamalıdır? İnsanın hayatının amacı nedir? İnsan, belirlediği iyi bir amaca ulaşmak için kötü ve olumsuzluklar içeren bir yol izlemek hakkında sahip midir?"* gibi sorulara cevaplar aranmaktadır. Ayrıca meslek etikleri olarak da *"Sanat Etiği, Basın Etiği, Tıp Etiği, Eğitim Etiği, Yöneticilik Etiği ve Çevre Etiği"* gibi konular etiğin kapsamına dahil edilmektedir. Etiğin ahlaktan farklı olduğunu savunan bireyler onun

ahlaka oranla daha evrensel olduğunu iddia etmektedir. Bu iddia ile ahlakın içinde bulunulan toplumsal yaşamda hatta farklı yörelerde dahi değişebileceği ancak etik de böyle bir durumun söz konusu olmadığı öne sürülmektedir.

Etik ve ahlak kavramları arasındaki ayrımlardan bir diğeri ise değer kavramı üzerinden yapılmaktadır. Buna göre Ürek (2010, s. 251) etiğin insani değer yargılarına dayandığını ahlakın ise toplumsal değer yargılarına dayandığını savunmaktadır. Eyleme yaklaşım şekli bir eylemi etik veya ahlak felsefesi değerlendirmesine götüren temel nokta olmaktadır. Her iki kavramında karıştırılmasının altında yatan sebep; eylemin yalnızca "yapma" kısmına odaklanılması ve değerlendirilmenin bu yönde yapılmasıdır. Oysaki eylem yalnızca "yapma"dan meydana gelmemektedir. Eylemi gerçekleştirmeden önce iki temel aşama daha bulunmakta ve bunlar *"değerlendirme, ilgili yaşantı ve amaçlı yapma"* olmaktadır (Kuçuradi, 2011, s. 13, Kaynak: Bayrı Mengilli, 2016p. 9).

Yapılan araştırmalar sonucunda Yamı (2009, s. 267) etiğin doğru ve yanlış davranış kuramı ve bir felsefe türü olduğunu savunurken ahlakın ise etiğin pratiğe yansımış hali olduğunu ve yasalarla bağlantısının bulunduğunu şöyle ifade etmektedir: Ahlaki ilkelerden ziyade etik ilkelerden; etik davranıştan ziyade ahlaki davranıştan söz etmek daha doğru olmaktadır. Etik kavramı bireyin belli durumları için ifade etmek istediği değerlerle ilgili olurken, ahlak ise bu durumun yaşama yansımış hali olmaktadır. Etik kavramı daha genel ele alınmakta ahlak kavramı ise daha özele indirgenebilmektedir.

Etik ve ahlak kavramları ile ilgili yukarıda yer alan farklılıklara ek olarak konuyu toparlamak adına birtakım ayrımlardan da söz etmek mümkün olmaktadır. Bunlar:

- Etik birtakım ölçütlere göre belirlenirken ahlak ise yasaların iyiliğine göre şekillenmektedir. Ahlak görevlerin neleri kapsadığını ifade ederken etik ise ahlak yasalarına bağlı düşünceleri ortaya koymaktadır. Etik yalnızca afişe etmekte, çözüm üretmemektedir (Usta, 2011, s. 42).
- Etik kavramı genel olarak ahlaki bir davranışı ele almakta ve bir felsefe disiplini olarak ifade edilmektedir. Bu sebeple etik, ahlak felsefesi ile aynı anlamda kullanılmaktadır (Otlu, 1999, s. 126).
- Etik, bireyler arası ilişkilerde, bireylerin tutum ve davranışlarını oluşturmada ya da yönlendirmede esas alınan değerler bütünü olarak ifade edilirken ahlak ise bu değerler bütününün bireye has hayata geçirilme şeklidir (TMMOB Elektrik Mühendisleri Odası, 2006, s. 17).

- Ahlak kavramı "*nasıl yaşamalı?"* sorusuna yanıt verebilmektedir. Etik ise bireylere neyin iyi veya doğru olduğu ve hedeflerinin neler olması gerektiği konusunda yön vermektedir. Ahlak; olgusal olarak yaşanmakta etik ise bu olguya ilişkin araştırmalar yapmaktadır. Ayrıca etik bir süreçtir ve bu süreçte alınan kararların hangi değer yargılarına bağlı kalması gerektiğini ortaya koymaktadır. Öte yandan etik, felsefenin ahlak kavramıyla ilgilenen boyutuna da denmektedir (Odyakmaz ve Güzel, 2013, s. 23-24).
- Etik, ahlak felsefesidir. Ahlak ise toplum ile yaşama kurallarını, değerlerini ve görevlerini ifade eden bir kavram olarak tanımlanmaktadır. Ahlak kavramı toplumda yer alan ve kökleşmiş olan değer yargılarını ifade etmektedir. Bu değer yargıları tamamen objektif olmakta ve uyulmaması durumunda ise birtakım sorunlar meydana gelmektedir. Etik kavramı ise ideal olana vurgu yapmakta ve ahlaki değer yargılarının ele alınması sonucunda meydana gelmektedir (Atatunç, 2006, s. 13).

Sonuç itibariyle etik ve ahlak kavramlarının birbirlerinden farklı anlamlara sahip oldukları ve bu farklılıklar ile ilgili birçok araştırmacının da açıklamalar yaptıkları görülmektedir. Bu farklılığın ortaya çıkmasında temel sebep ise Türkçe literatürde yer alan açıklamaların çoğunluğunun yabancı kaynaklardan alınmış olması olarak ifade edilebilmektedir.

Etik kavramıyla ilişkili olarak ahlak kavramı ele alındıktan sonra bir diğer önemli kavram olan "değer" kavramında ele alınması gerekmektir. Çünkü değer kavramı tıpkı ahlak kavramında olduğu gibi etiğin kritik öğeleri arasında yer almakta ve etik kavramının şekillenmesinde aktif rol oynamaktadır. Bu sebeple bir sonraki bölümde değer kavramına yer verilecektir.

2.1.2.2. Etiğin Kritik Öğesi: Değer

Etik kavramının bir diğer kritik öğesi ise değer kavramı olarak ifade edilmektedir. Değer en genel anlamıyla bir bireye doğru, iyi ya da adil olanın ne olduğunu gösteren ve bireyin iyiyle kötüyü, yanlışla doğruyu ayırt etmesine yardımcı olan ilkelerdir (Elgin, 2006, s. 2). Diğer yandan Kuçuradi'ye (2018, s. 117) göre değer, herhangi bir unsurun diğer unsurlar arasındaki önemini belirlemeye yardımcı olan soyut ölçü aracı ve insanların iyi olarak ifade ettiği hemen hemen her şey olarak belirtilirken Aydın'a (2021, s. 12) göre ise değer, insanların yaşamlarında var olan farklı unsurlara yükledikleri

anlamlar olarak ifade edilmektedir. Aydın (2021) ayrıca değerler sisteminin girdisinde yaşanmışlıkların yer aldığını çıktısında ise eylemlerin değerlerini yargılamanın yer aldığını ifade etmektedir. Coughlan'a (2005) göre ise değer; insanların tercihlerini belirlerken yararlandıkları temel unsur olarak tanımlanmaktadır. Son olarak Dilmaç ve Ulusoy (2016, s. 4) değeri şu şekilde tanımlamaktadır: Değer, bireylerin duygu, düşünce, tutum ve davranışlarında yer alan bir ölçüttür. Değerler toplumsal bütünlüğün sağlanmasında göz ardı edilmeyecek bir öğe olmakta ve ayrıca değerler bireylerin kişilik yapılarının şekillenmesinde önemli bir rol oynamaktadır.

Değerin ne olduğuna ilişkin genel görüşler ortaya konulduktan sonra toplumsal yapının meydana gelmesinde önemli rol oynayan ekonomi, aile, hukuk, siyaset, eğitim ve din gibi kurumların kendilerine ait değerlerinin bulunduğunun göz ardı edilmemesi gerekmektedir. Bu noktada Özensel (2003, s. 228) ifade edilen bu kurumların işleyişlerinin birbirlerinden bağımsız olamayacağı gibi değerlerinin de birbirlerinden bağımsız düşünülemeyeceğini ifade etmektedir. Değerler bireylerin bilişsel kurgulamalarının başlıca öğesi arasında yer almaktadır. Bireylerin içinde bulundukları toplumsal çevreye uyum sağlayabilmeleri için değerlerin kendi aralarında bir uyumu olması gerekmektedir. Böylece bireylerin eylemleri ile toplumsal uyumları arasında bir tutarlık olabilmektedir.

Değer ile ilgili göz ardı edilmemesi gereken unsurlardan birinin "değer" ve "değerler" kavramlarıyla ilgili olduğu görülmekte ve bu kavramların birbirlerinden farklı kavramlar olduğu ifade edilmektedir. Bu noktada Kuçuradi (1971, s. 57-59) değerleri bir şey olarak tanımlamakta ve var olan imkanlar olarak belirtmektedir. Değer ise bir şeyin değeri olarak ifade edilmekte ve bir şeyin özelliğini vurgulamaktadır. Örneğin; insanın değeri ile insanın değerleri, sanatın değeri ile sanatın değerleri farklı unsurları içermektedir. İnsanın değeri ile; cins olarak insanın, insan olmayan diğer her şey ile ilgi bakımından özel durumu ve tüm başarıları anlaşılmaktadır. Bu özel durumdan dolayı da insan, kişilerarası ilişkilerinde birtakım haklara sahip olmaktadır. Kuçuradi (1971) değer kavramı ile bir şeyin kendisiyle aynı cinsten olan diğer şeyler arasındaki özel yerini; değerler kavramıyla ise kişiler tarafından gerçekleştirilen insan fenomenleri, imkanları ifade etmeye çalışmaktadır.

Aldoğan (2018) da değer ve değerler kavramlarının içerik yönünden birbirlerinden oldukça farklı olduğunu ifade etmektedir: Bu farkın tanımlanması sonucunda değerin nesnel, değerlerin ise öznel yapısı ortaya konmaktadır. Sosyal hizmet

mesleğinin bireyin değerini temel alan bir meslek olmasından dolayı bu ayrımın yapılması büyük öneme sahip olmaktadır. Ayrıca bireylerin değeri sonucunda oluşturulan mesleki değerler esas alındığında etik açıdan karar vermede, meslek elemanının kişisel değerlerinden kaynaklı bir sürecin meydana gelmesini engellemek için bu kavramsal tanımlamalar hayati öneme sahiptir (Aldoğan, 2018, s. 8).

Değer ve değerler kavramlarının tanımlanması sosyal hizmetin bu kavramlardan ne anlaması gerektiğini ortaya koymakta ve bu tanımlamalara uygun olarak mesleki uygulamalarını nasıl gerçekleştirmesi gerektiğini belirleyebilmektedir.

2.1.2.3. Etiğin Kritik Öğesi: Kültür

Etiğin bir diğer kritik öğesi ise kültür olmaktadır. Kültür, *"bilgi, inanç, sanat, ahlak, hukuk, örf ve adetlerden ve insanın toplumun bir üyesi olarak elde ettiği bütün yeteneklerden oluşmuş karmaşık bir bütün"* olarak tanımlanmaktadır (Dönmezer, 1984, s. 116; Kaynak: Gül ve Gökçe 2008, s. 380). TDK'ye göre ise kültür:

- Tarihsel süreç içerisinde ortaya konulan tüm maddi ve manevi değerler, bu değerleri sonraki nesillere aktarmada kullanılan, bireyin toplumsal ve doğal çevresine olan egemenliğini gösteren araçların bütünü olarak ifade edilmektedir.
- Kültür, bir topluma ait düşünce ve sanat eserlerinin tamamı olarak ifade edilmektedir.
- Kültür, yaşantılar yoluyla bireylerin muhakeme, haz ve eleştirme yeteneklerinin geliştirilmiş biçimi olarak ifade edilmektedir.
- Kültür, bireylerin elde etmiş olduğu bilgi olarak ifade edilmektedir.
- Kültür, isim anlamı olarak *tarımı* ifade etmektedir (TDK, 2020, https://sozluk.gov.tr, Erişim tarihi: 30.11.2020).

Yukarıdaki tanımlara bakıldığında günümüzde herkes için ortak kabul edilecek bir kültür tanımı bulunmamaktadır.

Etiğin kritik bir öğesi olarak kültür; etik ile bir ilişki içerisinde olmaktadır. Etiğin kültürel bir unsur olmasından kaynaklı olarak kültürün etkisinde olduğu görülmektedir. Bu sebeple bireylerin eylemlerini belirleyen etik ilkeler aynı zamanda birer kültürel ürün olarak kabul edilmektedir (Uluğ, 2009, s. 7, Kaynak: Kayacı, 2020, s. 14). Aynı zamanda bireyler etik bir karar verirken, benzer durumların yer aldığı sınırlar içerisinde hareket edebilmektedirler. Vermiş oldukları kararların uygulanması aşamasında ise nasıl hareket

etmeleri gerektiği veya nasıl davranmaları gerektiği konusunda büyük ölçüde deneyimlerine bağlı olmaktadır (Steinberg ve Austern 1996: 141, Kaynak: Kayacı, 2020p. 14). Ayrıca kültürün öğrenilerek ve deneyim kazanılarak oluştuğu ve bu sebeple etiğin kaynağını kültürden aldığı belirtilmektedir. Diğer bir ifadeyle kültür, bireylerin eylemlerine yön veren ahlaki kodları barındırmaktadır. Bu ahlaki kodlar ayrıca bireylerin davranışlarını ortaya koyma noktasında kolaylaştırıcı bir role sahip olmaktadır (Örselli, 2010, s. 27).

Sonuç itibariyle kültürü meydana getiren yapı taşlarının aynı zamanda etik kuralları da beslediği belirtilmektedir. Kültür toplumun duygu ve düşünce yapılarını oluştururken somut bir yansıma olarak kabul edilmektedir. Değerler, tutumlar, olasılıklar ve semboller toplumsal hareket etme tarzlarını belirlemektedir.

2.1.2.4. Etiğin Kritik Öğesi: Norm

Etiğin son kritik öğesi olarak norm kavramı tanımlanmaktadır. Norm en genel anlamıyla; *"önceden belirlenmiş kalıp, düzgü"* olarak ifade edilmektedir (TDK, 2020, https://sozluk.gov.tr, Erişim tarihi: 30.11.2020). Bakış (2015, s. 218) norm kavramıyla birlikte belirli bir kuralın, esasın ve ilkenin işaret edildiğini belirtmektedir. Tüm toplumlarda genel roller açısında bir fikir birliği söz konusu olmaktadır. Bir başka görüşe göre ise normlar ile bireylerin toplumsal yaşamdaki eylemlerini düzenleyecek olan kurallar bütünü ifade edilmekte ve böylece bireylerin farklı zamanlarda ve koşullarda nasıl davranmaları gerektiği belirlenmektedir. Normlarla toplumdaki davranış kalıplarının oluşmasına yardımcı olunmaktadır (Güngör, 1995: 63; Kaynak: Uz, 2019p. 39).

Norm kavramı ile neyin ifade edilmek istendiğine kısaca değinildikten sonra etiğin kritik bir öğesi olarak norm kavramının ele alınması gerekmektedir. Bu noktada Gül ve Gökçe (2008, s. 380) etiğin, toplumsal ve bireysel ilişkilerin zeminini meydana getiren değerleri incelemeyi amaç edindiğini ifade etmektedir. Normlar ise belirtilen bu ilişkilerin özündeki kıstaslardan biri olmakta ve bireysellikten ziyade toplumsallığa vurgu yapmaktadır. Normlar, etik ilkelerin oluşturulmasında tamamlayıcı bir role sahip olmaktadır. Ayrıca normların temel yapısının, işleyişleri kolaylaştırmak ve varlığını sürdürmek olduğu belirtilmekte bu amaç doğrultusunda ise normlar, etik karar verme süreci için ivme kazandırıcı bir özelliğe sahip olmaktadır.

Sonuç olarak etiğin oluşumunda etkili olan kavramlar literatürde etiğin kritik öğeleri olarak ifade edilmektedir. Her bir öğe kendi başına ayrı bir çalışma alanını oluşturmakta ve bir araya gelerek etik kavramının şekillenmesine yardımcı olmaktadır. Bu bölüme kadar etik kavramının oluşumuna ilişkin genel bilgilere yer verildikten sonra ele alınması gereken bir diğer başlık olarak etik türleri ve etik sistemler ifade edilmektedir. İlk olarak bir sonraki bölümde etiğin alanlarını görebilmek için etik türlerine yer verilmekte normatif etik, uygulamalı etik ve meta-etik kavramlarının neleri kapsadığına dair bilgiler yer almaktadır.

2.1.3. Etik Türleri

Etik kavramıyla ilgili literatürde farklı şekillerde tanımlamalar yer almakta dolayısıyla farklı etik türlerinin de ortaya çıkması kaçınılmaz bir hale gelmektedir. Bu noktada Kesgin (2009, s. 152) etik kavramının tanımlarıyla ilgili çeşitli tartışmaların ortaya çıktığını ve özellikle kavramın söz konusu tanımlarının çalışmaların durumuna göre farklılık gösterdiğini dile getirmektedir. Bu farklılıkların ortaya çıkmasına ise yüzyıllar boyunca iki temel noktayla yanıt verilmektedir. Bunlardan birincisine göre etik alınan kararları doğru ve yanlış olarak yargılamakta dolayısıyla da kararların sonuçlarına odaklanmaktadır. İkinci olarak ise etik özel bir ahlaki durumu tespit etmek için evrensel ahlaki ilkelere başvurmaktadır. Genel olarak etik bu iki duruma bağlı olarak ortaya çıkmaktadır.

Kavramsal olarak etiğin tanımı üzerinde durulduktan sonra etik türleri konusunda birtakım unsurlara yer verilmesi gerektiği düşünülmektedir. Tıpkı etik kavramında olduğu için etiğin türleri konusunda da birçok tartışmanın var olduğu görülmektedir. Bununla birlikte etik türü olarak normatif etik, meta-etik ve uygulamalı etik olmak üzere üç temel etik türü üzerinde durulmaktadır.

2.1.3.1. Normatif Etik

Toplumsal hayatta insan davranışlarının iyi-kötü, doğru-yanlış olup olmadığının tespit edilebilmesi için belirli ölçütlere, standartlara ve normlara ihtiyaç duyulmaktadır. Böylece davranışın etik açıdan değerlendirilmesi kolaylaşmaktadır. Çünkü norm *"yargılama ve değerlendirmenin kendisine göre yapıldığı ölçüt, uyulması gereken kural, düzgü"* olarak ifade edilmektedir (TDK, 2020, https://sozluk.gov.tr, Erişim tarihi: 30.11.2020). Eren (2007, s. 291) tarafından aktarılan Hoult'a (1977) göre ise normlar

ayrıca toplumsal hayatta bireylerin yaşadıkları dönemlerde uyulması gereken geleneklergörenekler, hukuk ve genel davranış kuralları olarak da tanımlanabilmektedir.

Norm kavramının neyi ifade ettiğine değinildikten sonra ele alınması gereken bir diğer unsur ise toplumsal normlar olmaktadır. Akın (2017) tarafından aktarılan Başpınar ve Çakıroğlu'na (2014) göre toplumsal normlar; toplumu oluşturan bireylerin ve grupların tutum ve davranışlarını belirleyen ve uyulması noktasında birtakım yaptırımlarla desteklenen ortak toplumsal kurallar olarak ifade edilmektedir (Başpınar ve Çakıroğlu, 2014, s. 44; Kaynak: Akın, 2017p. 11). Bunun sonucunda Gökalp (2010, s. 23) normatif etiği ise; emreden ve kural koyan etik türü olarak şöyle tanımlamaktadır: Normatif etik; bireylerin yaşamlarını nasıl devam ettirmeleri, neyi yapıp neyi yapmamaları ve davranışlarının nihai amaçlarının neler olması gerektiği konusunda bilgi veren etik türüdür. Bireylere nasıl eylemlerde bulunmaları konusunda normlar ortaya koymakta ve bunlara uymaları gerektiğini emretmektedir. Ayrıca bu etik türü bireylerin yaşamlarını düzene koymaları konusunda yol gösterici bir role sahip olmaktadır. Normatif etik bireysel ve toplumsal incelemeler sonucunda elde etmiş olduğu en yüksek ahlaki değerler ile bireyleri aydınlatmaya çalışmaktadır. Bir başka ifadeyle kuralcı etik olarak da tanımlanan normatif etik Karaöz'e (2000, s. 2) göre etik ilkeleri de içine almakta ve ahlaki kuralların nasıl olması, nasıl davranılması, doğru ve yanlışın, iyi ve kötünün ne olduğu ile ilgili sorulara yanıt aramaktadır.

Cevizci (2002, s. 8) *"Etiğe Giriş"* adlı kitabında normatif etiğin biri teorik diğeri pratik olmak üzere iki temel düzeyi olduğunu tespit etmektedir: İlk olarak normatif etiğin teorik düzeyine bakıldığında temel ahlaki ilkelerin belirlendiği; ikinci olarak pratik düzeyine bakıldığında ise özel alanlarla ilgili genel sorunların tartışıldığı ve ahlaki ilkelerin özel alanlara uygulandığı görülmektedir. Normatif etik teorik düzeyi itibariyle üç temel soruya sahip olmaktadır: Birinci soruda hangi insan karakterlerinin iyi hangilerinin ise kötü olduğu ahlaken tartışılmaktadır. Bireyler karakterlerine uygun davranışları sergilemektedir. Bu açıdan ahlaken iyi olarak tabir edilen insan erdemli olan ahlaki açıdan doğru davranışları sergileyen insan olarak tasvir edilmektedir. Sonuç itibariyle birinci soru ahlaki davranışlarla ilgili olmaktadır. İkinci soruda ise toplumsal ve sosyal kurumlar tartışılmaktadır. Bu soruda toplumların veya sosyal kuruluşların nasıl yapılanmaları ve organize edilmeleri gerektiği konusu ele alınmaktadır. Son olarak üçüncü soruda da değerlerin temel alınması gerektiği ve hangi nesne ve tecrübelerin kendi içinde değerli olduğu tartışılmaktadır.

Günümüzde etik kavramının en popüler normatif etik anlamıyla kullanıldığı görülmektedir. Normatif olma özelliğiyle etik, ahlak kavramı ile de örtüşmektedir. Çünkü ahlak kavramı, etiğin günlük yaşama yansıyan kurallarını içermekte ve bireylerin kendilerine hakim olması ve kendilerini denetlemesi anlamına gelmektedir. Ahlak kavramı bu anlamıyla birlikte de bireylere nasıl davranmaları gerektiği konusunda normlar ortaya koyan ve bu normlara uyulmasını talep eden normatif etik ile paralellik gösterebilmektedir.

2.1.3.2. Meta-Etik

Normatif etiğin yanı sıra bir diğer etik türü olarak ise meta-etik tanımlanmaktadır. Kesgin (2009, s. 156) bu etik türünün dönem dönem eleştirel veya analitik etik olarak da tanımlandığını ifade etmektedir. Meta-etik son yıllarda özellikle Anglo-Sakson felsefe geleneğinin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Bu felsefe geleneğine göre felsefenin tek bir görevi bulunmakta o da kavramların çözümlenmesi veya dilin mantıksal analizi olarak ifade edilmektedir. Meta-etik aynı zamanda 20. yüzyılda ortaya çıkan analitik felsefenin doğal bir sonucu olarak değerlendirilmektedir.

Meta-etik, felsefenin analiz yapma ve aydınlığa kavuşturma işlevlerine sahip olduğunu savunan filozoflar tarafından oluşturulmaktadır. Bu filozoflar ahlak felsefenin yani etiğin temel konusunun, bireyin nasıl yaşaması gerektiğini ortaya koymak olmadığını tam tersi ahlak kuramlarında meydana gelen kavramların ve önermelerin analiz edilmesi olduğunu savunmaktadır (Arslan, 2015; Kaynak: Dağ, 2016p. 12). Bunun sonucunda Bayoğlu (2013, s. 15) tarafından aktarılan Pieper'ın (1994) meta-etik anlayışına göre etiğin, neyin doğru neyin yanlış olduğuna karar verebilmesinin normatif bir kuramın genel hatlarına bağlı olduğunu ifade etmektedir. Ancak bireyin kendi normatif kuramından doyum almadan önce meta-etik soruları cevaplaması gerekmektedir. Böylece etik, meta-etik olarak adlandırılan başka bir türü de içine almaktadır. Bu tür, etiğin konusuyla doğrudan bağlantılı olmamakta, bu konunun nasıl dile getirilmesi gerektiğini incelemekte ve etiği bilim kuramı olarak da ifade etmektedir.

Meta-etiğin ne olduğuna ilişkin karşılaştırmalı bir örnek ortaya konulması gerekirse şu ifadelere yer vermek önemli olmaktadır: Normatif etik, *"Hırsızlık kötüdür.", "Nihaî amaç, en yüksek sayıda insanın mutluluğudur.", "Haz iyidir."* gibi yargılar ortaya koymakta bu yargılar neticesinde hazcılık, yararcılık gibi normatif görüşler ortaya çıkmaktadır. Meta-etik ise; normatif etiğin belirlemiş olduğu ahlaki yargılar üzerine

konuşmakta, analizler yapmakta ve ilgili konularla yargıların anlamlarını incelemektedir. Bu sebeple meta-etik ahlaki yargılar hakkında konuşarak ahlaki yaşamla ilgili öneriler ileri sürmekte böylece etiğin de bir üst düzeyine çıkmaktadır. Cevizci (2002) bu açıklamalarının yanı sıra meta-etik bir söylem olarak, toplumun belirli inanç, değer ve yargılarına göre şekillenmiş ahlaki yaşama dair sistemli felsefi araştırma olarak normatif etiği varsaymaktadır. Bu anlayışa göre etiğin veya normatif etiğin konusu ahlak olurken, meta-etiğin konusu ise normatif etiğin kendisinden gelmektedir. Meta-etiğin konusu yaptırım, amaç veya davranıştan ziyade bu yaptırım, amaç ve davranışlar üzerine düşünceler olmaktadır. Bu düşünceler sonucunda birtakım önermeler veya ahlak sistemleri ortaya atılmakta ve bunlar da meta-etiğin konusu olarak ifade edilmektedir (Cevizci, 2002, s. 10).

Son olarak meta-etik, değer yargıları ve onların doğası hakkında sorular sormakta ve ayrıca bu sorulara da birtakım yanıtlar ortaya koymaya çalışmaktadır. İfade edilen bu sorulardan en önemli ise ahlaki dil, ahlaki nitelikler veya ahlaki bilgilerin açıklanması üzerinde olmakta ve bu sorulara cevaplar sunmaktadır. Genel itibariyle normatif etikte ele alınan sorular birinci düzey olarak ifade edilirken meta-etikte ise ele alınan sorular ikinci düzey sorular olarak ifade edilmektedir (Huemer, 1994; Pojman, 1990; Kaynak: Yıldız, 2012p. 17).

2.1.3.3. Uygulamalı Etik

Normatif etik ve meta-etiğin yanı sıra etiğin son türü ise uygulamalı etiktir. Uygulamalı etik, toplumlarda güncel olarak yer alan ve tartışma konusu olan ahlaki sorunlarla ilgilenmektedir. Kılavuz (2002, s. 258) uygulamalı etiği, soyut kavramlardan hareketle somut bilgiler ortaya koyma olarak ifade etmektedir. Bu sebeple etik kuralların belirli bir alana ilişkin yazılı ve somut kurallar olarak ifade edilmesi gerekmektedir. *"Siyaset Etiği, Sanat Etiği, Tıp Etiği, Çevre Etiği"* gibi alanlar uygulamalı etiğin kapsamında girmektedir.

Bayram (2006, s. 230-232) uygulamalı etiği, normatif etiğin somut konulara uygulanması olarak ifade etmektedir. Diğer bir ifadeyle somut herhangi bir konuda nasıl hareket edilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Bu etik türünde herhangi bir konu ile ilgili savunulabilecek olan bir çerçeve sunulur ve sunulan bu çerçevelerden hareketle belirli teoriler ile normatif nitelikte tavsiyeler üretilmektedir. Bu yaklaşım biçiminde ele alınan konular tartışmalı olduğundan dolayı sistemin işleyebilmesi için tarafların

karşılıklı birtakım ilkeleri kabul etmesi gerekmektedir. Bayram (2006) ayrıca etiğin toplumsal alanda yer almasının da uygulamalı etik ile ilgili olduğunu savunmaktadır.

Tarihsel olarak bakıldığında Cevizci (2016) uygulamalı etiğin 1970'li yıllarda ortaya çıktığını ifade etmektedir. Bunun sebebi olarak uygulamalı etiğin konusu olan sorunların büyük bir kısmının 20.yüzyılda teknolojinin sonucu olarak meydan gelmesi, yeni mesleklerin ortaya çıkması ve beyin göçünün yaygınlaşması görülmektedir. Etiğin pratiğe uygulanması sonucunda ortaya çıkan uygulamalı etik kürtaj, ötenazi, hayvan hakları gibi tartışmalı ahlaki konuları ele almaktadır. Bu tarz konuların ele alınmasıyla birlikte yukarıda da ifade edildiği gibi çevre etiği, tıp etiği, medya etiği gibi birtakım alt dallar ortaya çıkmaktadır. Ayrıca uygulamalı etiğin, normatif etiğin farklı alanlara uygulanmasıyla var olan problemleri çözmeyi amaçladığı dile getirilmektedir. Bu amaç doğrultusunda bir konu veya sorunun uygulamalı etik kapsamına dahil olabilmesi için ilk olarak konunun tartışmalı bir konu olması ikinci olarak ise konunun evrensel bir etik problemi ifade ediyor olması gerekmektir (Cevizci, 2016, http://www.ekultursanat.com/felsefe/eser-1903-Uygulamali-Etik-Ahmet-Cevizci, Erişim tarihi: 20.12.2020).

Sonuç olarak etiğin türleri genel anlamda normatif etik, meta-etik ve uygulamalı etik olarak ifade edilmektedir. Her bir etik türü birbirinden bağımsız düşünülemeyeceği gibi birbiriyle de ilişki içerisinde olmaktadır. Örneğin; normatif etik toplumda yer alan bireylerin uyması gereken kuralları ifade ederken meta-etik ise bu kurallar üzerine konuşmakta ve analizler yapmaktadır. Uygulamalı etik ise normatif etiğin somut yansıması olarak düşünülmekte ve farklı alanlara yansıyan normatif etiğin problemlerine çözümler üretmeye çalışmaktadır.

Etik türlerinin ardından gelen bölümde ise etik sistemlere yer verilmektedir. Etik sistemler, etik ölçütlerin hangi unsurlar sonucunda geliştirileceğini ele almakta bu sebeple de araştırma kapsamında incelenmesi gerektiği düşünülmektedir. Bu düşünceden hareketle bir sonraki bölümde etik sistemler kategorisi içerisinde yer alan amaçlanan sonuç etiği, kural etiği, toplumsal sözleşme etiği ve kişisel etik kavramları hakkında genel bilgilere yer verilecektir.

2.1.4. Etik Sistemler

Etik ve ahlak kavramları, aralarındaki ilişkiler ve etik teorilere ek olarak günümüzde tartışılan konulardan biri de etik ölçütlerin neye göre geliştirildiğidir. Bu

noktada etik ilkelerin geliştirilmesinde *"adalet, insan hakları, faydacılık ve bireysellik ilkelerinin"* ölçüt olarak ele alındığı belirtilmektedir (Steiner ve Steiner, 1985; Kaynak: Kılavuz, 2004p. 16). Longenecker ve arkadaşlarına (1988, s. 64-67) göre bu temel ölçütlerden adalet ilkesi, alınan bütün kararların tarafsız olmasını; insan hakları ilkesi, insanların toplum içerisindeki varlıklarını, bütünlüklerini ve temel insani hakları; faydacılık ilkesi, toplumu oluşturan tüm bireyler için en yüksek düzeyde faydanın sağlanması ve son olarak bireysellik ilkesi ise bireylerin temel amaçlarını gerçekleştirerek onların kazançlarını arttırmak olarak ifade edilebilmektedir.

Yukarıdaki ölçütlere göre belirlenen etik değerler arasında davranışlar yoluyla bir uygunluk sağlamak toplumsal yaşamın varlığından beri oldukça önemli bir konu olmaktadır. Bu sebeple William D. Hitt' de etik ve liderlik üzerine yapmış olduğu bir seminerde etik çerçevesinde doğru kararlar verebilmek adına ne gibi kuralların benimsenmesi gerektiği katılımcılara sorulmuş ve alınan cevaplarla 4 temel kategori oluşturulmuştur. Bu kategorilere göre:

- Bireylerin vermiş oldukları kararların temellerini beklenilen sonuçlar oluşturmaktadır.
- Bireylerin karar verirken dikkat ettikleri en temel unsur verilen kararların yasalara uygun olup olmadığı yönünde olmaktadır.
- Bireylerin vermiş oldukları kararların dayanak noktasında içinde bulundukları toplumsal yapı, değer ve stratejiler olmaktadır.
- Bireyler kararlarını inançları ve vicdanları doğrultusundan vermektedir (Kaynak: Kılavuz, 2004p. 16-17).

Yukarıda yer alan ve tamamen birbirlerinden farklı olan bakış açıları etik sistemlere de yansımakta ve dört temel etik sistem ortaya çıkmaktadır. Bunlar: amaçlanan sonuç etiği, kural etiği, toplumsal sözleşme etiği ve kişisel etiktir.

Tablo 1:Etik Sistemler

ETİK SİSTEM	TEMSİLCİ	TANIM
Amaçlanan Sonuç Etiği (End-Result Ethics)	John Stuart Mill (1806-1873)	Bir eylemin ahlaki doğrululuğu, amaçlanan sonuçları tarafından belirlenir.

Kural Etiği (Rule Ethics)	Immanual Kant (1724-1804)	Bir eylemin ahlaki doğrululuğu, standartlar ve yasalar tarafından belirlenir.
Toplumsal Sözleşme Etiği (Social Contract Ethics)	J.J. Rousseau (1712-1778)	Bir eylemin ahlaki doğrululuğu, belirli bir toplumun normları ve gelenekleri tarafından belirlenir.
Kişisel Etik (Personalistic Ethics)	Martin Buber (1878-1965)	Bir eylemin ahlaki doğrululuğu, kişinin vicdanı tarafından belirlenir.

Kaynak: Aydın, 2021, s. 22-23.

2.1.4.1. Amaçlanan Sonuç Etiği

Faydacılık olarak da bilinen amaçlanan sonuç etiğinin var olan sorunların sonuçlarına odaklandığı ve bu sorunlara pratik bir tutum getirdiği görülmektedir. Bu sistemin en önemli temsilci John Stuart Mill'dir. Bu etik anlayışı bireylerin haz aramaları ve acıdan kaçınmaları üzerine inşa edilmektedir. Dinçer'in Mill'in bakış açısına getirdiği yoruma göre bir davranışın/eylemin iyi olarak nitelendirilmesi için bireye herhangi bir fayda veya mutluluk sağlaması gerekmektir. Buradaki mutluluktan kasıt yalnızca belirli bir davranışta/eylemde bulunan birey için değil aynı zamanda tüm insanlığın mutluluğu için ifade edilmektedir. Bu etik sistem özellikle günlük yaşamda bireylerin karşı karşıya kaldıkları sorunların çözümüne yardımcı olabilmektedir (Dinçer, https://cahitcengizhan.com/etik-sistemleri/#_Toc42878808, Erişim tarihi: 21.12.2020). Ayrıca Akova (2020, s. 98) amaçlanan sonuç etiğine göre bireyin iki farklı unsurdan birini seçmek zorunda kaldığı taktirde hangi unsurda toplam faydanın daha fazla olduğuna bakması ve ona göre seçimin yapması gerektiğini ifade etmektedir (http://auzefkitap.istanbul.edu.tr/kitap/kulturelmiras_ao/turizmdeetik.pdf, Erişim Tarihi: 14.12.2020).

Amaçlanan sonuç etiğinin temsilcisi Mill'e göre faydacılığın temel ilkeleri şunlardır:

- Bir davranış doğruluğuna veya yanlışlığına davranışın sonucu karar vermektedir.
- Davranış kuralları bireylerin karakteristik özelliklerinden meydana gelmektir.

- Davranış ne kadar doğruysa mutlulukta o oranda artmaktadır.
- Bireylerin en yüksek mutluluğa erişmelerindeki neden kendi mutluluklarını istemelerinden kaynaklanmaktadır.
- Bireylerin davranışlarının tek amaçları mutlu olmaktır. Mutluluğun ölçütü de ahlaki olmaktan geçmektedir.
- Mutluluk yalnızca birey için değil herkes için doğru olmaktadır.
- Davranış sonucunda elde edilen faydanın oranı ya mutluluğu oluşturmakta ya da mutsuzluğu engellemektedir.
- Bir davranışın etik açıdan doğru olarak tanımlanması için davranış sonucunda elde edilen toplam faydanın bireyin diğer davranışlarından elde edilen toplam faydandan büyük olması gerekmektedir.
- Faydacılık ilkesi, birbirlerine zıt olan yükümlülükler arasında seçim yapmamıza olanak sağlamaktadır.
- Mutluluk denilen kavram hazzın varlığından acının yokluğundan meydana gelmektir (Aydın, 2021, s. 23-25; Çitekci, 2020, s. 14).

2.1.4.2. Kural Etiği

Etiğin bir diğer sistem türü kural etiğidir. İnsanların toplumsal yapı içerisinde yaşamları boyunca karşı karşıya kaldıkları birtakım kurallar bulunmaktadır. Bu kurallar başta bireyin ailesi olmak üzere, okul yaşamında, iş hayatında, akran çevresinde bireyin karşısına gelmektir. Bireyler bu kurallar sayesinde yönlendirilmekte ve bazı dönemlerde bu kurallardan şikâyet ediliyor olsa bile her toplumun kendisine ait yaşamsal kuralları olması gerekmektedir (Hitt, 1990, s. 107; Kaynak: Kılavuz, 2004p. 19).

Kural etiğinin temsilcisi Imamanuel Kant'tır. Bu sistem daha sonra Konisberg tarafından da geliştirilmektedir. Kural etiğinin temsilcisi olan Kant, etik kuralları manyetik bir çekirdeğe benzetmekte ve bu kurallar sayesinde tüm bireylerin davranışlarına kendileri tarafından yön verileceğini ifade etmektedir. Ayrıca bu kurallara riayet edilmesi durumunda bireylerin iyi bir yaşama sahip olabileceği belirtilmektedir. Kant, ahlaki davranışların bireylerin yasa karşısında göstermiş oldukları saygının bir sonucu olarak ortaya çıktığını düşünmektedir (Akarsu, 1999, s. 89; Kaynak: Kılavuz, 2004p. 19).

Dinçer (2020) Kant'ın, *"Ahlak Metafiziğinin Temellendirilmesi"* ve *"Etik Hakkında Bildiriler"* adlı eserlerinde kural etiği ile ilgili birtakım ilkeleri ortaya

koyduğunu ifade etmektedir. Bu eserin yanı sıra Aydın (2021) tarafından kalem alınan *"Yönetsel, Mesleki ve Örgütsel Etik"* adlı eserde de kural etiğinin temel ilkeleri ortaya konulmakta ve bunlar şu şekilde sıralanmaktadır:

- Etik kavramların hepsi birtakım öncüllere dayanmakta ve bu nedenle de deneysel bilgiden ayrı düşünülememektedir.
- İnsanlar, davranışlarının gerçekten iyi olması için veya zorlamalar sebebiyle eylemde bulunmaktadır.
- İnsanların ilke ve kuralları dikkate almaları gerekmektedir.
- Bireyin erdemli davranması için kurallara uygun davranması gerekmektedir.
- Sonsuz mutluluğun kaynağı erdemli yaşamak olmaktadır.
- Tüm bireyler bir düşünce, fikir veya ideal olarak ifade edilen erdeme ulaşma çabasında olmaktadır.
- Bireyler kendilerini mükemmellik noktasında kıyaslamaktadır. Burada başkaları önemli olmamaktadır.
- Doğru olan arasında bireyin kendi davranışlarını ahlaki kurallara uygun olarak şekillendirmesi yer almaktadır.
- Bireylerin davranışları altındaki temel ilke evrensel kurallar olmaktadır.
- İkili ilişkilerde bireyler yalnızca kendi amaçlarına göre değil diğer kişilerinde amaçlarına göre uygun hareket etmeleri gerekmektedir (Dinçer, https://cahitcengizhan.com/etik-sistemleri/#_Toc42878815, Erişim tarihi: 21.12.2020; Aydın, 2021, s. 25-28).

2.1.4.3. Toplumsal Sözleşme Etiği

Bu etik sistem devlet otoritesinin sadece görüş birliği ile korunabileceğini savunmaktadır. Sistemin öncüsü J.J. Rousseau'dur ve ona göre bireyler toplumsallaştıkları zaman uygar bir yaşama sahip olmaktadır. Bunun için ise toplumun, genel kurallara uygun hareket etmesi ve muhalefeti en aza indirmesi gerekmektedir (Dağtekin, 2011, s. 9). Toplumsal sözleşme etiğinin ana düşüncesi hem bireyin hem toplumun karşılıklı olarak birbirlerine katkıda bulunacağı yönündedir. Yaşamda yapılan tüm düzenlemeler her iki tarafın da toplumsal sözleşmeden yararlanmaları temeline dayanmaktadır. Tüm bunlara ek olarak ayrıca Rousseaus'nun etik anlayışının temel argümanları bulunmakta ve bu argümanlar 5'e ayrılmaktadır:

- Toplumu oluşturan tüm bireylerin otoritenin kontrolü altında olması gerekmektedir.
- Toplumu oluşturan tüm bireyler toplumun ayrılmaz bir parçası haline gelmektir.
- Bireyler belirli ölçülerde özgürlüklerinden vazgeçtikleri taktirde toplumun bir parçası olabilmektedir.
- Bireylerin özgürlükleri toplumsal koruma ve destek vasıtasıyla kazanılmaktadır.
- Hem bireyin hem de toplumun birbirlerine katkısı bulunmaktadır (Hitt, 1990, 115; Kaynak: Kılavuz, 2004p. 22).

Son olarak konuyla ilgili Rousseeau'nun *"The Socail Contract"* adlı eserinde toplumsal sözleşme etiğinin birtakım unsurlarına yer verilmekte ve bu unsurlar şu şekilde sıralamaktadır:

- İnsanlar yalnız başlarına kaldıkları sürece yok olmaktadır.
- Bireyler doğal yaşamdan uygar yaşama geçtikleri zaman davranışlarına ahlaki bir karakter yüklenmektedir.
- Toplumun genel argümanlarına uygun hareket etmek gerekmektedir.
- Tüm ödevler, yargılar ve faydalar toplumu oluşturan tüm bireylere eşit olarak dağıtılmaktadır ve tüm bireylerin birbirlerine yardımcı olmaları gerekmektir.
- Bireylerin ne yapmaları gerektiğine toplumun standartları karar vermektedir.
- Toplumsal sözleşmeye göre toplumun yönetimi, toplum tarafından belirlenen kişilere verilmektedir.
- Toplumun ahlaki kuralları en önemli unsur olarak kabul edilmekte hukuk kuralları ise bir diğer yapı taşı olarak görülmektedir.
- Bireylerin kişisel gelişimlerini sürdürmeleri gerekmektedir.
- Toplumu oluşturan tüm bireylerin yasalara uygun hareket etmesi gerekmektir.
- Toplumsal sözleşmeye karşı çıkan bireylerin üyelikleri engellenmektedir (Akova, 2020, s. 101-103,

http://auzefkitap.istanbul.edu.tr/kitap/kulturelmiras_ao/turizmdeetik.pdf, Erişim Tarihi: 14.12.2020).

2.1.4.4. Kişisel Etik

Etik sistemlerden sonuncusu kişisel etiktir. Bu etik sisteme göre bir davranışın ahlaki açıdan doğruluğu tamamen bireyin kendi vicdanına göre belirlenmektedir. Kişisel etik sisteminin en önemli temsilcilerinden biri olan Martin Buber, bu sistemin kaynağının kişilerin içlerinden gelen ses yani vicdan olduğunu savunmaktadır. Ayrıca kişisel etik ile bireyin toplum içerisindeki duruşu belirlenmektedir. Bireylerin yaşamış oldukları olaylar sonucunda gösterdikleri tepkiler kişisel etik olarak tanımlanmaktadır. Kendisine göre bu etik sistem ile bireyler kendi içlerine dönmekte ve karşılaştıkları durumlar karşısında doğru kararlar verebilmektedir (Dinçer, https://cahitcengizhan.com/etik-sistemleri/#_Toc42878815, Erişim tarihi: 21.12.2020).

Kişisel etikle ilgili bir başka yorum ise şöyledir:

- Kişisel etiğe göre doğru bireylerin kendisinden gelmektedir.
- Herkes için etik davranışlar söz konusudur ve bireyin içinden gelen ses olarak ifade edilmektedir.
- Kişisel etik bireyin kendisine yönelmesine olanak tanımaktadır.
- Bireyin doğru veya yanlış kararları vermesi kendi vicdanına bağlı olmaktadır.
- Bireyi amaca ulaşmak için sergilemiş oldukları davranışların etik olması gerekmektedir.
- Yaşamda belli bir standart yoktur, her şey mümkün olmaktadır.
- Sadece belirli bir grup olunduğu için haksızlığa göz yummamak gerekmektedir.
- Birey özgürleşmeye başladığı taktirde kendi etik kurallarını geliştirmektedir.
- Birey hayatı boyunca gelişim gösterdiği için yeni değerlere ve inançlara sahip olabilmektedir (Çitekci, 2020, s. 22-23).

Yukarı ifade edilen etik sistemler birçok birey tarafından kabul edilmiş olsa da birtakım eleştirilerin de getirildiği görülmektedir. Bu eleştiriler Kılavuz (2004, s. 27-28) tarafından kaleme alınan *"Etik Sistemleri ve Kamu Yönetimi Açısından Görünümleri"* adlı makalede ve Aydın (2021, s. 37-38) tarafından kaleme alınan *"Yönetsel, Mesleki ve*

Örgütsel Etik" adlı kitap çalışmada şu şekilde özetlenebilmektedir: Amaçlanan sonuç etiği; mutluluk, haz ve faydanın tanımı, nasıl ölçüleceği, davranışların sonuçlarının tahmin edilmesi gibi konularda akıllarda soru işareti bırakmaktadır. Kural etiği; etik ilkeleri belirleyecek olan otoritenin nasıl seçileceği, kuralların birbirleriyle çatışması durumunda neler yapılacağı, değişen durumlara göre kuralların nasıl uyum göstereceği gibi konularda eleştirilmektedir. Toplumsal sözleşme etiği ise; toplum adına karar verecek politika unsurunun nasıl seçileceği, kamu yararının ne demek olduğu gibi konularda tartışılmaktadır. Son olarak kişisel etik ise; iki kişinin çatışması durumunda sorunu nasıl çözüme kavuşturulacağı, kişisel etiği besleyen unsurların neler olacağı, birbirlerinden farklı örgütler kişisel etiğin uygun görülmesi durumunda, bireyler arasında tek bir standarttın nasıl sağlanacağı gibi konularda akıllarda soru işareti bırakmaktadır. Bu eleştirilere ek olarak ebetteki etik sistemlerin birtakım olumlu yanları da bulunmaktadır: Amaçlanan sonuç etiği sayesinde sorunlara pratik çözümler üretilmektedir. Tüm bireyler için evrensel kuralları ortaya koyan kural etiği sayesinde davranışlar için belirli bir çerçeve çizilmektedir. Toplumsal sözleşme etiği sayesinde ise toplumsal yaşamda meydana gelebilecek sorunlara çözümler sunulmaktadır. Son olarak kişisel etik sayesinde de bireyler vicdanlarının seslerine kulak vererek doğru davranışlar sergilemeye çalışmaktadır.

Sonuç itibariyle; toplumsal yaşamda huzur ve refahın sağlanması, iyilik halinin arttırılması ve toplumu oluşturan bireyler arasındaki ilişkinin sorunsuz bir şekilde ilerlemesi noktasında herkes tarafından kabul görülen ve üzerinde fikir birliğine varılan birtakım temel ilkelere ihtiyaç duyulmaktadır. Ersoy ve Yılmaz (2015, s. 123) bu temel ilkelerin Aristotales tarafından "*iyi yaşama sanatı*" olarak ifade edilen etik olduğunu ve etiğin bu temel ilkelere duyulan ihtiyacı karşılayabildiğini ifade etmektedir. Etik insanlara yanlış ve doğrunun, iyi ve kötünün, onaylanabilir ve onaylanamaz eylemlerin ne olduğunu sunmakta ve böylece bahsedilen ihtiyacı da ortadan kaldırmaktadır. Bu işlevi ile etik toplumu oluşturan tüm bireylere yol göstermekte ve onlar için vazgeçilmez bir unsur haline gelmektedir. "*İnsanları sıkıntıdan kurtarma sanatı*" olarak da ifade edilmesinden dolayı sosyal hizmet mesleği ve uygulama alanlarının etik ilkelerden bağımsız düşünülemeyeceği bir gerçek olarak ifade edilmektedir.

Sosyal hizmet mesleğinde toplumda yer alan her bireyin sadece insan olmasından kaynaklı olarak birtakım temel hak ve özgürlükler ile değere sahip olduğu ve sahip olunan bu değere ise herkes tarafından saygı gösterilmesi gerektiği anlayışı hâkimdir. Bu anlayış

sosyal hizmetin mesleki uygulamalarında bireylerin kendi kaderlerini tayin hakkına sahip olmaları, farklılıklara, mahremiyete saygı duymaları ve sosyal adaletin sağlanmasına yardımcı olmaları olarak yansımaktadır. Bu doğrultuda sosyal hizmet etiği sosyal hizmet mesleğinin evrensel mesleki temelini oluşturmakta yani meslekle ilgili ahlaki kuralları ortaya koymaktadır. Sosyal hizmet etiği çerçevesinde alınan bütün kararlar danışanların temel hak ve özgürlüklerini ihlal etmeme ve ayrımcılık yapmama gibi ilkeler çerçevesinde gerçekleştirilmektedir.

Çalışmanın bu kısmına kadar etik kavramıyla ilgili tüm unsurlar (etik kavramı, kritik öğeleri, boyutları, türleri, sistemleri gibi) ele alınmaya çalışılmış ve genel bir çerçeve çizilmiştir. Bir sonraki bölümde ise öncelikle sosyal hizmetin bir meslek olmasından kaynaklı olarak sosyal hizmet etiği ve değerleri başlığı altında meslek kavramı, mesleki etik kavramı ve mesleki etik kodlar başlıkları ele alınmakta daha sonra ise sosyal hizmet etiği, sosyal hizmet etiğinin dönüşümü ve sosyal hizmetin temel etik ilkelerine yer verilmektedir.

2.2. SOSYAL HİZMET, ETİK VE DEĞERLER

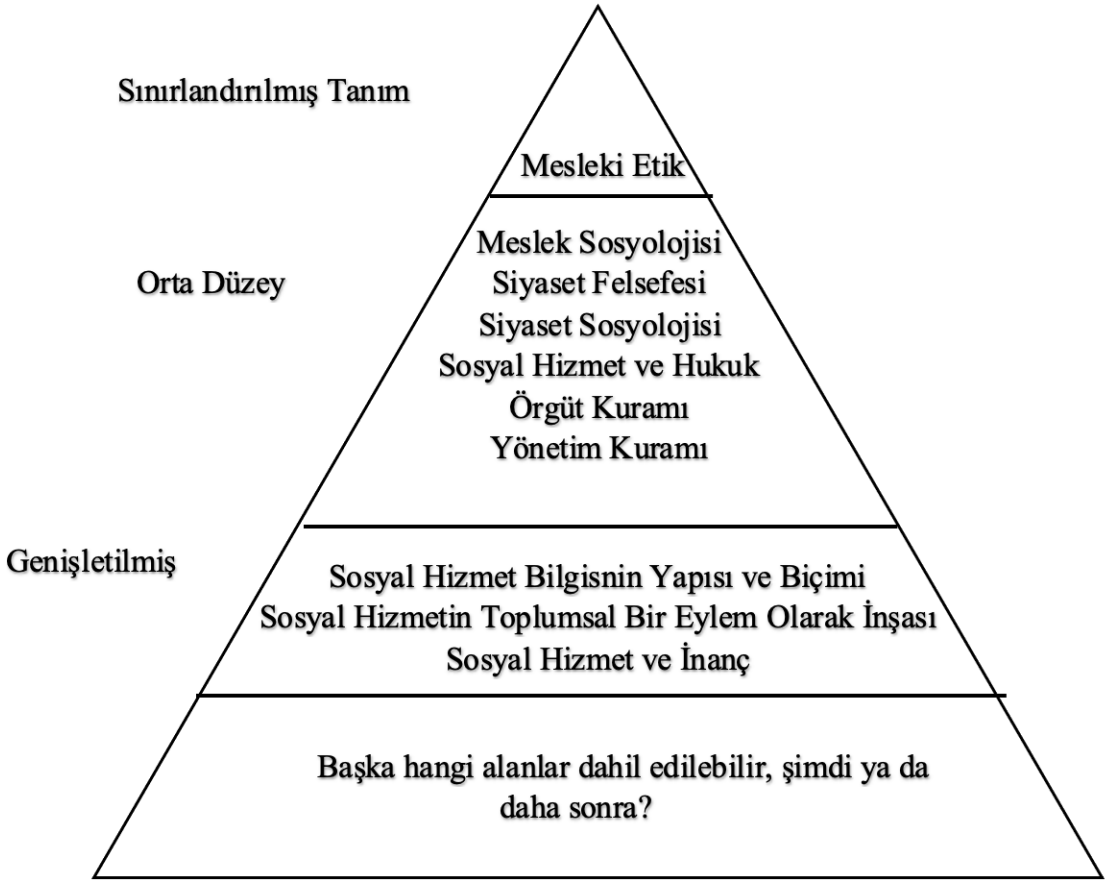
Tarihsel süreç içerisinde özellikle 18. yüzyılda üretim sürecinde meydana gelen gelişmeler insani değer ve yargıları olumsuz açıdan etkilemekte ve bu da işsizlik, yoksulluk, eşitsizlik gibi bazı sorunların gün yüzüne çıkmasına neden olmaktadır. Tüm bunların sonucunda ise toplumsal refahın sağlanması için birtakım müdahalelere ihtiyaç duyulmaktadır. Sosyal, ekonomik ve siyasi yaşamda meydana gelen bozulmalar sosyal hizmet mesleğinin bu alanlarda toplumsal etik değerler ışığında etkili olmasını ve bu noktada sosyal yaşamı tedavi edici bir role sahip olmasını gerekli kılmaktadır. Dolayısıyla sosyal hizmet kavramı içerisinde etiğin yerinin bilinmesi önem arz etmektedir. Ancak bu gereklilik ve önem kapsamında ilgili literatür incelendiğinde ise sosyal hizmet mesleği çerçevesinde etik kavramıyla ilgili çalışmaların bir hayli az olduğu ve yakın zamanda gelişme göstermeye başladığı görülmektedir. Ayrıca yapılan çalışmaların genellikle tıp etiği, iş etiği, hemşirelik etiği gibi alanlarda olduğu sosyal hizmet ve etik alanında yapılan çalışmaların hem nicel hem de nitel olarak daha az sayıda olduğu tespit edilmektedir (Yıldırım ve Kadıoğlu, 2007; Kutlu, 2008; Başak, Uzun ve Arslan, 2010; Pelit ve Güçer, 2006; Kahriman ve Yeşilçiçek Çalık, 2017). Tüm bunların yanı sıra Adams ve arkadaşları (2015, s. 72) ise bazı sebeplerden dolayı da sosyal hizmet etik ve değerlerinin meslek

elemanları tarafından görünmez bir hale geldiği iddia etmektedir. Bu sebepler şu şekilde sıralanmaktadır:

- Öncelikle sosyal çalışmacılar fazla çaba göstermektense mesleki uygulamada daha kolay yolları tercih edebilmektedir.
- Sosyal çalışmacının hangi konu ile ilgilendiği önemli olmaktadır. Konuya odaklandıkça içinden çıkılmaz bir hale gelebilmektedir.
- Sosyal hizmet etiği ve değerleri konusunda kavramsal olarak bir netlik olmayabilmektedir.
- Sosyal hizmet etiği ve değerlerinin belirsiz ve kötü tanımlanmış olması, etik ve değerleri oluşturan kavramlar arasında bile tartışma çıkmasına neden olmaktadır (Adams, Dominelli ve Payne, 2015, s. 72).

Yukarıda ifade edilen tüm zorluklara karşın sosyal çalışmacıların mesleğin etik ilke ve değerlerine sıkı sıkıya bağlı olması gerekmektedir. Öyle ki tarihsel süreçte ülkemizde ve dünyada sosyal hak kavramının gelişme göstermesiyle orantılı olarak hem genel manada iş etiği hem de sosyal hizmet etiği kavramları önem kazanmaya başlamaktadır. Bahsi geçen bu kavramların önem kazanmaya başlamasıyla birlikte ise kavramlara ilişkin farklı yorumlar gündeme gelmekte ve bu yorumlar Adams ve arkadaşları (2015) tarafından şu şekilde ifade edilmektedir (Şekil 1): Bu şekilde sosyal

hizmet mesleğinin etik ve değerleri içerisinde var olan kavramlar ve disiplinler yer almaktadır.

Kaynak: Adams, Dominelli ve Payne, 2015, s. 74

Şekil 1:Sosyal Hizmet Değerlerinin Kapsamı

İşte bu noktada çocuk ve gençlik temalı sosyal hizmet akademik yayınlarının etik değerlendirilmesine dair yapılan bu meta analiz çalışması literatür açısından büyük öneme sahip olmaktadır. Bu çalışmayla birlikte gerek sosyal hizmet etiği alanında özgün bir çalışma ortaya koyulmakta gerekse sosyal hizmet etiği çalışmak isteyen bireylere yol gösterici olunmaktadır.

Sonuç itibariyle çalışmanın ilk kısmında etik kavramına ilişkin genel bir çerçeve çizildikten sonra bu bölümde sosyal hizmet etiği ve değerleri kavramları ele alınacaktır. Sosyal hizmetin profesyonel bir meslek olmasından dolayı ilk olarak meslek etiği ve mesleki etik kodlar kavramlarına ilişkin genel bir bilgilendirme yapılacaktır. Daha sonra ise çalışmanın temel noktalarından biri olan sosyal hizmet etiği ve değerlerine yönelik kavramsal çerçeve ortaya konulacaktır.

2.2.1. Mesleki Etik

Meslek etiği kavramının tanımlanabilmesi için öncelikle meslek kavramının ne anlama geldiğinin anlaşılması gerekmektedir. Çünkü bir işin meslek olarak tanımlanması için belirli etik ilke ve değerlere sahip olması gerekmektedir.

2.2.1.1. Meslek Kavramı

Meslek en genel anlamıyla *"belli bir eğitim ile kazanılan, sistemli bilgi ve becerilere dayalı, insanlara yararlı mal üretmek, hizmet vermek ve karşılığında para kazanmak için yapılan, kuralları belirlenmiş iş, uğraş, öğreti"* olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2021, https://sozluk.gov.tr, Erişim tarihi: 29.01.2021). Vurucu (2010, s. 10) tarafından aktarılan Kuzgun' a (2004) göre meslek; bireyler adına faydalı mal veya hizmet üretmek için faaliyetlerde bulunulan ve bu faaliyetler karşılığında para kazanılan, belirli eğitimler sonucunda edinilen, bilgi, beceri ve değerlere dayanan, kuralları toplum tarafından belirlenen etkinlik bütünü olarak ifade edilmektedir. Yine Vurucu (2010, s. 10) tarafından aktarılan Ünal ve Ada (1999) mesleği; bilimsel, teknolojik, ekonomik ve sosyal boyutlara sahip olan, bireylerin yaşamlarını devam ettirebilmeleri için zorunlu iş bölümü sonucunda ortaya çıkan bir uğraş olgusu olarak tanımlamaktadır. Son olarak Ülkü'ye (1976) göre ise meslek; çeşitli kurum ve kuruluşlarda benzer pozisyonlarda çalışan bireylerin yaptıkları işler olarak ifade edilmektedir. İfade edilen bu tanımlamalara ek olarak bir uğraşın meslek olarak sayılabilmesi için birtakım unsurlara sahip olması gerekmektedir. Bu unsurlar Aydın'a (2021, s. 86-87) göre şu şekilde sıralanmaktadır:

- Öncelikle meslek olarak ifade edilen uğraşın toplumun ihtiyaçlarını karşılaması gerekmektedir.
- Meslek, elemanlarından fedakârlık beklemektedir. Meslek elemanları hizmet bekleyen bireylere hizmet etmeyi amaçlamaktadır. Mesleki anlayış sadece meslek elemanının doyumunu değil aynı zamanda başkalarının yararını da içermektedir.
- Bir uğraş olarak meslek, akademik bir eğitime ihtiyaç duymaktadır. Meslek, sistemli eğitim sonucundan elde edilmiş bilgi, beceri ve değerlere dayanmaktadır.
- Mesleğe ait dallar araştırma, deney ve gözlem yoluyla gelişmekte ve zamanla kendine özgü birtakım tekniklere sahip olmaktadır.
- Meslek, kazanç elde etmek amacıyla yapılmaktadır.

- Her mesleğin kendi özgü etik ilke ve değerleri bulunmaktadır. Bu etik ilke ve değerler doğrultusunda meslek elemanlarının uygun hareket etmesi gerekmektedir.
- Her mesleğin kendine ait bir meslek örgütü bulunmaktadır.

Meslek kavramının ne olduğuna ilişkin genel bir çerçeve ortaya konulduktan sonra araştırmanın odak noktası olan etik ilke ve standartlara değinebilmek adına bir sonraki bölümde meslek etiği kavramı ele alınacaktır.

2.2.1.2. Mesleki Etik Kavramı

Mesleklerin uygulanma aşamalarında her meslek elemanlarının dikkate almaları gereken birtakım etik ilke ve standartlar bulunmaktadır. Dünyada var olan mesleklere bakıldığında ise ortak etik ilke ve standartların belirlenmesinin oldukça güç olduğu görülmektedir. Bu sebeple her mesleğin kendi özgü etik kurallarını belirlemesi oldukça önemli olmaktadır. Bu nokta da ise mesleki etik kavramı gündeme gelmektedir.

Mesleki etik, Atak ve Gül (2014, s. 4) tarafından herhangi bir meslekte birtakım davranış kuralları oluşturarak neyin doğru neyin yanlış olduğunu belirleyen ve oluşturulan bu davranış kurallarına meslek elemanlarının uygun hareket etmesi gereken uymayanların ise meslekten menedilme ihtimali bulunan kurallar bütünü olarak tanımlanmaktadır. Bu anlam doğrultusunda her mesleğin kendine özgü etik kurallarının olduğu görülmektedir.

Bir başka tanıma göre meslek etiği; herhangi bir mesleği icra eden bireylerin meslekleri ile ilgili olan davranış ve işlemleri sergilerken uyması gereken kurallar bütünü olarak ifade edilmektedir. Meslek etiği, mesleğin var olduğu toplumdaki genel değerlerden ve o meslekle alakalı evrensel ilkelerden meydana gelmektedir. Bir toplumda mesleki etiğin oluşması için o toplumda var olan mesleğin etik ilkelerini oluşturacak ve bu ilkelerin denetlenmesini sağlayacak meslek örgütlerinin var olması gerekmektir (Pehlivan, 1997; Kaynak: Çevikbaş, 2006p. 269).

Son olarak Gezici' ye (2018, s. 24) göre ise mesleki etik, aynı veya benzer eğitimlerden geçmiş bireylerin meydana getirdiği grupta, mesleki görevlerle ilgili davranışları kontrol etmek veya görevin sunmuş olduğu imkanları kullanmak için şekillendirilmiş ahlaki değerler bütünü olarak tanımlanmaktadır. Mesleki etik kavramıyla

birlikte hem örgüt kültürü şekillenmekte hem de örgüt üyelerinin birbirleriyle nasıl anlaşmaları gerektiği ortaya konulmaktadır.

Yukarıda da görüldüğü gibi mesleki etik kavramına ilişkin genel tanımlar ortaya konulduktan sonra dikkat edilmesi gereken unsurlardan biri her mesleğin kendine ait birtakım etik ilke ve standartlarının olduğudur. Bu sebeple meslek sayısının meslek etiğine denk geldiğini ifade etmek yanlış olmamaktadır. Her ne kadar mesleklerin kendilerine özgü etik ilke ve standartları olsa da birtakım ilkeler tüm meslekler için kabul görülmektedir. Saygı, liyakat, dürüstlük, adalet gibi değerleri bunlara örnek olarak gösterilebilmektedir (Çiçek, 2019, s. 17). Ayrıca meslek etiğine sahip olmayan meslekler ise topluma zarar verebilmektedir. Çünkü meslek etiğine sahip olmayan meslek elemanları toplum yararından ziyade kendi kişisel menfaatlerini ön plana çıkarmaktadır. Toplumda var olan diğer insanlar onlar için önemsiz olmaktadır. Bu durum ise toplumsal karmaşayı beraberinde getirmektedir. Ancak insan haklarına verilen önemin artmasıyla birlikte mesleki etik ilke ve standartların uygulanabilirliği artmaktadır (İşgüden ve Çabuk, 2006, s. 64).

Herhangi bir mesleğe mensup olan üyelerin hem meslek onurunu hem de kendi saygınlıklarına korumak için mesleğe ait olan etik ilke ve standartlara uygun hareket etmesi gerekmektir. Eğer meslek elemanları bu unsurlara uygun hareket etmezlerse mesleğin toplum içerisindeki itibari zarar görebilmektedir. Sonuç itibariyle meslek etiği mesleğin var olmasına ve onurunun korunmasına yardımcı olmaktadır. Ek olarak Çiçek (2019, s. 18) tarafından aktarılan Aydın'a (2003) göre ise meslek etiğinin sağlanmış olduğu birtakım faydalar bulunmakta ve bu faydalar şu şekilde özetlemektedir:

- Bireylerin kendi meslektaşlarından gelecek baskılar nedeniyle etik eylemlerde bulunmasına yardımcı olmaktadır.
- Meslek hakkındaki iyi ve doğru olarak ifade edilen davranışların sergilenmesi konusundan rehberlik etmektedir.
- Meslek elemanlarının herhangi bir karmaşık veya belirsiz bir durumla karşı karşıya kaldıklarında nasıl davranmaları gerektiği konusunda onlara yardımcı olmaktadır.
- Meslek toplum içerisinde var olan sorumluluklarını belirlemektedir.
- Mesleki gelişime katkıda bulunmaktadır.

Yukarıda yer alan bilgilere ek olarak Özdemir (2021, s. 10) meslek etiğinin her şeyden önce meslekle ilgili birtakım uygulama standartlarını ortaya koyduğu ifade

etmektedir. Bunu yaparken ise ya var olan bir uygulamadan hareket etmekte ya da yepyeni bir uygulamayı ortaya koymaktadır. Özdemir (2021) ayrıca mesleki etik ilkelerinin yazılı olması gerektiğine dair ilgili bir kuralın olmadığını da savunmaktadır. Kendisi yazılı olmasının sadece bu ilkelerin gelecek kuşaklara aktarılmasını ve öğrenilmesini kolaylaştırabileceğini ifade etmektedir. Ayrıca herhangi bir mesleğe ait olan etik ilkelerin mesleğin tüm üyeleri tarafından bilinmesi gerekmektedir (http://auzefkitap.istanbul.edu.tr/kitap/sosyalhizmetlt_ao/sosyalhizmetetigi.pdf, Erişim Tarihi: 04.02.2021).

2.2.1.3. Mesleki Etik Kodlar

Meslek etiği ile ilgili ele alınması gereken kavramların başında etik kod kavramı gelmektedir. Kavrama ilişkin ilgili literatür incelendiğinde yaygın olarak kabul edilen tek bir etik kod tanımının yer almadığı görülmekte etik kodlarla alakalı birçok tanım bulunmaktadır.

Öncelikle Elçi ve arkadaşları (2015, s.597) herhangi bir kurumda var olan değer yargılarının temelinde etik kavramı yer alıyorsa hem meslek elemanlarının hem de paydaşların neyin doğru veya neyin yanlış olduğunu görebileceklerini ifade etmektedir. Bu sebeple etik kod kavramı hem örgütler hem de meslek elemanları için büyük öneme sahip olmaktadır.

Etik kodlar Akova (2020, s. 145) tarafından en genel anlamıyla resmi ve yazılı olarak ahlaki uyum politikalarını barındıran dokümanlar olarak tanımlanmaktadır. Bahsi geçen bu politikalar ahlaki değerleri, temel standartları, kurumun etiksel uyumunu ifade eden cümlelerden oluşmaktadır. Bu politikalar aynı zamanda hem ilgili kuruluşa hem de meslek elemanına rehberlik etmektedir (http://auzefkitap.istanbul.edu.tr/kitap/kulturelmiras_ao/turizmdeetik.pdf, Erişim Tarihi: 06.02.2020). Aydın'a (2021, s. 88) göre ise etik kodlar herhangi bir yapıda "iyi" olarak benimsenen etik değerler; alışkanlıklar, eylemler ya da etik ilke ve standartlar olarak kendilerini göstermektedir. Meslekler ise bahsedilen bu etik ilkeleri bir araya getirerek etik kodları oluşturmaktadır. Bu etik kodlar her meslek elemanının uymak zorunda olduğu yazılı kurallar olarak belirtilmektedir. Ancak Aydın (2021) bunun yanı sıra farklı alanlarda yer alan etik kodların bir yaptırım kaynağı olamayacağını ifade etmektedir. Etik kodlar bir işin nasıl yapılması gerektiğini ortaya koymakta ve dikkat edilmesi gereken kuralları belirlemektedir. Çakırel (2009, s. 26) tarafından aktarılan Aydınlık ve Dönmez

(2007) ise etik kodları; meslek elemanlarına ve örgütlere eylemlerinde rehberlik eden; işletmenin, çalışanlarına, müşterilerine ve diğer tüm paydaşlarına karşı sorumlulukları içeren yazılı ve resmî belgeler olarak tanımlamaktadır.

Yukarıda yer alan tanımlamaların yanı sıra bir başka tanıma göre etik kodlar; belirli bir meslek veya çalışma alanına ilişkin olarak bireylerin birbirleriyle olan ilişkilerini ve davranışlarını düzenlemek amacıyla bilinçli bir şekilde insan faaliyetleri ve organizasyonları ile belirlenmiş, soyut, ahlaki ilkelerden meydana gelen ve sistematik bir bütünlüğe sahip olan kuralların tamamı olmaktadır (Yüksel, 2015, s. 10). Eltan (2013, s. 63) tarafından etik kodlar ayrıca mesleğin ait olduğu dernek ya da örgütler tarafından çok boyutlu ve karışık durumlar karşısında karar merciinin işini kolaylaştırmak amacıyla geliştirilen yazılı veya yazısız davranışlar bütünü olarak da ifade edilmektedir.

İlgili literatür incelendiğinde etik kodların temelde üç alana hizmet ettiği belirtilmekte ve şu şekilde sıralanmaktadır:

- Firmalar tarafından kabul edilen ahlaki değerleri oluşturmaktadır.
- Firmaların beklentilerini çalışanlara iletmektedir.
- Firmaların gerçek manada etiksel ölçütler için faaliyetlerde bulunduklarını kamuoyuna göstermektedir (Montoya ve Richard, 1994, s. 713; Kaynak: Sayın ve Ege, 2006p. 591).

Ayrıca Sayın ve Ege (2006, s. 591) etik kodların öğretici, düzenleyici ve hedef belirleyici işleve sahip olduklarını da belirtmektedir.

Mesleki etik kodların tanımlanmasından sonra meslek etiğinde mesleki kodların önemine bakacak olursak bu konuda Elgin (2006, s. 24-25) öncelikle mesleki etik kodların, meslek elemanlarının disiplinli bir şekilde hareket etmelerine yardımcı olabileceğini ifade etmektedir. Bireyler disiplinli oldukları takdirde hangi işi ne zaman ve nasıl yapacaklarını bilebilmektedir. Ayrıca Elgin (2006) mesleki etik kodlar sayesinde denetim ve kontrol mekanizmalarının aktif hale geldiğini ve kurallara uymayan meslek elemanlarının tespit edilerek cezai yaptırımların uygulandığını dile getirmektedir. Tüm bunların sonucunda ise organize, güçlü ve saygın bir meslek grubu ortaya çıkmaktadır. Mesleki etik kodlar bireylerin kendi aralarında veya örgüte karşı bağlılık duygusu geliştirmelerine yardımcı olmaktadır. Meslek elemanları, mesleki etik kodlara göre hareket ettikleri taktirde psikolojik ve sosyal açıdan tatmin sağlamaktadır. Bu tatminle meslek elemanı hem içinde yaşadığı topluma faydalı bir birey haline gelmekte hem de toplumsal düzenin sağlanması için katkıda bulunmaktadır. Sonuç itibariyle Elgin (2006)

mesleki etik kodların önemini ortaya koymakta ve ifadelerini kısaca şu şekilde dile getirmektedir:

- Mesleki etik kodlar, meslek elemanları arasındaki rekabeti düzenlemekte,
- Yeterli donanıma sahip olmayan ve mesleki etik ilke ve standartlara uygun hareket etmeyen bireyleri meslekten uzaklaştırmakta,
- Mesleğin edinmiş olduğu amaçların korunmasına olanak sağlamaktadır.

Etik kodların ne olduğuna dair literatürde çeşitli tanımlamalar yer almış olsa da temelinde iyi niyeti yansıtan kodlar, etik olgusunu bir kavram olarak ifade etmektedir. Bektaş (2008, s. 6-7) mesleki etik kodların öncelikle etik açıdan uygulamaya yönelik beklentileri ve ayrıca meslek elemanlarının uyma gereğini belirterek iki önemli işlevini ortaya koymaktadır. Herhangi bir çıkar çatışması durumunda ise mesleki etik kodlar ile bireyler durumları etik yönden değerlendirmekte ve bu şekilde seçim yapabilmektedir.

Tüm bunların yanı sıra mesleki etik kodların içeriklerine bakılacak olursa öncelikle bu içeriklerin kurumdan kuruma farklılık gösterebileceğini unutmamak gerekmektedir. Dolayısıyla kusursuz ve evrensel bir etik kod bulunması mümkün olmayacaktır. Ancak her bir kurum için mesleki etik kodların oluşturulma aşamasında birtakım temel ilkeler yer almakta ve bu ilkeler Tablo 2'de gösterilmektedir (Akova, 2020, s. 145-146, http://auzefkitap.istanbul.edu.tr/kitap/kulturelmiras_ao/turizmdeetik.pdf, Erişim Tarihi: 06.02.2020):

Tablo 2:Etik Kodların Oluşturulmasında Ele Alınan Birtakım Temel İlkeler

İnsanın varlığı	Güven ve saygı	Yaratıcılık ve uzlaşma
İnsanın mutluluğu	Devamlı gelişim	Özeleştiri
Dürüstlük ve yasalara bağlılık	Tutarlılık	Kalite konusunda ürüne duyulan güven
Duygu, düşünce ve değerlerin ortak kültürü	Bütünsellik	
Demokratik katılım	Kurumun güvenliği ve hijyen kuralları	

Kaynak: Akova, 2020.

Meslek, mesleki etik ve mesleki etik kodlar kavramları incelendikten sonra bir diğer bölümde bir meslek olarak sosyal hizmetin etik açıdan değerlendirilmesi yapılacak ve sosyal hizmet etiği kavramı incelenecektir.

2.2.2. Sosyal Hizmet Etiği

Sosyal hizmet bir meslek olarak var olduğu andan itibaren en önemli unsurlarının başında "etik" gelmektedir. Etik eylemlerde bulunmak hem birey olarak hem de meslek elemanı olarak sosyal çalışmacının temel sorumluluklarından biri olarak kabul edilmektedir. Bu sebeple Özateş (2010, s. 85) sosyal çalışmacıların temel etik yaklaşımlara hakim olması, davranışlarında neyin belirleyici olduğunu bilmesi ve bir meslek elemanı olarak müdahalelerde bulunurken hangi eylemleri nasıl seçeceğine karar vermesi noktasında etiğin yol gösterici bir role sahip olduğunu düşünmektedir. Ayrıca Congress ve McAuliffe (2006, s. 151) sosyal hizmet mesleğinin insan-hizmet odaklı bir meslek olarak değer temelli yaklaşımlarda bulunmada etik açıdan zorluklarla da karşı karşıya kalabileceğini ifade etmektedir. Bu zorlukların üstesinden gelebilmek için sosyal çalışmacılar profesyonel ve sosyal olarak kabul edilebilir birtakım kılavuzlar belirlemeye başlamaktadır. Bu kılavuzların başında "sosyal hizmet etiği" gelmektedir. Değer temelli bir meslek olarak sosyal hizmet etiği dünya çapında sosyal hizmet eğitimi ve uygulaması için uzun zamandır gerekli olmaktadır.

Yüce (2011, s. 148) tarafından aktarılan Northcrafts ve Neale'e (1990) göre sosyal hizmet etiği en genel anlamıyla; bir örgütün değerler sistemini ve hedeflerini tanımlayan ve müdahale aşamasında verilen kararların bu ilkelere uygun olup olmadığını denetleyen mekanizmalar olarak tanımlanmaktadır. Pieper (1999) ve Baron (2003) göre sosyal hizmet etiği; ahlaki olarak kabul edilen unsuların ne olduğunu ve ahlaki davranışların bir anlama sahip olup olmadığını araştıran, akla, senteze, analize ve düşünceye dayalı ahlaki değerlendirmelere yönelik sistematik bir yaklaşım olarak ifade edilmektedir.

Sosyal hizmet etiğinin ne olduğuna ilişkin görüşlerden biri de Şeker (2011, s. 26-23) tarafından oluşturulmakta ve kendisi sosyal hizmet etiğini, evrensel açıdan mesleğin ortak ilke ve standartlara bağlı kalmasına ve bu ortak ilke ve standartlardan yaralanarak ulusal boyutta özgün yorumlar ve katkılar yapmasına yardımcı olan bir unsur olarak ifade etmektedir. Diğer bir ifadeyle sosyal hizmet etiği, sosyal hizmet mesleğinin evrensel mesleki temelini oluşturan ahlaksal kurallar olarak belirtilmektedir. Ayrıca Şeker (2011) toplumsal değişme ve gelişmeye paralel olarak toplumsal sorunlarda meydana gelen

yenilenmelerin mesleğin uygulama alanlarına da yansıdığını ve sosyal hizmet etiğinin değişmeye ve gelişmeye açık bir hale geldiğini ifade etmektedir. Böylece sosyal hizmet etiği sayesinde mesleki uygulamaların ve sosyal çalışmacıların gelişmesi sağlanabilmektedir.

Sosyal çalışmacılar, sosyal hizmet etiği çerçevesinde mesleki uygulamalarında bulunurken birçok sorumluluğa sahip olmakta, ele alınan konular toplumun tamamını ilgilendirmekte ve çözümleri oldukça karışık olmaktadır. İlgili literatür incelendiğinde sosyal çalışmacıların uygulamalarda en sık karşılaştıkları etik konuların Banks (1995, s. 13) tarafından dört temel başlık altında toplandığı görülmekte ve bu başlıklar şu şekilde ifade edilmektedir:

Bireysel haklar ve refah ile ilgili konular: Bu konular bireylerin kendi kararlarını vermelerini ve seçimlerini yapabilmelerini kapsamaktadır. Bunlar danışanlar için bir hak olmakta ve ayrıca sosyal çalışmacılar bireylerin refahına ilişkin onları teşvik etme sorumluluğuna da sahip olmaktadır.

Kamu refahı ile ilgili konular: Bu konular danışanlar dışında yer alan bireylerin haklarını ve çıkarlarını kapsamaktadır. Sosyal çalışmacıların topluma karşı sorumlulukları bulunmakta ve büyük ölçüde bireylerin iyiliğini teşvik etmektedir.

Eşitsizlik ve yapısal baskı ile ilgili konular: Sosyal çalışmacılar baskı karşıtı rolleriyle baskıya meydan okumakta ve toplumsal değişim için çalışma sorumluluğuna sahip olmaktadır.

Mesleki roller, ilişkiler ve sınırlar ile ilgili konular: Sosyal çalışmacılar mesleki müdahalelerde bulunurken uygun rollere karar vermeleri, toplum, birey ve mesleki sınırlar arasındaki ilişkileri göz ardı etmemeleri gerekmektedir (Gökçearslan Çiftçi ve Gönen, 2011, s. 151).

İfade edilen bu konular karmaşık bir yapıya sahip olmakta ve birbirleriyle bir bütün olarak düşünülmektedir. Birbirlerini tamamlayıcı bir role sahip oldukları gibi aynı zamanda kategoriler arasında birtakım çatışmalar da yaşanabilmektedir.

Sosyal hizmet etiği kavramının ve sosyal çalışmacıların en çok karşı karşıya kaldıkları konuların neler olduğu tanımlandıktan sonra Banks (2016) tarafından sosyal çalışmacıların uygulama aşamasındaki çalışmalarının etik boyutlarının tanımını yapan "etik çalışma" kavramı ele alınmaktadır.

Etik çalışma; bireylerin, durumları etik açıdan görme, göze çarpan yönleri keşfetme, kendilerini geliştirme, doğru eylemlerde bulunma, kim oldukları ve ne

yaptıkları konusunda kendilerini haklı çıkarmaya yönelik bulundukları çabalar olarak tanımlanmaktadır (Banks, 2016, s. 36). Banks (2016, s.37) ayrıca etik çalışma kavramının uygulamada sosyal çalışmacılara rehberlik etmek ve normatif bir etik çerçeve sağlamak amacıyla tasarlanmadığını bu kavramın daha çok sosyal çalışmacıların pratikte yaptığı bazı anlamsal çalışmaların etik boyutlarının analitik bir tanımı olduğunu belirtmektedir. Bu tanımlar ise şu şekilde ifade edilmektedir:

Çerçeveleme Çalışması (Framing Work): Bu çalışma, bir durumun etik olarak göze çarpan özelliklerini tanımlamak, onlara odaklanmak olarak ifade edilmektedir. Ayrıca bu çalışma kapsamında var olan durum gerek danışanlar gerekse meslektaşlar arasında müzakere edilmektedir.

Rol Çalışması (Role Work): Bu çalışma, diğerleriyle ilgili bir rol oynamak; bir pozisyon almak anlamına gelmektedir.

Duygu Çalışması (Emotion Work): Bu çalışma, duyguları yönetmeyi, güven oluşturmayı ve başkalarının duygularına cevap vermeyi içermektedir.

Kimlik Çalışması (İdentity Work): Bu çalışma, kişilerin etik benlikleri üzerine yoğunlaşmaktadır. Etik açıdan profesyonel bir kimlik oluşturmayı ve profesyonel bütünlüğü korumayı amaçlamaktadır.

Akıl Çalışması (Reason Work): Bu çalışma, ahlaki yargı ve kararların alınmasını, gerekçelendirilmesini, etik açıdan değerlendirilmesini ve etik eylem için stratejiler geliştirmeyi içermektedir.

İlişki Çalışması (Relationship Work): Bu çalışma, başkalarıyla diyaloğa girmeyi, ilişkiler üzerinde çalışmayı içermektedir.

Performans Çalışması (Performance Work): Son olarak bu çalışma, hesap verilebilirliği içermektedir.

Yukarıda ifade edilen tüm çalışmalar etik çalışmanın her bir özelliğini ifade etmektedir.

Sonuç itibariyle sosyal hizmet etiği kavramının neyi ifade ettiğine, sosyal çalışmacıların etik açıdan en çok karşılaştıkları konuların neler olduğuna ve son olarak etik çalışma kavramına değinildikten sonra sosyal hizmet etiğinin oluşum sürecini daha iyi anlayabilmek adına bir sonraki bölümde sosyal hizmet değerlerine ve etiğinin dönüşümüne yer verilmekte ve bu başlık altında ahlaki döneme, değerler dönemine, etik kuram ve karar alma dönemine ve etik standartlar ve risk yönetimi dönemine değinilmektedir.

2.2.3. Sosyal Hizmet Değerleri ve Etiğinin Dönüşümü

Sosyal hizmet mesleğinin etik ve değerlerinin doğasını tam anlamıyla kavrayabilmek için değer temelinin, etik ikilemlerinin, yanlış uygulama ve yöntemlerinin tarihsel gelişimlerine hakim olmak gerekmektir. Bu noktada Reamer (2017, s. 20) mesleki etik ve değerlerin sosyal hizmetin meslekleşme sürecinden itibaren çok önemli olduğunu savunmaktadır. Meslekleşme sürecinde tutulan tarihi kayıtlar sürekli olarak sosyal hizmetin etik ve değerlerinin önemine vurgu yapmaktadır. Yıllar içerisindeki süreçte de sosyal hizmetin etik ve değerleri mesleğin temel unsurları olarak kabul edilmeye başlanmaktadır. Sonuç itibariyle Reamer (2017) sosyal hizmet mesleğinin etik ve değerlerinin tarihsel dönüşümüne bakıldığında dört temel dönemden geçtiğini ifade etmektedir. Bunlar: ahlaki dönem, değerler dönemi, etik kuram ve karar almak dönemi ve son olarak da etik standart ve risk yönetimi dönemidir.

2.2.3.1. Ahlaki Dönem

Sosyal hizmet mesleğinin etik ve değerlerinin tarihsel gelişimindeki ilk dönemi ahlaki dönem olarak tanımlanmaktadır. Adams ve arkadaşları (2015, s. 76) tarafından aktarılan Younghusband'a (1981) göre bu dönem 19. yüzyılın sonu ile 20. yüzyılın başını kapsamaktadır. Bu dönemde sosyal hizmetin ilk çıkış yıllarında İngiltere'de meslek uygulayıcıları, Hristiyanlık dinine ait olan inançlar ve sosyal reformlar neticesinde danışanların ahlaki yapılarını ve eylemlerini yargılamaktadır (Younghusband, 1981; Kaynak: Adams, Dominelli ve Payne, 2015p. 76). Her bir meslek elemanının ahlaki yargıları büyük ölçüde davranışlarını da belirlemektedir.

Reamer (2017, s. 21) ahlaki dönem çerçevesinde meslek elemanlarının temel misyonunun "yoksulluğun lanetine" yanıt vermek olduğunu ifade etmektedir. Meslekleşme sürecinin ilk adımlarının atıldığı bu dönemde asi bir yaşam süren yoksul bireylerin ahlaki değerlerini güçlendirmek bir amaç olarak edinilmektedir. 20. yüzyılın başlarına gelindiğinde ise Yerleşim Evleri Hareketi'nin[1] gelişmesiyle birlikte danışanların ahlaki değerlerine veya ahlaksızlıklarına yönelen bakış açısı değişmekte ve artık meslek elemanları yoksul bireylerin bakım, sağlık, hijyen gibi temel gereksinimlerini gidermek

[1] Yerleşim Evleri Hareketi, 19. yüzyılın sonları ile 20. yüzyılım başlarında özellikle kent merkezlerinde yoksul bireylerin yaşam koşullarını düzeltmek için birçok yerleşim birimini kurulması sonucunda ortaya çıkan bir hareket olarak tanımlanmaktadır. Bu hareket ilk olarak 1884 yılında Londra'da Samuel Barnett tarafından kurulan Toynbee Hall ile başlamaktadır. Günümüzdeki topluluk örgütlenmesine denk gelmektedir (Buz ve Ayyıldız, 2019, s. 189-190).

amacıyla sosyal reformlara yönelmektedir. Kendisi özellikle 1929 Ekonomik Buhranı[2] ile meslek elemanlarının meydana gelen sosyal sorunları gidermek amacıyla sosyal reformu savunduklarını dile getirmektedir.

2.2.3.2. Değerler Dönemi

Tarihsel gelişimin ikinci dönemi değerler dönemi olarak ifade edilmektedir. Adams ve arkadaşları (2015, s. 76) bu dönemin 1950'li ve 1960'lı yılları kapsadığını belirtmektedir. Bu dönemde meslek elemanları tarafından birtakım yazılı kurallar benimsenmekte ve bu kurallar sayesinde danışanlara yönelik belirli davranışlar ortaya çıkmaktadır. Bu davranışlara ise Amerika Birleşik Devletleri'ndeki mesleki uygulamalar yön vermektedir. Değerler döneminde yer alan Amerikalı Katolik Rahip Biestek (1961), meslek elemanlarına danışanlarına nasıl davranmaları gerektiğiyle ilgili birtakım göstergeler sunmakta ve bunu yapan ilk kişi olarak da tarihe geçmektedir. Bu göstergeler ise Adams ve arkadaşları (2015) tarafından şu şekilde ifade edilmektedir.

- *"Bireyselleştirme*
- *Duyguların amaçlı dışavurumu*
- *Kontrollü duygusal katılım*
- *Kabul etme*
- *Yargılayıcı olmayan tutum*
- *Danışanının kendi kaderini belirlemesi*
- *Gizlilik"*

Yukarıda yer alan tüm göstergeler Hristiyanlık inancında temellenmiş ahlaki emirleri işaret etmektedir. Bu dönemde meslek elemanının temel görevi ise bu göstergelere uygun bir şekilde danışanlara müdahalelerle bulunmaktır.

Reamer (2017, s. 23) değerler döneminde ayrıca mesleki değerlerin belirginleşmekte olduğunu ve meslek elemanlarının özellikle yoksulluk, eşcinsellik, kürtaj, alkol ve madde kullanımı gibi konulara yönelik olarak kişisel değerleri ile mesleki uygulamaları arasındaki ilişkiyi kavramaya çalıştıklarını ifade etmektedir. Sosyal hizmet bir meslek olarak var olduğu andan itibaren yaklaşık yarım yüzyıl sonra temel değerleri

[2] 1929 yılında başlayarak 1930'lu yıllar boyunca devam eden ekonomik buhrana verilen isim olarak tanımlanmaktadır. İki dünya savaşı arasında dünya ülkelerinin ekonomilerinin karşı karşıya kaldığı büyük bir kriz olarak ifade edilmekte ve ABD'de başlayarak tüm dünyayı etkisi altına almaktadır (Işık ve Duman, 2012, s. 240).

üzerine şekillenen bir meslek etiği hazırlayabilecek bir konuma gelmektedir. Bunun sonucunda yıllar boyunca süren tartışmalar neticesinde de Reamer (2017) 1947'de Amerikan Sosyal Hizmet Uzmanları Konferansı'nda mesleki etik ilkelerin kabul edildiğini belirtmektedir. Daha sonraki dönemde ise meslek elemanları sosyal adalet, hak ve etik gibi konular üzerine yoğunlaşmakta bunun sonucunda ise Ulusal Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği (NASW) ilk etik kodlarını 1960'ta yayınlamaktadır.

Sosyal hizmet mesleğinin etik ve değerlerine ilişkin değerler döneminde yukarı yer alan gelişmeler meydana geldikten sonra Reamer (2017, s. 23) konuya ilişkin en temel yayının 1976'da Levy tarafından yayınlanan *"Sosyal Hizmet Etiği"* çalışması olduğunu belirtmektedir. Her ne kadar bu dönemde birçok dergide sosyal hizmet değerleri ve etiği üzerinde çalışmalar yayınlanmış olsa da konuyu en kapsamlı ele alan kişi Levy olarak ifade edilmektedir. Levy'in bu çalışmasından sonra ise konuya ilişkin çalışmalarda yaygınlık kazanmaya başlamaktadır.

2.2.3.3. Etik Kuram ve Karar Alma Dönemi

Sosyal hizmet mesleğinin etik ve değerlerinin tarihsel gelişimindeki üçüncü dönem ise 1970'li ve 1980'li yılları kapsayan etik kuram ve karar alma dönemi olarak ifade edilmektedir. Adams ve arkadaşları (2015, s. 77) bu dönemde meslek elemanlarının danışanlara nasıl davranmaları gerektiğiyle ilgili soruya, arzu edilen davranışı tespit etmeye yönelik temel ahlaki ilkelere başvurmak olarak yanıt verildiğini söylemektedir. Örneğin; bireylere saygı duyulması meslek literatüründe sıklıkla uygulanan bir etik ilke olarak belirtilmektedir. Bu dönemde meslek elemanları danışanlara yönelik müdahalelerde bulunurken ahlaki ilkeler doğrultusunda önerilen davranışlarda bulunmaları gerektiği dile getirilmektedir (Adams, Dominelli ve Payne, 2015, s. 77).

Etik kuram ve karar alma döneminde mesleki etik ve değer sorunlarına ilişkin bir geçiş dönemine girilmekte ve 1970'lerde meslek etiğine yönelik büyük bir ilgi ortaya çıkmaktadır. Bunun sonucunda, bu dönemde sosyal hizmet, psikoloji, mühendislik, hemşirelik gibi birçok disiplinde değer ve etik üzerine çalışmaları yaygınlık kazanmaktadır. Ayrıca bu dönemde biyoetik ve mesleki etik üzerine çalışan kuruluşların yaygınlık kazanması (New York'taki Hastings Center ve Georgetown Üniversitesi Kennedy Etik Enstitüsü'nün kurulması) konuya yönelik ilginin en temel göstergeleri arasında yer almaktadır. Amerika'da etik üzerine çalışmalar yapan merkezler o kadar artmaktadır ki *"Uygulamalı ve Meslek Etiği Derneği"* adlı bir oluşum altında ulusal yapı

oluşturulmaktadır. Ayrıca bu alandaki en etkili ve popüler *"Biyoetik Ansiklopedisi"* ve *"Uygulamalı Etik Ansiklopedisi"* adlı iki ansiklopedi yayınlanmaktadır. Sonuç itibariyle uygulamalı bir mesleki etiğinin ortaya çıkışı sosyal hizmet etiğinin de gelişmesine katkı sağlamaktadır. 1980'li yılların başında az sayıda akademisyen etik sorunlar ve ikilemeler üzerine çalışmakta ve uygulamalı ve profesyonel etiğin yeni alanına ilgi göstermeye başlamaktadırlar. Bunun sonucunda ise 1980'lerde sosyal hizmet etiğine ilişkin büyük bir literatür oluşmaktadır. Meslek tarihinde ilk olarak bazı kitaplar etik ikilemler ve etik karar verme üzerine odaklanmaya başlamaktadır (Reamer, 2017, s. 23-25).

2.2.3.4. Etik Standartlar ve Risk Yönetimi Dönemi

Tarihsel gelişimin son dönemi olarak etik standartlar ve risk yönetimi dönemi ifade edilmektedir. Bu dönem 1990'lı yıllardan günümüze kadar olan zamanı kapsamaktadır. Etik standartlara ilişkin söylemler bu dönemde artmakta ve bu söylemler uygulama ilkeleri, uygulama davranışları, davranış kuralları ya da etik ilkeler olarak ifade edilmektedir. Tüm bu süreçler ise şu şekilde açıklanmaktadır:

- Çeşitli ulusal meslek kuruluşları-Avustralya (AASW, 2003), İngiltere (BASW, 1996), Amerika Birleşik Devletleri (NAWS, 1996)
- Uluslararası kuruluşlar- Uluslararası Sosyal Hizmet Okulları Birliği, Uluslararası Sosyal Hizmet Uzmanları Federasyonu (IFSW, 2004)
- Hükümet kuruluşları- İngiltere (Cyngor Gofal Cymru/Galler Bakım Konseyi, 2004 (GSCC, 2004); Kuzey İrlanda Sosyal Bakım Konseyi, 2004; (SSCC, 2004) tarafından ortaya konulduğunu belirtmektedir (Adams, Dominelli ve Payne, 2015, s. 77).

Adams ve arkadaşları (2015, s. 78) bu dönemde meslek elemanlarının, danışanlarına mesleki müdahalelerde bulunurken bu standartlara uygun hareket etmeleri gerektiğini ifade etmektedir. Aksi taktirde meslek elemanları lisanslarını iptal etme gücüne sahip olan meslek kuruluşlarının disiplin kurullarının önüne çıkma riskiyle karşı karşıya kalabilmektedir.

Bu döneme ilişkin olarak ayrıca mesleki etik kodların kapsamlı bir gelişimi, etik temelli mesleki hatalara ve sorumluluklara odaklanan geniş bir literatür ve son olarak danışanları korumayı amaçlayan risk yönetimi stratejileri ortaya çıkmaktadır. Bu dönemde ABD'deki meslek elemanları özellikle bakım yönetimi kaynaklı etik sorunlarla kaşı karşıya kalmaktadır. 1980'li yıllarda ABD'de başlayan bakım yönetimi

uygulamalarında meslek elemanları hizmetleri başlatmadan önce bakım yönetimi örgütleri ve sigorta şirketlerinden onay almaları gerekmektedir. Bu süreçte ise danışanların kişisel bilgilerinin ifşa edilmesi gerekmekte bu durum da kişisel bilgilerin gizliliğiyle ilgili etik bir ihlali ortaya çıkartabilmektedir. Bakım yönetimi aynı zamanda diğer etik sorunlarında ortaya çıkmasına neden olabilmektedir. Örneğin bakım yönetmeliği örgütlerinden hizmet alabilmek için meslek elemanları danışanların klinik bulgularını abartarak hile ve aldatmaya başvurabilmektedir. Tüm bunlar ise etik ihlal olmaktadır. Bu ihlallerin ortadan kalkması için ise etik standartlar büyük öneme sahiptir (Reamer, 2017, s. 26-27).

Sosyal hizmet değerleri ve etiğinin dönüşümüne ilişkin Reamer (2017) tarafından belirlenen ve yukarıda yer alan tarihsel süreçlere ek olarak; Bayrı ve Mengilli (2016, s. 13) yeni bir evrimsel aşamanın ortaya atıldığını belirtmekte ve bu aşamaya ise ***"dijital dönem"*** dendiğini ifade etmektedir. Bu dönem 2000'li yılları kapsamakta ve dijital dönem olarak adlandırılmasının sebebi meslek elemanlarının danışanlara yönelik verdikleri hizmetleri teknolojik araçlar vasıtasıyla yapmaları olarak belirtilmektedir. Online danışmanlıklar, video yoluyla verilen danışmanlıklar, e-posta üzerinden yapılan terapiler, telefon üzerinden yapılan terapiler, mesaj üzerinden yapılan terapiler bu hizmetlere örnek olarak gösterilebilmektedir. Her ne kadar bu uygulamalar kolay gibi gözükse de sahada birtakım sorunların ve etik ihlallerin ortaya çıkmasına neden olabilmektedir. Öncelikle danışanın mahremiyeti ve gizliliği risk altında olmaktadır. Ayrıca danışmanlığın yarıda kesilmesi veya müdahalenin çeşitli sebeplerden dolayı sonlandırılması da bir diğer sonuç olarak ifade edilebilmektedir. Tüm bunlar sonucunda verimli bir müdahale süreci gerçekleştirilememekte var olan sorunlar çözümsüz hale gelmektedir.

Sonuç itibariyle sosyal hizmet etiği, sosyal hizmet uzmanlarına mesleki müdahaleleri sırasında yol gösteren ve onları denetleyen mekanizmalardır. Bir meslek elemanının görevini en iyi şekilde yerine getirebilmesi için mesleğe ait olan etik ilke ve standartlara hakim olması gerekmektedir. Bu sebeple sosyal hizmet etiğinin ne anlama geldiğine ve gelişimsel süreçlere değinildikten sonra bir sonraki bölümde sosyal hizmetin etik ilkeleri ve standartlarının neler olduğuna ve ortaya çıkış süreçlerine yer verilmektedir.

2.2.4. Sosyal Hizmetin Etik İlkeleri

Tarihsel süreç içerisinde meslek sayılarında meydana gelen artışlar meslek birliklerinin çoğalmasına katkı sağlamaktadır. Bunun sonucunda ise meslek birliklerine rehberlik edecek etik kodlar oluşturulmakta ve bu kodlar kamuoyu ile paylaşılmaktadır. Etik kodların kamuoyu ile paylaşılmasıyla birlikte meslek elemanlarının etik ilke ve değerleri konusunda ilgili kişilere bilgi verilmektedir. Meslek birlikleri tarafından oluşturulan etik ilke ve standartlar, meslek elemanlarının eylemlerini düzenlemekte ve etik dışı eylemler sonucunda oluşabilecek itibar kaybının önüne geçilmektedir.

Etik ilke ve standartlara sosyal hizmet mesleği açısından bakıldığında ise; Özateş (2010, s. 94) sosyal hizmetin temel değerlerinden hareketle sosyal çalışmacılara uygulamalarda yol gösterecek birtakım temel ilkelerin ortaya çıkartıldığını ifade etmektedir. Sosyal hizmet mesleğinin bu ilkeleri evrensel bir özelliğe sahip olabileceği gibi içinde bulunulan toplumun sosyo-kültürel yapısına göre de değişiklik gösterebilmektedir. Ayrıca bu ilkelerin temel işlevine bakıldığında danışana saygı gösterilmesi, doğru ve adaletli uygulamalarda bulunulması, danışanın zarar görmesinin engellenmesi yer almaktadır.

Sosyal hizmet etik ilkelerin tarihsel gelişimi sosyal hizmetin meslekleşme süreciyle paralellik göstermektedir. İlgili literatür incelendiğinde; sosyal hizmet etiğine yönelik ilk vurgunun 1922'nin Mayıs'ında "*Annals of the American Academy of Political and Social Science"* isimli yayında yapıldığı tespit edilmektedir. Mary Van Kleeck ve Graham R. Taylor bu yayın ile sosyal hizmet mesleğinin kabul edilmiş etik ilkelerinin olması gerektiğini ifade etmektedir. Bunun sonucunda ise etik ilkelerin oluşturulması amacıyla ele alınması gereken genel ilkelerin; "*sonuçlarıyla test edilebilen pratik etkinlik ve yöntemler, uzmanların etkililiği için uygun standartlar, mesleki gelişim için uzmanların ilgisi ve işlevleri, kişisel ilgiyi toplumun refahına yönlendirmek ve topluma sosyal hizmetin standartlarına uygun hizmetler sunmak*" olduğu belirtilmektedir. Özateş (2010, s. 95) tarafından aktarılan Kinderknecht (1995) ayrıca etik ilkelerin gelişiminde Mary Richmond'un da büyük katkısı olduğunu ifade etmektedir. Richmond'un "*Sosyal Hizmet Uzmanları için Etik İlkelerin Oluşturulmasına Yönelik Deneysel Bir Çalışma*" adlı eseri 1923'te *"Ulusal Sosyal Refah Konferans'ında"* tartışılmaktadır. Tüm bunlara ek olarak ayrıca sosyal hizmet etik ilkelerinin gelişimsel sürecinin birkaç aşamadan meydana geldiği tespit edilmekte bu aşamalar ise şu şekilde sıralanmaktadır:

- Güzel (2020) mesleğin uluslararası boyutuna bakıldığında dünyanın birçok ülkesinde üyesi bulunan Uluslararası Sosyal Hizmet Uzmanları Federasyonunun (IFSW) 1994'te Sri Lanka'da sunduğu *"Sosyal Hizmet Uzmanları İçin Etik Standartlar"* belgesini yayınlandığını belirtmektedir. Bu belge ayrıca aynı yılda Adelaide'de yenilenmektedir. 2004 yılına gelindiğinde ise Avustralya'da yapılan toplantı sonucunda tekrar bir revizyon işlemi yapılmakta ve *"Sosyal Hizmette Etik İlkeler Bildirgesi"* yayınlanmaktadır. Bu bildirge sonucunda sosyal hizmetin temel ilkelerinin *"sosyal adalet, insan onuru ve saygınlığı ve mesleki davranış"* olarak kabul edilmektedir (Güzel, 2020, s. 14).
- Avusturalya, Finlandiya, Danimarka, Almanya, İsrail, İtalya, İrlanda, Japonya, Norveç, Portekiz, Lüksemburg, Singapur, Rusya, Birleşik Krallık, İspanya, İsveç ve İsviçre'de yer alan sosyal hizmet örgütleri meslek için etik kuralları geliştirmektedir (Zubaroğlu Yanardağ, 2020, s. 1205-1206).
- *"Britanya Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği (BASW)"* 1975'te sosyal hizmet mesleği için etik ilkeleri benimsemekte ve bu etik ilkeler 2014 yılında güncellemektedir. Güncellenen bu etik ilkeler IFSW tarafından kabul edilen etik ilkelere benzemekte ve *"sosyal adalet, insan hakları, mesleki dürüstlük"* başlıkları altında sınıflandırılmaktadır (https://www.basw.co.uk/about-basw/code-ethics, Erişim tarihi: 25.01.2021).
- Amerika Birleşik Devletleri'nde Mary Richmond tarafından ilk girişim yapıldıktan sonra 1947'de *"Amerikan Sosyal Hizmet Uzmanları Birliği (AASW)"* formel bir etik ilkeler belgesini kabul etmektedir. Bu belgenin aynı zamanda Etik Kurallar Bilgileri Webiran adı altında 10 Aralık 2020 tarihinde Etik Kurallar Uzman Danışma Paneli üyeleri tarafından incelenmesi için bir soru-cevap oturumu gerçekleştirilmektedir (https://www.aasw.asn.au/practitioner-resources/code-of-ethics, Erişim tarihi: 24.01.2021).
- Amerika Birleşik Devletleri'nde ayrıca mesleğin gelişimine ve alana ait etik belgelerin oluşumuna katkı sağlamak amacıyla da birtakım gelişmeler yaşanmaktadır. Örneğin; "*Ulusal Adli Sosyal Hizmet Örgütü (NOFSW*)"

tarafından adli sosyal hizmet hizmetlerinin kalitesini artırmak; yüksek kaliteli ve etkili uygulamaları geliştirmek; adli sosyal hizmetin sistematik gelişimini kolaylaştırmak; ve adli sosyal hizmet uzmanlarını tüm insan haklarını tanımaya ve saygı duymaya teşvik etmek amacıyla "*Adli Sosyal Hizmet İçin Etik Kodlar"* yayınlanmaktadır (https://www.nofsw.org/code-of-ethics-draft-for-review-com, Erişim tarihi: 24.01.2021).

- *"Klinik Sosyal Hizmet Derneği (CSWA)"* tarafından klinik alanda çalışan sosyal hizmet uzmanlarına rehberlik etmek amacıyla etik ilkeler yayınlanmaktadır.

Uluslararası literatürde ilk kapsamlı belge *"Ulusal Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği (NASW)"* tarafından 13 Ekim 1960'ta *"NASW Etik Kurallar"* adı altında yayınlanmaktadır. Yayınlandığı tarihten itibaren sosyal çalışmacıların tüm uygulama alanlarına rehberlik etmekte ve sosyal hizmet etik ve değerleri için bir standart oluşturmaktadır. Bu belge ilk etapta 14 maddeden oluşmaktadır. Orijinal belgenin ilk revizyonu, ayrımcılık yapmama ilkesini de ele alarak 1967 yılında gerçekleştirilmektedir. İlk revizyon ile belge 15 maddeye ulaşmaktadır. 1979 yılında ise 82 ilke ve bir önsözden oluşan 6 bölüm ilke ve standartları içerirken önemli bir revizyon yapılmaktadır. Bu revizyon ile sosyal çalışmacıların danışanlarına, meslektaşlarına, işverenlerine ve istihdam eden kuruluşlara karşı sorumlulukları ortaya konulmaktadır. 1990'lı yıllara gelindiğinde ise öncelikle ABD Federal Ticaret Komisyonu tarafından açılan bir soruşturma sonucunda etik ilkeler yeniden yenilenmektedir. Bu revizyon ile danışan talepleri, ücret belirme ve yönlendirme ile ilgili tazminat kabulüyle ilgili ilkelere odaklanılmaktadır. 1995 yılında 5 yeni ilke daha eklenmekte 1996'da ise 1979 yılında ele alınmayan ilkeler ele alınmaya başlanmaktadır. 1999 yılındaki revizyonda sosyal çalışmacıların danışanların rızası olmadan gizli bilgileri ifşa etme ihtiyacına sahip olabilecekleri küçük sorunlar netleştirilmektir. Son olarak 2006 yılında etik ilkelere devam eden ilgiyi incelemek amacıyla Sosyal Hizmet Etik Zirvesi düzenlenmekte, 2008 yılında yapılan revizyon ile cinsel yönelim, cinsiyet kimliği ve göçmenlik statüsüne mevcut ayrımcılık yapmama standartları dahil edilmektedir. Ağustos 2017'de yapılan son revizyon ile bugünkü etik ilkeler Amerika Birleşik Devletleri ve dünya çapında sosyal hizmet uygulamaları için bir model olarak kullanılmaktadır (https://www.socialworkers.org/About/Ethics/Code-of-Ethics/History, Erişim tarihi: 24.01.2021).

Sosyal hizmet etik ilkelerinin uluslararası boyuttaki gelişiminin yanı sıra ülkemizdeki gelişimine bakıldığında *"Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği'nin (SHUDER)"* ön plana çıktığı görülmektedir. SHUDER 2004 yılında Uluslararası Sosyal Hizmet Uzmanları Federasyonu (IFSW) tarafından 1997'de yapılan 4. Olağan Genel Kurulu'ndaki "Sosyal Hizmet Mesleğinin Etik İlke ve Kurallarını" kabul etmektedir. Bunun sonucunda belgenin ilk kısmında sosyal hizmet mesleğine ilişkin 12 temel ilke yayınlanmaktadır (http://www.shuder.org/Sayfa/etik-ilkeler1787, Erişim tarihi: 24.01.2021). Bu etik ilkelere ek olarak SHUDER ayrıca sosyal çalışmacıların sahip oldukları birtakım etik ilke ve standartları da ortaya koymaktadır (http://www.shuder.org/Sayfa/etik-ilkeler1787, Erişim tarihi: 24.01.2021). Bu standartlar ise *"müracaatçılara ilişkin etik sorumluluklar, meslektaşlara ve diğer meslek elemanlarına ilişkin etik sorumluluklar, uygulama ortamına ilişkin etik sorumluluklar, meslek elemanı olarak sosyal hizmet uzmanlarının etik sorumlulukları, sosyal hizmet uzmanlarının sosyal hizmet mesleğine ilişkin etik sorumlulukları ve topluma ilişkin etik sorumluklar"* olarak sıralanmaktadır.

Sonuç itibariyle sosyal hizmet mesleği birey, aile, grup ve toplumların var olan sorunlarını çözmek ve onların asgari yaşam koşullarına sahip olmalarını sağlamak amacıyla uygulamalarında birtakım ilkelerden faydalanmaktadır. Bu sebeple gerek dünya çapında gerekse ülkemizde sosyal hizmetin mesleki örgütleri, uluslararası etik ilkeler ile çatışmayan fakat toplumun sosyo-kültürel yapısından da uzak olmayan etik ilke ve standartları ortaya koyma sorumluluğuna sahip olmaktadır. Yukarıda da görüldüğü gibi uluslararası literatürde başta NASW ülkemizde ise SHUDER olmak üzere birçok meslek örgütü sosyal hizmetin etik ilke ve standartlarını ortaya koymak amacıyla çalışmalar yürütmektedir.

Sosyal hizmet etiği başlığı altında gerekli bilgilere yer verildikten sonra bir sonraki bölümde sosyal hizmet etiğinin gelişiminde önemli bir yere sahip olan değer temelli sosyal hizmet kavramı ele alınacaktır.

2.3. DEĞER TEMELLİ SOSYAL HİZMET

Değer temelli sosyal hizmet anlayışı; sosyal hizmetin değer ve değerler kavramlarıyla olan hedeflerini, fonksiyonlarını veya tercihlerini etkilemektedir. Değer ve değerler kavramlarının sosyal hizmet mesleğine yönelik olarak bu denli etkisinin bulunması; mikro, mezzo ve makro düzeydeki ilişkilerinde sosyal hizmete duyulan

ihtiyacı arttıran değer sorunlarının meydana gelmesinden kaynaklanmaktadır. Bu sebeple bireylerin karşılaşmış oldukları sorunlara yönelik değer temelli bir yaklaşım, sosyal hizmetin temelini oluşturmaktadır.

Sosyal hizmetin tarihsel gelişimine bakıldığında Bayrı ve Mengilli (2016, s. 23) sosyal hizmetin bir meslek olarak var olduğu andan itibaren değer temelli bir gelişim gösterdiğini ifade etmektedir. Bu değer temelli sosyal hizmet anlayışı bazı zamanlarda kültürel öğelerden bazı zamanlarda ise evrensel insan hakları yaklaşımlarından beslenerek korunmaya çalışılmaktadır. Hem kültürün hem de evrensel insan haklarının değer temelli sosyal hizmet anlayışının gelişmesinde etkili olması ikircikli bir yapının oluşmasına da neden olabilmektedir. Değer temelli sosyal hizmet anlayışının oluşmasında kültürün esas alınmasının sebebi ise sosyal hizmet mesleğinin hem kültürün içinde hem de dışında olmasından kaynaklanmaktadır. Bu noktada öncellikle sosyal hizmet mesleğinin kültürden bağımsız düşünülemeyeceği ifade edilmektedir. Çünkü birey kültürel bir varlıktır ve ona müdahalede bulunurken kültürel unsurları yok saymak mümkün olamamaktadır. Diğer taraftan sosyal hizmet mesleği kültüre karşı koymaktadır çünkü adaletsizliğe, ayrımcılığa, yoksulluğa sebep olan her türlü kültürel unsurlarla çatışma halinde olmaktadır. Örneğin; herhangi bir kadın cinayetinde suçluya çeşitli değer yargılarından dolayı daha az ceza verilmesi sosyal hizmet mesleği için kabul edilemez bir durum olmakta ve meslek elemanları adaletin sağlanması için mücadele etmektedir. Bu noktada sosyal hizmet mesleğinin gelişiminde değer harcanmasına sebep olan kültür normlarının karşısında da durulmaktadır.

Değer temelli sosyal hizmet anlayışı çerçevesinde ayrıca sosyal hizmetin bir disiplin olarak birbirilerini tamamlayan bilgi, beceri ve değer üçlüsünden meydana geldiği vurgulanmaktadır. Öncelikli olarak sosyal hizmette bilgi, mesleğin epistemolojik temelini oluşturmaktadır. Bilgi temelinde mesleğe uyarlanan bilimsel ve diğer sosyal bilimlerden aktarılan bilgiler yer almaktadır. Ayrıca meslek elemanlarının deneyimleri de sosyal hizmetin bilgi temelini oluşturmaktadır. İkinci olarak sosyal hizmette beceri, meslek elemanının bilgi temelini en iyi şekilde kullanabilmesi için sahip olması gereken yetenekler olarak tanımlanmaktadır. Bu yetenekler sayesinde meslek elemanları, sosyal hizmet müdahalesinde bulunmaktadır. Ayrıca meslek elemanının bu yeteneklere sahip olması için gerekli olan eğitim sürecini tamamlaması gerekmektedir. Son olarak sosyal hizmetin değer temelinin ise bilgi ve beceri temellerinin birlikte uygulanması aşamasında meslek elemanın dikkate alması gereken etik ilke ve standartlar ile ve bu ilkelerin

hiyerarşisini kapsadığı belirtilmektedir. Sosyal hizmetin değeri, değer temelli sosyal hizmet anlayışını ortaya koymaktadır (Aldoğan, 2018, s. 29).

Değer temelli sosyal hizmet anlayışı doğrultusunda değerlerin, sosyal hizmet mesleği için bir ön koşul olduğu ve meslek elemanları tarafından mesleki uygulamalar sürecinde dikkate alınması gerektiği ifade edilmektedir. Bu sebeple Levy'in (1973, s. 38-42) sosyal hizmet mesleğindeki temel değerleri üç temel tipoloji olarak ele alınmaktadır. Bunlardan ilki *"insanlar tarafından tercih edilen kavram olarak değerler"* ikincisi *"insanlar tarafından tercih edilen sonuç olarak değerler"* ve üçüncü ise *"insanlarla iletişim kurmak için tercih edilen araçlar olarak değerler"*dir. ***"İnsanlar tarafından tercih edilen kavram olarak değerler"*** tipolojisinde insanların ortak anlayışları, tepkileri, birbirlerine karşı tutumları ve ilgileri paylaşılmakta ve sosyal çalışmacılar arasında da fikir birliği ile temsil edilecek bir dizi özel değer tanımlanabilmektedir. Bu anlayışa göre sosyal çalışmacılar profesyonel meslek elemanları olsa bile kişisel değerlerden kaçınılması mümkün olmamaktadır. ***"İnsanlar tarafından tercih edilen sonuç olarak değerler"*** tipolojisinde sosyal çalışmacılar ortak birkaç sonucu paylaşmaktadır. Örneğin; danışanın kendini gerçekleştirmesi, kültürel ve sosyal engellerden kaçınma, fırsat eşitliliği gibi unsurlar tüm meslek elemanları için ortak amaçlar olarak geliştirilmektedir. Her ne kadar meslek elemanları arasında öznel değerler söz konusu olsa da danışanı için en iyi olanı tercih etme aşamasında fikir birliğine sahip olunmaktadır. Son olarak ***"insanlarla ilgilenmek için tercih edilen araçlar olarak değerler"*** tipolojisinde ise sosyal çalışmacıların bireylere saygı ile yaklaşarak kendi kaderlerini tayin etme ve sosyal değişime teşvik edilmeleri gibi araçlar yer almaktadır. Burada danışanlar meslek elemanlarından kendilerine değerler temelinde ve yargılayıcı olmayan bir tutumla davranmaları beklentisi bulunmaktadır.

Yukarıdaki bilgilere ek olarak değer temelli sosyal hizmetin gelişim sürecine bakıldığında Güzel (2020, s. 12) tarafından aktarılan bilgilere göre iki farklı değer sınıflandırılması yapılmaktadır. Bunlardan ilki *"geleneksel değerler"* ikincisi ise *"özgürleştirici değerler"*dir. İlk olarak geleneksel değerlerin hem rahip hem de profesör olan Felix Biestek (1957) tarafından oluşturulduğu görülmektedir. Ancak Biestek (1957) geliştirmiş olduğu yedi temel değer için geleneksel değerler tanımlamasını kullanmamakta kendisi yalnızca bir değer sınıflandırılması yapmaktadır. Sınıflandırılan bu değerlerin, geleneksel değerler olarak tanımlanması ise Thompson ve Dominelli gibi sonraki araştırmacılar tarafından gerçekleştirilmektedir. Biestek (1957) ifade edilen bu

yedi temel değeri Kant'ın (2002) *"insanı akıl sahibi, düşünebilen, doğuştan eşit olan ve saygıyı hak eden varlık"* olarak kabul eden felsefesinden hareketle oluşturmaktadır. Oluşturulan bu yedi değer sosyal hizmet uygulamalarında danışanı ile sosyal çalışmacının ilişkilerinde olması gerektiği savunulmaktadır. Bu yedi temel değer çalışmanın "Değerler Dönemi" başlığı altında ele alınmaktadır. İkinci olarak özgürleştirici değerler Thompson (2013) tarafından adlandırılmakta ve Güzel (2020) tarafından bu değerlerin sınıflandırılması şu şekilde aktarılmaktadır:

- *"Bireysellikten uzaklaşma*
- *Eşitlik*
- *Sosyal adalet*
- *Birlikte çalışma*
- *Güçlendirme*
- *Yurttaşlık*
- *Otantiklik olmak"*

Yukarıda sıralanan bu değerler Biestek (1957) tarafından oluşturulan geleneksel değerlerin yerini almamakta tam tersi olarak Thompson (2013), geleneksel değerleri daha da genişleterek bugünkü sosyal hizmet uygulamalarını kapsayacak bir değer havuzu oluşturmayı amaçlamaktadır.

Diğer taraftan Biestek (1957) ve Thompson (2013) tarafından ortaya konulan bu değerlerin yanı sıra sosyal çalışmacıların eylemlerindeki kaliteyi arttırmak amacıyla Ulusal Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği (NASW) tarafından 6 temel mesleki değer ortaya konulmaktadır. Bunlar; hizmet, sosyal adalet, kişinin onuru ve değeri, insan ilişkilerinin önemi, bütünlük ve yetkinlik olarak sıralanmaktadır (https://www.socialworkers.org/About/Ethics/Code-of-Ethics/Code-of-Ethics-English, Erişim tarihi: 25.01.2021; Tuncay, 2017, s. 2-3):

Hizmet: Değer temelli sosyal hizmetin ilk ilkesi hizmet olarak tanımlanmaktadır. Bu değerin etik ilkesi "*Sosyal hizmet uzmanlarının birincil amacı, muhtaç insanlara yardım etmek ve sosyal sorunları ele almaktır."* olarak ifade edilmektedir. Sosyal çalışmacılar hizmet değeri çerçevesinde kişisel çıkarlarını göz ardı etmektedir. Meslek elemanları bilgi, beceri ve değer üçlüsünden hareketle bireylerin sosyal sorunlarına çözüm üretmeyi amaçlamaktadır.

Sosyal Adalet: Mesleğin ikinci değeri sosyal adalettir. Bu değerin etik ilkesi ise "*Sosyal hizmet uzmanları sosyal adaletsizliğe meydan okur."* şeklinde ifade edilmektedir. Sosyal

çalışmacılar öncelikle dezavantajlı olarak ifade edilen gruplara yönelik olarak (örneğin çocuklar) sosyal değişim için çaba göstermektedir. Bunu yaparken de sosyal adaletsizliğe karşı mücadele etmektedir. Meslek elemanları ihtiyaç sahibi birey, aile, grup ve toplumlar için bilgilere, hizmetlere, kaynaklara erişim sağlamaktadırlar.

Kişinin Onuru ve Değeri: Mesleğin bir diğer değeri kişinin onuru ve değeri olarak ifade edilmektedir. Bu değerin etik ilkesi *"Sosyal hizmet uzmanları, kişinin doğasında var olan haysiyet ve değerine saygı duyar."* olarak tanımlanmaktadır. Sosyal çalışmacılar her bireye saygılı ve özenli davranmakta bireysel farklılıkları, kültürel ve etnik çeşitlilikleri dikkate almaktadırlar. Onlar danışanlarını kendi kapasitelerini ve fırsatlarını değiştirmeye ve kendi ihtiyaçlarını karşılamaya hazır hale getirmektedir. Kendi kaderlerini tayin etmeleri için onları teşvik etmektedir.

İnsan İlişkilerinin Önemi: Sosyal hizmetin dördüncü değeri ise insan ilişkilerinin önemi olarak tanımlanmaktadır. Bu değerin etik ilkesi *"Sosyal hizmet uzmanları, insan ilişkilerinin merkezi öneminin farkındadır."* şeklinde ifade edilmektedir. Sosyal çalışmacılar insanlar arasındaki ilişkilerin değişim için önemli bir araç olduğunu kabul etmektedir. Bireyleri uygulama sürecine ortak olarak dahil etmekte ve böylece birey, aile, grup ve toplumlar arasındaki ilişkileri güçlendirmeye çalışmaktadır.

Bütünlük: Beşinci değer olarak bütünlük ifade edilmektedir. Bu değerin etik ilkesi *"Sosyal hizmet uzmanları güvenilir bir şekilde davranırlar."* olarak tanımlanmaktadır. Sosyal çalışmacılar mesleğin misyonunun, değerlerinin, etik ilke ve standartlarının farkında olmakta ve buna uygun uygulamalar yapmaktadır.

Yetkinlik: Sosyal hizmet mesleğinin temel değerlerinin sonuncusunu yetkinlik oluşturmaktadır. Bu değerin etik ilkesi *"Sosyal hizmet uzmanları kendi yetkinlik alanlarında uygulama yaparlar ve mesleki uzmanlıklarını geliştirir ve geliştirirler."* olarak ifade edilmektedir. Bu değer kapsamında sosyal çalışmacılar mesleki bilgi ve becerilerini sürekli olarak geliştirmek ve pratiğe uygulamak için çaba göstermektedir. Sosyal çalışmacıların mesleğin bilgi tabanına katkıda bulunmaları gerekmektedir.

Sonuç itibariyle değer temelli sosyal hizmet anlayışı çerçevesinde sosyal hizmetin mesleki değerleri şu şekilde özetlemektedir:

- Toplumu oluşturan tüm bireylerin toplumsal kaynaklardan eşit şekilde yaralanmaları gerekmektedir.
- Bireylerin refah seviyelerinin iyileştirilmesi için öncellikle toplumsal ve ekonomik koşulların geliştirilmesi gerekmektedir.

- Birey, aile, grup ve toplumların refah düzeylerinin artırılması için yapılan uygulamaların; a) mesleki bilgi ve beceriye odaklanması, b) kişisel çıkarların, mesleki çıkarların altında olması, c) gizlilik ilkesine özen gösterilmesi ve d) sorumluluk sahibi olunması gerekmektir (Şeker, 2011: 44; Kongar, 2007: 41-42).

Çalışma kapsamında birinci bölümde etik kavramına ilişkin genel çerçeve ortaya konulmakta ikinci bölümde ise çalışmanın odak noktası olan sosyal hizmet etiği konusu ele alınmaktadır. Son olarak üçüncü bölüme gelindiğinde ise çalışmanın yöntemi sosyal hizmet araştırmalarını incelemek olduğundan dolayı sosyal hizmet araştırması konusunun çalışma kapsamında alınması gerektiği düşünülmektedir. Bu sebeple bir sonraki bölümde sosyal hizmet araştırmasının ne olduğuna, etik ilkelerine, işlevlerine ve son olarak çocuk ve gençlik temalı sosyal hizmet araştırmalarında dikkate alınması gereken etik ilke ve standartlara yer verilmektedir.

2.4. SOSYAL HİZMET ARAŞTIRMASI

Uluslararası Sosyal Hizmet Federasyonu (IFSW) tarafından ilk olarak 2000 yılında yapılan ve daha sonra 2014 yılında yenilenen sosyal hizmet tanımı[3] sosyal adalet, insan hakları, sosyal değişim gibi başlıklara odaklanmakta ve sosyal hizmet disiplinin farklı bilgi türlerini de dikkate alması gerektiğini ifade etmektedir (Buz ve Akçay, 2015, s. 150). Böylece sosyal hizmet disiplini, diğer bilgi türlerinden elde etmiş olduğu kaynakları kendi uygulamalarına aktarabilmektedir. Ancak bu bilgi türlerinin uygulama alanına aktarılması için sosyal hizmet araştırmaları büyük öneme sahip olmaktadır. Çünkü Buz ve Akçay'ın (2015, 150) da belirttiği gibi sosyal hizmet teori ve uygulamanın bir bütün olarak ele alındığı bir disiplinidir ve her iki unsur da birbirlerinden soyutlanamamakta, birbirlerini tamamlamaktadır. Sosyal hizmet araştırmaları ise teori ve uygulamalar arasında bir köprü görevi kurmakta ve böylece güncel konuların sosyal hizmete yansımaları, kuram ve uygulama bütünlüğünün sağlanması, dezavantajlı gruplara yönelik

[3]Bu tanıma göre sosyal hizmet; *"sosyal hizmet, sosyal değişim ve gelişmeyi, sosyal uyumu, insanların güçlenmesi ve özgürleşmesini teşvik eden uygulama temelli bir meslek ve akademik disiplindir. Sosyal adalet, insan hakları, ortak sorumluluk ve farklılıklara saygı sosyal hizmetin esaslarıdır. Temelini sosyal hizmet, sosyal bilimler, beşeri bilimler ve yerel bilgi kuramlarının oluşturduğu sosyal hizmet, insanlar ve kuruluşları hayatın sorunlarına odaklanma ve refahın arttırılmasına yönlendirmektedir"* (Selcik ve Güzel, 2016, s. 462).

sunulan hizmetlerin iyileştirilmesi gibi çalışmalar ortaya konulmaktadır. Bunun yanı sıra Selcik (2017, s. 25) ise sosyal hizmet araştırmalarının esasen sosyal hizmet uygulamalarının hümanisttik amacıyla orantılı olduğunu ifade etmektedir. Ona göre tıpkı uygulamalarda olduğu gibi araştırmalarda da *"şefkatli, problem çözme odaklı ve uygulamaya dönük bilgi üretme"* amacı söz konusu olmaktadır. Şefkatli olmadan kasıt sosyal çalışmacıların danışanlarına yönelik bir çabasıdır. Bu çaba sonucunda ise araştırmacılara birtakım sorumluluklar yüklenmektedir. Bunlardan biri ise sosyal hizmet araştırma yöntemlerine hakim olmaktır.

Buz ve Akçay (2015) sosyal hizmet araştırmalarının diğer araştırmalardan birtakım farklılıkları olduğunu belirtmektedir. Bunun sonucunda ise sosyal hizmet araştırması nedir sorusu gündeme gelmekte ve bir tanım ihtiyacı doğmaktadır. Buz ve Akçay'ın (2015, s. 150) aktarımıyla Grinnel ve Unrau (2001) sosyal hizmet araştırmalarını; *"insan sorunlarını çözmek ve uygulanabilir yeni bilgilerin ortaya çıkmasını sağlamak amacıyla araştırma yöntemlerinin kullanıldığı sistematik ve objektif inceleme"* olarak tanımlamaktadır. McDermott ise sosyal hizmet araştırmalarının 3 temel vurgusu olduğunu ifade etmekte ve bu vurgular şu şekilde aktarılmaktadır:

- Sosyal hizmet araştırmaları kişilerin, sosyo-ekonomik ve politik unsurlarına dikkat etmekte ve kuramsal temellere dayanmaktadır.
- Sosyal hizmet araştırması müdahale sürecinde kalıcı değişiklikler yaparak temel oluşturmaktadır.
- Sosyal hizmet araştırmasında dezavantajlı gruplar ve bu grupların etkileşim halinde olduğu bireylerin katılımları önemli olmaktadır.

Sosyal hizmet araştırmasının neyi ifade ettiğine dair ilgili literatür ortaya konulduktan sonra ele alınması gereken unsurlardan biri sosyal hizmet araştırmasının içeriğidir. Sosyal hizmet araştırmalarının içeriğine bakıldığında ise ortaya konulması aşamasında tüm bilim dallarında olduğu gibi sosyal hizmet biliminde de araştırmacıların dikkate alması gereken birtakım etik ilke ve standartların bulunduğu görülmektedir. Bu standartlar 1996 yılında Ulusal Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği (NASW) tarafından onaylanmakta ve sosyal hizmet araştırmalarında yer almaktadır (NASW, 2020, https://www.socialworkers.org/About/Ethics/Code-of-Ethics/Code-of-Ethics-English, Erişim tarihi: 09.09.2020). Sosyal hizmetin etik ilke ve standartları dezavantajlı gruplarla çalışan sosyal çalışmacıların mesleki ahlaksal kurallarını kapsamakta ve böylece sosyal hizmet etiği mesleğin değer ve uygulamalarına ortak bir bakış açısı ve anlayış

kazandırmaktadır (Gökçearslan Çiftçi ve Gönen, 2011, s. 150). Sosyal hizmet etiği ve standartları mesleki uygulamalarda dezavantajlı grupların temel hak ve özgürlüklerini istismar etmeme, sosyal adaleti sağlama ve ayrımcılık yapmama gibi ilkeler doğrultusunda uygulanmakta ve ayrıca araştırmacılara yönelik yol gösterici bir role sahip olmaktadır (Ersoy Yılmaz, 2015, s. 126). Sosyal hizmet etiğinin aynı zamanda sosyal hizmet araştırmalarında katılımcı rolüne sahip olan dezavantajlı grupların güçlenmelerine olanak sağlamaktadır. Bunun yanı sıra ayrıca sosyal hizmet araştırmalarında etiğin 5 temel katkısı bulunmakta ve bunlar şu şekilde sıralamaktadır:

- Araştırma etiği, araştırma yasasının ve araştırma sürecinin her aşamasında içsel bir yön olarak karşımıza çıkmaktadır.
- Etik araştırma, katılımcıların, özellikle de savunmasız ve haklarından mahrum bırakılmış grupları güçlendirmektedir.
- Etik araştırma, katılımcılara fayda sağlamaktadır.
- Etik araştırma, katılımcılara ve ilgili diğer kişilere zarar vermeyi önlemektedir.
- Etik araştırma, araştırmacıların teknik yetkinliğini geliştirmektedir (Peled ve Leichtenritt, 2002, s. 148-151).

Peled ve Leichtenritt (2002) tarafından ifade edilen bu katkıların yanı sıra O'Connor ve arkadaşları (1995) tarafından da sosyal hizmet araştırmalarının mesleki katkılarını değerlendirmek için bir öneri listesi sunulmaktadır. Bu listeye göre D'Cruz ve Jones (2004, s. 7) tarafından aktarılan öneriler şu şekilde ifade edilmektedir:

- Bilgi dağarcığını geliştirme,
- Ele alınacak sorunu tanımlama,
- Danışanların, mesleki uygulamalar hakkındaki görüşlerini öğrenme,
- Belirli bir alana ilişkin ihtiyaç tespiti yapma,
- Öneri sunma,
- Politika üreten bireyleri etkileme,
- İnsanları organize etme,
- Bireysel ihtiyaçları sunma,
- Sesi duyulmamış insanlara kulak verme,
- İşleyiş biçimini değiştirme,
- Yeni müdahale yöntemleri geliştirme ve onları test etme.

O'Connor ve arkadaşları (1995) bu önerilerin araştırma ve profesyonellik hakkındaki bu fikirleri gözden geçirmek, araştırma sonucunda elde edilen bilginin mevcut uygulamalara ve politikalara meydan okuyabileceği ve kamu yararı için hizmetlerini sürekli geliştirerek mesleğin güncel kalmasına yardımcı olabileceği varsaymaktadır (Kaynak: D'Cruz ve Jones, 2004p. 7).

Sonuç itibariyle tarihsel süreç içerisinde bakıldığında etiğin, 20. yüzyılın ortalarından itibaren tüm sosyal bilimlerde yapılan araştırmalarda oldukça önemli olduğu görülmektedir. O yıllardan itibaren sosyal araştırmacıların, gönüllülük, bilgilendirilmiş onam formu, gizlilik gibi etik ilke ve standartlara dikkat ettiklerini ve katılımcıların araştırmalardan zarar görmemelerine özen gösterdikleri dile getirilmektedir (Drake, 2013, s. 1). Sosyal hizmet araştırmalarında bahsedilen bu etik ilke ve standartların daha iyi anlaşılması için bir sonraki bölümde Buz ve Akçay (2015) tarafından oluşturulan *"Sosyal Hizmet Araştırmalarında Etik İlkeler"* şekline yer verilmektedir.

2.4.1. Sosyal Hizmet Araştırmasında Etik İlkeler

Sosyal hizmet araştırmalarında önemli bir konu olan etik ilkelerin oluşum sürecinde evrensel araştırma etiğinin büyük katkısı olduğu görülmektedir. Tuskegee Çalışması, Nuremberg Araştırmaları, Helsinki Deklarasyonu ve Belmont Raporu evrensel araştırma etiğine örnek olarak gösterilmektedir. Bu çalışmalara kısaca değinmek gerekirse Çobanoğlu (2020, s. 39) ***Tuskegee Çalışmasını;*** frengi teşhisi konulmuş yaklaşık 200 siyahi erkeğin tedavi edilmekten ziyade hastalıklarının izlendiği bir deney olarak belirtmektedir. Bu deney kapsamında sifilizin siyahi erkekler ile beyaz erkekler arasındaki farkını takip etmek amacıyla siyahi erkekler herhangi bir onam formu olmaksızın araştırmaya dahil edilmiştir. Buradaki amaç tedavi edilmeyen sifilizin doğal seyrini izlemektir ve katılımcı bireylere hastalıklarının tedavisi olduğunun söylenmediği ve yalnızca hastalığın prognozunun takip edildiği belirtilmektir. ***Nuremberg Araştırmaları;*** İkinci Dünya Savaşı zamanında Nazi toplama kamplarındaki savaş suçluları üzerinde yapılan aşı deneyidir. Bu deneyi yapan hekimler "insanlığa karşı işlenen suçlar" kapsamında yargılanmakta ve cezalandırılmaktadır. Ayrıca Buz ve Akçay (2015, s. 152) ve Öztürk ve Türkmen (2018, s. 176) deney sırasında katılımcılardan bilgilendirilmiş onam formunun alınmadığını belirtmektedir. Kendileri mahkeme süreci boyunca araştırmada yer alan meslek elemanlarının yargılanması için on iki ek dava daha görüldüğünü ifade etmektedirler. Deney sonrasında Amerikan Tıp Derneği tarafından 10

maddelik Nuremberg Kodu kabul edilmektedir. ***Helsinki Deklarasyonu;*** Dünya Tabipler Birliği tarafından insan materyali de dahil olmak üzere insan üzerinde yapılan tüm araştırmalarda etik ilkelerin yer alması gerektiğini ifade eden bildiridir (Türk Tabipler Birliği, 2013, s. 1). Son olarak ***Belmont Raporu;*** insan deneklerinin var olduğu araştırmalarda dikkate alınması gereken etik ilkelerin yayınlandığı rapordur. Nuremberg Kodları, Helsinki Deklarasyonu ve diğer yasalar için kullanılmaktadır. Belmont Raporu etik açıdan yeniden araştırmaya yönlendirmek için üç temel ilkeye odaklanmaktadır. Bu ilkeler Miracle (2016, s. 225) tarafından kişilere saygı, yardımseverlik ve adalet olarak sıralanmaktadır. Bunların yanı sıra çalışma kapsamında "Sosyal Hizmet, Etik ve Değerler" bölümünde de bahsedildiği gibi Ulusal Sosyal Hizmet Uzmanları Birliği (NASW) tarafından da sosyal hizmet araştırmalarında kullanılmak üzere etik ilke ve standartlar ortaya konulmaktadır. Tüm bunların yanı sıra NASW ayrıca araştırmaya ve değerlendirmeye ilişkin etik kodları 2008 yılında gözden geçirerek düzenlemekte ve 16 etik kodu ifade edilmektedir (Krysik ve Finn, 2015, s. 66-67) (bkz. EK-1).

Araştırma ve değerlendirmeye ilişkin NASW tarafından belirlenen bu etik kodların ilk üç kodu araştırmanın yürütülmesi, desteklenmesi ve kullanılmasına ilişkin sorumlulukları ortaya koymaktadır.

Sonuç itibariyle tüm disiplinler için oldukça önemli olan etik ilke ve standartlara sosyal hizmet bazında bakacak olursak; Buz ve Akçay (2015) tarafından yazılan *"Sosyal Hizmet Araştırmasında Etik"* adlı makalede sosyal çalışmacıların herhangi bir sosyal hizmet araştırmasında dikkat etmeleri gereken etik ilkeleri sınıflandırılmaktadır (Tablo 3). Bu sınıflandırmaya göre araştırmalardaki etik ilkeler 3'e ayrılmaktadır. Bunlar: araştırma katılımcılarıyla ilgili etik ilkeler, araştırmacıyla ilgili etik ilkeler ve araştırmanın raporlama süreciyle ilgili etik ilkeler.

Tablo 3:Sosyal Hizmet Araştırmalarında Etik İlkeler

Araştırma Katılımcılarıyla İlgili Etik İlkeler	Araştırmacıyla İlgili Etik İlkeler	Araştırmanın Raporlama Süreciyle İlgili Etik İlkeler
Bilgilendirilmiş onam formu	Gerekli izinler alınması	Araştırma sonuçlarının güvenirliliğinin sağlanması
Gizlilik	Ön yargılardan kaçınmak	Anonimlik

Gönüllülük	Yetkinlik	Damgalayıcı ve genelleştirici ifadelerden kaçınma
Araştırma katılımcılarını risklerden koruma	Çıkar çatışması	Kullanılan veri toplama araçlarının güvenli bir biçimde muhafaza edilmesi

Kaynak: Buz ve Akçay, 2015, s. 153

Sosyal hizmet araştırmalarında etik ilkelerin genel çerçevesi ortaya konulduktan sonra bir sonraki bölümlerde araştırma katılımcılarıyla ilgili etik ilkelere, araştırmacıyla ilgili etik ilkelere ve araştırmanın raporlama süreciyle ilgili etik ilkelere yer verilmektedir.

2.4.1.1. Araştırma Katılımcılarıyla İlgili Etik İlkeler

Sosyal hizmet araştırmalarında dikkat edilmesi gereken etik ilkeler başlığı altında ilk olarak araştırma katılımcılarıyla ilgili etik ilkeler yer almaktadır. Bu etik ilkeler kendi aralarında bilgilendirilmiş onam formu, gizlilik, gönüllük ve araştırma katılımcılarını risklerden koruma olmak üzere 4'e ayrılmaktadır. Çalışma kapsamında bir sonraki bölümde bu başlıklarla ilgili bilgilere yer verilmektedir.

Bilgilendirilmiş Onam Formu: Araştırma katılımcılarıyla ilgili etik ilkelerin başında bilgilendirilmiş onam formu gelmektedir. Bilgilendirilmiş onam, sosyal hizmet disiplini açısından oldukça önem arz eden bir kavramdır. Bu noktada Reamer (2017, s. 223) eski yıllardan itibaren sosyal çalışmacılar tarafından kabul edilen bilgilendirilmiş onam kurallarının ve danışanların kendi kaderlerini tayin etme haklarının bulunduğunu ifade etmektedir. Örneğin; sosyal çalışmacılarının şahsi bilgilerin üçüncü şahıslara açılması durumunda, danışanların basın yayın organları tarafından fotoğraflarının çekilmesi durumunda, video veya ses kaydı alınması gibi durumlarda bilgilendirilmiş onam alması gerekmektedir. Selçuk (2020, s. 334) tarafından aktarılan Kuther'e (2003) göre ise bilgilendirilmiş onam sadece yasal bir zorunluluk olmamakta ayrıca bireysel özerklik ve onura dayanan ahlaki bir sorumluluk olmaktadır. Bilgilendirilmiş onam, sosyal çalışmacılar için bir sorumluluk alanı ve tinsel etkinlik olarak tanımlanmaktadır. Sosyal hizmet araştırması kapsamında gerçekleştirilen çalışmalar sosyal bir bağlamda olduğu için birtakım yükümlülükler söz konusu olmaktadır. Bu yükümlülüklerin başında ise etik kavramı gelmektedir. Bilindiği üzere 20. yüzyıldan itibaren etik kavramı araştırmalarda büyük bir öneme sahip olmaktadır. Ancak etik ile doğru orantılı olarak bilgilendirilmiş onam ilkesi birçok araştırmada göz ardı edilmektedir. Selçuk (2020, s. 335) çalışma kapsamında "Sosyal Hizmet Araştırmalarında Etik İlkeler" bölümünde de bahsedildiği

üzere Tukegee Çalışması, Nuremberg Araştırmaları gibi olayların bilgilendirilmiş onamın göz ardı edildiği araştırmalara örnek olarak gösterilebileceğini ifade etmektedir.

Buz ve Akçay (2015, s. 154) bilgilendirilmiş onamı; sosyal çalışmacıların araştırmaya başlamadan önce katılımcıları araştırmanın içeriği, süreci ve kapsamı hakkında bilgilendirerek onay alması olarak tanımlamaktadır. Ayrıca Buz ve Akçay (2015) tarafından aktarılan Anastas'a (2008) göre ise bilgilendirilmiş onam iki temel ilkeye dayanmaktadır. Bunlar; katılımcının gönüllü olması ve araştırma hakkında tam bilgi verilmesi olarak ifade edilmektedir. Tüm bunlara ek olarak ayrıca Kurther (2003) bilgilendirilmiş onam formu ile ilgili üç unsuru belirtmektedir. Bunlar şu şekilde sıralanmaktadır:

- Katılımcılar oluşabilecek riskler ve olası faydalar hakkında bilgilendirilmektedir.
- Katılımcıların gönüllüğü esastır ve yalnızca rızayı yansıtmamaktadır.
- Bilgilendirilmiş onam sadece yetkin olan birey tarafından verilmektedir (Kaynak: Krysik ve Finn, 2015p. 69-70).

Ayrıca araştırmanın süresine bağlı olarak da gerekli görüldüğü durumlarda bilgilendirilmiş onam süreci devam edebilmektedir. Bilgilendirilmiş onamın amacı araştırmacıyı korumak değil tam tersi olarak katılımcıları korumak ve garanti altına almaktır. Bunlara ek olarak katılımcılar a) zorlanmamalı b) reddetmeleri durumunda ise herhangi bir cezaya çarptırılmamaları gerekmektir.

Bir onamın kabul edilebilir olması için genellikle birtakım ölçütler ele alınmakta ve bu ölçütler şu şekilde sıralanmaktadır:

- Danışanın kararını baskılar veya nüfuzu kötü kullanma etkilememelidir.
- Danışanların zihinsel olarak onay verebilecek düzeyde olmaları gerekmektedir.
- Rıza gösterdiğini kanıtlayacak formlar ve prosedürler geçerli olmalıdır.
- Danışanların onayı reddetme veya kabul etme hakları bulunmalıdır.
- Danışanlar karar verirken yeterli bilgiye sahip olmalıdır (Kaynak: Reamer, 2017p. 223).

Tüm bu bilgilere ek olarak kurumsal açıdan bakacak olursak bilgilendirilmiş onam ile ilgili sosyal hizmet kuruluşlarının da birtakım çalışmalar yaptığı görülmektedir. Örneğin; NASW yayınlamış olduğu *"Bilgilendirilmiş Onam Kontrol Listesi"* isimli Hızlı Rehber 2'de katılımcılar tarafından imzalanan bu formda yer alması gereken unsurları

ifade etmektedir. Buna göre bir bilgilendirilmiş onam formunda yer alması gereken bilgiler Krysik ve Finn (2015, s. 70) tarafından şu şekilde sıralanmakta ve Tablo 4'te gösterilmektedir:

Tablo 4:Bilgilendirilmiş Onam Kontrol Listesi

• Sorumlu yazarın adı ve iletişim bilgileri	• Katılımcıların beklentileri
• Araştırmanın kim tarafından yürütüldüğü ve finanse edildiği bilgisi	• Katılımı teşvik eden unsurlar
• Araştırmanın amacı	• Mahremiyet ve gizliliğe dikkat edileceğine dair verilen söz
• Araştırmanın faydaları	• Elde edilen bilgilerin nasıl muhafaza edileceği bilgisi
• Araştırmanın riskleri	• Elde edilen bilgilerin ne zaman yok edileceği bilgisi
• Oluşabilecek risklere karşı alınan önlemler	• Katılımcıların araştırmayı reddetme veya çalışmadan ayrılma hakları olduğu bilgisi
• Elde edilen bilgilere kimlerin ulaşabileceği bilgisi	• Yardım isteme ve iş birliği bilgisi

Kaynak: Krysik ve Finn, 2015, s. 70.

NASW'ın yanı sıra SHUDER tarafından da sosyal hizmet araştırmalarında bilgilendirilmiş onam formunun önemine işaret eden bir madde bulunmaktadır. Bu madde *"Müracaatçılara İlişkin Etik Sorumluluklar"* başlığı altında yer almaktadır (http://www.shuder.org/Sayfa/etik-ilkeler1787, Erişim tarihi: 05.02.2021);

Sonuç itibariyle bilgilendirilmiş onam formu çalışmanın amacını, etik izninin olduğunu, gönüllüğün esas olduğunu ve verilerin nasıl saklanacağına dair birtakım önemli bilgileri içeren bir form olarak ifade edilebilmektedir. Bu form sayesinde katılımcılar güvence altına alınmakta ve çalışmanın etik yönden uygunluğu denetlenmektedir. Görüşmelerden önce katılımcı bilgilendirilmiş onam formunu okuduktan sonra imzalamakta ve süreç bu şekilde başlamaktadır. Ayrıca 18 yaş altı katılımcılar velilerinden izin alınarak sürece dahil edilmektedir.

Bilgilendirilmiş onama dair genel bir çerçeve ortaya konulduktan sonra en az kendisi kadar önem arz eden gizlilik konusu bir sonraki bölümde ele alınmaktadır.

Gizlilik: Araştırma katılımcılarıyla ilgili bir diğer önemli etik ilke ise gizlilik olarak ifade edilmektedir. Gizlilik sosyal hizmet uygulamalarında olduğu gibi sosyal hizmet araştırmalarında da büyük öneme sahip olmaktadır. Bu noktada Selçuk (2020, s. 335) sosyal hizmet araştırmalarında katılımcıların gizlilik ve mahremiyet konusunda açıkça

bilgilendirilmeleri gerektiğini ifade etmektedir. Araştırma kapsamında elde edilen verilerin sadece sorumlu araştırmacı ile paylaşılacağının katılımcılara bildirilmesi gerekmektedir. Selçuk (2020) tüm bu bilgilendirmelerin ayrıca bilgilendirilmiş onam formunda da yer alması gerektiğini dile getirmektedir. Ona göre gizlilik konusundaki hususlar araştırma türlerine göre farklılık arz etmektedir. Örneğin nitel yapılan araştırmalarda elde edilen ses kayıtlarının yalnızca sorumlu araştırmacı tarafından dinleneceği ve bulgular kısmında da katılımcılardan elde edilen sözlerin alıntı yapılacağı ancak hiçbir suretle gerçek isimlerine yer verilmeyeceği açıklanmalıdır. Nicel araştırmalarda ise elde edilen istatistiksel verilerin manipüle edilmeyeceği ve kurgusal verilerin kullanılmayacağı belirtilmelidir.

Genel açıdan sosyal hizmet araştırmalarında gizlilik ilkesi, verilerin toplanması ve kaydedilmesi süreçlerinde ortaya çıkan önemli bir etik ilke olarak kabul edilmektedir. Sosyal çalışmacıların araştırmalara başlamadan önce katılımcılardan elde ettikleri bilgileri araştırmanın amacı dışında asla kullanmayacakları konusunda garanti vermeleri ve gizlilik ilkesinin sınırları ile ilgili katılımcıları bilgilendirmesi gerekmektedir (Buz ve Akçay, 2015, s. 155).

Sosyal hizmet araştırmalarındaki etik ilkeler konusunda sınırlı kaynakların olduğu ve gizlilik ilkesinin de bu duruma dahil edildiği görülmektedir. Genellikle benzer kişiler tarafından çalışmalar yapılmakta ve eserler ortaya konulmaktadır. Bu kişilerden biri de Kysik ve Finn'dir (2015).

Krysik ve Finn (2015, s. 76-77) sosyal hizmet araştırmalarında katılımcıların demografik bilgilerinin gizliliğini ihlal etmemeleri konusunda dikkatli olmaları gerektiğini ifade etmektedir. Çünkü sosyal hizmet araştırmacıları olarak öncelikli husus katılımcılara zarar vermemektir. Ancak burada bahsedilen zarar yalnızca fiziksel veya ekonomik olarak anlaşılmamalıdır. Kendileri ayrıca bazı araştırmalarda katılımcının kimliğinin açığa çıktığı taktirde utanma, kınanma, ceza veya ayrımcılık gibi zararlarla karşı karşıya kalabileceklerini ifade etmektedir. Burada dikkat edilmesi gereken odak nokta gizliliği araştırmacı olarak kendi bakış açımızla değil katılımcıların bakış açısıyla düşünmemiz gerekmektedir.

Gizlilik ilkesi konusunda çalışmalar yapan bir diğer kişi ise Reamer'dır (2017). Reamer (2017) gizlilik ilkesinin ihlali konusunda sosyal çalışmacıların görevlerini suistimal ettiklerini ifade etmektedir. Reamer (2017) aynı zamanda sosyal çalışmacıların NASW tarafından yayınlanan on sekiz standart maddeyi dikkate almaları gerektiğini

belirtmekte bu standartlar ise NASW'ın resmi internet sitesinde yer almaktadır (https://www.socialworkers.org/About/Ethics/Code-of-Ethics/Code-of-Ethics-English, Erişim tarihi: 05.02.2021).

NASW'ın yanı sıra SHUDER tarafından da ortaya konulan birtakım etik ilke ve standartlar bulunmaktadır. Bu etik ilke ve standartlar *"Müracaatçılara İlişkin Etik Sorumluluklar"* başlığı altında yer almaktadır (http://www.shuder.org/Sayfa/etik-ilkeler1787, Erişim tarihi: 05.02.2021).

Gizlilik ilkesi konusundaki genel çerçeve ortaya konulduktan sonra hangi durumlarda bu ilkenin ihlal edilebileceği sorusu gündeme gelmektedir. Bu soruyla ilgili olarak Reamer (2017, s. 215-216) tarafından aktarılan Dickson (1998) aşağıda ifade edilen durumların söz konusu olduğunda ilkenin ihlal edilebileceğini ifade etmektedir:

- Danışanın yazılı onayının alınması durumunda,
- Acil durumlarda sağlık personeline,
- Araştırma ve denetlemeler için,
- Geçerli bir nedeni bulunan mahkeme kararları doğrultusunda.

Sonuç itibariyle oldukça hassas gruplarla çalışan sosyal çalışmacılar uygulamalarında olduğu kadar araştırmalarında da gizlilik ilkesine dikkat etmeleri gerekmektedir. Çünkü bu ilkenin ihlal edilmesi danışanın zarar görmesine neden olabilmektedir.

Gönüllülük: Araştırma katılımcılarıyla ilgili bir diğer ilke gönüllük olarak ifade edilmektedir. Gönüllülük ilkesi bilgilendirilmiş onam formu ilkesiyle yakından ilişkilidir. Katılımcıların araştırmayla ilgili gerekli bilgileri edindikten sonra araştırmaya katılma konusunda tamamen serbest olmaları gerekmektedir. Yani hiçbir danışanının zorlanmaması önemlidir. Bu noktada Buz ve Akçay (2015, s. 156) katılımcıların herhangi bir baskı altında olmadan gönüllülük esasına dayalı olarak araştırmaya katkı verebilmeleri gerektiğine vurgu yapmaktadır. Kendileri ayrıca araştırmaya katılım sürecinde sosyal çalışmacıların danışanlarına araştırmaya katılmayı reddetmeleri durumunda alacakları hizmetlerin hiçbir şekilde kesintiye uğramayacağını söylemelerinin gerektiğini ifade etmektedir. Bunun yanı sıra danışanlara istedikleri zaman araştırmadan çekilebilecekleri bilgisi de verilmelidir.

Sosyal hizmet araştırmalarında gönüllülük ilkesi elbette çok önemli olmakla birlikte araştırmalara katılım için birtakım teşvikler söz konusu olabilmektedir. Çünkü sosyal çalışmacı araştırmanın gerçekliğini doğru biçimde yansıtma kaygısı güttüğünden dolayı katılımcı grubunun gönüllüğünü arttırmak için stratejik bir biçimde davranması

gerekebilmektedir. Bu teşvikler Krysik ve Finn (2015, s. 88) tarafından şu şekilde örneklendirilebilmektedir: Araştırmacı, katılımcıların görüşme yapılacak yerlere ulaşımlarına yardımcı olabilmek için yol masraflarını karşılayabilmektedir. Ancak bu noktada dikkat edilmesi gereken nokta sosyal hizmet araştırmalarındaki katılımcıların büyük çoğunluğunun yoksul ve dezavantajlı grup olmasıdır. Bu sebeple sosyal çalışmacılarım teşvikler konusunda dikkatli olmaları gerekmektedir.

Araştırma Katılımcılarını Risklerden Koruma: Araştırma katılımcılarıyla ilgili son etik ilke araştırma katılımcılarını risklerden koruma olarak ifade edilmektedir. Buz ve Akçay (2015, s. 156) sosyal çalışmacıların herhangi bir sosyal hizmet araştırmasında katılımcıların karşı karşıya kalabilecekleri riskleri göz önünde bulundurması gerektiğini ifade etmektedir. Araştırmacı tarafından oluşturulan anketler, soru kağıtları veya görüşme formları katılımcıların doğrudan yaşantıları ile ilgili unsurlardan oluşabileceği için elde edilen bilgilerin analiz edilmesi ve yayınlanması noktasında araştırmacının oldukça hassas davranması gerekmektedir.

İlgili literatür incelendiğinde sosyal çalışmacıların araştırmaları kapsamında risklerin neler olduğunu, yapılarını, etki alanını ve büyüklüklerini tanımlamasının önemli olduğu görülmektedir. Çünkü genel anlamda araştırmanın riskleri yalnızca katılımcıyı değil aynı zamanda onların ailelerini ve toplumu da etkileyebilmektedir. Bu sebeple Ersoy (2015, s. 6) araştırma sonucunda elde edilen faydanın, araştırma sırasında oluşabilecek risklerden daha fazla olması gerektiğini vurgulamaktadır.

Sonuç itibariyle sosyal hizmet araştırmalarında dikkat edilmesi gereken etik ilkelerden ilkini araştırma katılımcılarıyla ilgili etik ilkeler oluşturmaktadır. Araştırma katılımcılarıyla ilgili etik ilkeler hakkında gerekli bilgilere yer verildikten sonra bir diğer bölümde araştırmacının kendisiyle ilgili olan etik ilkelere yer verilmektedir.

2.4.1.2. Araştırmacıyla İlgili Etik İlkeler

Sosyal hizmet araştırmalarında dikkat edilmesi gereken etik ilkeler başlığı altında ikinci olarak araştırmacıyla ilgili etik ilkeler yer almaktadır. Bu etik ilkeler kendi aralarında gerekli izinlerin alınması, ön yargılardan kaçınmak, yetkinlik ve çıkar çatışması olmak üzere 4'e ayrılmaktadır. Çalışma kapsamında bir sonraki bölümde bu başlıklarla ilgili bilgilere yer verilmektedir.

Gerekli İzinlerin Alınması: Araştırmacıyla ilgili etik ilkeler başlığı altında ilk olarak gerekli izinlerin alınması ilkesi yer almaktadır. Bu noktada Buz ve Akçay (2015, s. 157)

sosyal hizmet araştırmalarında temel unsurların; araştırmacının kendisi, araştırmaya katılan danışan ve araştırmanın bağlı olduğu kurum veya kuruluş olduğunu belirtmektedir. Araştırmaların herhangi bir kurum veya kuruluşa bağlı olmasının sebebi ise araştırmaya katılan danışanlarına büyük çoğunluğunun belli bir kurum veya kuruluştan hizmet almaları olarak ifade edilmektedir. Bu sebeple sosyal hizmet araştırmalarında katılımcı olarak danışanların onayları alındıktan sonra hizmet aldıkları kurum veya kuruşlardan da gerekli izinlerin alınması gerekmektedir. Bu aşamada ise araştırmacıdan çalışmayı yapmayı planladığı kurumdan etik onay alması ve bu kurumdan gelen bilgiler doğrultusunda hareket etmesi beklenmektedir.

Araştırma kapsamında etik kurul izni İstanbul Üniversitesi- Cerrahpaşa Sosyal ve Beşerî Bilimler Araştırmaları Etik kurulu tarafından alındığından dolayı etik kurulun ne anlama geldiğiyle ilgili kurumun tanımı ön plana çıkmaktadır. Bu tanıma göre etik kurul en genel anlamıyla; katılımcıların gizlilik ve mahremiyetini, onurunu, güvenliğini koruma altına almak amacıyla ilgili kurum veya kuruluşun mevzuatına ve toplumun şartlarına uygun hareket etme sorumluluğunu taşıyan kurullar olarak tanımlamaktadır. Bu kurullar, ulusal ve uluslararası prosedürleri dikkate alarak gelen çalışmaların etik açıdan değerlendirmesini yapmaktadır (https://etikkurul.istanbulc.edu.tr/tr/content/etik-kurul-amaci/etik-kurul-hakkinda, Erişim tarihi: 06.02.2021). Bu noktada Selçuk (2020, s. 332) etik kurulun amacının araştırmaya dahil olan katılımcıların haklarını ve çıkarlarını güvence altına almak, araştırmanın risklerini azaltmak ve beklenen faydaların ortaya çıkmasını sağlamak olduğunu ifade etmektedir. Etik kurullardan izin alınması için ise genellikle kurumun kendisine özgü bir etik kurulları olmakta ve araştırmacı uygun olduğunu düşündüğü etik kurula başvuru gerçekleştirmektedir. Başvuru sonucunda ise etik kurul komisyonu çalışmayı değerlendirmekte ve yeterli bilgiye sahip olmayan çalışmalar ise komisyon tarafından reddedilmektedir. Etik kurul komisyonunun çalışmanın reddedilme sebebini araştırmacıya iletmekte ve araştırmacı gerekli düzenlemeleri yaparak tekrardan yeni bir başvuruda bulunabilmektedir.

Sonuç itibariyle bir araştırmanın olmazsa olmazları arasında yer alan etik kurul izni araştırmacıyla ilgili etik ilkeler başlığı altında yer almaktadır. Özellikle sosyal hizmet alanında yüksek lisans veya doktora yapan öğrenciler ile bu alanda araştırma yapmayı düşünün kişilerin öncelikle olarak etik kurul izinlerini almaları gerekmektedir. Öğrenciler veya akademisyenler etik kurul izinlerini bağlı oldukları üniversitenin etik kurulundan alırken yerel düzeyde yapılacak bir çalışmada ise etik kurul izni ilgili kurumun

kendisinden alınmaktadır. Etik kurul izni alma süreci zor ve oldukça yorucu olan bir süreçtir. Bu sebeple araştırmacıların hazırlık süreçlerini dikkatli bir şekilde yapmaları gerekmektedir. Etik kurullara başvuru sürecinde istenen belgeler ise hemen hemen aynı olmakla birlikte kurullardan kurula da değişkenlik gösterebilmektedir.

Önyargılardan Kaçınmak: Araştırmacıyla ilgili etik ilkelerin bir diğeri ise ön yargılardan kaçınmaktır. Ön yargı kavramı en genel anlamıyla; *"bir kimse veya bir şeyle ilgili olarak belirli şart, olay ve görüntülere dayanarak önceden edinilmiş olumlu veya olumsuz yargı, peşin yargı, peşin hüküm, peşin fikir"* olarak ifade edilmektedir (TDK, 2021, https://sozluk.gov.tr, Erişim tarihi: 05.02.2021). Kırlıoğlu (2019, s. 26) tarafından aktarılan Uygun (2006) ön yargıların bireyler tarafından oluşturulduğunu ve kişinin duygu ve düşüncelerine dayalı olarak yanlılığını gösterdiğini belirtmektedir. Kendisi ayrıca ön yargıları peşin hükümler olarak da ifade etmektedir. Yine Kırlıoğlu (2019, s. 26) tarafından aktarılan Gürses (2005) ise konuyla ilgili olarak bireylerin ön yargılarını oluştururken karşısındaki kişilerin içinde kalabilecekleri zorlukları sorgulamadığını tamamen düşünmeden hareket ettiklerini belirtmektedir. Kendisine göre ön yargılar, kalıp yargılar olmakta ve ayrıca bireylerin içgüdülerine dayanmaktadır.

Ön yargı kavramı sosyal hizmet mesleği içinde oldukça önemli olmaktadır. Çünkü sosyal çalışmacılar toplumda dezavantajlı gruplar olarak ifade edilen bireylerle çalışmakta ve bu bireyler arasında kimsesizler, göçmenler ve mülteciler, seks işçileri, LGBTİ gruplar da yer almaktadır. Bu gruplar farklı sosyo-kültürel yapılara sahip olmakta ve sosyal çalışmacıların kaliteli bir araştırma ortaya koyabilmesi için bahsedilen tüm bu gruplara yönelik ön yargılarını bir kenara bırakması gerekmektedir. Bu konuda Buz ve Akçay (2015, s. 158) aynı zamanda sosyal çalışmacıların araştırmaya dahil olan bu katılımcılara yönelik farklılıklar konusunda da bilgi sahibi olmaları gerektiğini ifade etmektedir. Bu süreç sosyal çalışmacının "yargılayıcı olmayan tutum" sergilemesini de zorunlu kılmaktadır. Öztürk (2009, s. 108) tarafından aktarılan Banks'a (1961) göre yargılayıcı olmayan tutum ilkesi, danışanların karakterlerini değil tamamen tutum ve davranışlarını değerlendirme esasına dayanmaktadır. Herhangi bir konu hakkında onlara masumiyet yükleme veya yargılama reddedilmektedir. Ona göre ön yargı içeren düşünceler bireylerin içinde bulundukları sosyal koşullar çerçevesinde şekillendikleri gerçeğini göz ardı etmekte ve bu da etkili bir değerlendirme yapılmasını olanaksız hale getirmektedir.

Sonuç itibariyle, nitelikli bir sosyal hizmet araştırmasının gerçekleştirilmesi için araştırmacının tüm ön yargılarını bir kenara bırakarak tamamen objektif bir şekilde olaylara yönelmesi gerekmektedir.

Yetkinlik: Araştırmacıyla ilgili etik ilkelerden üçüncüsü yetkinlik olarak ifade edilmektedir. Yetkinlik tüm mesleklerde olduğu gibi sosyal hizmet disiplininde de sıklıkla vurgulan bir kavramdır. Yetkinlik kavramı, sosyal çalışmacıda aranan en temel niteliklerin başında gelmektedir. Ayrıca Uzunaslan ve Gökçearslan Çiftçi (2019, s. 217) tarafından aktarılan Barker'a (2013) göre bu kavram bilgi, beceri ve değer üçlüsünün bir çıktısı olarak beceri boyutunda yer almaktadır. Bunların yanı sıra gerekli eğitimleri almayı, deneyimleri kazanmayı, lisansı tamamlamayı ve sınavları geçmeyi, iş yaşamında ise yürütme ve sosyal hizmetin hedeflerine ulaşmayı ifade etmektedir. Bunları yaparken ise mesleğin etik ilke ve değerlerine bağlı kalmaya özen gösterilmelidir.

Sosyal çalışmacının sahip olması gereken yetkinlikler şu şekilde ifade edilmektedir:

- Öncelikle sosyal çalışmacının "yaşamı üreterek sevmesi" gerekmektedir. Sosyal psikoloji alanında üretici sevginin belirtileri ise ilgi, sorumluluk, saygı ve bilgi olarak ifade edilmektedir.
- Sosyal çalışmacının narsistik olmaması gerekmektedir.
- Sosyal çalışmacının işine, danışanına, topluma ve meslektaşlarına olan etik sorumlulukları yerine getirmesi gerekmektedir.
- Sosyal çalışmacının adil olması gerekmektedir.
- Sosyal çalışmacının olumlu benlik saygısına sahip olması gerekmektedir.
- Sosyal çalışmacının başkaları kadar kendini de sevmesi gerekmektedir (Şeker, 2011, s. 167-170).

Şeker' in (2011) yanı sıra SHUDER'in yayınlamış olduğu sosyal hizmet mesleğinin etik ilkeleri ve sorumluluklarının "*Meslek Elemanı Olarak Sosyal Hizmet Uzmanlarının Etik Sorumlulukları"* maddesinde de sosyal çalışmacıların yetkinliği ile ilgili birtakım maddeler yer almaktadır (http://www.shuder.org/Sayfa/etik-ilkeler1787, Erişim tarihi: 06.02.2021).

Sonuç itibariyle sosyal hizmet mesleğinde yetkinlik; dezavantajlı olarak kabul edilen birey, aile, grup ve toplumlarla çalışabilme becerisi, farklılıkları tespit edebilme becerisi, ön yargıları tanıyabilme becerisi ve tüm bunlara müdahale edebilme becerisi olarak ifade edilebilmektedir.

Çıkar Çatışması: Araştırmacıyla ilgili etik ilkelerin sonuncusunu çıkar çatışması oluşturmaktadır. Usta (2015, s. 110) çıkar çatışmasını en genel anlamıyla; meslek elamanlarının "*resmi görevlerini etkileyen veya etkilemesi muhtemel; gerçek veya potansiyel bir çıkara sahip bulunma durumu"* olarak tanımlamaktadır. Kendisi ayrıca yasa dışı bir durum olmamakla birlikte çıkar çatışmasının meslek elemanının karar alma aşamasında bir şüpheye düşmesine neden olabileceğini savunmaktadır. Aynı zamanda çıkar çatışması zaman zaman idareye olan güvensizliği de ortaya çıkarmaktadır.

Çıkar çatışmaları tüm meslek dallarında olduğu gibi sosyal hizmet mesleğinde de söz konusu olabilmektedir. Bu sebeple SHUDER çıkar çatışmaları ile ilgili olarak *"Müracaatçılara İlişkin Etik Sorumluluklar"* başlığı altında birtakım maddelere yer vermektedir (http://www.shuder.org/Sayfa/etik-ilkeler1787, Erişim tarihi: 06.02.2021).

Sonuç itibariyle sosyal çalışmacılar herhangi bir sosyal hizmet araştırmasının var olan aşamalarında tüm süreçlerde farklı çıkar çatışmalarıyla karşı karşıya gelebilmektedir. Bu sebeple sosyal çalışmacının çıkar çatışmasına düşmemesi için araştırmaya yönelik gerek ulusal gerekse uluslararası kurum ve kuruluşlar tarafından ortaya konulan etik ilkelere dikkat etmesi gerekmektedir.

Yukarıdaki bölümlerde araştırma katılımcılarıyla ve araştırmacıyla ilgili etik ilkelere yer verildikten sonra bir sonraki bölümde sosyal hizmet araştırmalarında etik ilkelerin son başlığı olan araştırmanın raporlama süreciyle ilgili etik ilkelere yer verilecektir.

2.4.1.3. Araştırmanın Raporlama Süreciyle İlgili Etik İlkeler

Sosyal hizmet araştırmalarında dikkat edilmesi gereken etik ilkeler başlığı altında son ilke raporlama sürecine ilişkin olmaktadır. Bu süreçte ise etik ilkeler kendi aralarında araştırma güvenirliliğinin sağlanması, anonimlik, damgalayıcı ve genelleştirici ifadelerden kaçınma ve kullanılan veri toplama araçlarının güvenli bir biçimde muhafaza edilmesi olmak üzere 4'e ayrılmaktadır.

Öncelikle şunu belirtmek gerekir ki araştırma raporunu yazmak ve sunmak yaratıcılık isteyen bir eylem olmakta ve bu eylemin gerçekleşebilmesi için amaçların, bulguların ve hedef kitlenin ne olduğunu bilmek gerekmektedir. Bu bilgiler ışığında yazılan veya sunulan raporlar daha nitelikli olabilmekte ve sosyal hizmet literatürüne katkı sağlayabilmektedir.

Yapılan literatür taraması sonucunda Kyrsik ve Finn'in (2015, s. 477-478) sosyal hizmet araştırma raporlarının bilgiyi arttırmak ve belirli bir sosyal değişimi ortaya koymak amacıyla yazıldığını ifade ettiği görülmektedir. Ayrıca araştırma raporları yalnızca bilimsel düşünceyi değil ayrıca etik ve politik düşünceleri de kapsamaktadır. Aynı zamanda araştırma raporlarının sosyal hizmetin etik ilke ve standartlarına uygun yazılması gerekmektedir. Elde edilen bulgular tam ve doğru bir şekilde aktarılmalıdır. Burada ise kendileri araştırmanın raporlama süreciyle ilgili etik ilkelerinden biri olan araştırma güvenirliliğini sağlanması etik ilkesine vurgu yapmaktadır. Bunlara ek olarak ayrıca hiçbir zaman raporlama sürecinde danışanın mahremiyet ve gizliliğini ihlal edecek herhangi bir açıklamanın bulunmaması gerekmektedir. Burada ise Kyrsik ve Finn (2015) tarafından anonimliğin esas alınması ilkesi vurgulanmaktadır. Bununla birlikte araştırma sürecinde elde edilen bulguların yorumlanması ve sunulması aşamasında ise hiçbir şekilde ön yargı içeren damgalayıcı veya genelleştirici ifadelere yer vermemek gerekmektedir.

Yukarıda yer alan bilgilerin yanı sıra sosyal hizmet araştırmalarının raporlama süreçlerinde dikkat edilmesi gereken etik ilkeler birkaç madde ile özetlenmekte ve bu ilkeler şu şekilde ifade edilmektedir:

- Sosyal çalışmacıların, araştırma sonucunda elde edecekleri bulgulardan hareketle verilen hizmetlerin yeniden yapılandırılabileceğine ve yeni politikaların oluşturulabileceğine dikkat etmeleri gerekmektedir. Bu sebeple araştırma sonucunda elde edilen bulguların güvenli bir şekilde aktarılması önem arz etmektedir. Bunların yanı sıra sosyal çalışmacılar yapmış oldukları araştırmalar sonucunda hedef kitlesinin sesi olmakta ve bu kitlenin sorunlarını ortaya koymaktadır. Burada sosyal çalışmacı araştırma raporunu nasıl yazması gerektiğine dair eksik bilgiye sahip olursa hedef kitleye ilişkin ön yargılar artabilmektedir. Bu sebeple sosyal çalışmacının araştırma sonuçlarını aktarırken çok dikkatli olması gerekmektedir.
- Sosyal hizmet araştırmalarında danışanların kendi yaşantılarına ilişkin özel bilgiler yer alabilmektedir. Bu özel bilgiler danışanlara yönelik olumsuz tutumların gelişebilmesine neden olabilmektedir. Bu sebeple eğer sosyal çalışmacı danışanların özel yaşantılarına ve ifadelerine yer verecekse danışanların kimliğini belli etmeyecek şekilde raporlama

yapmaları gerekmektedir. Örneğin; takma isimlerin kullanılması, danışanların yalnızca isimlerini baş harflerine yer verilmesi gibi.

- Sosyal hizmet araştırmalarında dezavantajlı olarak adlandırılan grupların veya farklı etnik kökene sahip bireylerin yer almasından dolayı kullanılan dile oldukça dikkat etmek gerekmektedir. Sosyal çalışmacıların bu birey veya grupların damgalanmasına neden olabilecek kavramlardan kaçınması önemlidir.
- Son olarak ise sosyal çalışmacıların araştırma sürecinde elde ettikleri verileri, raporlama süreci bittikten sonra dahi öngörülen yasal süreler boyunca kimseyle paylaşmamaları ve gizli bir biçimde muhafaza etmeleri gerekmektedir (Buz ve Akçay, 2015, s. 159-160).

Sonuç itibariyle sosyal hizmet araştırmaları, sosyal hizmet müdahale süreçlerine ilişkin yeni sosyal politikaların şekillenmesi ve yeni bilgiler elde edilerek literatüre zenginlik kazandırılması açısından önem arz etmektedir. Bu sebeple araştırma sürecinde sosyal çalışmacıların dikkate almaları gereken etik ilke ve standartlar yapılan araştırmanın verimliliğini arttıracaktır. Aynı zamanda bu etik ilkeler araştırmacıya da yol göstermekte, doğru ve özgün bir eserin ortaya konulmasına yardımcı olmaktadır. Bu nedenle çalışma kapsamında bu bölümde sosyal hizmet araştırmalarında etik ilkelere yer verilmektedir. Bir sosyal hizmet araştırmasının nasıl yapılması ve hangi etik ilkeler çerçevesinde ortaya konulması gerektiğine dair yeterli bilgi edinildikten sonra ise bir sonraki bölümde sürekli ele alınan sosyal hizmet araştırmasına ilişkin işlevselliğe yer verilmekte ve tartışılmaktadır.

2.4.2. Sosyal Hizmette Araştırmanın İşlevi

Tarihsel süreç içerisinde özellikle bulunduğumuz yüzyılda kabul görmüş etkinlik ve etkililik gibi kavramlar sosyal hizmet uygulamalarını şüpheci bir yaklaşımla takip etmekte ve sosyal hizmetin genel anlamda işlevini sorgulamaya çalışmaktadır. Bu sebeple sosyal hizmetin bir meslek olarak varlığını devam ettirebilmesi için bilimsel yöntemlerle ve kanıta dayalı uygulamalarla mesleki müdahalelerde bulunması gerekmektedir. İşte bu noktada ise sosyal hizmet araştırması ve onun işlevi önemli bir araç olarak ifade edilebilmektedir. Zengin ve Çalış (2017, s. 1261) sosyal hizmet araştırmasını sosyal sorunların tespit edilmesi ve çözümüne ilişkin bilgi, beceri ve değerler kapsamında uygulamalarda bulunulması için politika ve hizmet üretme amacı taşıyan araştırmalar

olarak tanımlamaktadır. Bu sebeple sosyal hizmet araştırmaları ve işlevleri sosyal sorunların dinamik yapısını belirlemektedir.

Sosyal sorunların yapısına göre değişkenlik göstermesinin yanı sıra ayrıca uygulamalı bir disiplin olmasından dolayı sosyal hizmet mesleğinde yapılan araştırmaların birtakım özelliklere sahip olması gerekmektedir. Diğer bir deyişle sosyal hizmet araştırmaları; nesnellik, etik ilke ve standartlara uygunluk, sistematik yöntemlerin uygulanması gibi diğer sosyal bilimlerde de geçerli olan amaçları benimsemektedir. Bu amaçların yanı sıra kendine özgü bazı görevleri de yerine getirmesi beklenmektedir. Bu noktada ise sosyal hizmet araştırmalarının sahip oldukları işlevlerinin göz ardı edilmemesi gerekmektedir.

Sosyal hizmet araştırmalarının işlevlerinin belirlenmesine yönelik olarak öncelikle Reid'ın (2001) çalışmasında 3 temel işlev ortaya konulmaktadır. Bunlar (Kaynak: Zengin ve Çalış, 2017p. 1261):

- *"Uygulama için bilimsel temel oluşturmak,*
- *Bilgi sağlamak,*
- *Mesleki karar almak için ihtiyaç duyulan bilgiyi edinmek."*

Krysik ve Finn (2015, s. 29) tarafından ortaya konan "*Etkili Uygulama için Sosyal Hizmet Araştırması"* adlı kitapta ise sosyal hizmet araştırmasının 4 temel işleve sahip olduğu ifade edilmektedir. Bunlar şu şekilde sıralanmaktadır:

- *"Bir bilgi edinme yolu olarak bilimi destekleme,*
- *Hesap verebilirliği arttırma,*
- *İletişime geçme,*
- *Sınırlı kaynaklara erişimi kolaylaştırma".*

Krysik ve Finn (2015) bu işlevleri *"Bu araştırma beni nasıl daha iyi bir sosyal hizmet uzmanı yapar?"* sorunun yanıtı olarak görmekte ve sosyal hizmet araştırmalarının işlevselliğini ortaya koymaktadır. İlgili literatür incelendiğinde Krysik ve Finn (2015) tarafından yapılan bu sınıflandırmanın daha genel ve kabul edilir olmasından dolayı bir sonraki bölümde her bir işleve ilişkin unsurlara tek tek yer verilecektir.

2.4.2.1. Bir Bilgi Edinme Yolu Olarak Bilimi Destekleme

Sosyal çalışmacıların bir bilgiyi edinmek için birçok yolu bulunmakta ve hepsi de büyük öneme sahip olmaktadır. Kryisk ve Finn (2015, s. 30) bu yolları şu şekilde ifade etmektedir:

- *"Doğrudan deneyim*
- *Yetki*
- *Önsezi*
- *Gelenek*
- *Bilim"*

Bilgi edinmenin ilk yolu olarak ***"doğrudan deneyim"*** ifade edilmektedir. Sosyal çalışmacılar almış oldukları eğitimlerle, sahada blok uygulama veya staj adı altında yapmış oldukları çalışmalarla deneyim kazanmakta ve böylece bilgi edinme noktasında da teşvik edilmektedirler (Krysik ve Finn, 2015, s. 29). Saha uygulamaları sosyal hizmet eğitiminin vazgeçilmez bir unsuru olmaktadır. Doğan ve Duyan (2015, s. 106) tarafından aktarılan Regehr ve diğerleri (2002) bu uygulamaların sosyal çalışmacıların bilgi, beceri ve değerlerinin mesleki yetenekleriyle bütünleşmesine katkı sağlayacağını ifade etmektedir. Ayrıca sosyal çalışmacı adaylarının uygulamaların amaçlarını öğrenmelerine yardımcı olmaktadır.

Bilgi edinmenin bir diğer yolu ise ***"yetki"*** olarak tanımlanmaktadır. Bireyler bilgiyi yetkili olarak kabul görülen kişilerden elde etmektedir. Örneğin; Krysik ve Finn (2015, s. 30) doğduğumuz andan itibaren bizlere yetkili bireyler tarafından aktarılan bilgilerin doğru olduğu inancının yüklendiğini savunmaktadır. Onlara göre siyasi liderler, öğretmenler, aileler, din adamları hepsi bizler tarafından yetkili olarak kabul edilen bireylerdir. Sosyal çalışmacılar ise bilgiyi hem meslektaşlarından hem de süpervizörlerden elde etmektedir.

Sosyal hizmet araştırmalarında bilgi edinmenin bir diğer yolu olarak ***"önsezi"*** ifade edilmektedir. Sosyal çalışmacılar önsezi olarak tanımlanan içgüdüsel duygularıyla bilgi elde edebilmektedir. Bazı durumlarda önsezilerimiz bizi birtakım olayları sorgulamaya itmekte ve bu sorgulamalar sonucunda ise beklenmedik sonuçlar elde edilebilmektedir. Örneğin bir sosyal çalışmacı çocuğun istismar edildiğini düşünebilmektedir. Bu durumu kanıtlayacak herhangi bir bulgu olmasa bile sosyal çalışmacı belki de sahip olduğu deneyimler ile bunu hissedebilmektedir. Ancak bu durumdan kanıta dayalı uygulamanın göz ardı edildiği düşüncesinin çıkarılmaması gerekmektedir. Çünkü burada sosyal çalışmacı önsezileri ile yalnızca durumu sorgulamaya devam etmekte kanıt olmadan herhangi bir uygulamaya geçmemektedir.

Sosyal hizmet araştırmalarında bir diğer bilgi edinme yolu ise ***"gelenek"*** olmaktadır. Sosyal bilimlere ait farklı disiplinlerde gelenek tanımlamaların birtakım

farklılıkları veya benzerlikleri bulunmaktadır. Ayrıca birçok geleneksel toplumlarda geleneklerin kaynağı olarak atalar, tanrılar veya kahramanlar kabul edilmektedir. Gelenekler toplumsal yapının şekillenmesinde oldukça önemli olduğundan dolayı sosyal hizmet mesleği açısında da göz ardı edilememektedir. Çünkü gelenekler sayesinde toplum hakkında büyük ölçüde bilgi edinilebilmektedir.

Sosyal hizmet araştırmalarında bilgi edinmenin son yolu olarak ***"bilim"***in kendisidir. Sosyal çalışmacılar için bilgi edinmenin en temel yollarının başında sosyal hizmet araştırması gelmektedir. Sosyal hizmet araştırması, bilimsel yöntemlere dayanmakta ve bilginin gelişimini destekleyerek sistematik bir yol oluşturmaktadır. Krysik ve Finn (2015, s. 31) bir bilimsel yönetimin beş temel adımı olduğu ifade etmekte ve bunları sorunu tespit etmek, tespit edilen sorunun üzerinde çalışmak için problemleri tanımlamak, sorunun çözümü için bir plan geliştirmek, sorunun çözümü için planlanan müdahalelere ilişkin bilgi toplamak ve toplanan bilgilerden yola çıkarak bir sonuca varmak olarak sıralanmaktadır. Sonuç itibariyle sosyal hizmet araştırmasının ilk işlevi olan bilimi destekleme yolu ile Zengin ve Çalış (2017, s. 1262) tarafından *"bilim, bilim içindir"* anlayışına sahip olması gerektiği vurgulanmaktadır. Buradaki anlayışa göre sosyal çalışmacının uygulama tabanını geliştirmede bilimselliğin ölçütlerini temel alması gerekmektedir. Aynı zamanda sosyal çalışmacı gündelik uygulamalarında da sosyal hizmet bilimine uygun olan araştırmaları dayanak olarak alması beklenmektedir.

2.4.2.2. Hesap Verebilirliği Arttırma

Sosyal hizmet araştırmalarının bir diğer işlevi hesap verebilirliği arttırma olarak tanımlanmaktadır. Bu işlev bireylerin kendi verimliliklerini değerlendirmelerine olanak sağlamaktadır. Hesap verebilirlik Çınar (2015, s. 13) tarafından aktarılan Robert'e (2002) göre bireylerin veya grupların yapmış oldukları davranışların sonuçlarına ilişkin sorumluluk taşımaları olarak ifade edilmektedir. Krysik ve Finn (2015, s. 2) hesap verebilirlik sayesinde sosyal çalışmacıların yapmış oldukları sosyal hizmet müdahalelerinin etkinliğini ölçebileceklerini belirtmektedir. Kendilerine göre hangi durumlarda var olan müdahale planına sadık kalınması gerektiği hangi durumlarda ise farklı yollara başvurulması gerektiği araştırmalar ile mümkün olmaktadır. Yapılan bu araştırmaların işlevleri arasında yer alan hesap verebilirlik ile de bireyin kendisinin verimli olup olmadığına karar verebilmektedir.

Sosyal hizmet araştırmaları, alanda var olan uygulamaların verimliliğini kontrol etmemize ve uygulamalara ilişkin gelişmelerin arttırılmasına yardımcı olan güçlü araçlar olmaktadır. Bu sebeple sosyal hizmet mesleği hem hizmet sunulan danışanlara yönelik hem de bağlı olduğu kurum ve kuruluşlara yönelik görevini en doğru biçimde yapması için bilimsel bilgiden yararlanmaktadır.

2.4.2.3. İletişimi Arttırmak

Sosyal hizmet araştırmalarının üçüncü işlevi iletişimi arttırmak olarak tanımlanmaktadır. Sosyal hizmet mesleği insan odaklı bir meslek olmasından dolayı iletişim kavramı mesleki yönden oldukça önemli olmaktadır. Sosyal çalışmacılar, iletişim becerileri sayesinde danışanlarda davranış değişikliğine yol açabilmekte ve ayrıca insanlar arası karmaşık ilişkileri daha kolay kavrayabilmektedir. İnsanlar farklı kişiliklere ve yaşayışlara sahip olduklarından dolayı çeşitli düşünce kalıpları üretilmektedir. Dolayısıyla başkaları için önemsiz olan bir durum diğer bireyler için fark edilebilir hale gelmektedir. Bu sebeple Artan ve Kumbasar (2017, s. 52) tarafından aktarılan Sheafor ve Horejsi'e (2002) göre her bir sosyal çalışmacının danışanlarla etkili iletişim kurması bunun için ise iletişime ilişkin temel kavramları benimsemesi gerektiği ifade edilmektedir.

Maigret (2004, s. 40) iletişim sözcüğünün 14. yüzyılda Fransız, 15. yüzyılda ise İngiliz dilinde oluşan "communication" sözcüğünden türediğini ifade etmektedir. İletişim en genel anlamıyla en az iki kişi arasında karşılıklı olarak duyguların ve düşüncelerin paylaşıldığı psiko-sosyal bir süreç olarak tanımlanmakta ve iletişim ile iki kişi bir ilişkiye girmekte, düşünceler aktarılmakta ve karşılıklı olarak değiş tokuş edilmektedir (Kaya, 2011; Aras, 2007; Cüceloğlu, 2002; Zıllıoğlu, 2007; Kaynak: Güdek, 2013p. 81). Zengin ve Çalış (2017, s. 1262) tarafından aktarılan Ünal'a (1999) göre sosyal hizmet araştırmalarında iletişimi arttırmak işleviyle hem sosyal çalışmacılara hem de akademisyenlere destek sağlanmaktadır. Ayrıca kendisi araştırmalar sonucunda elde edilen bilgilerin ise sosyal çalışmacıların alan çalışmalarında etkili iletişimi yakalayabilmeleri için önemli bir etken olduğunu belirtmektedir. Aynı zamanda bu araştırmaların sosyal çalışmacıların danışanlarını daha iyi savunmalarına yardımcı olduğu ifade edilmektedir.

İlgili literatür incelendiğinde Kaya Kılıç ve Tekin (2020, s. 1812) tarafından aktarılan Richards ve diğerleri (2005) iletişimi arttırmanın sosyal hizmet uygulamaları

için merkezde yer aldığını ve etkili iletişimin tüm danışan grupları için hayati bir öneme sahip olduğunu ifade etmektedir. Danışanların ihtiyaçlarını dile getirmesi için sosyal çalışmacı ile etkili bir iletişim kurması gerekmektedir.

2.4.2.4. Sınırlı Kaynaklara Erişimi Kolaylaştırma

Sosyal hizmet araştırmasının son işlevi olarak sınırlı kaynaklara erişimi kolaylaştırma olarak ifade edilmektedir. Kyrsik ve Finn (2015) sosyal hizmet araştırması sayesinde hizmetlerin uygulanması için ihtiyaç duyulan fonların sağlayabilme veya kaybetme arasındaki farklılıkların ortaya konulabileceği belirtmektedir.

İlgili literatür incelendiğinde Duyan (2003, s. 17) sosyal hizmet araştırmasının kaynaklara erişimi kolaylaştırma işlevinin sosyal çalışmacıların kaynak yönetimi işlevi ile bağlantılı olduğunu ifade etmektedir. Sosyal çalışmacılar danışanların kullandıkları kaynaklara erişimi kolaylaştırmakta aynı zamanda kullanamadıkları sınırlı kaynaklara ise ulaşmalarına sağlamaktadır. Bu kaynaklar sosyal çalışmacılar tarafından sunulan hediyeler olmamaktadır. Çünkü kaynaklara erişim noktasında sosyal çalışmacı kadar danışanın da aktif rol oynaması gerekmektedir. Danışanlardan ihtiyaç duydukları kaynakları keşfetmeleri, harekete geçmeleri ve haklarını savunmaları istenmektedir. Bu noktada sosyal çalışmacıların danışanları kontrol etmek yerine onları koordine etmesi, bütünleştirmesi ve sistematik bir hale getirerek güçlenmelerine yardımcı olması gerekmektedir. Tüm bunları yaparken ise sosyal çalışmacılar kaynak yönetimi işlevinin alt rolü olan "bağlantı kurucu" rollerini yerine getirmektedir (Duyan, 2003, s. 17). Yukarıda da ifade edildiği gibi bu rol ile sosyal çalışmacı danışanı değerlendirerek kaynak sağlamakta, hizmetlere yönlendirmekte ve sistemler ile hizmet arasındaki bağlantıyı kurmaktadır (Zengin ve Çalış, 2017, s. 51).

Araştırma kapsamında literatür taraması sırasında etik, sosyal hizmet etiği ve sosyal hizmet araştırmalarına yönelik genel bir sunuş yapıldıktan sonra son olarak çocuk ve gençlik temalı araştırmalarda dikkate alınması gereken etik ilke ve standartlara yer verilmektedir. Çünkü birçok meslek tarafından araştırmalarda katılımcı olarak yer alan çocuk ve gençlerin hassas gruplar olması ve daha fazla örselenmesinin engellemesi amacıyla etik ilke ve standartların ortaya konulması ve meslek elemanlarının bu standartlar çevresinde araştırmalarını yapmaları gerekmektedir. Bu sebeple bir sonraki bölümde çocuk ve gençlerin katılımcı olduğu araştırmalarda dikkate alınması gereken etik ilke ve standartlara yer verilmektedir.

2.5. ÇOCUK VE GENÇLERİN KATILIMCI OLDUĞU ARAŞTIRMALARDA ETİK İLKE VE STANDARTLAR

Sosyal hizmet mesleği, toplumu oluşturan bireyleri sosyal bir varlık olarak kabul etmekte ancak tüm bireylerin eşit yaşam koşullarına sahip olamadığını savunmaktadır. Kimi bireylerin ihtiyaçları tam olarak karşılanırken kimi bireylerin ise çeşitli sebeplerden dolayı temel ihtiyaçları dahi karşılanamamakta bu durum ise bireylerin dezavantajlı olarak ifade edilen gruplara dahil olmalarına neden olmaktadır. Dezavantajlı gruplar en genel anlamıyla, toplumun genelinin sahip olduğu birçok hakka bireysel veya sistemsel sebepler nedeniyle ulaşamayan gruplar olarak ifade edilmektedir (Yiğitbaş, 2002, s. 367). Dezavatanjlılık durumu sonucunda ise birey toplumdan soyutlanmakta ve ayrıca yoksulluk, yoksunluk, şiddet, ihmal ve istismar gibi birçok sorunla da karşı karşıya gelebilmektedir. Bu sebeple farklı sosyo-ekonomik koşullara sahip olan birey, aile, grup ve toplumlarla çalışan sosyal çalışmacıların dezavantajlı grupların daha fazla zarar görmesini engellemek amacıyla mesleki müdahaleleri sırasında mesleğin temelini oluşturan etik ilke ve standartlara özen göstermesi gerekmektedir.

Sosyal hizmet uygulamalarında yol gösterici bir role sahip olarak oldukça önemli bir hale gelen meslek etiğinin, gelişen sosyal hizmet disiplinine ve sosyal sorunların çeşitliliğine bağlı olarak içeriğinin detaylandırılması gerekmektedir. Çünkü farklı uygulama alanlarında yaşanan etik ikilemler, sosyal hizmet etik ilkelerine ve standartlarına uygun olmayan müdahaleler yalnızca mesleği değil aynı zamanda danışanların ve onların haklarının da zarar görmesine neden olmaktadır. Bu sebeple karar alma süreçlerinde ve uygulamalarda devamlı dile getirilen "zarar vermeme" ilkesi kapsamında özellikle çocuk ve gençlerin olduğu uygulamalarda daha fazla dikkat ve özen gerekmektedir (Mutlu, 2020, s. 199).

Çocuk ve gençler dezavantajlı olarak ifade edilen grupların başında gelmektedir. Ayrıca çocuk ve gençlerin, eğitim, sağlık, barınma gibi temel ihtiyaçlardan yoksun olmaları, ihmal ve istismar mağduru olmaları, çocuk işçiliği ve çocuk gelin gibi risklerle karşı karşıya gelmelerinden dolayı en hassas gruplar içerisinde yer almakta ve birçok çalışmanın odak noktası haline gelmektedir. Başta sosyal hizmet mesleği olmak üzere pek çok disiplin de çocuk ve gençlerin katılımcı olduğu araştırmaları ortaya koymaktadır. Ancak bu araştırmalarda çocuk ve gençlerin daha fazla zarar görmelerini engellemek amacıyla birtakım etik ilke ve standartların ortaya konulması gerekmektedir. Bu kapsamda ise Çakmak (2018, s. 31) çocuk ve gençlere yönelik yapılan araştırmalarla ilgili

"Çocuk Gelişimi Araştırmaları Derneği (Society for Research Child Development-SCDR)" tarafından çocukların katılımcı olduğu araştırmalar için uyulması gereken etik ilke ve standartları içeren bir kılavuzun yayınlandığını ifade etmektedir. Bu kılavuz çocukların yer aldığı araştırmalar için araştırmacılara önemli bir kaynak oluşturmaktadır. Buna ek olarak ayrıca Graham ve arkadaşları (2013, s. 2) Uluslararası Çocuk Merkezi ve Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu tarafından desteklenen Çocuklarla Birlikte Daha Güçlü çalışması kapsamında *"Çocuklarla İlgili ve Çocuklarla Birlikte Yapılan Araştırmalardan Gözetilecek Etik Kuralların" (Ethical Research Involving Children-ERIC)"* yer aldığı bir çalışma ortaya koymaktadır. Ancak ülkemize gelindiğinde ise Çakmak (2018, s. 31) konuyla ilgili herhangi bir kılavuzun yer almadığını belirtmekte özellikle Türk Psikologlar Derneği'nin 2004 yılındaki yayınlanmış olduğu etik yönetmeliğinin çocukların katılımcı olduğu araştırmalar için uyulması gereken etik ilke ve standartları içeren bir bölümünün olmadığını ifade etmektedir. Ancak her ne kadar çocuk ve gençlerin katılımcı olduğu araştırmalarda dikkat edilmesi gereken etik ilke ve standartlarla ilgili ülkemizde yayınlanmış bir kılavuz olmasa bile alana ilişkin bazı araştırmacılar tarafından birtakım çalışmaların ortaya konulduğu görülmektedir. Yapılan çalışmalara bakıldığında ise Sayıl ve Yılmaz (2001) ile Kumru'nun (2001) çocuklarla birlikte çalışan psikologlar için etik standartları içeren makaleleri ön plana çıkmaktadır. Sayıl ve Yılmaz'ın (2001) çalışmalarında SRCD'nin hazırlamış olduğu kılavuzdan yola çıkarak çocuk ve gençlerin '*haklarına saygı, kötü muameleden koruma, yararı ön plana çıkarma'* konuları çocukların gelişimsel dönemleri dikkate alınarak tartışılmaktadır. Öte taraftan Kumru'nun (2001) çalışmasında ise çocuklarla yapılan araştırmalarda psikologların *'mesleki yeterliliği ve sorumluluğu, gizliliğin sağlanması, anne, baba ve çocuğun bilgilendirilerek izinlerinin alınması ve uygulama esnasında ikili rol ve ilişkiler problemleriyle'* ilgili etik standartlara yer verilmektedir (Çakmak, 2018, s. 31).

İlgili literatür incelendiğinde Sayıl ve Yılmaz'ın (2001) yapmış oldukları çalışmaya bakacak olursak; insan katılımcılarının yer aldığı araştırmalarla ilgili olarak Amerikan Ulusal Komisyonu tarafından 1979 yılında araştırmalarda dikkat edilmesi gereken üç temel ilkenin sunulduğu bilgisi yer almaktadır. Bu ilkeler ise *'kişi haklarına saygı, kişiyi kötü muameleden koruma ve yararı ön plana çıkarma ve hakçalık'*[4] olarak sıralanmaktadır. **"*Kişinin haklarına saygı*"** ilkesi çerçevesinde katılımcıların araştırma

[4] Adalete uygun bir biçimde, doğrulukla, adilane.

süreci boyunca özerkliğe sahip olması gerektiği ifade edilmektedir. Bu ilkeye ilerleyen bölümlerde ayrıntılı olarak değinilecek olan Çocuk Gelişimi Araştırmaları Derneği (Society for Research Child Development-SCDR) kapsamında bakacak olursak; çoğunun haklarının korunması, duygu, düşünce ve kararlarına saygı gösterilmesi, gizlilik ve mahremiyetin sağlanması ve çocuğa güven aşılanması ilkelerini içermektedir. ***"Kişiyi kötü muameleden koruma ve yararı ön plana çıkarma"*** ilkesi kapsamında ise araştırmanın riskleri ve yararları analiz edilmekte ve yararın üstünlüğü kabul edilmektedir. Bu ilke çerçevesinde çocuğun araştırmanın risklerinden etkilenmesi ile yaşı arasında ters yönlü bir ilişki olduğu varsayılmaktadır. Çocuğun yaşı arttıkça araştırmanın risklerinden etkilenme olasılığı azalmaktadır. Son olarak ***"hakçalık"*** ilkesi kapsamında katılımcılara yönelik sunulan davranışların dürüstlüğünün ve yansızlığının ifade edildiği belirtilmektedir. Bu ilke kapsamında çocukları olası risklerden korumak amacıyla araştırma sonucunda çocuğa anlayabileceği düzeyde bilgi verilmesi gerekmektedir. Bu ilkelerin uygulanması aşamasında ise araştırmacı tarafından çocuğun değişen ihtiyaçlarına ve yeteneklerine dikkat edilmelidir. Çünkü çocuk ve gençlerin katılımcı olarak yer aldığı araştırmalarda riskler çocuğun gelişimsel seviyesine göre değişebilmektedir. Bu sebeple araştırmacıların çocuk ve gençlerle yaptıkları çalışmalarda bazı etik sorunlar dikkat çekmekte ve bu sorunların ortadan kaldırılması için uyulması gereken birtakım etik ilke ve standartlar oraya konulmaktadır (Sayıl ve Yılmaz 2001, s. 72).

Başta çalışma kapsamında ifade edilen Çocuk Gelişimi Araştırmaları Derneği (Society for Research Child Development-SCDR) tarafından ortaya konulan etik ilke ve standartlara bakılacak olursa SCDR'nin Mart 2007'de Yönetim Konseyi tarafından güncellenen 16 temel ilkeye sahip olduğu görülmektedir. Bu ilkelerin özetlenmiş halleri şu şekilde Tablo 5'te sıralanmaktadır. Bu ilkelerin yanı sıra SCDR'nin Mart 2021'de güncellemiş olduğu çocuklarla ilgili çalışmalarda dikkate alınması gereken etik standartları 5 temel başlık altında ele almakta ve bu başlıkları yetkinlik, bilgilendirilmiş onay, öz sermaye, bilimsel bütünlük ve riskleri ve faydaları dengeleme olarak özetlemektedir (SCDR, 2021, https://www.srcd.org/about-us/ethical-standards-research-children, Erişim tarihi: 16.02.2021).

Tablo 5:SCDR'nin Etik İlke ve Standartları

İlke 1: Zararlı olmayan prosedürler	İlke 9: Tehlike
İlke 2: Bilgilendirilmiş onay	İlke 10: Öngörülemeyen sonuçlar
İlke 3: Ebeveyn onayı	İlke 11: Gizlilik
İlke 4: Ek onay	İlke 12: Katılımcıların bilgilendirilmesi
İlke 5: Teşvikler (ödüller)	İlke 13: Sonuçların bildirilmesi
İlke 6: Kandırma	İlke 14: Bulguların sonuçları
İlke 7: Sorumluluk	İlke 15: Bilimse yanlış davranış
İlke 8: Karşılıklı sorumluluk	İlke 16: Kişisel yanlış davranış

Kaynak: SCDR, 2021, https://www.srcd.org/about-us/ethical-standards-research-children, Erişim tarihi: 16.02.2021.

SCDR tarafından ortaya konulan bu ilkeler çocuk ve gençlerle araştırma yapacak olan profesyonellere bir kılavuz niteliğinde olmakta ve önemli bir kaynak olarak görülmektedir. Bu ilkeler kapsamında çocuğa fiziksel veya psikolojik zarar verebileceği düşünülen çalışmaların yapılmaması, araştırma öncesinde çocuktan onay alınmadan önce araştırmanın tüm özellikleri hakkında çocuğa gerekli bilgilerin verilmesi, çocuğun ebeveynlerinden veya yasal vasilerinden yazılı onayın alınması, çocuğun araştırmaya katılımı noktasından verilecek olan teşviklerin adil olması, araştırma sırasında gizlenmesi gereken bir husus söz konuysa araştırmacının bunun nedenlerini açıklaması, kurumsal kayıtlara ulaşılması gerekiyorsa araştırmacının kayıtlardan sorumlu yetkililerden izin alması, araştırmanın başlangıcından itibaren araştırmacı ile çocuk, ebeveynler veya yasal vasiler arasında karşılıklı sorumlulukların tanımlanması, araştırma sürecinde çocuğun refahını riske sokacak herhangi bir durum söz konuysa bu durumun ebeveynlere veya yasal vasilere aktarılması ve bu alandaki uzmanlarla tartışılması, araştırmada öngörülemeyen bir sonuç meydana geldiğinde araştırmacının hızlı bir şekilde önlem alması, araştırmacının tüm katılımcılara ilişkin bilgileri gizli tutması, veriler analiz edildikten sonra ortaya çıkan sonuçların katılımcılar ile paylaşılması, araştırma bulgularının aktarılmasında kullanılacak ifadelere dikkat edilmesi ve son olarak ise araştırmanın raporlama aşamasında intihal, yanlış beyan ve diğer uygulamalardan kaçınılması gerekmektedir.

Yukarıda yer alan etik ilkelerin yanı sıra aynı zamanda araştırma kapsamında da belirtilen Uluslararası Çocuk Merkezi ve Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu tarafından desteklenen *'Çocuklarla İlgili ve Çocuklarla Birlikte Yapılan Araştırmalardan Gözetilecek Etik Kuralların'* olduğu görülmektedir. Bu kurallar ERIC (2013) projesi çerçevesinde ele alınmaktadır. ERIC projesinin temelinde ise çocuk ve gençlerin

katılımcı olduğu araştırmalarda karşılaşılabilecek üç temel etik ilkenin olduğu savunulmaktadır. Bu ilkeler ise saygı, yarar ve adalet olmak üzere sıralanmaktadır. Araştırmacılar tarafından bu ilkelere dikkat edilmesi gerektiği belirtilmektedir. ERIC bu ilkelerden her birinin tartışılması ve eleştirel olarak değerlendirilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Öncelikle ***saygı ilkesini*** ele alacak olursak ERIC'in amaçlarının başında saygı gelmektedir. Katılımcı olan çocuk ve gençlere değer verilmesi, saygı gösterilmesi ve yaşam koşullarının dikkate alınması gerekmektedir. Araştırmalara dahil olan çocuk ve gençlerden bilgilendirilmiş onay alınması onlara yönelik sunulan saygının bir gösterilme biçimi olabilmektedir. Saygı ilkesi tüm araştırmalarda kabul edilen ancak çocuk ve gençlerin katılımcı olduğu araştırmalarda ender olarak açık biçimde ifade edilen bir ilke olmaktadır. ERIC kapsamında araştırmalarda çocuğa saygı gösterilmesi için şu unsurların bilinmesi gerekmektedir:

- *"Çocuğun kim olduğu,*
- *Çocukların hangi kültürel koşullarda yasadıkları,*
- *Kültürün çocukların deneyimlerini, yapabilirliklerini ve bakış açılarını nasıl şekillendirdiği".*

Sonuç itibariyle saygı, çocuk haklarıyla yakından ilişki halinde olmakta ve onların yaşam deneyimlerine değer verilmesi ve bir insan olarak saygı gösterilmesi anlamında gelmektedir. İkinci olarak ***yarar ilkesi*** ele alınmaktadır. Bu ilke etik açıdan zarar vermeme ve yararlı olma ilkelerinden meydana gelmektedir. Zarar vermeme ilkesi çerçevesinde araştırmacılardan yapmış veya yapmamış oldukları eylemler neticesinde çocuk ve gençlere zarar vermemeleri ve onları incitmemeleri talep edilmektedir. Bu ilke araştırmacılara, çocuk ve gençlere zarar verme riski bulunan araştırmaların etik olmadığını dolayısıyla bu tarz araştırmalara başlanılmaması gerektiğini hatırlatmaktadır. Yararlı olma ilkesi çerçevesinde ise çocuk ve gençlerin iyilik hallerini geliştiren davranışlarda bulunma durumu ifade edilmektedir. Bu kapsamda araştırmacının çocuk ve gençlerin statülerini, haklarını ve refahlarını iyi düzeye götürecek araştırmalara yönelmesi gerekmektedir. Sonuç itibariyle zarar vermeme ve yararlı olma ilkelerinden meydana gelen yarar ilkesi, zararlı olduğu düşünülen araştırmalara başlanılmamasını veya daha fazla ileri gidilmemesini ayrıca çocukların genel refah düzeylerini geliştirme yükümlüğüne sahip olmayı kapsamaktadır. Son olarak ***adalet ilkesi*** ise araştırmalar sırasında araştırmacının çocuk ve gençlerle kurdukları ilişkilerde içsel güç farklılıklarını dikkate almalarını ifade etmektedir. Adalet ilkesi çocuk ve gençlerin görüşlerine saygı

duyulması ve araştırma sonucunda adil sonuçların elde edilmesini kolaylaştırmaktadır. Bu ilke ile araştırmacı çocuk ve gençlere hem adil hem de eşitlikçi bir şekilde yaklaşmaktadır. Burada meydana gelen güç dengesizliklerine, yararların kapsamına ve risklerin dışarıda bırakılmasına dikkat edilmektedir. Sonuç itibariyle ERIC yukarıda ifade edilen üç temel ilke çerçevesinde çocuk ve gençlerin katılımcı olduğu araştırmalarda dikkat edilecek hususları içeren bir kılavuz yayınlamaktadır.

Yukarıda yer alan bilgilere ek olarak çocuk ve gençlerin katılımcı olduğu araştırmalarda dikkat edilmesi gereken etik ilke ve standartları özetleyecek olursak:

- Çocuk hakları ve gizliliğe özen gösterilmesi ve araştırmanın çocuk ve gençlerin iyilik halleri için önemli olması gerekmektedir. Çocuk ve gençler araştırmaya katılım için zorlanmamalı, araştırma yöntemi çocuğun ve gencin gelişimsel dönemlerine uygun olmalı ve araştırma koşulları çocuk ve gence fiziksel veya psikolojik zarar verebilecek şekilde olmamalıdır.
- Araştırmacının katılımcının kültürel farklılıklarına duyarlı olması gerekmektir. Çocuk ve gencin kültürel geçmişi hakkında bilgi sahibi olmalı ve uyum içerisinde çalışmalıdır.
- Araştırma hakkından başta çocuk ve gençler olmak üzere ebeveynlerin de bilgilendirilmesi gerekmektedir. Çünkü çocuk ve gençler yaşlarından dolayı araştırmanın konusunu, sürecini ve zararlarını tam olarak anlayamayabilmektedir. Bu sebeple ebeveynlerden bilgilendirilmiş onam alınması ve ayrıca çocuğun rızasının da alınması önerilmektedir.
- Araştırma sürecinde dikkat edilmesi gereken bir diğer nokta ise araştırmacı tarafından uygun dil kullanımıdır. Çocukların algıları, bakış açıları yetişkin bireylerden farklı olduğundan dolayı daha hassas olabilmekte ve daha fazla sorumluluk gerekebilmektedir. Bu sebeple araştırmacının sorumluluk sınırlarına dikkat etmesi ve uygun bir dil kullanması gerekmektedir.
- Çocuk ve gençlerin katılımcı olduğu araştırmaları yapan bireylerin belirli bir yetkinliğe sahip olması gerekmektedir. Çocuk ve gençlerle araştırma yapma sürecinde, araştırmacının yöntemine hakim olması ve oluşabilecek bir kriz durumunu en iyi şekilde yönetebilme becerisine sahip olması gerekmektedir. Ayrıca araştırmacının mutlaka belirli bir tecrübeye sahip

olması da oldukça önemlidir (Çakmak, 2018, s. 32; Webb, 2017, s. 62; Sayıl ve Yılmaz, 2001, s. 74).

Sonuç itibariyle; çalışma kapsamında gerekli olan literatür taraması ortaya konulduktan sonra bir diğer bölümde çalışmanın dayanak noktasının ne olduğu ve hangi kuramsal çerçeveye dayandırılması gerektiğiyle ilgili temeller yer almaktadır. Bir çalışmanın tam anlamıyla ele alınabilmesi için öncellikle kuramsal temelinin ortaya konulması gerekmektedir. Bu sebeple çalışma kapsamında en uygun olacağı düşünülen bir kuramsal temel belirlenmekte ve ele alınmaktadır.

2.6. ÇALIŞMANIN KURAMSAL TEMELİ

Genel açıdan bakıldığında sosyal hizmet etiğinin gelişim sürecinde etik alanına ait farklı yaklaşımların etkili olduğu görülmektedir. Hugman (2005, s. 5-9) bu etkileri dönemsel açıdan sınıflandırdığında; modern dönem ile Orta Çağ'daki gerçekleri veya doğruları belirlemek için insan aklından ziyade inançlara ve tanrılara inanma anlayışının son bulduğu bilinmektedir. Bu dönemde dünyayı anlamanın temeli olarak insan aklının kapasitesine inanılmakta ve bu düşünce "rasyonalizm" olarak ifade edilmektedir. Ayrıca dünyada var olan gerçeklerin veya doğruların nesnel gözlemlere dayanarak elde edebileceğini savunan "deneycilik" ile gerçeklerin tüm konularda geçerli olduğunu varsayan "evrenselcilik" anlayışları da modern dönemin çıktıları olarak görülmektedir. Tüm bunların yanı sıra modern dönemdeki etik anlayışının oluşmasında Kant'ın etik anlayışının ve faydacılık ilkesinin de etkili olduğu bilinmektedir. Kendisi Kant'ın yapmış olduğu çalışmalarında soyut ve evrensel olan ilkelerin doğru davranışı tanımlayan etik ilkeler olduğunu belirtmektedir. Yunan literatüründe "deontoloji" olarak ifade edilen bu yaklaşımda etik ilkelerin genel ve evrensel olduğu ve aynı koşullara sahip olan tüm bireyler için eşit ve tarafsız bir biçimde uygulanması gerektiği düşünülmektedir. Kant'ın etik anlayışında *"kendim için iddia ettiğim iyi ve doğru standartlar ne olursa olsun herkes içinde iddia etmeliyim"* ilkesi yer almaktadır. Post-modern dönemde ise modern dönemde yer alan insan aklı ve mantığı yerine görecelilik, şüphecilik ve öznellik ön plana çıkmaya başlamaktadır. Bunun sonucunda ise bakım etiği ve erdem etiği gibi kavramların ele alınmaya başlandığı görülmektedir.

Çalışmanın kuramsal temeli olan sosyal hizmette Kantçı yaklaşıma daha detaylı bakılacak olursa Öztürk (2009, s. 106) sosyal hizmetin temel ilkelerinden biri olan 'saygı' ilkesinin 18. yüzyılın Alman filozoflarından Immanuel Kant'ın ahlak felsefesinden

hareketle oluşturulduğunu ifade etmektedir. Kant'a göre tüm bireyler diğer bireylere kendi amaçlarının bir nesnesi olarak değil tam tersi kendi amaçlarına ve arzularına sahip bireyler olarak bakması gerekmektedir. Bu durum ilgili literatürde *"koşulsuz kesin buyruk"* olarak ifade edilmektedir. Kant'ın etik anlayışına göre her birey mantıklı düşünebilen ve karar verebilen varlıklar olarak değerlendirilmekte ve bu sebeple sadece insan olduklarından dolayı saygı görme hakkına sahip olmaktadırlar. Sosyal hizmetin temel etik ilke ve standartlarından 4. maddesinde yer alan *"Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nde ve kaynağını bu Bildirge'den alan diğer uluslararası belgelerde ifade edilen, bireylerin ve grupların temel insan haklarına saygı gösterilmelidir."* ilkesi de bu düşüncenin bir sonucu olarak ifade edilebilmektedir. Ayrıca çocuk ve gençlerin katılımcı olduğu araştırmalarda dikkat edilmesi gereken etik ilke ve standartlarla ilgili olarak oluşturulan ERIC projesinin üç temel ilkesinden ilkini de saygı ilkesi oluşturmaktadır. Bu sebeple çocuk ve gençler üzerine yapılan araştırmalarda Kant'ın etik anlayışıyla paralel olarak bu grupların birey olarak kabul edilmesi ve saygı gösterilmesi gerekmektedir.

İlgili literatür incelendiğinde Kant'ın etik anlayışında ayrıca bireylerin akıl kapasitelerine sahip olduklarından dolayı aynı zamanda ahlaki bir yetkinliğe de sahip olmaları gerektiği tartışması var olmaktadır. Sahip olunan bu kapasite onu sadece birey olarak kabul etmekle kalmaz diğer bireylerle de eşit bir konuma getirmektedir. Bu eşitlik ise bireyin sahip olduğu özgürlüğü gerçekleştirmeyi ve diğer bireylerden saygı görmeyi hak ettiğini göstermektedir. Kant'ın aynı zamanda bir şeyin tek başına değerli olduğunu savunduğunu belirtilmektedir. Yani birey tek başına iyidir bu iyinin kaynağı ise bireyin kendisi olmaktadır. Kendisi ayrıca Kant'a göre davranışların iki şekli bulunduğunu ifade etmektedir. Bunlar ödeve uygun olanlar ve ödeve uygun olmayanlar olarak sınıflandırılmaktadır. Ödeve uygun olan davranışlar ise kendi içlerinde eğilimden kaynaklanan ve ödevden kaynaklanan olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Eğilimden kaynaklanan davranışlar ödevden kaynaklanan ve ödeve olan saygı sonucunda ortaya çıkan davranışlar olmamaktadır. Bu davranışlar eğilimler sonucunda oluşmakta ve ödeve uygun olmaktadır. Ödevden kaynaklanan davranışlar ise hiçbir eğilim olmaksızın ödeve olan saygıdan kaynaklanan davranışlar olarak ifade edilmektedir. Eğer bir eylem yalnızca bir ödevden dolayı yapılıyorsa yani herhangi bir eğilim söz konusu değilse bu davranış ahlaki açıdan değerli olarak kabul edilmektedir. Son olarak ödeve uygun olmayan davranışlar ise faydalı olsa ve belirli bir amaçla yapılmış olsa bile ödevle çeliştiğinden

dolayı ödeve uygun olmayan davranışlar olarak tanımlanmaktadır. Tüm bu tanımlamalar doğrultusunda bir örnek verecek olursak; sosyal çalışmacının, danışanının gizlilik ve mahremiyet hakkını ihmal etmesi ödeve uygun olmayan bir davranış olarak kabul edilmektedir. Ancak sosyal çalışmacının sırf kariyeri zarar görmesin diye danışanının mahremiyet ve gizlilik hakkına saygı göstermesi ve koruması ise ödeve uygun bir davranış olarak da kabul edilmemektedir. Çünkü her ne kadar sosyal çalışmacı ödeve uygun davranış olsa bile bunun sebebi ödeve duyduğu saygıdan değil bir eğilim sonucunda meydana gelmesidir. Sonuç itibariyle sosyal çalışmacı danışanının mahremiyet ve gizlilik hakkına saygı duyması, ödeve saygı duyması sonucunda olduğu taktirde etik bir davranış olarak kabul edilmektedir (Webb ve McBeath, 1989; Manning, 1990; MacIntyre, 2001, Kaynak: Özateş, 2010p. 88-90).

Kant'ın etik anlayışına sosyal hizmet perspektifinden bakacak olursak ise; daha önce de belirtildiği gibi sosyal hizmet etik ilke ve standartlarının oluşmasında ve ayrıca danışan ile sosyal çalışmacı arasındaki ilişki ile sosyal hizmet sürecinin şekillenmesinde oldukça etkili olduğu görülmektedir. Kant'ın '*tutarlığa'* ve *'evrenselliğe'* yapmış olduğu vurgu Healy tarafından *'insanın saygınlığı'* ve *'onuru'* uluslararası sosyal hizmetin temeli olarak kabul edilmektedir. Ayrıca Kant'ın '*insana saygı'* ilkesine dayanan, daha önce çalışma kapsamında "Değerler Dönemi" bölümünde yer verilen ve Biestek tarafından oluşturulan etik ilkelere daha detaylı yer verecek olursak Hatiboğlu (2019, s. 149) ve Öztürk (2009, s. 102) şu şekilde ifade etmektedir:

Bireyselleştirme: Bu ilke danışanları kendilerine özgü bireyler olarak görmekte ve onları insanlığın bir üyesi olarak kabul etmektedir. Sosyal çalışmacı bu ilke çerçevesinde danışanlarını ve onların sorunlarını genellememekte ve bir standarta koymamaktadır. Her bir danışan kendi özgünlüğü, çevresi ve koşulları ölçüsünde değerlendirilmekte ve ona uygun bir müdahale planı oluşturulmaktadır.

Duyguların Anlamlı Dışa Vurumu: Bu ilke çerçevesinde danışanların olumlu veya olumsuz tüm duygularını özgür bir biçimde dışa vurmaları gerektiği ifade edilmektedir. Sosyal çalışmacı, danışanlarını yargılamadan ve onları iletişim kurmaya cesaretlendirerek dinlemesi gerekmektedir.

Kontrollü Duygusal Katılım: Bu ilke vaka çalışmaları sırasında danışanların duygularına yönelik hassas davranılması, onları anlamaya çalışılması ve uygun tepkiler verilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Sosyal çalışmacının sahip oldukları iletişim becerileri ile danışanını destekleyerek anlamaya çalışması gerekmektedir.

Kabul etme: Bu ilke, sosyal çalışmacılar tarafından danışanlarının güçlü ve zayıf yönleriyle birlikte kabul edilmesi gerektiğini belirtmektedir. Ancak bu olumsuz davranışların onaylandığı anlamına gelmemektedir. Bu ilke daha çok sosyal çalışmacıların danışanlarını ön yargısız ve objektif bir biçimde değerlendirmelerini ifade etmektedir.

Yargılayıcı Olmayan Tutum: Bu ilkeye göre sosyal çalışmacıların danışanlarının kişilik özelliklerini değil tutum ve davranışlarını değerlendirmesi gerekmektedir. Danışanlara karşı herhangi bir suçlama veya masumiyet yükleme söz konusu olmamaktadır.

Müracaatçının Kendi Kararını Kendisi Vermesi: Bu ilkeye göre her bir danışanının kendi kararını kendisi verme hakkına sahip olmaktadır. Ancak sahip olunan bu hak, danışanının kapasitesine, kararın ahlaksal ve toplumsal boyutuna, hukuka ve kurumun işlevine uygun olarak değerlendirilmektedir. Danışanının kendi kararını verebilmesi, kendi hayatına ilişkin seçimler yapması anlamına gelmektedir. Bu noktada ise danışanının uygun kaynaklarla buluşturulması, çözüm yollarının üretilmesi ve sonuçlar hakkında bilgilendirmelerin yapılması oldukça önemli olmaktadır.

Gizlilik: Son olarak gizlilik ilkesi danışan tarafından aktarılan özel bilgilerin gizli tutulması anlamına gelmektedir. Bu ilke çerçevesinde elde edilen bilgilerin diğer meslektaşlarla değerlendirilmesi veya ilgili kuruluşa bilgi verilmesi amacı dışında kesinlikle kullanılmaması gerekmektedir. Ancak bu noktada dikkat edilmesi gereken bir husus bulunmaktadır. Bu da elde edilen bilginin başkalarına zarar verme ihtimalinin olması durumdur. Bu durumda ise sosyal çalışmacının diğer meslektaşlarıyla vakayı tartışarak bilgiyi paylaşması gerekmektedir.

Sonuç itibariyle Kant'ın etik anlayışının sosyal hizmete yansıması sonucunda; sosyal hizmet etiğinin anlaşmaya, dayanışmaya hem danışanın hem de sosyal çalışmacının olduğuna ve birbirlerine saygı göstermeleri gerektiğine dayanmaktadır. Ayrıca Kantçı sosyal hizmet etik yaklaşımı, sosyal hizmet mesleğini etik bir girişim olarak görmekte ve ihtiyaçların karşılanması noktasında politik uygulamalar yoluyla ortaya çıktığını savunmaktadır. Kant'ın etik yaklaşımı neticesinde oluşturulan Biestek'in etik ilkeleri ise akıl ve mantığa dayanan belirli kurallar olarak görülmektedir. Bu kurallar Kant'ın değiştirilmesi mümkün olmayan doğruların olduğu ve davranışların bu doğrular neticesinde şekillenmesi gerektiği düşüncesi temelinde kurulmaktadır. Ancak bu noktada Özateş (2010, s. 89), Öztürk (2009, s. 109) ve Hatiboğlu (2011, s. 151) ise birtakım eleştirilerin söz konusu olduğunu ifade etmektedir. Onlara göre bahsedilen bu ilkelerin;

'batı odaklı olması, modernist yapısı, katı olması ve farklılıkları dikkate almaması, sosyal adalet ve sorumlulukları göz ardı etmesi, bireye aşırı vurgu yapması ve sosyal bağlamı göz ardı etmesi' nedenleriyle eleştirilmektedir. Ancak tüm bu eleştirilere rağmen Kant'ın etik anlayışının sosyal hizmet etiğinin oluşumundaki rolünü göz ardı etmemek gerekmektedir. Bu sebeple çalışma kapsamında Kant'ın özellikle saygı ilkesi vurgusuyla bağlantılı olarak da kuramsal dayanak için Kant'ın etik yaklaşımının ele alınmasının uygun olacağı düşünülmektedir.

3. GEREÇ VE YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Sosyal hizmet, teori ve uygulamanın bir bütün olarak değerlendirildiği uygulamalı bir bilim dalı olarak ifade edilmektedir. Teori ve uygulamanın birbirinden ayrılamaz olduğu ve her iki unsurunda birbirlerini beslediği görülmektedir. Bu noktada ise sosyal hizmet araştırmalarının teori ve uygulamalar arasında bir köprü görevi kurduğu ve böylece güncel konuların sosyal hizmete yansımaları, kuram ve uygulama bütünlüğünün sağlanması, dezavantajlı gruplara yönelik sunulan hizmetlerin iyileştirilmesi gibi çalışmaların ortaya konulduğu belirtilmektedir (Buz ve Akçay, 2015, s. 150). Tüm bu çalışmaların ortaya konulması aşamasında ise tüm bilim dallarında olduğu gibi sosyal hizmette de araştırmacıların dikkate alması gereken birtakım etik ilke ve standartlar bulunmaktadır. Bu standartlar 1996 yılında Ulusal Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği (NASW) tarafından onaylanmakta ve sosyal hizmet araştırmalarında yer almaktadır. Sosyal hizmetin etik ilke ve standartları dezavantajlı gruplarla çalışan sosyal çalışmacıların mesleki ahlaksal kurallarını kapsamakta ve böylece sosyal hizmet etiği mesleğin değer ve uygulamalarına ortak bir bakış açısı ve anlayış kazandırmaktadır.

Sosyal hizmet mesleği bireyi sosyal bir varlık olarak kabul etmekte ve toplum içerisinde barınması gerektiğini ifade etmektedir. Ancak toplumu oluşturan tüm bireylerin yaşam koşulları aynı olmamakta kimi bireylerin ihtiyaçları tam olarak karşılanamamaktadır. Çeşitli sebeplerden dolayı ihtiyaçları karşılanamayan ve asgari yaşam düzeyine ulaşamayan birey kendisini toplum içerisinde dezavantajlı grup olarak kabul etmekte bunun sonucunda ise bu dezavantanjlılık durumu bireyin toplumdan soyutlanmasına neden olabilmektedir (Gürdoğan Bayır, 2019, s. 1). Dezavantajlı gruplar olarak ifade edilen bireylerin başında ise çocuk ve gençler gelmektedir. Kahraman ve Kahraman (2017, s. 256-264) çocuk ve gençlerin hane yoksulluğundan daha fazla etkilenme, eğitim, sağlık, beslenme gibi temel ihtiyaçlardan mahrum kalma, ihmal ve istismar mağduru olma, çocuk işçiliği, sokakta yaşama, şiddet, çocuk gelin gibi risklerden dolayı en hassas gruplar içerisinde yer aldığını belirtmektedir. Çocuk ve gençler ifade edilen bu hassasiyetlerden dolayı pek çok çalışmanın odak noktası haline gelmekte ve başta sosyal hizmet olmak üzere diğer bilim dalları da çocuk ve gençlerin iyilik hallerinin arttırılması, temel sorunlarının tespit edilmesi ve çözüm yollarının planlanması amacıyla

araştırmalar yapmaktadır. Ancak bu noktada dikkat edilmesi gereken temel hususlardan biri zaten oldukça hassas olan bu grubu daha da örselemeden araştırmaların yapılmasıdır.

Tüm bu bilgiler ışığında araştırmanın temel amacı çocuk ve gençlik temalı akademik çalışmaların etik ilke ve standartlara uygunluğunun belirlenmesi ve değerlendirilmesinin yapılmasıdır. Bu amaç doğrultusunda yöntem olarak sosyal hizmet alanında çocuk ve gençlik temalı akademik çalışmalar saptanacak ve daha sonra meta analiz yöntemi ile belirlenen araştırmalar değerlendirilecektir. Böylece sosyal hizmet literatüründe oldukça az yer alan etik ile ilgili daha önce yapılmamış bir çalışma ortaya konulacak ve bu da çalışmanın önemini arttıracaktır. Ayrıca çalışma sonunda çocuk ve gençlik alanında çalışan meslek elemanlarının dikkate alması gereken ortak etik ilke ve standartlar belirlenmeye ve böylece sosyal hizmet literatürüne katkı sağlanmaya çalışılacaktır. Bunlara ek olarak ayrıca çalışmada çocuk ve gençlik alanında yapılan çalışmalarda ne denli etik ilke ve standartlara dikkat edildiği ortaya konulacaktır. Özellikle de değişen şartlara uygun olarak etik ilkelerinde değişip değişmeyeceği veya çocuk ve gençlik alanında ortak bir etik ilke ve standartların ortaya konulup konulamayacağı çalışma kapsamında araştırılacaktır. Çünkü sosyal hizmet etiği durağan değil dinamik bir yapıya sahiptir ve mesleki uygulamalar çerçevesinde gelişebilmektedir.

3.2. Araştırmanın Modeli

Çocuk ve gençlik temalı sosyal hizmet akademik yayınlarının etik değerlendirilmesine dair meta analiz araştırmasında adından da anlaşılacağı üzerine araştırma modeli olarak bir literatür taraması yönetimi olan meta analiz yöntemi kullanılmaktadır.

3.2.1. Meta-Analizin Tanımı

Araştırma kapsamında belirlenen yöntemin daha iyi anlaşılabilmesi adına öncelikle meta analiz kavramına odaklanmak gerekmektedir. Bu noktada Dinçer (2014, s. 2) meta analizi, sözcük anlamı açısından incelediğinde analizlerin toplanması veya üst analiz anlamına geldiğini ifade etmektedir. Bu araştırma yönteminde farklı çalışmalardan elde edilen sonuçlar birleştirilebilmekte ve böylece genel bir sonuç elde edilmeye çalışılmaktadır. Ayrıca meta analiz yönteminde çalışmaya ait sonuçların tekrardan analiz edildiği ve istatistiksel olarak da yorumlanabileceği ifade edilmektedir. Bunun yanı sıra meta analiz ile ilgili farklı tanımlamalarda mevcuttur. Bu tanımlamaların meta-analiz

yönteminin anlaşılması noktasında oldukça fayda sağlayacağı düşünülmekte ve bu nedenle birkaç tanıma aşağıda yer verilmektedir:

- Bakioğlu ve Özcan (2006, s. 6) meta analizi daha önceden yapılmış olan bağımsız çalışmaların istatistiksel olarak birleştirilmesi böylece çok sayıdaki çalışmaların sonuçlarının özetlenmesi olarak tanımlamaktadır.
- Normand'a (1999, s. 321) göre meta analiz birbirleriyle alakalı ancak bağımsız olan çalışmaların sonuçlarının nicelik olarak gözden geçirilmesi ve sentezlenmesi olarak tanımlanmaktadır. Meta analiz çalışmalarında birden fazla çalışma üzerindeki bilgiler birleştirilmekte, entegre edilmekte ve tek bir tespite ulaşabilmek için sadece tek bir çalışmaya dayanan bir analizden daha fazlasını ifade eden istatistiksel güce sahip olmaktadır.
- Yach (1990, s. 94) meta analizi çeşitli bağımsız çalışmalarının sonuçlarının yapılandırılmış ve sistematik olarak niteliksel ve niceliksel entegrasyonu olarak tanımlamaktadır. Bu analiz yöntemindeki gözlem birim, bir birey veya topluluğun aksine ortaya konulan bir çalışma olmaktadır.
- Chakraborty ve arkadaşları (1998, s. 698) meta analizi genellikle bir veya birden fazla klinik çalışmalardan elde edilen sonuçların objektif bir bakış açısı sağlanması amacıyla kullanılan kantitatif bir yöntem olarak ifade etmektedir. Meta analiz küçük denemelerin eksikliğini ortadan kaldırmak amacıyla sıklıkla kullanılan bir teknik olmaktadır. Ayrıca araştırmacının mevcut denemelerinin bazılarını değerlendirdiğinde ve sonuçlar hakkında bireysel görüşlere sahip olduğunda, meta analizin elde edilen verileri ayrı denemelerden geçirdiğini ve bu verilerin yeniden analiz edilmesini sağladığını ifade etmektedir.
- Finckh ve Tramer (2008, s. 1-2) meta analizi bağımsız çalışmaların bulgularını genellikle bütünleştirmek amacıyla yapılan istatistiksel bir analiz yöntemi olarak ifade etmektedir. Meta analiz keyfi olarak seçilmiş çalışmalardan elde edilen verilerle gerçekleşmiş olsa bile geçerli bir meta analizin her zaman yayınlanmış ve yayınlanmamış verilerin kapsamlı bir araştırmasına dayanması gerekmektedir. Shekelle ve arkadaşları (1999, s. 595) ise uygun durumlarda çoklu çalışmaların sonuçlarını özetlemek amacıyla meta analiz yönteminin kullanıldığını belirtmektedir.

- Son olarak Monsteller ve Colditz (1996, s. 1) meta analizi, benzer amaçlar çerçevesinde yayınlanan çalışmalardan elde edilen verileri birleştirmek amacıyla kullanılan istatistiksel bir yöntem olarak tanımlamaktadır.

Meta analizin ne olduğu ile ilgili yukarıda da görüldüğü gibi pek çok tanımlama yer almaktadır. Bununla birlikte meta analizin gerçek manada ne ifade ettiğiyle ilgili literatürde herhangi bir anlaşma söz konusu olmamaktadır. Shelby ve Vaske (2008, s. 97) bazı araştırmacıların meta analizi bir "araştırma metodolojisi" olarak ifade ettiğini bazı araştırmacıların ise meta analizi araştırma sentezinde kullanılan bir "analiz tekniği" olarak ifade ettiğini savunmaktadır. Bunun yanı sıra "meta analiz" terimini ilk kez kullanan Glass (1976, s. 3) ise meta analizin bulguları bütünleştirmek amacıyla bireysel çalışmalardan elde edilen geniş bir analiz sonuçlarının istatistiksel analizi için kullanılan bir yöntem olduğu ifade etmektedir. Ayrıca Glass (1976) çalışmasında birincil analiz, ikincil analiz ve meta analiz arasındaki ilişkiyi de açıklamaktadır. Buna göre birincil analiz bir araştırmada elde edilen verilerin orijinal analizini ifade ederken, ikincil analiz ise daha iyi istatistiksel tekniklerle orijinal araştırma sorusunu cevaplamak veya eski verilerle yeni soruları cevaplamak için verilerin yeniden analiz edilmesi olarak tanımlamaktadır. Son olarak Glass (1976) meta analizi "analizlerin analizi" olarak belirtmekte ve amacının ikincil analiz için pratiği ilerletmek olduğunu ifade etmektedir. Glass (1982, s. 93) bir meta analiz için en temel unsurun araştırma yöntemlerinin araştırma raporlarının özelliklerine ve bulgularına uygulanması olduğu savunmaktadır. Diğer taraftan Rosenthal ve DiMatteo (2001, s. 62) meta analizin istatistiksel bir teknikten daha fazlası olduğunu ifade etmekte ve meta analizi bir araştırma grubunun sistematik olarak incelenmesi için oluşturulan bir metodoloji olduğunu belirtmektedir. Sonuç itibariyle gerçek bir meta analizin ne olduğunun tartışmaya açık olduğu belirtilmekte ve meta analizin tanımı hakkındaki anlaşmazlıklara dikkat çekilmektedir (Shelby ve Vaske 2008, s. 97).

Meta-analizin ne olduğuna dair yukarıda yer alan ifadelerin yanı sıra Şen ve Yıldırım (2020) "neden meta-analiz yapıyoruz" sorusuna daha fazla veriyle daha fazla kesinlik elde etmek amacıyla meta-analiz yapıyoruz şeklinde yanıt vermektedir. Bunun yanı sıra kendileri meta-analiz ile daha fazla farklılığın da tespit edilebileceğini ifade etmektedir. Ayrıca Şen ve Yıldırım (2020, s. 6) meta-analizin nedenlerini şu şekilde sıralamaktadır:

- Meta-analiz, elde edilen çalışmaların örneklemlerinden yola çıkarak evrene bir genelleme yapma amacındadır.
- Çalışmalar arasında var olan varyansların/farklılıkların şansa bağlı olarak meydana gelip gelmediğini ölçmektedir.
- Çalışmalar arasında şansa bağlı olmayan bir varyans varsa bunun sebebini açıklayabilmek için çalışmanın özelliklerini kullanmaktadır.
- Bir konu hakkında var olan tartışmalı durumları bir karara bağlamaktadır.

3.2.2. Meta-Analizin Tarihçesi

İlgili literatür incelendiğinde Hedges (1992, s. 276) meta analiz teriminin ilk kez 1976'da Gene Glass tarafından Amerikan Eğitim Araştırmaları Derneği'nin başkanlık konuşması sırasında kullanıldığını ve genel sonuçların elde edilmesi amacıyla istatistiksel analiz sonuçlarının analiz edilmesi olarak ifade edildiğini belirtmektedir. Terim ortaya çıktığı andan itibaren günümüze kadar eğitim, psikoloji ve biyomedikal gibi alanlarda araştırma sonuçlarının birleştirilmesi amacıyla sıklıkla kullanılmakta ancak her ne kadar 1976'da yeni olsa bile kullanılma biçimi uzun bir geçmişe dayanmaktadır. Yach (1990, s. 94) ise özellikle meta analiz teriminin son 3-4 yılda epidemiyolojik yayınlarda yaygın olarak kullanıldığını ve böylece eğitim ve sosyal bilimler gibi alanlardaki sınırlılığın da ortadan kalktığını ifade etmektedir.

Meta analizin tarihsel gelişimine bakıldığında ilk uygulamanın Karl Pearson tarafından 1904'te tifo ve aşılama arasındaki ilişkiyi sentezlemek amacıyla yapıldığı görülmektedir (Egger, Smith ve Sterne, 2001, s. 480). Hedges (1992, s. 280) Pearson'ın, yapmış olduğu araştırmasında aşı yapılan ve yapılmayan bireylerin enfeksiyon hızlarını gösteren 2x2 tablolarından oluşan 5 veri grubundan faydalandığını ve bu veri gruplarından hesapladığı korelasyonları aşılama ve enfeksiyon arasındaki ilişkinin ölçütünü tespit etmek amacıyla kullandığını ifade etmektedir. Daha sonraki aşamada ise Pearson ilişkinin değerini özetlemek amacıyla hesaplamış olduğu korelasyonların ortalamasını almakta ve bu değeri ise etki büyüklüğünün göstergesi olarak belirtmektedir. Sonuç itibariyle de Pearson'ın bulduğu bu değeri çiçek aşısı için tipik etki büyüklüğü ile karşılaştırdığı ve aşı yapılmanın tifo ateşi için etkisinin olmayacağını ortaya koyduğu belirtilmektedir. Pearson'un yapmış olduğu bu analiz yöntemi çağdaş meta analizin tüm özelliklerine sahiptir.1930'lu yıllara gelindiğinde ise benzer tutumlarla ilgili çalışmaların birleştirildiği, 1940'lı yıllarda da farklı kategorilerdeki çalışmaların birleştirilerek meta

analiz tekniğinin uygulandığı tespit edilmektedir. Ayrıca Egger ve arkadaşları (2001, s. 480) ile Olkin (1996, s. 1254) tarafından meta analizin tarihsel gelişiminde 1931'de Tippett'in yapmış olduğu araştırmalarının tamamında tek bir p değeri elde etmek için p değerini kullanması, Fisher tarafından 1932'de farklı araştırmalarda bulunan olasılıklar, 1937'den 1950'lere kadar William tarafından ortaya konulan makalelerde sonuçların birleştirilmesi için farklı yöntemlerin tartışılması ve Cochran'ın 1954'te farklı araştırmalarda hesapladığı parametreleri birleştirmek için tasarladığı algoritmalar ve sunulan yöntemler dönüm noktası olarak ifade edilmektir. Ek olarak Fisher'in 1932'de araştırmalardan elde etmiş olduğu olasılıklar için birleştirme yöntemi önermekte; Pearson ise 1933'te tamamen bağımsız bir şekilde aynı yöntemi daha kısa olarak ortaya çıkarmaktadır. Bu nedenle yöntem "Fisher Yöntemi" veya "Pearson Yöntemi" olarak tanımlanmaktadır (Hedges ve Olkin; Kaynak: Yıldız, 2002p. 3). Daha sonraki süreçlerde ise 1970'li yıllara kadar yapılan meta analizlerin sosyal bilimlerden farklı alanlarda uygulandığı ancak bu tarihten itibaren Rosenthal ve Rubin (1978), Schmidt ve Hunter (1977) tarafından farklı yöntemler kullanılarak meta analizin sosyal bilimlere de uygulandığı ifade edilmektedir. Mosteller ve Bush tarafından birçok yönteme birleştirilmiş testlerin sonuçları için göz atılmakta ve Edginton tarafından da 1972'de birleştirilmiş testler psikoloji alanında kullanılmaya başlanmaktadır. Ancak her ne kadar meta analizlerin sosyal bilimlerde uygulanmaya başladığı dile getirilmiş olsa da birleştirilmiş testler sosyal bilimlerde fazla kullanılmamaktadır. Birleştirilmiş testlerin kullanıldığı makaleler de sonuçlar için alternatif birçok yöntem tanımlanmaktadır. Rosenthal bu yöntemlerin ayrıntılı bir şekilde tanımlanmasını ve sayısal örneklerdeki her bir yöntemin kullanılması için gerekli ayrıntıları ortaya koymakta ve birleştirilmiş testlerin özelliklerini karşılaştırmaktadır (Hedges ve Olkin; Kaynak: Yıldız, 2002p. 3). Uluslararası yayınlara erişimin yaygınlaşmasıyla ise Dinçer (2014, s. 7) sosyal bilimlerde meta analize duyulan ilgi ve yönelimin 1980'li yıllarda artmaya başladığını ifade etmektedir. Böylece mevcut hâl ile geçmiş haller karşılaştırılmaya başlanmakta ve Glass, McGraw ve Smith (1981), Hedges ve Olkin (1985), Hunter, Schmidt ve Jakson (1982) ve Rosenthal (1984) gibi araştırmacılar meta analiz uygulamalarına önemli katkılar sağlamaktadır.

20. yüzyıla gelindiğinde ise başlarında tarımsal alandaki kişisel araştırmaların sonuçların birleştirmek amacıyla modern istatistiksel yöntemler ortaya atılmakta ve daha sonra bu yöntemler geliştirilmektedir (Hedges ve Olkin; Kaynak: Yıldız, 2002p. 3).

Olkin (1996, s. 1253) meta analizin tarihsel gelişimine bakıldığında kullanılma oranındaki artışın ana sebeplerinden birinin bilgi patlamasının yaşanması olduğunu ifade etmektedir. Örneğin; 1940'lı yıllardan 1990'lara kadar 2300'den daha fazla biyomedikal dergilere yayınlar on katı oranında artmakta; psikolojide bu artış 91'den 1100 dergiye, matematikte ise 91'den 920 dergiye kadar ulaşmaktadır. Bu artışlar sonucunda hemen hemen her alanda bir sentez ihtiyacı doğmakta ve bu sentez ihtiyacı bizleri meta analize yönlendirmektedir. Mosteller ve Coldizt (1996, s. 1) ise araştırma bulgularının sentezinin uzun zamandır araştırmacılar tarafından odak nokta haline geldiğini ve bu sentezleme ile belli bir alandaki tutarsızlıkları olan veya daha fazla araştırma gerektiren alanların belirlenme potansiyeline sahip olduğunu ifade etmektedir. Paragrafın başında da belirtildiği gibi bilimsel yayınlarda meydana gelen patlamalar ile sentez alanı, yayınlanan çalışmalardan elde edilen verileri birleştirmek için tanımlanmaktadır. Ayrıca birincil çalışmalardan elde edilenin ötesindeki konuların araştırılması için meta analiz kullanımı artmakta ve araştırma sentezindeki birçok konu böylece özetlenmektedir.

Sonuç itibariyle günümüzde her biri farklı amaçlarla kullanılan pek çok meta analiz çeşidi vardır. Tüm bu farklı meta analiz çeşitlerindeki ortak görüş; meta analizin benzer alanlara yönelik araştırma sonuçlarının istatistiksel işlemler sonucunda ortak bir ölçüye dönüştürülmesi ve böylece etki büyüklüklerinin ortaya konması şeklinde ifade edilmektedir.

3.2.3. Meta-Analizin Avantajları

Araştırmalar sonucunda elde edilen verilerin sistematik bir şekilde bütünleştirilmesi sonucunda ortaya çıkan meta analiz oldukça değerli bir yöntem olarak ifade edilmektedir. Bu noktada Bakioğlu ve Özlem (2004, s. 33) sahada çalışan araştırmacıların, politikacıların, yöneticilerin ve pratisyenlerin üstesinden gelinmesi bir hayli zor verilerle uğramak zorunda kaldıklarını belirtmektedir. Bahsedilen bu zorluğu ortadan kaldırmak ve mantıklı kararlar alabilmek için ise alanda yapılmış sistematik taramalara ihtiyaç duyulmakta işte bu noktada da meta analiz yöntemi ön plana çıkmaktadır.

Meta analiz sağladığı faydalar ile birçok avantaja sahip olmakta ve bu avantajlar ise şu şekilde ifade edilebilmektedir:

- Meta analizi diğer analiz yöntemlerinden ayıran en önemli özelliği tek bir yargıdan ziyade nicel yöntemleri kullanmakta ve bu özellikle klasik literatür taramasından ayrılmaktadır (Yıldız, 2002, s. 2).
- Meta analiz yönteminde ampirik çalışmalardan veri toplamak için zaman ayırmak yerine önceki çalışmalardan elde edilen verileri kullanmaktadır (Camnalbur, 2008, s. 46).
- Meta analiz yöntemi ile bireysel çalışmalar vasıtasıyla geniş çaplı ve derinlemesine sonuçlar elde edilmektedir. Ayrıca bu teknik sayesinde her bir çalışmanın eşit bir şekilde ele alınması sonucunda tam ve kesin sonuçlara ulaşmak mümkün olmaktadır (Demir, 2013, s. 101).
- Meta analiz yönteminde ele alınan bireysel çalışmalar birbirleriyle alakalı bulgulara sahipse elde edilen sonuçların geçerliliğinin sağlanması artmaktadır. Ayrıca bazı bireysel çalışmalarda örneklem küçük bir gruba ait olsa bile meta analiz yöntemi ile çalışma bulguları birleştirilerek bu problem ortadan kalkabilmektedir (Abramson 1994; Kaynak: Demiray, 2013p. 11).
- Meta analiz yöntemi ile benzer konularda yapılmış olan araştırmaların bulguları bir araya gelmekte ve böylece bu yöntem sayesinde literatür kapsamlı ve sistematik olarak özetlenmektir (Şahin, 2005, s. 5).

Yukarıda yer alan avantajların yanı sıra Kaya (2016, s. 26) tarafından aktarılan Lipsey ve Wilson (2001) bir meta analiz yönteminin kullanılmasının dört temel sebebe dayandığı ve bu sebeplerin ayrıca meta analiz için birinci dereceden avantajlar olarak kabul edildiği öne sürmektedir. İlk olarak; meta analiz yöntemi sırasında bulguların sentezlenmesi için yapılması gereken işlemlerin araştırmacıyı belli bir disipline soktuğunu ifade etmektedir. Çünkü meta analiz yönteminde kullanılacak olan birincil çalışmalara benzerlik gösteren birtakım aşamalar vardır ve sürecin sağlıklı bir şekilde devam edebilmesi için her bir aşama sırasında araştırmacının ortaya koyması gereken raporları bulunmaktadır. İkinci olarak; meta analiz yöntemi çalışmaların ana bulgularını özetlemektedir. Çünkü klasik derlemeler oy sayımı yöntemine veya nitel özetlere dayanmakta bu durum da örneklem büyüklüğü sonucu ortaya çıkabilecek olan örneklem hatasına karşı aşırı derecede duyarlı olması nedeniyle eleştirilen istatiksel anlamlılığı temel almaktadır. Üçüncü olarak ise; araştırmaları özetlemek amacıyla kullanılan etki ve

büyüklüklerini ortaya koymaktadır. Etki ve büyüklükler diğer yöntemlerde belirsiz olabilmektedir.

Rosenthal ve DiMatteo (2001, s. 63-66) ise meta analiz yönteminin diğer yöntemlere oranla araştırmacılara çok daha doğru ve güvenilir sonuçlar sağlayacağını ifade etmektedir. Ayrıca meta analiz yönteminin avantajlarını bir araştırma kurumunun genel görüntüsüne ulaşabilmek, perspektifte istatistiksel anlamlılığın korunmasını sağlamak, verilerin israf edilmesini önlemek, verilerle yakınlık kurmak, araştırmanın hipotezlerine odaklanmak ve moderatör olan değişkenleri tanımlamak olarak sıralanmaktadır.

3.2.4. Meta-Analize Yönelik Eleştiriler

Her yeni çıkan yaklaşımda olduğu gibi meta analiz yöntemi de birtakım eleştirilere maruz kalmaktadır. Elbette ki meta analiz yöntemi hatasız, güvenilir veya geçerli bir bilgi ve kuram oluşturabilme noktasında mükemmel olmamakta dolayısıyla sahip olduğu eksiklikler ilgili araştırmacılar tarafından ortaya konulmaktadır.

Örneğin; araştırmalar içindeki desen ve etki gücü ayrımını yakalamakta zorluk çekilmesi, tüm araştırmaların örnekleme dâhil edilmesi, genellikle pozitif sonuçlara yer verilmesi sebebiyle negatif sonuçların gözden kaçırılması gibi eleştiriler meta analize yönelik ortaya konulmaktadır (Özdemirli, 2011, s. 37).

Glass ve diğerleri (1981) ile Rosenthal ve DiMatteo (2001) tarafından da meta analiz yöntemine yönelik eleştiriler getirilmektedir. Bu eleştiriler şu şekilde ifade edilebilmekledir (Kaynak: Bakioğlu ve Özcan, 2016p. 35-37; Rosenthal, ve DiMatteo, 2001, s. 66-68):

- Farklı yöntemler kullanan (farklı ölçme teknikleri, değişkenler ve örneklem gibi) araştırmaları karşılattırmak veya toplamak bizlere mantıklı sonuçlar vermemektedir. Glass ve diğerleri (1981) tarafından ifade edilen bu eleştiriye farklılıkları karşılaştırmak imkânsızdır düşüncesinden hareketle *"elmalarla portakalları karıştırma sorunu (=apples and oranges problem)"* da denmektedir.
- Zayıf *(=poorly)* olarak görülen araştırmalar ile iyi *(=good)* olarak görülen araştırmaların sonuçları birlikte kullanıldığı için meta analiz yönetiminin sonuçları geçersiz olmaktadır. İlgili literatüre bakıldığında bu ana kadar yapılmış olan meta analiz çalışmalarının bazılarının etki büyüklüğünün

bazı alanlarda tasarım kalitesine bağlı olduğunu bazı alanlarda ise herhangi bir bağlılığın söz konusu olmadığını ifade etmektedir. Meta analiz çalışmalarında her ne kadar iyi ve zayıf tasarlanmış çalışmalar arasında bir fark bulunmamış olsa da zayıf tasarlanmış çalışmalardaki etki büyüklüğü iyi tasarlanmış çalışmalardaki etki büyüklüğünden farklı olması muhtemel olmaktadır.

- Meta analiz sonuçları yanlı olmaktadır. Çünkü elde edilen önemli bulguların desteklenmesi için yayınlanan meta analizler yanlıdır ve önemsiz bulgular ise neredeyse yayınlanmamaktadır. Meta analiz sonuçlarının yanlı olduğu yönündeki eleştiriler genellikle araştırmacılar tarafından istatistiksel olarak anlamlı çıkan sonuçları rapor etmelerinden ve anlamsız sonuçları ise yok saymalarından kaynaklanmaktadır. Bu duruma benzer olarak ayrıca bilimsel dergilerde görev yapan editörler de istatistiksel olarak anlamlı çıkan araştırmaları yayınlama eğilimde bulunmaktadır. Tamamen önyargı ile yapılan bu eylemler neticesinde birçok araştırma "çekmecelerde" unutulmaya mahkûm edilmektedir.
- Meta analiz yönteminde bulgular aynı çalışmalardan elde edilmiş olsa bile çoğu kez sonuçların daha güvenilir olduğunu ortaya koymak amacıyla meta analizi geçersiz sayacak veya taraflı olanlar kullanılmaktadır. Bu eleştiri meta analiz çalışmalarında elde edilen sonuçlarının hangilerinin kullanılıp kullanılmayacağı ile ilgilidir. Bazı meta analizciler her bir sonuç için farklı analizler uygulamayı tercih ederken bazıları ise hepsini tek bir analiz altında toplamayı tercih etmektedir.
- Her bir meta analiz çalışması dâhil edilme ve hariç tutulma kriterleri ile ilgili önyargılara sahip olmaktadır. Çünkü bir meta analiz çalışmasının en önemli sorunlarından biri de tarama alanının çok geniş olması olarak ifade edilmektedir.

Yukarıda yer alan eleştirilere ek olarak ayrıca Özdemirli (2011, s. 37) tarafından aktarılan Egger ve Smith'e (1997) göre meta analiz yönteminde birtakım kısıtlamalar bulunmakta ve bu kısıtlamalardan biri de dil yanlılığı olarak ifade edilmektedir. Uluslararası literatürde baskın olan dil İngilizcedir ve bu durum İngilizce olmayan çalışmalara ulaşma ihtimalini azaltmaktadır. Çalışmaların tam metnine ulaşmak zor

olduğundan dolayı meta analize dâhil edilme noktasında da eksiklik yaşanmaktadır. Ayrıca bir diğer önemli sorun ise ağırlıklandırma sorunu olmaktadır. Tercih edilen istatistiksel yöntem soncu elde edilen bulgular o çalışmanın örneklem büyüklüğüne göre şekillenmektedir. Kuşkusuz ki büyük çalışmalara daha fazla emek verilmekte ve bu çalışmalar daha kaliteli olarak sınıflandırılmaktadır. Ayrıca örneklem büyüklüğünün artması belli bir yerden sonra veri kalitesinin düşmesine de neden olmaktadır.

3.2.5. Meta-Analizin Amaçları

Meta analiz yönteminin avantajları ve eleştirileri olduğu kadar birçok amacının da olduğu görülmektedir. Bu amaçlar farklı araştırmacılar tarafından ele alınmakta ve çalışmalarda ifade edilmektedir. Örneğin Akgöz ve diğerleri (2004, s. 108) tarafından aktarılan Sacks ve arkadaşları (1987) yapmış oldukları araştırmalar neticesinde meta analizin dört temel amacı olduğunu ileri sürmektedir. Bunlar:

- Örneklem büyüklüğünü arttırmak şartıyla istatistiki anlamlılığı arttırmak,
- Benzer konularda ortaya konulmuş olan, bağımsız çalışmalardan elde edilen sonuçların birbirine uygun düşmediği hallerde belirsizlik hakkında karara varmak,
- Etki büyüklüğü için tahminler ortaya çıkarmak,
- Çalışmaların başlangıç aşamalarında üzerinde durulmayan sorulara yanıtlar bulmaya çalışmak olarak sıralanmaktadır.

Yeniay (2013) tarafından aktarılan Temel ve Karaağaoğlu'na (2001) göre ise meta analizin asıl amacı belirli bir konudaki problemin ele alınmasıyla ortaya konulan çalışmaların sonuçlarını birleştirerek etki büyüklüğünü tespit etmek ve böylece özet bir sonuca ulaşmak olarak ifade edilmektedir. Ayrıca diğer amaçlar ise:

- Bilimsel literatürde dikkat çeken tutarsızlığı tespit etmek, değerlendirmek ve nedenlerini ortaya koymak,
- Az sayıda örneklemle ortaya konulmuş olan çalışmaları birleştirmek ve böylece toplam örneklem sayısını arttırarak parametre kesintililerinin gücünü arttırmak,
- Bireysel çalışmaların tüm konularını incelemek,
- Çalışmalar sonucunda tespit edilen heterojenliğin asıl kaynağını ortaya koymak,

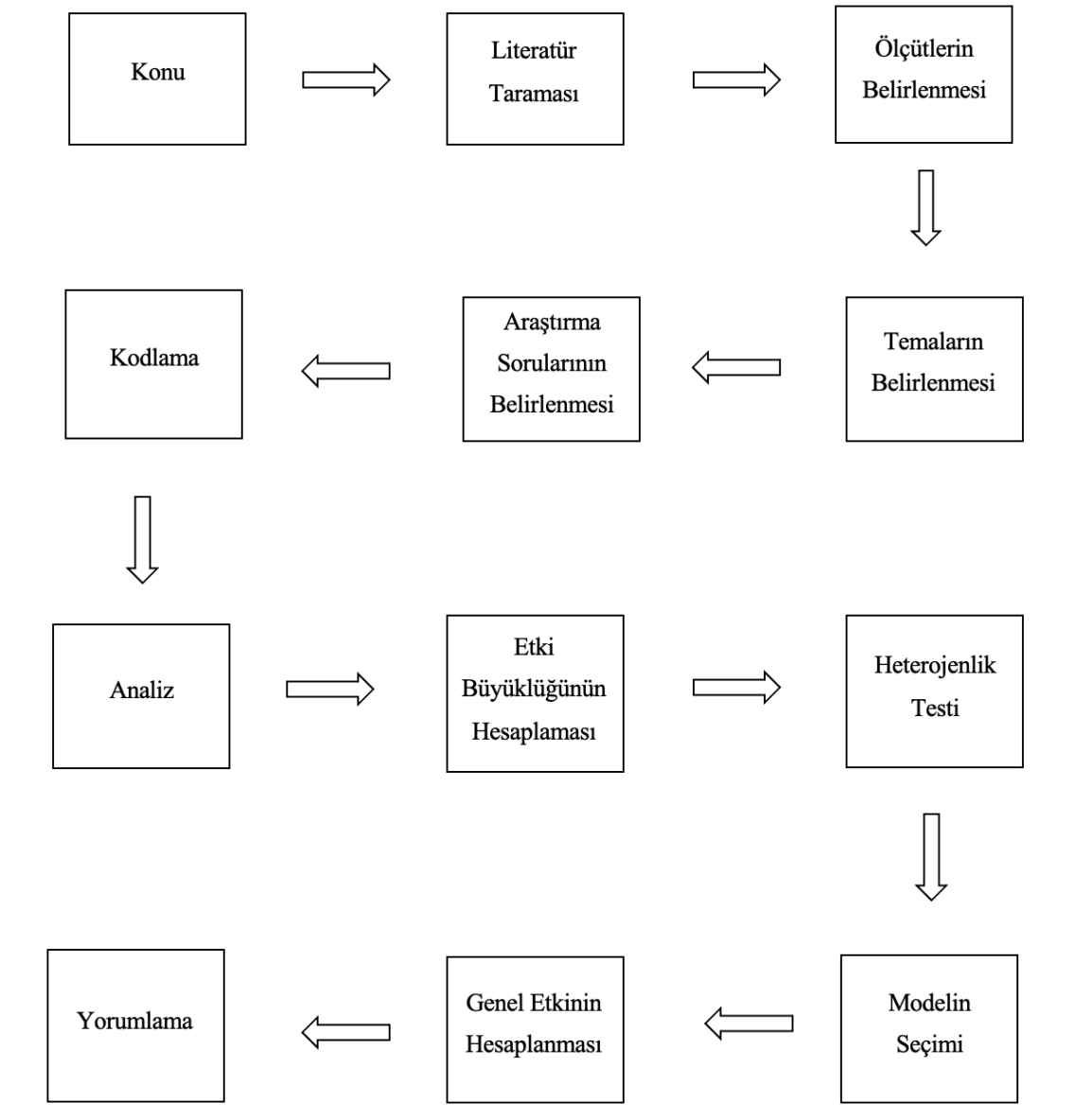
- Birincil çalışmalarda üzerinde durulmayan fakat etkisi olduğu düşünülen değişkenin etkisini araştırmak,
- Meta analiz sonucunda elde edilen bulguları maliyet yarar dengesini bozmadan kestirmek,
- İleriki dönemlerde yapılacak çalışmalara rehberlik etmek,
- Meta analiz sonucunda elde edilen çalışmalar vasıtasıyla ileriki dönemlerde yapılacak çalışmalar için yeni konular ortaya koymak olarak sıralanmaktadır (Yeniay, 2013, s. 3).

Yapılan incelemeler sonucunda meta analizin amaçları noktasında farklı düşünceler de ortaya çıkmaktadır: Baysal (2020, s. 19-20) tarafından aktarılan Durlak'a (2003) göre meta analizin temel amacı farklı çalışmalardan elde edilen çeşitli sonuçların nedenlerini ortaya koymaktır. Ayrıca bir alanda ortaya konulan çalışmalarda aynı sonuçlar elde edildiği taktirde sistematik sentezlemeye ihtiyaç duyulmayacağı ifade edilmektedir. Card'a (2012) göre ise meta analizin iki temel amacı bulunmaktadır ve bunlar bileştirme ve karşılaştırma olarak belirtilmektedir. Birleştirmenin amacı bireysel çalışmaların kullanılmasıyla elde edilen etki büyüklüğünü hesaplama veya etki büyüklüğünün aralığını belirleme olarak tanımlanmaktadır. Karşılaştırma ise çalışmalar arasındaki etki büyüklüğü heterojenlik gösterdiği taktirde kullanılmaktadır.

3.2.6. Meta-Analiz Süreci

Her araştırma yönteminde olduğu gibi meta analiz yönteminde de araştırmacının dikkat etmesi gereken birtakım süreçleri bulunmaktadır. Elbette ki bu süreçler belirli bir standarta sahip olmasa bile araştırmacılara oldukça kolaylık sağlamaktadır. Dinçer (2014, s. 10) meta analiz sürecinde araştırmacıların büyük çoğunluğunun ilk olarak hemen konu belirleyip analizlere başlamaya çalıştığını ve böylece henüz başlangıç aşamasında iken büyük bir hataya düştüklerini ifade etmektedir. Unutulmaması gereken temel nokta aslında analiz sürecinin en kolay basamak olduğu öncelikle araştırmanın neye hizmet edeceğinin belirlenmesi gerektiğidir. Dinçer (2014) ayrıca sürecin en zor yanlarından birisinin belirlenen konuya uygun olarak ilgili literatürde var olan verilerin kodlanması olduğunu belirtmektedir. Bu aşama analizin sorunsuz bir şekilde yapılabilmesi için oldukça önemlidir. Bu nedenle araştırmacının çalışmaya dâhil edilen ve hariç tutulan verileri net bir şekilde belirlemesi gerekmektedir.

Meta-analiz süreciyle ilgili olarak bir meta-analizde uygulanan adımlar Şekil 2'deki gibi ifade edilmektedir (Şen ve Yıldırım, 2020, s. 10).

Şekil 2:Meta-Analiz Süreci

Şekil 2'de yer alan süreçlerin yanı sıra Durlak (2003) tarafından da bir meta analiz sürecinin nasıl olması gerektiği ile ilgili çalışmalar yapılmaktadır. Keskin (2020, s. 19) tarafından aktarılan Durlak'a (2003) göre meta analiz süreci 5 adımdan meydana gelmektedir. Bunlar:

- Araştırma sorusunu açık ve net bir şekilde ortaya koymak,

- Literatür taraması yapmak,
- Çalışmayı kodlamak,
- İstatistiksel analizleri yapmak,
- Sonuç ve yorum kısmını oluşturmak olarak sıralanmaktadır.

Çarkungöz ve Ediz (2009, s. 35) tarafından aktarılan Elwood' e (2003) göre ise meta analiz süreci 8 temel adımdan meydana gelmektedir. Bunlar:

- Araştırma sorusu olarak ele alınacak konunun belirlenmesi,
- Meta analize dâhil edilecek olan çalışmalar için kriterlerin belirlenmesi,
- Dâhil edilme kriterlerini karşılayan tüm çalışmaların toplanması,
- Çalışma kapsamında belirlenen yöntem ve sonuçların gözden geçirilmesi,
- İncelenen çalışmalar sonucunda elde edilen bulguların standart bir hale getirilmesi,
- Uygun olan istatistiksel yöntemin belirlenmesi,
- Çalışmalar arasında varyasyon değerlendirilmesinin yapılması,
- Elde edilen tüm bulguların gözden geçirilerek çalışmanın yorumlanması ve raporlandırılması olarak sıralanmaktadır.

İlgili literatür incelendiğinde yukarıda da olduğu gibi meta analiz sürecinin sınıflandırılması noktasında pek çok araştırmacı tarafından belli basamaklar ortaya atılmaktadır. Tüm bu basamaklar farklılık gösterebilmekte ve araştırmadan araştırmaya değişebilmektedir. Ayrıca Bakioğlu ve Özcan (2016, s. 13) *"Meta Analiz"* adlı kitabında birçok işlem basamağına yer vermekte ve sonuç itibariyle bu sürecin 7 temel adımdan meydana geldiğini ortaya koymaktadır. Bu adımlar ise aşağıda yer almaktadır:

3.2.6.1. Araştırma Konusunun Belirlenmesi ve Araştırmanın Tanım Kümesini Tanımlamak

Meta analiz sürecinin ilk aşaması konunun belirlenmesi ve tanımlanması olarak ifade edilmektedir. Berk (2019, s. 19) bu aşamada öncelikle araştırmacı tarafından çalışma sayısının belirlenmesi gerektiğini ifade etmektedir. Çünkü belirlenen bu sayı yapılan analizin güvenirliliğini etkilemektedir. Bu nedenle mevcut konu belirlenirken araştırmacının alana iyi bir şekilde odaklanması ve üzerinde yeterince çalışılmış olması gerekmektedir. Bu aşamada ayrıca yelpazeyi sınırlı tutmanın oldukça önemli olduğu ileri

sürülmektedir. İlerleyen aşamalara geçebilmek için birden fazla yayını olan konuları ön plana almak gerekmektir. Eğer yelpaze sınırlandırılmazsa seçilen konu hakkında oldukça fazla bireysel çalışmalara ulaşılacak bu da meta analiz sürecini olumsuz yönde etkileyecektir. Çünkü ulaşılan tüm çalışmaların analize dâhil edilmesi mümkün olmamaktadır. Örneğin Bakioğlu ve Özcan (2016, s. 13) tarafından aktarılan Can (2004) toplumsal yapıda meydana gelen değişikliklerle ilgili bir konu çalışılacak ise araştırmacının bu konuyu toplumsal yapıdaki çelişkiler, toplumsal yapıdaki ortaklıklar tarzında başlıklarla sınırlandırması gerektiğini ifade etmektedir.

3.2.6.2. Araştırmada Test Edilecek Hipotezlerin Belirlenmesi

Meta analiz sürecinin ikinci aşaması araştırma sorularının ve hipotezlerin oluşturulmasıdır. Sönmez (2019, s. 35) bu aşamada öncelikle temaların belirlendiğini daha sonra ise hipotezlerin ortaya konulduğunu belirtmektedir. Araştırma soruları hazırlanırken ise kullanılan sözcüklere dikkat etmek ve yanlı bir yaklaşımdan kaçınmak önemlidir. Örneğin; çocuk ve ergenlerdeki akran çevrenin sigara kullanımına etkisi var mıdır ifadesi yerine çocuk ve ergenlerdeki akran çevresinin sigara kullanımı üzerinde ne düzeyde etkisi vardır veya anlamlı düzeyde bir etki var mıdır ifadelerinin kullanılması gerektiği belirtilmektedir. Çünkü meta analizin yapısına göre mutlaka bir etki bulunmakta ve önemli olan bu etkinin düzeyini ortaya koymaktır.

Meta analiz sürecinde iyi bir hipotez ortaya koymak için ilgili literatüre hakim olmak gerekmektir. Özdemirli (2011, s. 38) tarafından aktarılan De Coster'e (2004) göre iyi bir hipotez kurmak için şu süreçlere dikkat edilmesi gerektiği ifade edilmektedir:

- Kurulan hipoteze uygun olan çalışmaların literatürde geniş yer tutması gerekmektedir.
- Kurulan hipoteze uygun olan çalışmaların altından kalkamayacak kadar çok olmaması dolayısıyla hipotezin çok fazla çalışma incelemeyi gerektirmemesi gerekmektir.
- Meta analiz için belirlenen konunun bireyler açısında ilgi çekici olması gerekmektedir.
- Meta analiz yönteminin bir amacı olması gerekmektedir. Örneğin; bir etkiyi ortaya koymak, etkinin büyüklüğünü ortaya koymak, literatürde birbiriyle çelişen bulguları ve yorumları çözümlemek veya etkinin önemli olan moderatör değişkenlerini belirlemek.

3.2.6.3. Araştırma Analizine Dâhil Edilecek Çalışmaların Kriterlerini Oluşturmak ve Çalışmaları Saptamak

Meta analiz sürecinin üçüncü aşamasın ise araştırma analizine dâhil edilecek olan kriterlerin belirlenmesidir. Bu kriterlerin belirlenmemesi veya netlik kazanmaması çalışmasının reddedilmesine neden olabilmektedir. Örneğin; belirlenen kriterler arasında zaman aralığı da yer almaktadır. Araştırmacı eğer belirlediği zaman aralığı dışındaki bir çalışmayı analize dâhil etmişse veya tam tersi olarak belirlenen zaman aralığı içerisinde var olan bir çalışmayı analize dâhil etmemişse değerlendiricilerin veya okuyucuların ilk düşünceleri neden zaman aralığının dikkate alınmadığı yönünde olmaktadır. Bu da yapılmış olan meta analiz çalışmasının güvenirliliğini azaltmaktadır. Tüm bu nedenlerden dolayı meta analiz sürecinde araştırmacı dâhil edilme ve hariç tutulma kriterlerini belirlemektedir.

Dâhil edilme ve hariç tutulma kriterlerine göre çalışmalar meta analiz yönteminde yer almaktadır. Elbette ki konuyla alakalı tüm bireysel çalışmaların meta analiz sürecine dâhil edilmesi mümkün değildir. Bu durum ayrıca meta analiz sürecinde hatalı veya yanlı sonuçların ortaya çıkmasına sebep olabilmektedir. Bakioğlu ve Özcan (2016, s. 14) dahil edilme kriterlerinin belirlendikten sonra konuyla ilgili en az iki uzman tarafından yapılan çalışmaların okunması ve düşünce birliğine varıldıktan sonra çalışmaların meta analize dahil edilmesi gerektiğini belirtmektedir.

3.2.6.4. Araştırma Analizi İçin Veri Tabanı Oluşturmak (Kodlama)

Meta analiz sürecinin dördüncü aşaması analiz için elde edilen verilerin kodlanmasıdır. Berk (2019, s. 21) temalar, araştırma soruları ve hipotezler belirlendikten sonra bireysel çalışmalar sonucunda elde edilen bulguların belli temalar doğrultusunda gruplandırılması yani kodlanması gerektiğini ifade etmektedir. Her bir çalışmanın tek bir temaya ait olması gibi bir kural söz konusu olmayacağından kodlamanın dikkatli bir şekilde yapılması önem arz etmektedir. Kodlama sırasında araştırmacı ayrıca her bir çalışma için kullanılan analizleri belirlemektedir.

Demir (2013, s. 108) tarafından aktarılan Durlak'a (1995) göre kodlama aşamasında araştırmacı her bir bireysel çalışmadan elde ettiği bilgileri sayısal verilere çevirmelidir. Bu yöntemin hem tüm çalışmalar için genel hem de çalışmaların eşsiz yönlerini ortaya koyacak şekilde özel olması gerekmektedir. Ayrıca kodlama yapabilmek için birden fazla yöntem de bulunmaktadır.

3.2.6.5. Araştırma Analizi İçin Ortak Ölçütleri Belirlemek

İlgili literatür incelendiğinde meta analizin birçok yöntemi olduğu görülmektedir. Ancak bu noktada Kural (2020, s. 58) tarafından aktarılan Durlak'a (1995) göre önemli olan araştırmacının kendine en uygun yöntemi belirleyerek amacına uygun hareket etmesidir. Çünkü amaca uygun seçilen meta analiz yöntemi analizin nasıl yapılacağını ve nasıl yorumlanacağını etkilemektedir. Her bir meta analiz yönteminin ortak amacı ise etki derecesindeki değişkenliğin çalışmanın hangi özelliklerinden kaynaklı olduğunu ortaya koymaktır.

Bu aşamada Bakioğlu ve Özcan (2016, s. 22) herhangi bir çalışmada araştırmacının iki değişkenin birbiri üzerindeki etkisini incelemek amacıyla T testi, F testi, korelasyon katsayısı veya ki-kare testi gibi pek çok ölçütü kullanabileceğini ifade etmektedir. Ancak meta analiz yönteminde ise araştırmacı bu ölçütlerden elde etmiş olduğu istatistiği verileri kullanarak ortak bir ölçüt ortaya çıkarmaya çalışmaktadır. Bu ortak ölçütler anlamlılık düzeyi ve etki katsayı olarak ifade edilmektedir. Anlamlılık düzeyi standart normal sapma (z) ve p değeri olarak ortaya konmaktadır.

3.2.6.6. Araştırma Analiz Sonuçlarını Birleştirmek

Meta analiz sürecinin altınca aşamasında araştırma analizi sonuçlarının birleştirilmesi yer almaktadır. Bozkurt Erol (2016, s. 10) meta analizin veri analiz aşamasında birincil çalışmaların çeşitliliğinin istatistiksel olarak tanımlanması ve birleştirilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Bu noktada önemli olan ele alınan konu hakkında elde edilebilecek tüm sonuçların analize dâhil edilmesi yer almaktadır. Bozkurt Erol (2016) daha sonra belirlenen meta analiz yöntemine göre birincil çalışmalardan elde edilen özet sonuçların belirlendiğini ve özet sonuçlara en uygun olan meta analiz yöntemi ile istatistiksel analizlerin yapıldığını ifade etmektedir. Meta analiz kapsamında yapılan istatistiksel analizler ise kendi içerisinde ikiye ayrılmaktadır. Bunlar: *"Sabit Etki Modeli (Fixed Effect Model)"* ve *"Rastgele Etki Modeli (Random Effects Model)"* dir. İfade edilen bu istatistiksel modeller Şen ve Yıldırım (2020, s. 58) tarafından ise şu şekilde açıklanmaktadır: etki büyüklüğünü ölçen değişkenlerin tüm çalışmalar için aynı olduğu varsayan model sabit etki modeli olarak tanımlanırken değişkenlerin çalışmalar arasında farklılık gösterdiğini varsayan model ise rastgele etki modeli olarak tanımlanmaktadır. Her iki modelde de etki büyüklüğü hesaplanabilmekte ancak bunu yaparken farklı ağırlıklandırmalar kullanılmaktadır. İki model arasında önemli farklılıklardan biri de sabit

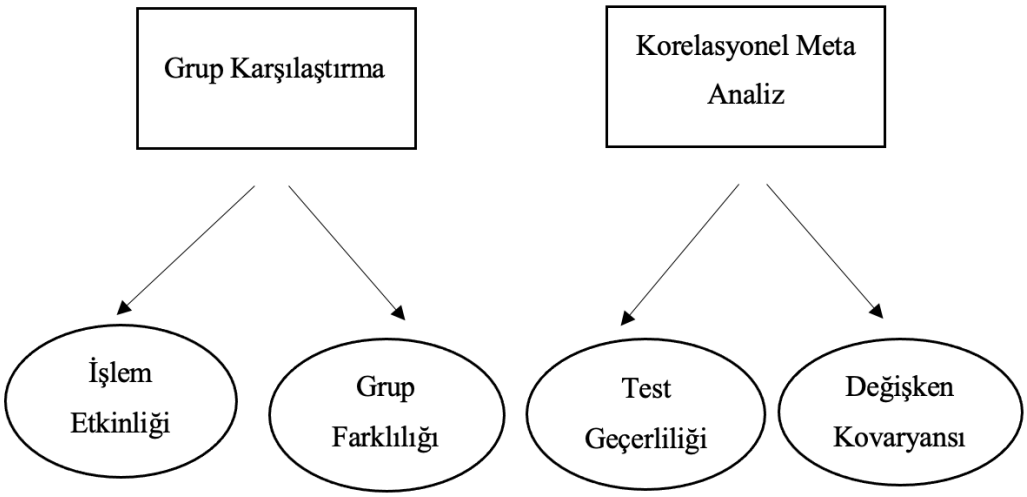
etki modelinde Heterojenlik oldukça düşükken rastgele etki modelinde ise Heterojenlik oldukça yüksektir.

3.2.6.7. Araştırma Analiz Sonuçlarını Raporlaştırmak

Meta analiz sürecinin son basamağında araştırma sonucunda elde edilen bulguların raporlaştırılması yer almaktadır. Bu aşamada Baran (2012, s. 13) meta analiz sürecinde tüm araştırmalarda da olduğu gibi elde edilen sonuçların raporlanması gerektiğini vurgulamaktadır. Bu bölümde ayrıca ilgili literatür ve onun sınırlılıkları hakkında çıkarımlar sunulabilmektedir. Ayrıca gelecekte yapılacak olan çalışmalara örnek olması adına birtakım tavsiyelerde ortaya konulabilmektedir.

3.2.7. Meta-Analiz Türleri

Camnalbur (2008, s. 46) tarafından aktarılan Durlak (1995) meta analiz yönteminin farklı amaçlarla kullanıldığını ve temelde iki türü olduğunu ifade etmektedir. Bunlar *"grup karşılaştırma (group contrast)"* ve *"korelasyonel meta analiz (correlational association)"* olarak sınıflandırılmaktadır. Ayrıca Durlak (1995) grup karşılaştırma türünün kendi içinde *"işlem etkinliği (treatment effectiveness)"* ve *"grup farklılığı (group differences)"* olmak üzere ikiye; korelasyonel meta analiz türünün ise kendi içinde *"test geçerliliği (test validity)"* ve *"değişken kovaryansı (variable covariancetion)"* olmak üzere ikiye ayrıldığını ifade etmektedir.

Şekil 3:Meta Analiz Türleri

Kaynak: Araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

3.2.7.1. Grup Karşılaştırması

İşlem Etkinliği Meta-Analizi: Grup karşılaştırma yönteminin ilk türü işlem etkinliği meta analizidir. Şahin (2005, s. 33) bu modele aynı zamanda "*çalışma etkisi meta analizi (study effect)"* de dendiğini ifade etmektedir. Genellikle psikologlar tarafından tercih edilen bu teknik Glass tarafından geliştirilmekte ve özellikle sosyal psikoloji alanında sıklıkla kullanılmaktadır. Bu tür meta analiz yönteminde etkilerin birbirleriyle olan ilişkileri öznenin doğası, yapılan işin miktarı ve özel işlemin şekli faktörleri açısından incelendiği belirtilmektedir. Bu tekniğin kullanıldığı analizlerde "d" veya "g" harfleri ile standartlaştırılmış etki büyüklüğü ifade edilmektedir. Standartlaştırılmış etki büyüklüğünün hesaplanması ise çalışmalarda yer alan deney ve kontrol gruplarının ortalamaları arasındaki farkların alınıp standart sapmaya bölünmesi sonucu yapılmaktadır.

Demir (2013, s. 121) işlem etkinliği meta analizinde birden fazla bağımsız çalışmaların verilerinin ortak bir ölçme sistemine dönüştürüldüğü ve böylece ortaya çıkan etki büyüklüklerinin karşılaştırıldığını ifade etmektedir. Hedges ve Olkin (1985) bu tekniğe ayrıca Q istatistiklerini de dâhil etmektedir.

Grup Farklılığı Meta Analizi: Grup karşılaştırma yönteminin ikinci türü ise grup farklılığı meta analizidir. Topan (2013, s. 81) bu teknikte gruplar arasındaki farkı ortaya koymak amacıyla standartlaştırılmış etki büyüklüğünün kullanıldığını ifade etmektedir. Ancak bu yöntemin kullanıldığı araştırmalarda öncelikle grupların kadın-erkek gibi doğal olarak ortaya çıkması gerekmektir.

3.2.7.2. Korelasyon Meta-Analizi

Test Geçerliliği Meta Analizi: Korelasyonel meta analiz yönteminin ilk türü test geçerliliği meta analizidir. Kış (2013, s. 29) bu modelde grup karşılaştırma meta analizinin tam tersi olarak bir ölçüt değişkeni ile ölçü arasındaki korelasyon sonucu ile ilgilenildiğini belirtmekte ve eklemektedir: istatistiksel gösterge olarak ise bu yöntemde product-moment correlation kullanılmaktadır. Ayrıca bu yöntemin genel olarak endüstriyel ve örgütsel psikolojide kullanıldığı ifade edilmektir.

Değişken Kovaryansı Meta Analizi: Korelasyonel meta analiz yönteminin ikinci türü ise değişken kovaryansı meta analizidir. "Bu yöntemde ikiden fazla değişkenin kovaryansı üzerine odaklanılmaktadır (Durlak, 1995; Kaynak: Şahin, 2005p. 34).

3.3. Örneklem

Araştırmanın örneklemi, çocuk ve gençlik temalı sosyal hizmet akademik yayınlar sonucunda elde edilen doktora tezleri, yüksek lisans tezleri ve makalelerdir. Örnekleme dâhil edilen çalışmaların güncelliğini yitirmemesi adına 2015-2020 yılları arasında yayımlanmış olmasına dikkat edilmiştir.

3.3.1. Dahil Edilme Kriterleri

- Araştırmaya dâhil edilen çalışmaların 2015-2020 yılları arasında yapılmış olması gerekmektedir.
- Çalışma kapsamında belirtilen veri tabanlarının veya arama motorlarının birinde yayınlanmış doktora tezi, yüksek lisans tezi veya hakemli/hakemsiz dergilerde yayınlanmış ulusal/uluslararası makaleler olması gerekmektedir.
- Araştırmaya dâhil edilen çalışmaların etki büyüklüklerinin hesaplanması amacıyla araştırma desenlerinin nicel olması gerekmektedir.
- Araştırmaya dâhil edilen çalışmaların katılımcılarının çocuk ve gençlerden oluşması gerekmektedir.
- Araştırmaya dâhil edilen çalışmaların sosyal hizmet akademik yayınlarında yer almış olması gerekmektedir.
- Çalışmaların Türkiye sınırları içerisinde yapılmış ve dilinin Türkçe olması gerekmektedir.
- Lisansüstü tezlerde tam metinlere ulaşılabilir olması gerekmektedir.

3.3.2. Hariç Tutulma Kriterleri

- Çalışma kapsamında elde edilen verilerin belirlenen tarih aralığının dışında olması.
- Çalışmaların tam metinlerinin yayınlanmamış olması.
- Çalışmaların nitel araştırma yöntemleriyle yapılmış olması.
- Çalışmaların sosyal hizmet akademik yayınları dışında başka bir disipline ait olması.
- Çalışmanın Türkiye sınırları dışında yapılmış olması ve Türkçe dilinin kullanılmaması.

- Çalışma kapsamında elde edilen tezlerin tam metinlerine ulaşılamaz olması.
- Çalışmaların çocuk ve gençler dışındaki gruplarla yapılmış olması.

3.4. Kodlama

Çalışma kapsamında elde edilen bulgulardan dahil edilme kriterlerine uyum sağlayan tez ve makaleler için meta analiz yöntemi gereğince bir sonraki aşamada, çalışmalar arasında herhangi bir karşılaştırma yapabilmek adına kodlama yönteminin uygulanması gerekmektedir. Bu aşamada meta analiz kapsamına alınan çalışmaların açık ve ayrıntılı bir biçimde kodlanması önem arz etmektedir. Çalışma kapsamında üç temel kodlama yöntemi kullanılmaktadır. Bunlardan ilki "çalışmanın betimleyici verileri" olarak adlandırılmaktadır. Bu kodlama bölümünde çalışmalara ait betimleyici verileri elde etmek adına çalışmaların kaynak türü, kaynağın yayın yılı, yayımlayan kurum, makale çalışmaları için yayımlayan kurumun çıkardığı dergi, kaynağın yer aldığı veri tabanı, yayın türü, anabilim dalı, yazar gibi bilgiler yer almaktadır. İkinci bölüm "çalışmanın içeriği"dir. Bu bölümde çalışmaya dahil edilen verilere ilişkin çocuk hakları, bilgilendirilmiş onam formu, 18 yaş altı katılımcılar için bilgilendirilmiş veli onam formu, etik kurul onayı, çalışmanın katılımcılar için herhangi bir yarar sağlayıp sağlamadığı gibi içeriksel bilgiler yer almaktadır. Son olarak ise "çalışma verileri" olarak adlandırılan ve çalışmalardan elde edilen etki büyüklükleri, ortalamalar, standart sapmalar gibi değerlerin yer aldığı bölüm gelmektedir.

3.5. Araştırmanın Hipotezleri

Çocuk ve gençlik temalı akademik çalışmaların etik ilke ve standartlara uygunluğunun belirlenmesi ve değerlendirilmesi amacıyla yapılan bu araştırma kapsamında hipotezler temelde üçe ayrılmaktadır. Bunlardan birincisi *"H1: meta analiz sonucunda ele edilen veriler biçim yönünden farklılık göstermektedir"* hipotezidir. Bu hipotez kapsamında elde edilen veriler gerek kodlama yönteminde gerekse verilerin analiz edilmesi aşamasında belirtildiği üzere biçimsel özelliklerine göre incelenecektir. İkinci olarak "*H2: meta analiz sonucunda ele edilen veriler içerik yönünden farklılık göstermektedir"* hipotezi gelmektedir. Bu hipotez kapsamında da elde edilen veriler kodlama yöntemine ve analiz sürecine göre incelenecektir. Son olarak *"H3: çocuk ve genç katılımcıların yer aldığı çalışmalarda cinsiyetler arasında etik ilke ve standartlar bağımlı değişkeni bağlamında farkın boyutu oldukça küçüktür"* hipotezi gelmektedir. Bu hipotez kapsamında ise meta analiz yöntemi ile örneklem gruplarına ait etki büyüklükleri

hesaplanacaktır. Sonuç itibariyle belirlenen hipotezlerde de görüldüğü gibi elde edilen verilerin içerik, biçim ve etki büyüklüğü yönünden farklılaştığı iddia edilmekte ve bu farklılıklar sonucunda ise ortak etik ilke ve standartlarla ilgili boşluk doldurulmaya çalışılmaktadır. Ayrıca ilgili alanda daha önce kullanılmamış bir yöntem olmasından dolayı araştırmanın, meta analiz yöntemini kullanmak isteyen araştırmacılara yol gösterici olacağı ve böylece yöntem kısmında bulunan boşluğu dolduracağı düşünülmektedir.

3.6. Verilerin Toplanması

Araştırma kapsamında veriler Türkiye sınırları içerisinde çocuk ve gençlik temalı sosyal hizmet akademik yayınlarında yer alan doktora tezleri, yüksek lisans tezleri veya elektronik ortamda ulusal ve uluslararası veri tabanlarının yayınlanmış olduğu makaleler olarak belirlenmektedir.

3.6.1. Tarama Yapılan Kaynaklar ve Veri Tabanları

Çalışma kapsamında belirlenen veriler aşağıda belirtilen veri tabanlarından elde edilmektedir.

- Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi (YÖKTEZ) veri tabanından çocuk ve gençlik temalı doktora ve yüksek lisans tezlerinin taranmasıyla (https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/),
- Araştırma kurumları ve üniversiteler arasından eğitim ve araştırma amaçlı bağlantılar elde etmek, bu bağlantıları işletmek, yurt içi ve yurt dışında bulunan diğer bağlantılarla bir araya getirmek ve böylece bilgi üretiminde yardımcı olabilecek bilgi teknolojilerinin desteğini sağlayarak bilgi üretimine katkı bulunmak amacıyla TUBİTAK tarafından kurulan ULAKBİLİM veri tabanından elde edilen makalelerin taranmasıyla (https://ulakbim.tubitak.gov.tr/),
- Google Scholar arama motorundan elde edilen verilerin taranmasıyla (https://scholar.google.com/),
- YÖK Akademi veri tabanından elde edilen verilerin taranmasıyla (https://akademik.yok.gov.tr/AkademikArama/),
- TUBİTAK ULAKBİLİM çatısı altında yayımlanan ulusal akademik dergilere elektronik ortamda ulaşma imkânı sunan DergiPark Akademi

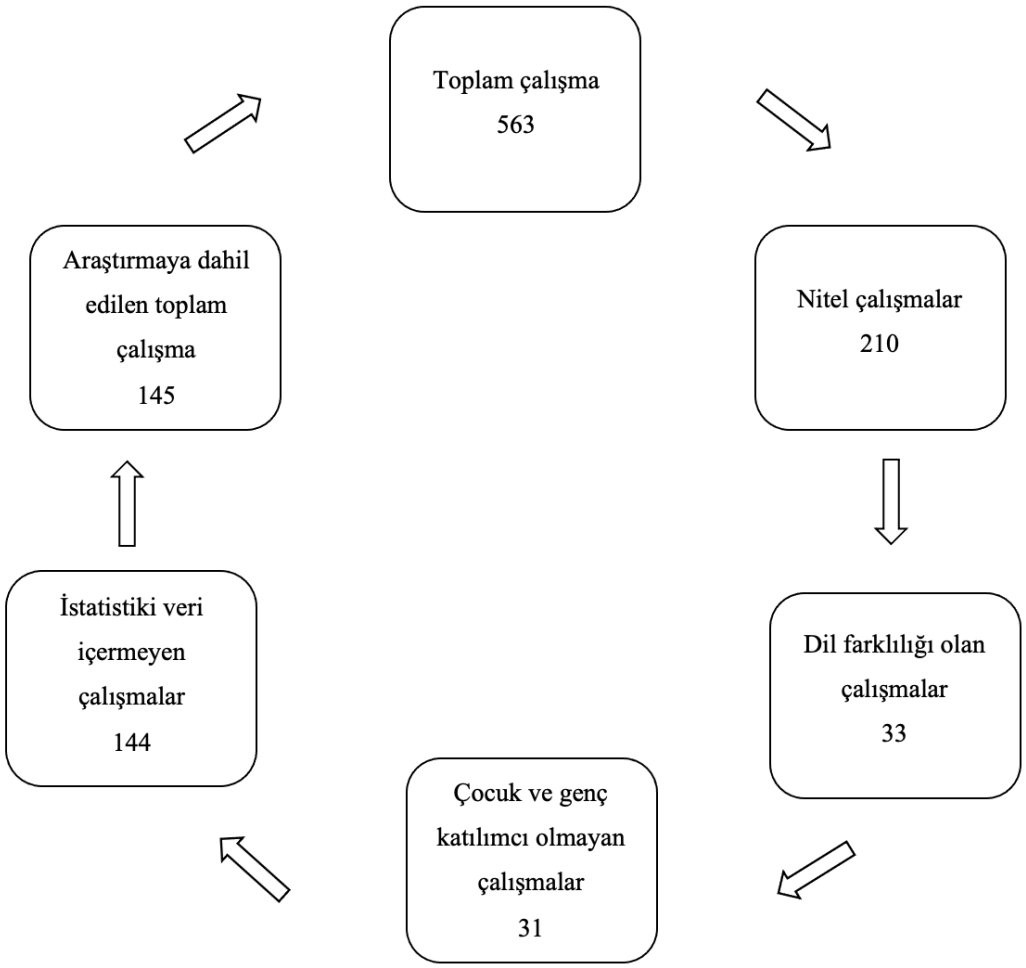
veri tabanından elde edilen makalelerin taranmasıyla elde edilmiştir (https://dergipark.org.tr/tr/).

3.6.2. İlgili Alanyazın Taramasında Kullanılan Anahtar Kavramlar

Çalışma kapsamında ilgili alanyazında çalışmalara ulaşabilmek için tarama yapılırken birtakım anahtar kavramlar kullanılmaktadır. Bu anahtar kavramlar şu şekilde sıralanmaktadır: "çocuk", "genç", "gençlik", "hassas gruplar", "sosyal çalışma" "dezavantaj", "dezavantajlılık", "ergenlik", "ergen", "sosyal hizmet". Tarama süresi 2 Mart 2021 tarihinde başlayıp 12 Mart 2021 tarihinde sonlandırılmıştır.

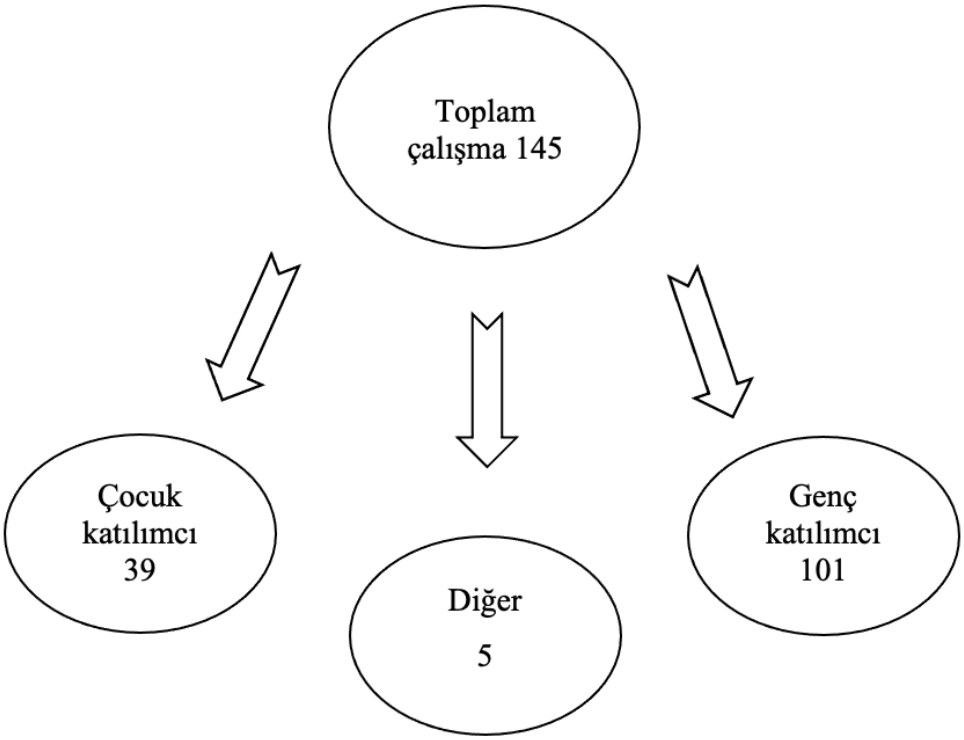
3.6.3. Makale Taramasında Elde Edilen Çalışmalar

İlgili alanyazında makale taraması sonucunda toplam 563 adet çalışmaya ulaşılmıştır. Bu çalışmalardan dahil edilme kriterlerine uyum sağlayamayan çalışmalar araştırma kapsamı dışına alınmıştır. Çalışmaların kapsam dışına alınma nedenleri ise; nitel çalışmalar olması (210 adet çalışma), çocuk ve genç katılımcı içermemesi (64 adet çalışma) ve meta analiz için gerekli olan istatistiki verileri barındırmaması (144 adet çalışma) olarak belirtilmiştir. Sonuç itibariyle araştırma kapsamında toplam 145 adet makale çalışması meta analize dahil edilmiştir. İfade edilen bu süreçlerin daha detaylı halleri Şekil 4'te yer almıştır.

Şekil 4:Alanyazın Sonucunda Elde Edilen Makale Çalışmalarının Süreci

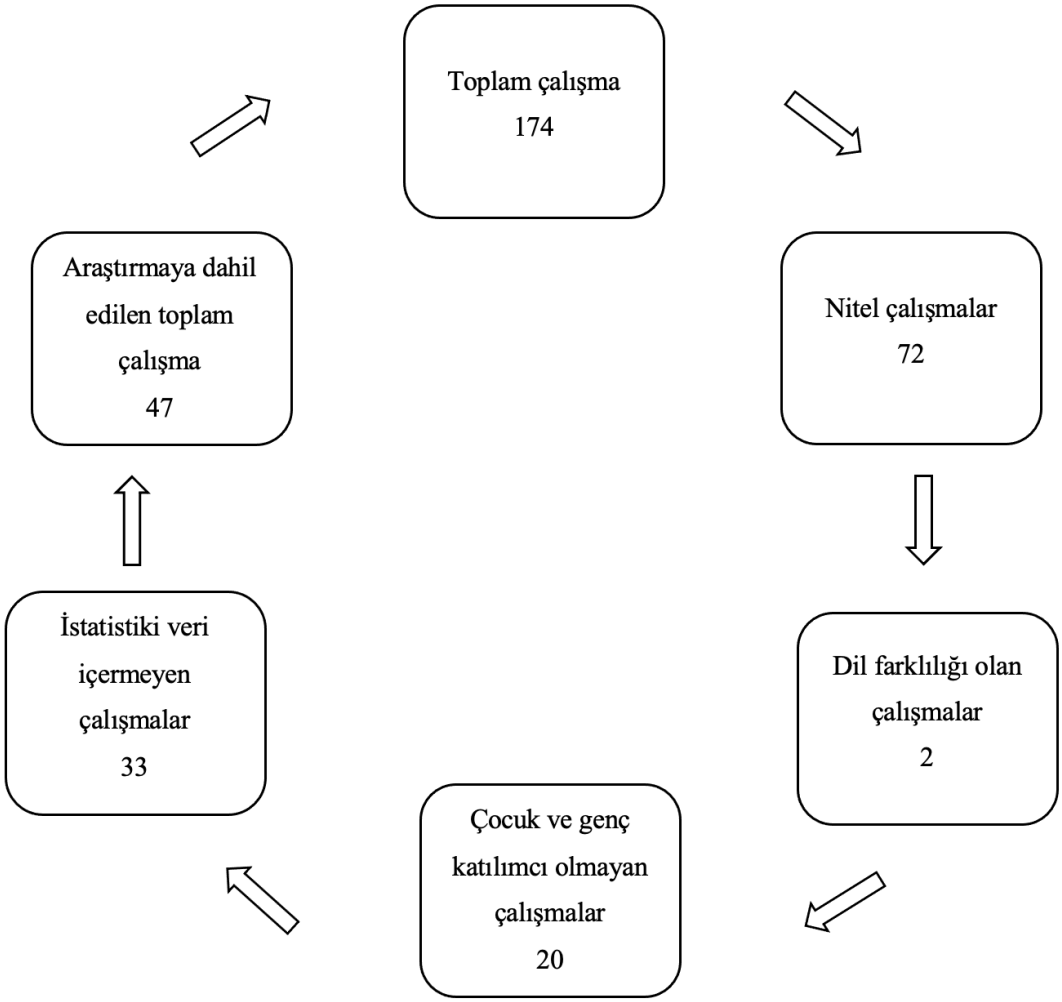
Yukarıda ifade edilen tüm bu çalışmalar ise kendi aralarında çocuk katılımcının, genç katılımcının ve diğer katılımcının yer aldığı çalışmalar olmak üzere üçe ayrılmakta ve Şekil 5'te gösterilmektedir. Çocuk katılımcı ham veriler toplam 39 adet çalışma olup örneklem grubunda 18 yaş altı bireyler yer almakta ve ayrıca çalışmanın isminde "çocuk" ve "ergen" kavramları geçmekte, çalışma ilkokul, ortaokul ve lise öğrencileriyle yürütülmektedir. Genç katılımcı ham verilerinde ise toplam 101 adet çalışma olmakta ve örneklem grubunda genellikle 18 yaş üstü bireyler ve üniversite öğrencileri yer almaktadır. Ayrıca çalışmanın isminde "genç" ve "gençlik" kavramları da bulunmaktadır. Son olarak diğer isimli ham verilerde toplam 5 adet çalışma yer almakta ve bu grupta ise her iki gruba da dahil edilemeyen hem çocuk katılımcının hem de genç katılımcının birlikte yer aldığı çalışmalar bulunmaktadır.

Şekil 5:Araştırmaya Dahil Edilen Makale Çalışmalarının Sınıflandırılması

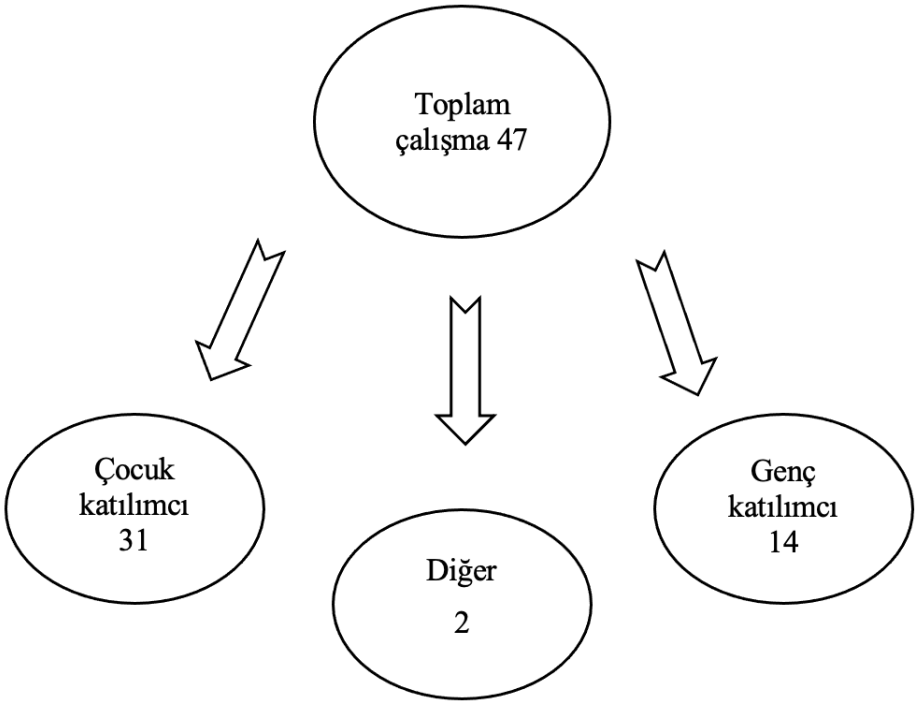
3.6.4. Tez Taramasında Elde Edilen Çalışmalar

İlgili alanyazında tez taraması sonucunda toplam 174 adet çalışmaya ulaşılmıştır. Bu çalışmalardan nitel olan 72 adet çalışma, dil farklılığına sahip olan 2 adet çalışma ve çocuk ve genç katılımcı içermeyen 20 adet çalışma araştırmanın dahil edilme kriterlerine uygun olmadığı için meta analiz kapsamı dışına alınmıştır. Ayrıca meta analiz için ihtiyaç duyulan istatistiki verilere sahip olmayan 33 adet çalışmada da araştırmaya dahil edilmemiştir. Sonuç itibariyle araştırmaya kapsamında toplam 47 adet tez çalışması meta analize dahil edilmiştir (Şekil 6).

Şekil 6:Alanyazın Sonucunda Elde Edilen Tez Çalışmalarının Süreci

Yukarıda ifade edilen tüm bu çalışmalar ise kendi aralarında çocuk katılımcının, genç katılımcının ve diğer katılımcının yer aldığı çalışmalar olmak üzere üçe ayrılmaktadır. Çocuk katılımcı ham verileri toplam 31 adet çalışmayı, genç katılımcı ham verileri toplam 14 adet çalışmayı ve diğer başlığı altındaki ham veriler ise toplam 2 adet çalışmayı kapsamaktadır. Sınıflandırmanın oluşturulma biçimi makale taramasında elde edilen ham veriler ile aynı olmakta ve ifade edilen bu süreçlerin daha detaylı halleri Şekil 7'de yer almaktadır.

Şekil 7:Araştırmaya Dahil Edilen Tez Çalışmalarının Sınıflandırılması

Çalışma kapsamında yukarıda yer alan ve dahil edilme kriterlerine sahip olan çalışmalar meta analiz için uygun veriyi oluşturmaktadır. Bu çalışmaların dışında kalan makale taramasındaki 417 adet çalışma ve tez taramasındaki 127 adet çalışma ise hariç tutulma kriterlerine uyum sağlamakta ve çalışma kapsamı dışına tutulmaktadır.

3.7. Verilerin Analiz Edilmesi

Verilerin analiz edilmesi aşamasında ise elde edilen tüm veriler öncelikle biçim ve içerik olmak üzere iki ölçekte analiz edilmektedir. Biçim özellikleriyle ilgili olarak; kaynak türü, kaynağın yayın yılı, yayımlayan kurum, kaynağın yer aldığı veri tabanı, yazarı, yayımlandığı şehir, kaynağın adında bulunan sıfatlar, araştırma türü, örneklem büyüklüğü ve anahtar kavramlar başlıkları altında analizler yapılacaktır. İçerik özellikleriyle ilgili olarak ise analizler yazarın çalışmayı oluştururken sosyal hizmet araştırmalarında yer alan etik ilke ve standartlara uygunluğu açısında ele alınacaktır. Bu aşamada ise Buz ve Akçay (2015) tarafından belirlenen sosyal hizmet araştırmalarında dikkat edilmesi gereken etik ilke ve standartlar önemli olmaktadır. Buz ve Akçay (2015) sosyal hizmet araştırmalarında dikkat edilmesi gereken etik ilke ve standartları üçe ayırmaktadır. Bunlar: araştırma katılımcılarıyla ilgili etik ilkeler, araştırmacıyla ilgili etik ilkeler ve araştırmanın raporlama süreciyle ilgili etik ilkeler olarak sıralanmaktadır. Bu

bilgilere ek olarak ayrıca incelenecek olan tez ve makalelerde aşağıda yer alan hususlara da dikkat edilecektir:

- Çocuk haklarına (ayrımcılık yapmama, çocuğun üstün yararı, çocuğun varlığını ve gelişimini sürdürmesini sağlama ve katılım) değinilip değinilmediği (https://www.unicefturk.org/yazi/cocuklar-icin-bilgi, Erişim tarihi: 21.10.20).
- Çalışma kapsamında çocuğun ebeveyninden yasal izin alınıp alınmadığına ve bilgilendirilmiş onam formunun bulunup bulunmadığına,
- Çalışma için etik kurul izninin olup olmadığına,
- Çalışmanın çocuğa ilişkin bir yarar sağlayıp sağlayamadığına, (Çocuğa ilişkin herhangi bir zarar söz konusu olmamalıdır.)
- Çocuklar üzerinde çalışmalara katılmaları için baskının oluşturulup oluşturulmadığına,
- Çalışmada herhangi bir etik ikilemin var olup olmadığına ve eğer varsa nasıl bir çözümün düşünüldüğüne,
- Çalışmaların korunmaya ihtiyacı veya özel eğitime ihtiyacı olan çocuklarla mı yoksa herhangi bir ihtiyacı söz konusu olmayan çocuklarla mı yapılıp yapılmadığına,
- Çalışmada çocuklara yönelik uygun bir dil kullanılıp kullanılmadığına,
- Araştırma sorularının hedeflenen örneklemin gelişimsel dönemine uygun olup olmadığına,
- Çalışmayı yapan araştırmacının çalışma konusu hakkında yetkinliğe sahip olup olmadığına.

Verilerin analiz edilmesi aşamasında yukarı yer alan biçim ve içerik özelliklerinin yanı sıra meta analiz kapsamında yöntem olarak *"Grup Karşılaştırma"* yönteminin ikincisi olan "*Grup Farklılığı Meta Analizi"* kullanılmaktadır. Bu modelde standartlaştırılmış etki büyüklüğünü ortaya koyabilmek adına kadın-erkek gibi doğal grupların ortaya çıkması gerekmektedir. Çalışma kapsamında da etki büyüklüğünün hesaplanması için veriler kadın ve erkek olarak iki ayrı gruba ayrılmakta ve analizler yapılmaktadır. Ayrıca etki büyüklüğünün hesaplanması için *"Hedges's g"* kullanılmaktadır. Meta analiz yöntemi belirlendikten sonra ise istatiksel analizler için ihtiyaç duyulan etki modeline karar verilmelidir. Bu kapsamda çalışma için *"Rastgele*

Etki Modeli (Random Effect Model)" tercih edilmektedir. Çünkü sosyal bilimler alanında yapılan birçok meta analiz çalışmasında etki büyüklüğü için bu modelin kullanılmasının uygun olduğu düşülmektedir (Field ve Gillett, 2010; Pigott ve Polanin, 2020). Ayrıca çalışmalar arasında heterojenliğin fazla olması da bu modelin seçiminde etkili olmaktadır. Bulguların yorumlanması aşamasında ise tüm hesaplamalar ve tablolar için Microsoft Office Excel 2021 Programı ve Comprehensive Meta-Analysis Software (CMA) Programı kullanılmaktadır.

4. BULGULAR

Çocuk ve gençlik temalı sosyal hizmet akademik yayınlarının etik değerlendirilmesine dair meta analizin yapıldığı bu araştırmada elde edilen toplam 192 adet çalışma (145'i makale, 47'si tez) ilk olarak biçimsel özellikleriyle incelenmektedir. Bu kapsamda araştırmaya dahil edilen çalışmalar kaynak türüne, kaynağın yayın yılına, yayımlayan kuruma, makale çalışmaları için yayınlayan kurumun çıkardığı dergiye, kaynağın yer aldığı veri tabanına, yayın türüne, anabilim dalına, yazarına, yayımlandığı şehre, kaynağın adında bulunan sıfatlara, araştırma türüne, örneklem büyüklüğüne ve anahtar kavramlarına göre analiz edilmekte ve elde edilen bulgular frekans tabloları halinde yer almaktadır. İkinci olarak ise elde edilen tüm çalışmalar içerik özellikleriyle incelenmekte ve bu kapsamda yazarların çalışmalarını oluştururken sosyal hizmet araştırmalarında yer alan etik ilke ve standartlara ne denli uygun hareket edip etmedikleri ele alınmaktadır. Bu aşamada çalışmalar araştırma katılımcılarıyla ilgili etik ilkeler, araştırmacıyla ilgili etik ilkeler ve araştırmanın raporlama süreciyle ilgili etik ilkeler açısından ve bunun dışında yöntemde belirtilen hususlara göre incelenmektedir. Son olarak ise elde edilen tüm çalışmaların etki büyüklükleri hesaplanmaktadır. Bu kapsamda Comprehensive Meta-Analysis Software (CMA) Programı kullanılmakta ve çalışmalar çocuk, genç ve diğer katılımcıların yer aldığı çalışmalar olarak gruplandırıldıktan sonra etki büyüklüğünün hesaplanabilmesi için cinsiyet değişkeni bağımsız değişken, etik ilke ve standartlar ise bağımlı değişken olarak ele alınmaktadır. İncelemeler sonucunda elde edilen bulgular ilgili başlıklar halinde bu bölümde yer almaktadır.

4.1. Çalışmalara Ait Betimleyici Veriler

Araştırma kapsamında ilk olarak 39'u çocuk katılımcı, 101'i genç katılımcı ve 5'i diğer katılımcı içeren toplam 145 adet makale çalışması ile 31'i çocuk katılımcı, 14'ü genç katılımcı ve 2'si diğer katılımcı içeren toplam 47 adet tez çalışması incelenmektedir. Elde edilen tüm veriler birleştirildiğinde ise araştırma kapsamında çocuk katılımcının yer aldığı 70 adet, genç katılımcının yer aldığı 115 adet ve son olarak diğer katılımcının yer aldığı 7 adet çalışma sonucunda elde edilen bulgulara ilişkin biçimsel analizlere yer verilmektedir.

Tablo 6:Çalışmaların Yıllara Göre Dağılımı

Çalışmanın Yılı	Sıklık	Yüzde (%)
2015	11	5,73
2016	20	10,42
2017	12	6,25
2018	39	20,31
2019	62	32,29
2020	48	25,00
TOPLAM	**192**	**100,00**

Araştırmaya dahil edilen çalışmalarının yıllara göre dağılımı Tablo 6'da yer almaktadır. Buna göre 2015 yılında 11 adet çalışmaya (%5,73), 2016 yılında 20 adet çalışmaya (%10,42), 2017 yılında 12 adet çalışmaya (%6,25), 2018 yılında 39 adet çalışmaya (%20,31), 2019 yılında 62 adet çalışmaya (%32,39) ve son olarak 2020 yılında ise 48 adet çalışmaya (%25,00) ulaşıldığı görülmektedir. Tablodan da anlaşılacağı üzere çocuk ve gençlik temalı sosyal hizmet akademik yayınlarının 2018 yılı itibariyle bir artış yaşadığı ve en fazla çalışmanın yer aldığı 2019 yılının araştırmaya en çok katkı sunan yıl olduğu tespit edilmektedir.

Tablo 7:Çalışmaların Yayımlandığı Kurumlara Göre Dağılımı

Yayımlayan Kurum	Sıklık	Yüzde (%)
ADAMOR	85	58,62
Bilgi Çağı Eğitim D.	4	2,76
Düzce Üniversitesi	4	2,76
Hacettepe Üniversitesi	14	9,66
Kastamonu Üniversitesi	8	5,52
Kilis 7 Aralık Üniversitesi	1	0,69
MD Publishing	1	0,69
Yeditepe Üniversitesi	1	0,69
Ankara Üniversitesi	4	2,76
Atatürk Üniversitesi	1	0,69
Aydın Üniversitesi	2	1,38
Bülent Ecevit Üniversitesi	5	3,45
Engelliler Federasyonu	4	2,76
Gazi Üniversitesi	1	0,69
Hak-iş Sendikaları F.	1	0,69
Sabahattin Zaim Üniversitesi	1	0,69
Sağlık Bakanlığı	3	2,07

Süleyman Demirel Üniversitesi	5	3,45
TOPLAM	**145**	**100,00**

Tablo 7'de makale çalışmalarının yayımlandıkları kurumlara göre elde edilen bulgular yer almaktadır. Buna göre ilgili çalışmalardan en fazla yayın yapan kurumun 85 adet yayınıyla (%58,62) ADAMOR olduğu tespit edilmektedir. ADAMOR, toplum araştırmaları merkezi olarak birçok markayı bünyesinde bulundurmakta bu markalardan biri de OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi olmaktadır. OPUS'un ise yılda birden çok yayın yapan bir dergi olması nedeniyle en fazla yayın yapan kurum ADAMOR'dur. En fazla yayın yapan kurumlardan ikincisi ise Tablo 7'de de görüldüğü gibi Hacettepe Üniversitesi'dir. Bu kurumdan 14 adet çalışma (9,66) elde edilmektedir. Hacettepe Üniversitesi bünyesinde Toplum ve Sosyal Hizmet dergisini barındırması ve sosyal hizmet akademik yayınlarının birçoğunun bu dergide yer alması nedeniyle çalışma kapsamında kurum tarafından yayınlanan birçok çalışma analize tabi tutulmaktadır. Son olarak Hacettepe Üniversitesi'ni 8 adet çalışmasıyla (%5,52) Kastamonu Üniversitesi ve 5'er adet çalışmalarıyla da (%3,45) Bülent Ecevit Üniversitesi ile Süleyman Demirel Üniversite'nin takip ettiği tespit edilmektedir.

Tablo 8:Çalışmaların Yayımladıkları Dergilere Göre Dağılımı

Dergi	Sıklık	Yüzde (%)
Asia Minor Studies	1	0,69
Afet ve Risk Dergisi	1	0,69
Düzce Ü. Sosyal Bilimler Dergisi	4	2,76
Edu 7: Yeditepe Ü. Eğitim Fakültesi D.	1	0,69
İnsan ve Sosyal Bilimler D.	4	2,76
OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları D.	85	58,62
Sağlık Akademisi Kastamonu	8	5,52
Toplum ve Sosyal Hizmet	14	9,66
Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları	1	0,69
Atatürk Ü. Kadın Araştırmaları D.	1	0,69
Business Economics and Management Research Journal	2	1,38
Gazi İktisat ve İşletme D.	1	0,69
Hak İş Uluslararası Emek ve Toplum D.	1	0,69
Sosyal Çalışma Dergisi	1	0,69
Süleyman Demirel Ü. Vizyoner D.	5	3,45
Tıbbi Sosyal Hizmet Dergisi	3	2,07

Ufkun Ötesi Bilim Dergisi	4	2,76
Uluslararası İnsan Çalışmaları D.	3	2,07
Uluslararası Yönetim, İktisat ve İşletme	5	3,45
TOPLAM	**145**	**100,00**

Araştırma kapsamında elde edilen çalışmaların yayımlandıkları dergilerin dağılımı Tablo 8'de yer almaktadır. Öncelikle Tablo 8 incelendiğinde elde edilen bulguların Tablo 7 ile paralellik gösterdiği tespit edilmektedir. Çünkü Tablo 8'de yer alan dergiler Tablo 7'de yer alan kurumlar tarafından yayımlanmaktadır. Buna göre birinci sırada 85 adet çalışmasıyla (58,62) OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi'nin yer aldığı görülmektedir. İkinci olarak ise Tablo 8'de de görüldüğü gibi 14 adet çalışmasıyla (%9,66) Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi'nin yer aldığı ve bu dergiyi 8 adet çalışmasıyla (%5,52) Sağlık Akademisi Kastamonu Dergisi'nin takip ettiği görülmektedir. Son olarak ise 5'er adet çalışmalarıyla (%3,45) Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi ve Uluslararası Yönetim, İktisat ve İşletme Dergisi araştırma kapsamında en fazla bulgu elde edilen dergiler arasında yer almaktadır.

Tablo 9:Çalışmaların Yayımlandıkları Şehirlere Göre Dağılımı

Yayımlandığı Şehir	Sıklık	Yüzde (%)
Ankara	131	68,23
Aydın	2	1,04
Düzce	4	2,08
İstanbul	7	3,65
Kastamonu	8	4,17
Kilis	1	0,52
Rize	1	0,52
Manisa	5	2,60
Sakarya	5	2,60
Kocaeli	2	1,04
Karabük	1	0,52
Sivas	2	1,04
Uşak	1	0,52
Konya	5	2,60
Erzurum	1	0,52
Isparta	5	2,60
Yalova	6	3,13
Zonguldak	5	2,60
TOPLAM	**192**	**100,00**

Tablo 9'da araştırma kapsamında elde edilen çalışmaların yayımlandıkları şehirlerin dağılımı yer almaktadır. Tüm çalışmalar elektronik ortamda yayımlanmış olsa bile her birinin bağlı olduğu kurumun bir iletişim adresi bulunmaktadır. Dolayısıyla çalışmaların yayımlanmış olduğu şehirler çocuk ve gençlik temalı sosyal hizmet akademik yayınlarının en fazla veya en az yapıldığı şehirleri gösterebilmektedir. Tablo 9'a bakıldığında çalışmaların büyük bir kısmın Ankara ilinde yayımlandığı tespit edilmektedir. Bu bulgu beklenen bir sonuç olmakla birlikte Ankara'da toplam 131 adet çalışma (%68,23) yer almaktadır. Daha sonra ise 8 adet yayınıyla (%4,17) Kastamonu gelmektedir. Ankara şehri ile aralarında çok büyük farklar olmakla birlikte Kastamonu, üniversite tarafından yayımlanan Sağlık Akademisi Kastamonu Dergisi sebebiyle ikinci sırada yer almaktadır.

Tablo 10:Çalışmaların Örneklem Büyüklüğü Göre Dağılımı

Örneklem Büyüklüğü	Sıklık	Yüzde (%)
0-200 arası	30	15,63
201-400 arası	95	49,48
401-600 arası	37	19,27
601-800 arası	9	4,69
800 ve üzeri	21	10,94
TOPLAM	**192**	**100,00**

Araştırmaya kapsamında elde edilen çocuk ve gençlik temalı sosyal hizmet akademik yayınlarının örneklem büyüklüklerine göre dağılımı Tablo 10'da yer almaktadır. Örneklem büyüklüğüne bakıldığında 201-400 kişi arasında katılımcının yer aldığı 95 adet (%49,48) çalışmanın bulunduğu tespit edilmekte ve bu bulgu diğer çalışmalar arasında en fazla katılımcı sayısı olarak ifade edilebilmektedir. Sonuç itibariyle ele alınan çalışmaların neredeyse yarısının örneklem büyüklüğünün 201 ile 400 kişi arasında değişkenlik gösterdiği tespit edilmektedir. Bu sonucu 37 adet çalışmayla (%19,27) 401-600 arası katılımcı sayısının olduğu çalışmaların takip ettiği görülmektedir. En az örneklem grubunun ise Tablo 10'da da görüldüğü gibi 9 adet çalışmayla (%4,69) 601-800 arasında olduğu tespit edilmektedir. Son olarak 800 ve üzeri katılımcıya sahip olan çalışmaların büyük çoğunluğunun lise ve üniversite öğrencileriyle yapıldığı gözlemlenmektedir.

Tablo 11:Örneklem Grubuna Göre Dağılımı

Örneklem Grubu	Sıklık	Yüzde (%)
İlkokul	3	1,56
Ortaokul	16	8,33
Lise	31	16,15
Üniversite	109	56,77
Çocuk	12	6,25
Ergen	10	5,21
Yetişkin	8	4,17
Diğer	3	1,56
TOPLAM	**192**	**100,00**

Araştırma elde edilen verilerin örneklem gruplarına göre dağılımları Tablo 11'de yer almaktadır. Bu verilerin sınıflandırılmasında çalışma yapılan örneklem grubunun yanı sıra çalışmada ifade edilen kavram veya sıfatın ne olduğuna ve çalışmanın birden fazla grubu içerip içermediğine (örneğin; üniversite öğrencileri ve ortaokul öğrencilerinin birlikte yer aldığı çalışmalar) dikkat edilmekte ve özellikle karma grupların yer aldığı çalışmalar "diğer" başlığı adı altında sınıflandırılmaktadır. Tüm bunlara göre Tablo 11'de de görüldüğü gibi en fazla örneklem grubunu üniversite öğrencileri oluşturmaktadır. Buna göre araştırma kapsamında ele alınan 109 adet çalışmanın (%56,77) üniversite öğrencileriyle gerçekleştirildiği tespit edilmektedir. Üniversite öğrencilerin yer aldığı çalışmaları 31 adet çalışmayla (%16,15) lise öğrencileri ve 16 adet çalışmayla (%8,33) ise ortaokul öğrencileri takip etmektedir.

Tablo 12:Kaynağın Yer Aldığı Veri Tabanı

Kaynağın Yer Aldığı Veri Tabanı	Sıklık	Yüzde (%)
DergiPark	145	75,52
YÖK Tez	41	21,35
YÖK Akademi	6	3,13
TOPLAM	**192**	**100,00**

Tablo 12'de araştırma kapsamında ele alınan tüm çalışmaların bulundukları veri tabanları gösterilmektedir. Buna göre en fazla kullanılan veri tabanının 145 adet çalışmayla (%75,52) DergiPark olduğu tespit edilmektedir. DergiPark'ı 41 adet çalışmayla (%21,35) YÖK Tez ve 6 adet çalışmayla (%3,13) YÖK Akademi'nin takip ettiği görülmektedir.

Tablo 13:Kaynağın Adında Bulunan Sıfatlar

Kaynağın Adında Bulunan Sıfatlar	Sıklık	Yüzde (%)
Sosyal Hizmet ve Sosyal Çalışma	145	75,52
Sosyal Hizmetler	6	3,13
Çocuk	8	4,17
Ergen	17	8,85
Ergenlik	7	3,65
Genç	8	4,17
Gençlik	1	0,52
TOPLAM	**192**	**100,00**

Araştırmaya kapsamında veri toplama sürecinde araştırmaya dahil edilecek olan çalışmaların elde edilmesi amacıyla birtakım sıfatlar kullanılmakta ve kaynağın adında bulunan bu sıfatlar Tablo 13'te gösterilmektedir. Buna göre "sosyal hizmet" ve "sosyal çalışma" kavramlarının 145 adet çalışmayla (%75,52) en çok kullanılan sıfatlar oldukları tespit edilmektedir. Bu sıfatların tamamı makale çalışmalarından elde edilmekte ve veri tabanlarında arama yapılırken bu kavramlarla sınırlandırma yapılmaktadır. Daha sonra ise 17 adet çalışmayla (%8,85) "ergen" kavramı gelmektedir. Son olarak Tablo 13'ten de anlaşılacağı üzere "sosyal hizmetler" kavramıyla 6 adet çalışmanın (%3,13), "çocuk" kavramıyla 8 adet çalışmanın (%4,17), "ergenlik" kavramıyla 7 adet çalışmanın (%3,65), "genç" kavramıyla 8 adet çalışmanın (%4,17) ve "gençlik" kavramıyla ise 1 adet çalışmanın (%0,52) araştırma kapsamında alındığı tespit edilmektedir.

Tablo 14:Çalışmaların Yayın Türüne Göre Dağılımı

Yayın Türü	Sıklık	Yüzde (%)
Yüksek Lisans Tezi	44	22,92
Doktora Tezi	3	1,56
Ulusal ve Uluslararası Makale	145	75,52
TOPLAM	**192**	**100,00**

Tablo 14'te meta-analiz kapsamına alınan çalışmaların yayın türlerine göre dağılımları yer almaktadır. Buna göre en fazla çalışmanın 145 adet çalışmayla (75,52) makale olduğu tespit edilmektedir. Daha sonra 44 adet çalışmayla (%22,92) yüksek lisans tezleri ve 3 adet çalışmayla (%1,56) doktora tezleri gelmektedir.

Tablo 15:Tez Çalışmalarının Bağlı Olduğu Üniversiteler

Tez Çalışmalarının Bağlı Olduğu Üniversiteler	Sıklık	Yüzde (%)
Ankara Ü. Sağlık Bilimleri E.	3	6,38
Ankara Yıldırım Beyazıt Ü. Sağlık Bilimleri E.	7	14,89
Ankara Yıldırım Beyazıt Ü. Sosyal Bilimler E.	2	4,26
Cumhuriyet Ü. Sosyal Bilimler Ü.	1	2,13
Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Ü.	1	2,13
Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Ü.	1	2,13
Hacettepe Ü. Sağlık Bilimleri E.	1	2,13
Hacettepe Ü. Sosyal Bilimler E.	4	8,51
Karabük Ü. Sağlık Bilimleri E.	1	2,13
Manisa Celal Bayar Ü. Sağlık Bilimleri E.	4	8,51
Manisa Celal Bayar Ü. Sosyal Bilimler E.	1	2,13
Sakarya Ü. Sosyal Bilimler E.	5	10,64
Selçuk Ü. Sağlık Bilimleri E.	5	10,64
Uşak Ü. Sosyal Bilimler E.	1	2,13
Üsküdar Ü. Sağlık Bilimleri E.	1	2,13
Yalova Ü. Sosyal Bilimler E.	6	12,77
Kocaeli Ü. Sağlık Bilimleri E.	1	2,13
Kocaeli Ü. Sosyal Bilimler E.	1	2,13
Sivas Cumhuriyet Ü. Sosyal Bilimleri E.	1	2,13
TOPLAM	**47**	**100,00**

Tablo 15'te araştırma kapsamında elde edilen tez çalışmalarının bağlı oldukları üniversiteler yer almaktadır. Buna göre çocuk ve gençlik temalı yapılan tez çalışmalarının 7 adet çalışmayla (%14,89) Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü'nde en fazla olduğu görülmektedir. İkinci olarak ise Tablo 15'de de görüldüğü üzere 6 adet çalışmayla (%12,77) Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü gelmektedir.

Tablo 16:Tez Çalışmalarının Bağlı Oldukları Anabilim Dalları/Programları

Anabilim Dalı /Program	Sıklık	Yüzde (%)
Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri ABD.	1	2,13
Çocuk Gelişimi ve Eğitimi ABD.	1	2,13
Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Programı	1	2,13
Drama ve Eğitim ABD.	1	2,13
Klinik Odaklı Sosyal Hizmet Programı	1	2,13
Halk Sağlığı Hemşireliği Programı	1	2,13
Sosyal Hizmet ABD.	32	68,09

Sosyal Hizmet Politikaları ve Uygulama Programı	3	6,38
Sosyal Hizmet Tezli Yüksek Lisans Programı	4	8,51
Temel Eğitim ABD.	1	2,13
Sosyal Politika ABD.	1	2,13
TOPLAM	**47**	**100,00**

Araştırmaya dahil edilen tez çalışmalarının bağlı oldukları anabilim dalları veya programları Tablo 16'da yer almaktadır. Buna göre çocuk ve gençlik temalı sosyal hizmet akademik yayınlarının araştırmaya dahil edilme kriterlerinden biri olması sebebiyle en fazla çalışmanın 32 adet çalışmayla (%68,09) Sosyal Hizmet Anabilim Dalı'nda yapıldığı görülmektedir. Bu bulguyu ise yine sosyal hizmet ile oldukça ilişkili olan ve 4 adet çalışmaya (%8,51) sahip olan Sosyal Hizmet Tezli Yüksek Lisans Programı takip etmektedir. Son olarak Tablo 16'da da görüldüğü gibi 3 adet çalışmayla (%6,38) yer alan Sosyal Hizmet Politikaları ve Uygulama Programı da sosyal hizmet ile bağlantılı olmaktadır.

Yukarıda yer alan bulgulara ek olarak araştırma kapsamında elde edilen çalışmaların kaynak türüne bakıldığında tüm çalışmaların elektronik kaynak türüne sahip olduğu tespit edilmektedir. Ayrıca araştırmaya dahil edilme kriterlerinden biri olduğu için tüm çalışmaların nicel araştırma türüne sahip olduğu da elde edilen bulgular arasında yer almaktadır. Çalışmalar tek bir araştırma türüne sahip olmakla birlikte bu araşırma türünün ise kendi içerisinde birçok çeşite ayrıldığı tespit edilmektedir. Örneğin; bazı çalışmalarda ilişkisel tarama modeli kullanılırken bazı çalışmalarda ise genel tarama modeli veya betimsel tarama modeli kullanılmaktadır. Genel olarak bakıldığında ilişkisel tarama modelinin ön plana çıktığı görülmektedir.

Sonuç itibariyle araştırma kapsamında elde edilen tüm çalışmalarına ait biçimsel analizler tamamlandıktan sonra bulguların bir diğer bölümünde ise çalışmaların içeriksel yönü ele alınacaktır. Bu kapsamda yöntem kısmında, verilerin analiz edilmesi başlığı altında belirlenen esaslar dikkate alınacak ve tüm çalışmalar bu esaslar itibariyle analiz edilecektir.

4.2. Çalışmaların İçeriklerine Dair Veriler

Araştırma kapsamında ikinci olarak 70 adet çalışmada yer alan çocuk katılımcının, 115 adet çalışmada yer alan genç katılımcının ve son olarak 7 adet çalışmada yer alan diğer katılımcının yer aldığı toplam 192 adet çalışma ele alınmakta ve bu

çalışmalar çocuk hakları, bilgilendirilmiş onam formu, 18 yaş altı katılımcılar için bilgilendirilmiş veli onam formu, etik kurul onayı, çalışmanın katılımcılar için herhangi bir yarar sağlayıp sağlamadığı, herhangi bir riskin olup olmadığı ve eğer bir risk söz konusu ise katılımcının bu risklerden korunup korunmadığı, gönüllük, etik ikilemler, araştırma sorularının uygunluğu, uygun dil kullanımı, araştırmacının yetkinliği, gizlilik, yasal izinler, ön yargı, çıkar çatışması ve raporlama sürecine göre analiz edilmekte ve elde edilen bulgulara yer verilmektedir.

Çalışmaların çocuk haklarına değinip değinilmediğine göre;

Araştırma kapsamında öncelikle dahil edilen çalışmaların çocuk hakları konusuna değinip değinilmedikleri ele alınmakta bu kapsamda ise özellikle Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 20 Kasım 1989'da kabul edilen Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin dört temel yol gösterici ilkesinden ayrımcılık yapmama, çocuğun üstün yararı, çocuğun varlığını ve gelişimini sürdürmesini sağlama ve katılım ilkeleri incelenmektedir. Yapılan incelemeler sonucunda ise araştırmaya dahil edilen 192 adet çalışmadan 14 adet çalışmanın çocuk hakları konusuna değinildiği görülmektedir. Bu kapsamda Yeşilkayalı ve Demirtaş'ın (2016) kaleme aldığı "Ebeveynlerin Çocuk Haklarına Yönelik Tutumları ile İlköğretim Öğrencilerinin Ahlaki Olgunlukları Arasındaki İlişki" adlı makalelerinde çocuk haklarıyla ilgili literatür taramasının yer aldığı ve çocuk haklarının önemine değinildikleri tespit edilmektedir. Kılıç (2015) tarafından kaleme alınan "Aile ve Serbest Zaman İlişkisi: Düzce Örneği" adlı makalede ise çocuk haklarından yalnızca çocukların kendi başlarına dışarıda oynama hakkına değinildiği, Kındap Tepe ve arkadaşları (2018) tarafından kaleme alınan "İlköğretimin İkinci Kademe Öğrencilerinin Ana-Babadan Algıladığı Psikolojik Kontrolün Kendini Belirleme Düzeyi ve Sosyal Girişkenlikle İlişkisi" adlı makalede ise çocukların toplumsal katılım ve aile içinde söz alma haklarına değinildiği görülmektedir. Son olarak makale çalışmalarından Türkkan, Çakıcı ve Bülbül'ün (2020) "Sosyal Hizmet Bölümü Öğrencilerinin Çocuk İstismarı ve İhmali Hakkındaki Bilgi Düzeylerinin İncelenmesi: Gümüşhane Üniversitesi Örneği" adlı makalelerinde yalnızca sosyal çalışmacıların çocuk hakları konusuna dikkat etmeleri gerektiği ifade edilmektedir. Çocuk ve gençlik temalı tez çalışmalarına bakıldığında ise Karahisar'ın (2018) "Ortaokul 3. ve 4. Sınıfa Devam Eden Çocukların ve Annelerinin Algıladıkları Aile İşlevlerinin Karşılaştırılması ve Çocukların Yaşam Doyumlarına Etkisinin İncelenmesi" adlı tez çalışmasında çocukların

söz hakkına değinildiği, Şen Davulcu'nun (2018) "Çocuk Evleri Sitesinde Kalan Çocukların Algıladıkları Sosyal Destek ve Beklentileri" adlı tez çalışmasında çocuk haklarına detaylı bir şekilde yer verildiği ve BM Çocuk Hakları Sözleşmesinden bahsedildiği görülmektedir. Aydın (2019) tarafından kaleme alınan "Türkiye'de Çocuk İstismarı, Çocuk İstismarını Önleyici Sosyal Politikalar ve Diyarbakır Örneği" adlı tez çalışmasında odak noktanın çocuk ihmal ve istismarı olduğu ancak literatür kısmında çocuk hakları başlığı altında haklardan bahsedildiği ve özellikle mevzuata ilişkin açıklamaların yapıldığı tespit edilmektedir. Karaman'ın (2019) "Doğu Karadeniz Bölgesindeki Çocuk Evleri ve Çocuk Evleri Sitelerinde Koruma Altında Olan Çocukların Benlik Kavramı Düzeylerinin Araştırılması" adlı tezi ile Gülgün'ün (2020) "Manisa Çocuk Evlerinde Koruma Altında Olan İlkokul ve Ortaokul Öğrencilerinin Sosyal Becerilerinin İncelenmesi ve Okuldaki Akranlarıyla Karşılaştırılması" adlı tezinde çocuk haklarıyla ilgili detaylı açıklamaların yer aldığı görülmektedir. Tapan (2019) tarafından kaleme alınan "Suça Sürüklenen Çocuklarda Aidiyet Duygusu: Adana Örneği" adlı tez çalışması ile Topal (2018) tarafından kaleme alınan "Çekirdek Aileye ve Tek Ebeveynli Aileye Sahip Ergenlerin Sosyal Kaygı Düzeyleri ile Empatik Eğilimleri Arasındaki İlişki ve Sosyoterapi" adlı tez çalışmasında ise çocuk haklarına Çocuk Hakları Sözleşmesi kapsamında değinildiği tespit edilmektedir. Aykut'un (2019) "Çalışan ve Eğitime Devam Eden Suriyeli Çocuklarda Yaşam Doyumu ile Depresyon Arasındaki İlişkinin İncelenmesi" tez çalışmasında çocuk hakları bağlamında yalnızca mülteci ve sığınmacı olan çocukların haklarına değinildiği görülmektedir. Son olarak Yılmaz (2019) tarafından kaleme alınan "Üniversite Öğrencilerinin Çocuk Hakları Konusundaki Tutumlarının İncelenmesi ve Çözüm Önerileri: Amasya Üniversitesi Örneği" adlı tez çalışma ile Davulcu (2020) tarafından kaleme alınan "Gençlik Merkezlerinden Hizmet Alan Gençlerin Sosyal Politika Algısına Yönelik Yaklaşımları" adlı tez çalışmasında, çalışmaların odak noktası çocuk hakları olduğu için insan haklarından başlayarak çok detaylı bir şekilde çocuk haklarına değinildiği tespit edilmektedir.

Çalışmalarda bilgilendirilmiş onam formunun olma durumuna göre;

Araştırma kapsamında ikinci olarak çalışmalara katılım sağlayan kişilerden bilgilendirilmiş onam formunun alınıp alınmadığı incelenmektedir. Bilgilendirilmiş onam formu araştırma katılımcılarıyla ilgili etik ilkeler başlığı altında yer almakta ve araştırmacılar için yalnızca yasal bir zorunluluk olarak değil ayrıca katılımcıların

özerkliğine ve onuruna dayanan ahlaki bir sorumluluk olarak da ifade edilmektedir. Bu noktada bilgilendirilmiş onam formu tüm araştırmacılar tarafından büyük öneme sahip olmakta ve yapılan çalışmalarda açıkça belirtmek gerekmektedir. Tüm bunlar neticesinde araştırmaya dahil edilen 192 adet çalışmadan 45 adet çalışmanın bilgilendirmiş onam formuna sahip olduğu görülmektedir. Bu çalışmalardan ise 19 adet çalışmanın yazılı olarak, 20 adet çalışmanın sözel olarak 6 adet çalışmanın ise hem yazılı hem sözel olarak bilgilendirilmiş onam formu aldığı tespit edilmektedir. Geriye kalan 147 adet çalışmanın ise bilgilendirilmiş onam formuna sahip olup olmadıkları hakkında herhangi bir ifade kullanılmadığı görülmektedir. Yapılan incelemeler sonucunda bu belirsizliğin daha çok makale çalışmalarında yer aldığı ve araştırmacıların bu konuda herhangi bir şey belirtmedikleri tespit edilmektedir.

Bilgilendirilmiş onam formu alınan çalışmaların tamamına yer vermek zor olsa da birkaç örnek vermek gerekirse; Bilgi (2019) tarafından kaleme alınan "Lise Öğrencilerinin İnternet Bağımlılığı Düzeyinin Anne Baba Tutumları ile İlişkisinin İncelenmesi: Manisa Örneği" adlı tez çalışmasında katılımcılara aydınlatılmış onam formunun gönderildiği ve çalışmaya katılmayı istediklerine dair yazılı onaylarının alındığı; Çıtak Bilgin ve arkadaşları (2019) tarafından kaleme alınan "Üniversite Öğrencilerinin Sağlıklı Yaşam Biçimi Davranışlarının Belirlenmesi" adlı makale çalışmasında ise katılımcılardan yazılı onay alındığı açıkça belirtilmektedir. Kılıç'ın (2015) "Üniversite Öğrencilerinin Sosyal Görünüş Kaygıları ile Benlik Saygıları ve Yalnızlık Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi" adlı tez çalışmasında ve Bardakçı ve Filiz (2020) tarafından kaleme alınan "Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu Öğrencilerinin Tükenmişlik Düzeylerinin İncelenmesi: Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Örneği" adlı makale çalışmasında araştırmaya katılmayı kabul eden katılımcılara öncelikle araştırma sürecinin açıklandığı ve daha sonra sözlü onamlarının alındığı ifade edilmektedir. Son olarak Canatan'ın (2018) "Evli veya Boşanmış Ebeveyne Sahip Olan, 11-14 Yaş Arasındaki Çocukların Bağlanma Stilleri ve Sosyal Fobi Düzeyleri Arasındaki İlişki" adlı tez çalışmasında katılımcılara çocuk/ergen bilgilendirme formunun imzalatıldığı ve ayrıca çalışmaya katılmayı gönüllü olarak kabul eden çocuklardan sözel onayların da alındığı tespit edilmektedir. Ertuğrul ve Ünal (2020) tarafından kaleme alınan "Bir Vakıf Üniversitesi Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulunda Öğrenim Gören Öğrencilerin Genel Afete Hazırlıklı Olma İnanç Durumlarının Belirlenmesi" adlı

makale çalışmasında da katılımcılardan hem yazılı hem de sözlü onaylarının alındığı belirtilmektedir.

Çalışmalarda veliler için bilgilendirilmiş onam formu olma durumuna göre;

Yaşı ya da gelişimsel becerileri sebebiyle bazı katılımcılar yasal olarak bilgilendirilmiş onam veremeyebilmektedir. Bu gibi durumlarda katılımcıların ebeveynlerinden veya yasal vasilerinden onay almak gerekmektedir. Ebeveyn veya yasal vasiden onay alınmış olsa bile yine de çalışmaya dahil olan katılımcılardan gönüllü olduklarının teyit ettirilmesi gerekmekte ve katılımlarının ebeveynleri veya yasal vasileri tarafından kabul edildikleri bilgisinin iletilmesi önem arz etmektedir. Bu noktada özellikle 18 yaş altı bireylerin dahil olduğu çalışmalarda araştırmacıların mutlaka veli bilgilendirilmiş onam formunu imzalatmaları gerekmektedir. Çocuk ve gençlik temalı sosyal hizmet akademik yayınlarının değerlendirildiği bu araştırmada ise katılımcıların büyük bir kısmı 18 yaş altı bireylerden oluşmakta ve bu katılımcılar "çocuk katılımcı" başlığı altında yer almaktadır. Bu sebeple çocuk katılımcıların yer aldığı her bir çalışma için veli bilgilendirilmiş onam formunun alınması ve çalışmada bunun açıkça belirtilmesi gerekmektedir. Yapılan incelemeler neticesinde araştırmaya dahil olan 192 adet çalışmadan toplam 14 adet çalışmanın veli onamına sahip olduğu ve bu çalışmalardan 13'nün bu onayı yazılı olarak 1'inin ise sözel olarak aldığı tespit edilmektedir. Geriye kalan çalışmaların bir kısmı genç katılımcılara sahip olmakta ve bu katılımcılar 18 yaş ve üstü oldukları için veli onamına ihtiyaç duyulmamaktadır. Ayrıca çalışmalardan 5'i kurum bakımında bulunan çocuklarla yapılmakta ve dolayısıyla veli onamının alınması mümkün olmamaktadır. Bunun yerine araştırmacılar gerekli yasal izinleri alarak çalışmalarını sürdürmektedir.

Veli bilgilendirilmiş onam formuna sahip olan çalışmalara bakıldığında ise; Karahisar'ın (2018) "Ortaokul 3. ve 4. Sınıfa Devam Eden Çocukların ve Annelerinin Algıladıkları Aile İşlevlerinin Karşılaştırılması ve Çocukların Yaşam Doyumlarına Etkisinin İncelenmesi" adlı tez çalışmasında katılımcıların 18 yaş altı bireyler oldukları ve bu sebeple veli onaylarının alındıkları görülmektedir. Bilgi (2019) tarafından kaleme alınan "Lise Öğrencilerinin İnternet Bağımlılığı Düzeyinin Anne Baba Tutumları ile İlişkisinin İncelenmesi: Manisa Örneği" adlı tez çalışmasında da katılımcıların vasilerine aydınlatılmış onam formunun gönderildiği ve çalışmaya katılım konusunda istekli olduklarına ilişkin onaylarının alındığı tespit edilmektedir. Canatan'ın (2018) "Evli veya

Boşanmış Ebeveyne Sahip Olan, 11-14 Yaş Arasındaki Çocukların Bağlanma Stilleri ve Sosyal Fobi Düzeyleri Arasındaki İlişki" adlı tez çalışmasında, Aykut'un (2019) "Çalışan ve Eğitime Devam Eden Suriyeli Çocuklarda Yaşam Doyumu ile Depresyon Arasındaki İlişkinin İncelenmesi" tez çalışmasında, Ünal (2019) tarafından kaleme alınan "Akran Zorbalığı ile Ergenlerin Algıladıkları Aile İşlevselliğinin İncelenmesi" adlı tez çalışmasında, Balşık Kaya (2019) tarafından kaleme alınan "Liseli Ergenlerin Ebeveyne Bağlanma Stilleri, Empati Düzeyleri ve Saldırgan Davranışları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi" adlı tez çalışmasında, Kayma Güneş'in (2018) "Ergenlerin Bazı Kişilik ve Aile Özelliklerinin Suç Davranışına Etkisi" adlı tez çalışmasında ve Öztürk'ün (2019) kaleme aldığı "Ortaöğretim Öğrencilerinin Akran Zorbalığı İlişkisinde Zorba ve Kurban Olma Durumlarını Etkileyen Faktörler ve Okul Sosyal Hizmeti" adlı tez çalışmasında da araştırma amaçlı çalışma için ebeveyn rıza formunun tüm ebeveynlerden alındığı görülmektedir. Ayrıca Öztürk (2019) tarafından kaleme alınan "Türkiye'deki Suriyeli Ergenlerin Psikolojik Uyum ve Kültürleşme Sürecinin Değerlendirilmesi: Altındağ Örneği, Ankara" adlı tez çalışmasında katılımcılar Suriyeli ergen bireylerden oluşmakta ve bu sebeple ilk aşamada veli onam formlarının dağıtıldığı tespit edilmektedir. Aslan'ın (2019) "Ergenlerde İnternet Bağımlılık Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi" adlı tez çalışmasında katılımcıların yaşlarının 13-15 yaş aralığında olduğu ve bu sebeple aile onam formunun alındığı görülmektedir. Çay (2015) tarafından kaleme alınan "Evden Kaçan 12-18 Yaş Arasındaki Çocukların Sosyodemografik Özellikler ve Algıladıkları Sosyal Destek Açısından İncelenmesi (Antalya İli Örneği)" adlı tez çalışmasında ise veli onayının sözel olarak alındığı tespit edilmektedir. Emecen' in (2019) "Hayatı Anlamlandırmada Kuşaklararası Analiz: (Atilla Uras Anadolu Lisesi Örneği)" adlı tez çalışması birçok kuşağı bir arada barındırmakta ve katılımcılardan biri de genç olarak tabir edilen lise öğrencilerinden oluşmaktadır. Her ne kadar kişiler genç kategorisinde yer alsa bile birçoğunun 18 yaş altı olması sebebiyle veli onamlarının alınması gerekmekte ve araştırmacı tarafından alındığı görülmektedir. Demirel (2016) tarafından kaleme alınan "Genç Kanser Hastalarının Sosyal Destek Düzeyleri ve Yaşam Doyumu" adlı tez çalışmasında bazı katılımcıların 18 yaş altı bireyler olduğu ve bu sebeple araştırmacı tarafından yasal vasilerinden onay alındığı tespit edilmektedir. Tez çalışmalarında son olarak Aydoğan'ın (2017) "Farklı Yaşam Dönemlerindeki Bireylerin Zihinsel Engelli Bireylere İlişkin Sosyal Kabulleri" adlı tez çalışmasında ebeveyn onay formunun imzalatıldığı belirtilmektedir. Makale çalışmalarına bakıldığında ise toplam

145 adet çalışmanın hiçbirinde veli bilgilendirilmiş onam formunun alınıp alınmadığı belirtilmemektedir. Halbuki bu çalışmalardan 39 adet çalışma tamamen çocuk katılımcılardan oluşmakta dolayısıyla veli bilgilendirilmiş onam formunu almak etik bir sorumluluk olmaktadır.

Çalışmalarda etik kurul izninin olma durumuna göre;

Araştırma kapsamında içeriksel olarak incelenen bir diğer durum ise çalışmaların etik kurul izinlerinin olup olmaması yönündedir. Etik kurul izni araştırmacıyla ilgili etik ilkeler başlığı altında yer almakta ve araştırmacılar tarafından yapılan çalışmaların bilimsel araştırma yöntemlerinin ilgili mevzuat ve sorumluluklarının dikkate alınarak ortaya koyulduğunu onaylayan bir belge niteliği taşımaktadır. Etik kurul izniyle birlikte toplumda yer alan bireylerin endişeleri göz önüne alınmakta ve çalışmalara gönüllü olarak dahil olan katılımcıların hakları, güvenlikleri ve esenlikleri korunmaktadır. Özellikle insan katılımcının bulunduğu çalışmalarda etik kurul izni olmazsa olmazlar arasında yer almakta ve tüm çalışmalarda etik kurul izninin olup olmadığının belirtilmesi gerekmektedir. Bu sebeple çocuk ve genç katılımcıların yer aldığı çalışmaların analiz edildiği bu araştırmada bilimsel kurallara uygun hareket edilip edilmediği tespit etmek amacıyla çalışmaların etik kurul izinlerine bakılmaktadır.

Tüm bunlar sonucunda araştırmaya dahil edilen 192 adet çalışmadan 62 adet çalışmanın etik kurul izninin olduğu tespit edilmektedir. Bu sayının büyük bir kısmının özellikle tez çalışmalarından elde edildiği makale çalışmalarının birçoğunda etik kurul izninin olup olmadığının belirtilmediği gözlemlenmektedir. Yapılan incelemeler sonucunda etik kurul izni olan çalışmaların, araştırmacıların görev yaptıkları veya eğitim gördükleri üniversitelerden aldıkları gözlemlenmiştir. Alınan etik kurullar ise kurumlar arasında farklılık göstermekte örneğin bir çalışmada etik kurul izni Sosyal ve Beşeri Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu'ndan alınırken başka bir çalışma da ise Girişimsel Olmayan Klinik Araştırmaları Etik Kurulu'ndan alınmış olabilmektedir.

Etik kurul izni bulunan çalışmaların tamamına yer vermek zor olsa da birkaç örnek vermek gerekirse; Kiremitçi (2020) tarafından kaleme alınan "Lise Öğrencilerinde Aile Aidiyeti ve Şiddet Eğilimi Arasındaki İlişkinin İncelenmesi" adlı tez çalışmasında araştırmacı eğitim gördüğü üniversitenin Girişimsel Olmayan Klinik Araştırmalar Etik Kurulu'ndan 30.10.2019 tarihinde karar no 2019/14399 ile araştırma onayı aldığını belirtmekte ve çalışmasının ek kısmında onaya ilişkin belgeye yer vermektedir. Taşkaya

(2019) ise kaleme aldığı "Ergenlerin Bağlanma Stilleri, Sorumluluk Duygu ve Davranışları ile Kaygı Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi" adlı tez çalışmasında veri toplama süreci öncesinde eğitim gördüğü üniversitenin Girişimsel Olmayan Klinik Araştırmalar Etik Kurulu'ndan etik kurul iznini aldığını ve çalışmasının ekler bölümünde bu izin belgesine yer verdiğini belirtmektedir. Genel itibariyle tez çalışmalarına bakıldığında etik kurul izni olan çalışmaların, verilerin toplanması başlığı altında etik kurul iznini aldıklarını belirttikleri veya tez çalışmasının en arkasındaki ekler bölümünde etik kurul izni belgesinin yer aldığı tespit edilmektedir. Makale çalışmalarına bakıldığında ise etik kurul izni vardır ifadesinin çok az çalışmada belirtildiği, genellikle ayrı bir başlık altında sunulduğu veya metin içerisinde ilgili bölümde tek bir cümle halinde geçtiği görülmektedir. Meşe ve Özerk (2019) tarafından kaleme alınan "Üniversite Sınavına Hazırlanan ve Özel Dershanelere Devam Eden Lise Son Sınıf Öğrencilerinin Kendilerinde Algıladıkları Ego Durumları ile Sınav Kaygı Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi" adlı makale çalışmasında etik kurul izninin Arel Üniversitesi'nden alındığı belirtilmekte ve tek bir cümle halinde metinde yer almaktadır. Balcı Akpınar ve arkadaşları (2020) tarafından kaleme alınan "Üniversite Öğrencilerinin Şiddet Türlerine Yönelik Farkındalıklarını Artırmada "Şiddete Dur De" Kamu Spotlarının Etkisi" adlı makale çalışmasından ise "etik ilkeler" olarak ayrı bir başlığın açıldığı ve bu başlık altında araştırmanın yapılabilmesi için etik kurul onayının ilgili kurumdan alındığı belirtilmektedir.

Çalışmaların katılımcılar için herhangi bir risk içerip içermemesi durumuna göre;

Araştırma sürecindeki bir diğer unsur araştırma katılımcılarıyla ilgili etik ilkeler başlığı altında yer alan araştırma katılımcılarını risklerden koruma ilkesidir. Araştırmaya dahil edilen çalışmalarda katılımcılar için herhangi bir riskin bulunup bulunmadığını veya tam tersi olarak çalışmanın katılımcılara ne tür faydalar sağlayabileceği tespit etmek amacıyla birtakım incelemeler yapılmaktadır. Yapılan incelemeler sonucunda ise toplam 192 adet çalışmada yer alan katılımcılar için herhangi bir riskin olmadığı tespit edilmektedir. Zaten var olan risklerin ortadan kaldırılması ve alternatif çözüm yollarının bulunması etik kurul izninin alınması aşamasında belirtilen bir husus olmaktadır. Çalışmalarda, etik kurul izni sırasında doldurulan başvuru formu açıkça yer almadığından dolayı ne tür risklerin bulunduğunu ve bu risklerden korunma yollarının neler olduğunu

tam anlamıyla öğrenebilmek mümkün değildir. Ancak genel itibariyle bakıldığında araştırmaya dahil edilen tüm çalışmaların katılımcılara herhangi bir zarardan ziyade fayda sağlayabileceği tespit edilmektedir. Bu fayda ise çalışma sonucunda verilen öneriler kısmında yer almaktadır. Çünkü her bir çalışmada öneriler bölümü bulunmakta ve araştırmacı katılımcılar için daha fazla neler yapılabileceğini ve ne tür unsurların geliştirilebileceğini bu bölümde sunmaktadır. Örneğin; Ay ve arkadaşları (2019) tarafından kaleme alınan "Lise Öğrencilerinin Akademik Öz-Yeterlik Algısı ve Akademik Erteleme Davranışı Arasındaki İlişki" adlı makalede lise öğrencilerinin öz-yeterliliklerinin desteklenmesi için akademik erteleme davranışlarının azaltılmasının etkili olabileceği önerilmektedir. Ayrıca okullardaki eğitimsel ve rehberlik hizmetlerinin öğrencilerin öz-yeterliliklerinin geliştirilmesi ve akademik erteleme davranışlarının azaltılmasında etkili olabilecek değişkenler üzerinde durulması gerektiği bir diğer öneri arasında yer almaktadır. Aksoy (2020) tarafından kaleme alınan "Ergenlerin Sosyal Duygusal Öğrenme Düzeylerinin İncelenmesi" adlı çalışmada ise ergenler için gelişim programlarının uygulanabileceği, stresle başa çıkma ve kendilik değerinin arttırılması için programların geliştirilebileceği, iletişim becerilerinin arttırılması gerektiği gibi öneriler ortaya konulmaktadır. Kara (2018) tarafından kaleme alınan "Üniversite Öğrencilerinin Karşılaştıkları Sorunların Çözümüne Yönelik Bir Model Önerisi: Üniversite Sosyal Hizmeti" adlı tez çalışmasında üniversite öğrencilerinin yaşadıkları sorunların çözümlerine yönelik etkili olabilecek, herkesin rahatlıkla ulaşabileceği ve oldukça işlevsel olacağı düşünülen bir model önerilmekte ve bu model Üniversite Sosyal Hizmeti olarak adlandırılmaktadır. Çalışma kapsamında bu modelin nasıl geliştirilebileceği araştırmacı tarafından ortaya konulmakta ve bu da katılımcılar için oldukça fayda sağlayıcı bir husus olarak ifade edilebilmektedir.

Çalışmalarda katılımcılar için gönüllülüğün hakim olma durumuna göre;

Araştırma kapsamında içeriksel olarak incelenen bir diğer durum çalışmalara dahil edilen katılımcılar için gönüllülüğün esas olup olmadığı yönündedir. Gönüllülük ilkesi araştırma katılımcılarıyla ilgili etik ilkeler başlığı altında yer almaktadır ve başta sosyal hizmet araştırmaları olmak üzere diğer tüm çalışmalarda katılımcılar, çalışmanın süreciyle ilgili gerekli bilgileri edindikten sonra araştırmaya katılım noktasında tamamen gönüllü olmaları ve herhangi bir zorlamayla karşılaşmamaları gerekmektedir. Bu noktada katılımcıların hiçbir baskı olmaksızın tamamen kendi rızaları doğrultusunda çalışmaya

dahil olması ve ayrıca katılım sürecinde istedikleri taktirde çalışmadan çekilebilecekleri bilgisinin kendilerine aktarılması önem arz etmektedir. Tüm bunlar neticesinde çocuk ve genç katılımcıların yer aldığı toplam 192 adet çalışmadan 95 adet çalışma katılımda gönüllülüğün esas olduğunu açıkça belirtmektedir. Bu sayı genellikle makale çalışmalarında yoğunlaşmakta ancak bunun sebebi olarak makale çalışmalarının tez çalışmalardan daha fazla olması gösterilebilmektedir. Gönüllüğün esas olduğunu gösteren ifadeler ise evren ve örneklem ya da verilerin toplanması başlıkları altında yer almakta ve her bir araştırmacı farklı ifadelerle katılımcıların çalışmaya dair gönüllü olduklarını göstermektedir.

Gönüllülük ilkesinin açıkça yer aldığı çalışmaların tamamına yer vermek zor olsa da birkaç örnek vermek gerekirse; Ayhan (2019) tarafından kaleme alınan "Bartın İli Amasra İlçesinde Bulunan Lise Öğrencilerinin Madde Kullanım Durumlarının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi" adlı tez çalışmasında anket uygulamasının tamamen gönüllü öğrencilerle yapıldığı belirtilmektedir. Erdemir Turgut (2016) tarafından kaleme alınan "Ankara İlinde Yetiştirme Yurdunda Kalan 15 Yaş ve Üstü Ergenlerin Toplumsal Cinsiyet Rollerine İlişkin Görüşleri" adlı tez çalışmasında da gönüllüğün esas olduğu açıkça belirtilmektedir. Makale çalışmalarına bakıldığında ise Aktaç ve arkadaşları (2018) tarafından kaleme alınan "İstanbul'da Çocuk Yetiştirme Yurtları ve Çocuk Evleri Sitesinde Kalan Çocukların Beslenme Durumları ve Yemek Hizmetlerinden Memnuniyetlerinin Belirlenmesi" adlı çalışmada tıpkı diğer çoğu çalışmalarda olduğu gibi katılımda gönüllüğün esas olduğu tespit edilmektedir. Üstündağ'ın (2020) "Okul Çağındaki Çocukların Sağlık Okuryazarlığı Bilgi Düzeylerinin İncelenmesi" adlı makalesinde katılımcı olan çocuklardan izin alındığı ve gönüllüğün esas olduğu belirtilmektedir. Yukarı yer alan çalışmalarda olduğu gibi geriye kalan çalışmalarda da benzer ifadelerle gönüllülük ilkesine vurgu yapılmaktadır.

Etik ikilemin olma durumuna göre;

Etik ikilem, mesleki görevler ile yükümlülükler arasında meydana gelen çatışma durumları olarak ifade edilebilmektedir. Bu durumlar araştırmacıların karar vermede en çok zorlandıkları durumlardır ve bu noktada araştırmacıların diğerlerinden daha fazla öneme sahip olan görev ve sorumluluklarıyla ilgili değerlere uygun hareket etmesi gerekmektedir. Çocuk ve gençlik temalı sosyal hizmet akademik yayınlarının incelendiği bu araştırmada ise ele alınan çalışmalarda katılımcılar için herhangi bir etik ikilemin olup

olmadığı önem arz etmektedir. Bu kapsamda yapılan incelemeler sonucunda araştırmaya dahil edilen 192 adet çalışmanın hiçbirinde etik bir ikilemin varlığı söz konusu olmamaktadır. Araştırmacılar kaleme almış oldukları metinlerinde etik ikilem ifadesini kullanmamakta veya etik ikilem olan herhangi bir olaya yer vermemektedir.

Örneklem grubunun özelliklerine göre;

Çocuk ve gençlik temalı sosyal hizmet akademik yayınlarının etik değerlendirilmesine dair meta-analizi içeren bu araştırmada öncellikle dahil edilme kriterleri kapsamında ele alınan çalışmaların örneklem grupları çocuk ve genç katılımcı olarak ayrılmaktadır. Bunun sonucunda 192 adet çalışmadan 70 adet çalışmada çocuk katılımcı, 115 adet çalışmada genç katılımcı ve son olarak 7 adet çalışmada ise diğer katılımcı olduğu tespit edilmektedir. Örneklem gruplarına yönelik yapılan bu sınıflandırmaya ek olarak ayrıca içeriksel yönden örneklem grupları korunmaya ihtiyacı olan, özel gereksinime sahip olan ve tüm bunlara dahil olmayan katılımcılara göre analiz edilmektedir. Bu kapsamda toplam 12 adet çalışma tespit edilmekte ve bu çalışmalardan 7'sinin korunmaya ihtiyacı olan katılımcılarla, 4'ünün özel gereksinime sahip olan katılımcılarla ve 1'inin ise hem özel gereksinimi olan hem de herhangi bir gereksinime sahip olmayan katılımcılarla yapıldığı görülmektedir. Bu değerlendirilmenin yapılma sebebi ise her danışan grubunun kendi içerisinde özel olması ve her bir çalışmanın danışan gruplarının özelliklerine göre şekillenmesi gerekliliğidir. Korunmaya ihtiyacı olan katılımcılarla yapılan çalışmalara bakıldığında Aydın (2019) tarafından kaleme alınan "Çocuk Evlerinde Yaşayan Çocukların Dil Gelişim Düzeyleri ile Yaratıcı Düşünme Becerilerinin İncelenmesi" adlı tez çalışmasının, Şen Davulcu (2018) tarafından kaleme alınan "Çocuk Evleri Sitesinde Kalan Çocukların Algıladıkları Sosyal Destek ve Beklentileri" adlı tez çalışmasının, Karaman (2019) tarafından kaleme alınan "Doğu Karadeniz Bölgesindeki Çocuk Evleri ve Çocuk Evleri Sitelerinde Koruma Altında Olan Çocukların Benlik Kavramı Düzeylerinin Araştırılması" adlı tez çalışmasının, Gülgün'ün (2020) "Manisa Çocuk Evlerinde Koruma Altında Olan İlkokul ve Ortaokul Öğrencilerinin Sosyal Becerilerinin İncelenmesi ve Okuldaki Akranlarıyla Karşılaştırılması" adlı tez çalışmasının, Erdemir Turgut'un (2016) "Ankara İlinde Yetiştirme Yurdunda Kalan 15 Yaş ve Üstü Ergenlerin Toplumsal Cinsiyet Rollerine İlişkin Görüşleri" adlı tez çalışmasının, Karataş ve arkadaşları (2020) tarafından kaleme alınan "Evden Kaçan Çocuklar: Ankara'da Çocuk Şubeye Getirilen Çocuklar Üzerinden

Bir Değerlendirme" adlı makale çalışmasının ve son olarak Aktaç ve arkadaşlarının (2018) "İstanbul'da Çocuk Yetiştirme Yurtları ve Çocuk Evleri Sitesinde Kalan Çocukların Beslenme Durumları ve Yemek Hizmetlerinden Memnuniyetlerinin Belirlenmesi" adlı makale çalışmasının ön plana çıktığı görülmektedir. Bu çalışmalardaki örneklem gruplarının korunmaya ihtiyacı olan katılımcılar olarak adlandırılmasının sebebi ise her bir katılımcının çocuk evlerinde, sevgi evlerinde veya yetiştirme yurtlarında ikamet ederek kurum bakımı hizmeti alması olarak gösterilebilmektedir. Özel gereksinime sahip olan katılımcıların yer aldığı çalışmalara bakıldığında ise öncelikle Aykut'un (2019) kaleme aldığı "Çalışan ve Eğitime Devam Eden Suriyeli Çocuklarda Yaşam Doyumu ile Depresyon Arasındaki İlişkinin İncelenmesi" adlı tez çalışmasının yer aldığı görülmektedir. Aykut (2019) bu çalışmasında özel bir grup olarak Suriyeli göçmen çocuklarla çalışmasını yürütmektedir. Kayma Güneş (2018) tarafından kaleme alınan "Ergenlerin Bazı Kişilik ve Aile Özelliklerinin Suç Davranışına Etkisi" adlı makale çalışması da özel bir grup olarak suça sürüklenmiş çocuklarla çalışma yapılmaktadır. Demirel (2016) ise "Genç Kanser Hastalarının Sosyal Destek Düzeyleri ve Yaşam Doyumu" adlı tez çalışmasında diğer çalışmalardan daha farklı olarak genç kanser hastalarıyla çalışma yürütmektedir. Doğan ve Kesici (2015) tarafından kaleme alınan "Üstün Yetenekli Öğrencilerin Psikolojik İhtiyaçlarının Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi" adlı makale çalışmasında ise özel bir grup olarak üstün yetenekli çocuklar örneklem grubunu oluşturmaktadır. Son olarak hem özel gereksinime sahip olan hem de herhangi bir gereksinime sahip olmayan katılımcıların yer aldığı çalışmaya bakıldığında, bu çalışmanın Tapan (2019) tarafından kaleme alınan "Suça Sürüklenen Çocuklarda Aidiyet Duygusu: Adana Örneği" adlı makale çalışmasının olduğu ve bu çalışmanın örneklem grubunda bir yandan suça sürüklenmiş çocuklar yer alırken diğer yandan herhangi bir suç davranışı sergilemeyen çocukların yer aldığı görülmektedir.

Uygun dil kullanımına ve araştırma sorularının hedeflenen örneklemin gelişimsel dönemine uygunluğuna göre;

Araştırma kapsamında içeriksel olarak incelenen bir diğer durum ise araştırmaya dahil edilen çalışmalarda araştırmacılar tarafından kullanılan dilin ve araştırma sorularının hedeflenen örneklem grubuna uygun olup olmadığı yönündedir. Bu kapsamda öncelikle araştırmacılar tarafından kullanılan ölçekler incelenmekte ve ölçeklerin kullanıma uygun olduğu örneklem gruplarına bakılmaktadır. Araştırmacı, çalışması

sırasında veri toplama araçları başlığı altında ölçekler hakkında detaylı bilgi verdiği taktirde bu bilgiden hareket edilmekte ancak özellikle uygun olduğu örneklem grubu hakkında çalışmada herhangi bir bilgi söz konusu değil ise ölçekler tek tek araştırılmaktadır. Yapılan bu araştırmalar sonucunda ise çalışmalar, örneklem gruplarına uygun olan ölçekler ve uygun olmayan ölçekler olmak üzere sınıflandırılmaktadır. Örneğin; Yılmaz (2019) tarafından kaleme alınan "Gençlik ve Spor Bakanlığı'na Bağlı Yurtlarda Kalan Üniversite Öğrencilerinin Sosyal Uyum Düzeylerinin İncelenmesi" adlı tez çalışmasında "Sosyal Uyum Envanteri" kullanılmakta ve bu ölçek hem ortaokul öğrencileri hem de lisans öğrencileri için geliştirilmektedir. Çalışmanın örneklem grubu olarak üniversite öğrencileri yer aldığından dolayı da kullanılan ölçek örneklem grubunun gelişimsel dönemine uygun olmaktadır. Bir başka çalışma ise Çetinkaya ve arkadaşları (2019) tarafından kaleme alınan "Lise Öğrencilerinin Sosyal Görünüş Kaygı Düzeylerinin Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi" adlı makale çalışmasıdır. Bu çalışmada kullanılan ölçek "Sosyal Görünüş Kaygısı Ölçeğidir" ve ölçek 12-15 yaş arası ergen bireyler için geliştirilmektedir. Çalışmanın örneklem grubu lise öğrencilerinden oluştuğu için araştırma soruları katılımcıların gelişimsel dönemlerine uygun olmaktadır. Yapılan incelemeler sonucunda örneklemin gelişimsel dönemine uygun olmayan ölçeklerin kullanıldığı çalışmaların sayısının 16 olduğu tespit edilmiştir. Bu çalışmaların bazılarında tek bir ölçek kullanılırken bazılarında ise birden fazla ölçek kullanılmaktadır. Birden fazla ölçeğin kullanıldığı çalışmalarda ölçeklerden biri örneklemin gelişimsel dönemine uygun olurken diğer ölçek uygun olmayabilmektedir. Örneğin; Babahanoğlu ve Mavili (2018) tarafından kaleme alınan "Sosyal Hizmet Öğrencilerinin Eleştirel Düşünme Eğilimleri ile Bilinçli Farkındalıkları Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi (Konya Örneği)" adlı makale çalışmasında "Eleştirel Düşünme Eğilimleri Ölçeği" ile "Bilinçli Farkındalık Ölçeği" kullanılmaktadır. "Bilinçli Farkındalık Ölçeği" yetişkin bireyler için geliştirilmekte ve çalışmanın örneklem grubu üniversite öğrencileri olduğu için gelişimsel döneme uygun olmaktadır. Ancak "Eleştirel Düşünme Eğilimleri Ölçeği" ise lise öğrencilerine yönelik geliştirilmiştir ve dolayısıyla örneklem grubunun gelişimsel dönemine uygun olmamaktadır. İlik 'in (2019) "Ergenlerde Bağlanma Stilleri ve Aile Aidiyetinin Çeşitli Değişkenlere Göre İncelenmesi" adlı tez çalışmasında da kullanılan ölçekler Aile Aidiyeti Ölçeği ve İlişki Ölçekleri Anketidir. Her iki ölçekte 18 yaş ve üstü bireyler için uyarlanmış olup çalışmada ise lise öğrencilerine uygulanmıştır. Dolayısıyla çalışma kapsamında kullanılan sorular örneklemin gelişimsel dönemine uygun

olmayabilmektedir. Tüm bunların yanı sıra ayrıca 23 adet çalışmanın ise araştırma sorularının araştırmacılar tarafından literatür taraması yapılması sonucunda oluşturulduğu tespit edilmekte dolayısıyla soruların uygunluğu hakkında net bir çıkarımda bulunmak pek mümkün olmamaktadır. Örneğin; Akay ve arkadaşları (2018) tarafından kaleme alınan "Turizm Eğitimi Alan Öğrencilerin Staj Döneminde Yaşadıkları Sorunlar: Lisans ve Ortaöğretim Turizm Öğrencileri Örneği" adlı makale çalışması ile Kutlu'nun (2018) "Üniversite Öğrencilerinin Sosyal Bir Sorun Olarak Dilenciliğe Bakışı: Sakarya Üniversitesi Örneği" adlı tez çalışmasında kullanılan ölçek araştırmacı tarafından oluşturulmaktadır.

Araştırmacının yetkinliğine göre;

Araştırmaya dahil edilen çalışmaların bir diğer inceleme alanı da araştırmacıyla ilgili etik ilkeler başlığı altında yer alan yetkinlik kavramıdır. Çünkü yetkinlik, en genel anlamıyla araştırmacının sahip olması gereken bilgi, beceri ve nitelikler olarak ifade edilmektedir. Bu kapsamda araştırmaya dahil edilen örneklem grubunun çocuk ve genç katılımcılardan oluşması ve bu katılımcıların oldukça hassas gruplar içerisinde yer alması araştırmacının yetkinliğinin incelenmesinin bir sebebi olarak gösterilebilmektedir. Bu noktada ise çalışmayı yürüten araştırmacıların konu hakkında herhangi bir yetkinliğe sahip olup olmadıklarını tespit etmek amacıyla çalışmalar incelenmektedir. Yapılan incelemeler sonucunda çocuk ve gençlik temalı sosyal hizmet akademik yayınlarını ortaya koyan tüm araştırmacıların alanındaki yetkin bireyler oldukları ve kendi konuları kapsamında araştırmaları yürüttükleri gözlemlenmektedir. Örneğin; Mancılık (2015) tarafından ortaya konan "Sosyal Hizmet Öğrencilerinin Müracaatçı Olarak Yaşlılarla Çalışma ve Yaşlılara Yönelik Tutumlarının Belirlenmesi" adlı tez çalışması sosyal hizmet disiplinine uygun bir çalışma olmakta ve bu noktada araştırmacının da sosyal çalışmacı olduğu görülmektedir. Dolayısıyla Mancılık (2015) tamamen kendi yetkinliğine uygun bir çalışma yürütmüştür. Karaveli Çakır (2020) tarafından kaleme alınan "Hemşirelik Öğrencilerinin Hasta Güvenliği ve Tıbbi Hatalar Konusundaki Tutumu" adlı makale çalışmasında katılımcılar hemşirelik bölümü öğrencilerinden oluşmakta ve araştırmacı olarak Karaveli Çakır (2020) da hemşirelik bölümünde öğretim görevlisi olarak görev yapmaktadır. Dolayısıyla araştırmacı genç katılımcının yer aldığı çalışmasında konuyu kendi çalışma alanına ve yetkinliğine uygun olarak belirlemektedir. Sonuç itibariyle toplam 192 adet çalışmayı ortaya koyan araştırmacıların tamamının kendi yetkinlik

alanlarına uygun olarak konuları ele aldıkları görülmektedir. Tüm bunlara ek olarak ayrıca çalışmaları ortaya koyan araştırmacıların genellikle eğitim, sosyoloji, sosyal hizmet gibi sosyal bilimler alanında görev yapan akademisyenlerden veya lisansüstü öğrencilerinden oluştuğu gözlemlenmektedir.

Katılımcıların gizliliğine göre;

Araştırma kapsamında elde edilen çalışmaların incelenecek bir diğer içeriksel özelliği de çalışmaya dahil olan katılımcılar için gizliliğin esas olup olmadığı yönündedir. Gizlilik, araştırma katılımcılarıyla ilgili etik ilkeler başlığı altında yer alan bir diğer önemli ilke olarak ifade edilebilmekte ve tüm katılımcılara çalışma kapsamında elde edilen verilerin yalnızca sorumlu araştırmacı tarafından kullanılacağı bilgisinin verilmesi gerekmektedir. Araştırma kapsamına nicel çalışmalar dahil edildiğinden dolayı özellikle araştırmacıların elde ettikleri istatistiksel verileri kurgulamamaları, sonucu doğrudan objektif bir şekilde yansıtmaları önem arz etmektedir. Ayrıca katılımcılara yöneltilen demografik bilgi formunda ad-soyad, T.C. kimlik numarası veya kişisel bilgileri içeren soruların yer almaması gerekmektedir. Araştırmacı bu tarz soruları yöneltmese bile bazı durumlarda özellikle çocuk katılımcının yer aldığı çalışmalarda kişiler, ad ve soyadlarını anket formuna yazabilmektedir. Bu gibi durumlarda ise etik açıdan uygunluğun sağlanabilmesi için bu tarz anketlerin çalışmaya dahil edilmemesi gerekmektedir. Örneğin Topal (2018) tarafından kaleme alınan "Çekirdek Aileye ve Tek Ebeveynli Aileye Sahip Ergenlerin Sosyal Kaygı Düzeyleri ile Empatik Eğilimleri Arasındaki İlişki ve Sosyoterapi" adlı tez çalışmasında araştırmacı, çalışmasının tamamen gönüllülük esasına dayalı olduğunu ve anket çalışmasına isim yazan öğrencilerin değerlendirmeye alınmadığını belirtmektedir. Ünal (2019) tarafından ortaya konan "Akran Zorbalığı ile Ergenlerin Algıladıkları Aile İşlevselliğinin İncelenmesi" adlı tez çalışmasında da katılımcıların kimliklerini belli edecek herhangi bir verinin olmadığı tespit edilmekte, çalışma kapsamında toplanan verilerin amacı dışında kullanılmayacağı ve katılımcıların istedikleri zaman araştırmadan çekilme haklarına sahip oldukları ifade edilmektedir.

Çalışmalarda gerekli yasal izinlerin alınma durumuna göre;

Araştırmaya dahil edilen çalışmaların bir diğer inceleme alanında araştırmacıyla ilgili etik ilkeler başlığı altında bulunan gerekli izinlerin alınması ilkesi yer almaktadır. Öncelikle bir çalışma araştırmacının kendisiyle, araştırmaya dahil olan katılımcıyla ve araştırmanın yapıldığı kurum veya kuruluşla yürütülmektedir. Bu sebeple nasıl ki

katılımcılarla ilgili gerekli izinler (bilgilendirilmiş onam formu/veli bilgilendirilmiş onam formu) alınıyorsa kurum ve kuruluşlarla ilgili de gerekli yasal izinlerin alınması gerekmektedir. Çünkü katılımcıların birçoğu kurum ve kuruluşlardan hizmet alan bireylerden oluşmakta dolayısıyla kurum ve kuruluştan habersiz bir çalışmanın yürütülebilmesi mümkün olmamaktadır. Örneği çocuk katılımcıların yer aldığı bir çalışmada araştırmacının örneklem grubu ilkokul öğrencilerinden oluşuyorsa ve bu örneklem grubuna okullar vasıtasıyla ulaşacaksa araştırmacının etik kurul onayından sonra hem MEB'den hem de ilgili okuldan yasal izinlerini almış olması gerekmektedir. Tüm bunlar sonucunda yapılan incelemeler neticesinde araştırmaya dahil olan toplam 192 adet çalışmadan 78 adet çalışma, gerekli yasal izinleri aldıklarını belirtmektedir. Elbette gerekli yasal izinlerin yer aldığı çalışmaların tamamına yer vermek zor olsa da birkaç örnek vermek gerekirse; Özada (2018) tarafından oluşturulan "Gençlerin Demografik Özellikleri, Aile ve Arkadaşlık İlişkileri ile Okul Yaşamının Akran Zorbalığına Etkisi" adlı tez çalışmasında örneklem grubu olarak lise öğrencileri yer almakta ve bu sebeple de araştırmacı Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Millî Eğitim Bakanlığı'ndan gerekli yasal izinleri almaktadır. Türkyılmaz ve Pekdoğan'nın (2019) "6-7 Yaş Çocuklarda Sosyal Davranış ve Okula Hazırbulunuşluğun Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi" adlı makale çalışması için öncelikle Amasya İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nden izin alındığı belirtilmektedir. Sungur ve arkadaşları (2017) ise "Evlilik ve Eş Seçme Tutumuna Kuşakların Etkisi: X ve Y Kuşaklarının Karşılaştırması" adlı ve üniversite öğrencilerinin örneklem grubu olduğu makale çalışmaları için Düzce Üniversitesi Rektörlüğü'nden gerekli yasal izinleri almaktadır. Son olarak Karip ve arkadaşları (2020) "Genç Yetişkinlerin Kullandıkları Duygu Stilleri ile Aile Aidiyetinin İlişkisi Üzerine Bir Araştırma" adlı makale çalışması için belirledikleri ölçekleri kullanabilmeleri için ölçek sahiplerinden gerekli yasal izinleri aldıklarını belirtmektedir.

Önyargı veya çıkar çatışmasının olma durumuna göre;

Önyargı ve çıkar çatışması ilkeleri araştırmacıyla ilgili etik ilkeler başlığı altında yer almakta ve araştırma kapsamında bulgulara dahil edilmektedir. Öncelikle önyargı, kesin hükümler olarak ifade edilebilmekte ve başta sosyal hizmet araştırmaları olmak üzere insan ile çalışan tüm araştırmacılar için kaçınılması gereken bir husus olmaktadır. Çünkü araştırmacılar farklı dil, din, ırk, cinsiyet, kültür veya sosyo-ekonomik düzeye sahip olan bireylerle çalışmalarını yürütmekte ve herhangi bir önyargı söz konusu ise

araştırmacının etik ilke ve standartlara uygun hareket etmediği yorumu yapılabilmektedir. Bu yorum da yapılan çalışmanın niteliğini düşürmektedir. İkinci olarak çıkar çatışması ise, araştırmacıların, çalışmalarını etkileyen veya etkileme ihtimali bulunan bir çıkara sahip olma durumu olarak ifade edilebilmektedir. Herhangi bir çıkar çatışması durumunda ise etik ilke ve standartların ihlali ortaya çıkmakta ve tıpkı önyargıda olduğu gibi çalışmanın kalitesi azalmaktadır. Tüm bunlar sonucunda araştırmaya dahil edilen toplam 192 adet çalışma incelenmekte ve araştırmacılar tarafından ortaya konulan herhangi bir çıkar çatışması ve önyargı durumu gözlemlenmemektedir. Önyargı ve çıkar çatışmasının çalışmalarda gözlemlenebiliyor olma durumu tamamen araştırmacıya bağlı olduğundan dolayı pek mümkün olmamakla birlikte bu durum tamamen araştırmacının kendi etik anlayışına bağlı olarak ortaya çıkmaktadır.

Çalışmaların raporlanma sürecine göre;

Araştırma kapsamında elde edilen çalışmaların incelenecek son içeriksel özelliği araştırmacının raporlama süreciyle ilgili etik ilkeler başlığı olmaktadır. Bu başlık altında sonuçların güvenirliliği, anonimlik, damgalayıcı ve genelleştirici ifadelerden kaçınmak ve veri toplama araçlarının güvenli bir biçimde muhafaza edilmesi yer almaktadır. Bu kapsamda araştırmaya dahil edilen çalışmaların hepsi aynı araştırma türüne sahip olduğundan dolayı raporlama süreçleri hemen hemen aynı olmaktadır. Yapılan incelemeler sonucunda ise toplam 192 adet çalışmanın güvenirlilik boyutuna bakıldığında istatistiksel verilerin olduğu gibi aktarıldığı ancak genellikle anlamlı çıkan analizlere yer verildiği görülmektedir. Anonimlik boyutunda gizlilik ve mahremiyete özen gösterildiği, katılımcıların kimliklerini belli edecek herhangi bir verinin bulunmadığı tespit edilmektedir. Ayrıca çalışmalarda damgalayıcı ve genelleştirici ifadelerden kaçınıldığı özellikle çalışmaların sınırlılıkları ortaya koyularak sonuçların genelleştirilemeyeceği ifade edilmektedir. Son olarak veri toplama araçlarının güvenli bir şekilde muhafaza edilmesi boyutunda ise 192 adet çalışmanın hiçbirinde bu konuya dair herhangi bir bilginin bulunmadığı görülmektedir.

Sonuç itibariyle araştırma kapsamında elde edilen tüm çalışmaların içeriksel analizleri tamamlandıktan sonra bir diğer bölümde araştırmaya dahil edilen çalışmaların etki büyüklükleri Comprehensive Meta-Analysis Software (CMA) Programı ile hesaplanacaktır.

4.3. Genel Etkiye İlişkin Bulgular

Çocuk ve gençlik temalı sosyal hizmet akademik yayınlarının etik değerlendirilmesine dair meta analizin yapıldığı bu araştırmada elde edilen toplam 192 adet çalışma (145'i makale, 47'si tez) son olarak etki büyüklüklerine göre incelenmekte ve bu kapsamda Comprehensive Meta-Analysis Software (CMA) Programı kullanılmaktadır. Etki büyüklüklerinin ortaya konulması için seçilen yöntem ve etki modeli sonucunda meta analiz yapılmakta ve bu bölümde yer verilmektedir. Etki büyüklüklerinin hesaplanabilmesi noktasında ise öncelikle karşılaştırılabilecek bir grup oluşturabilmek adına hemen hemen tüm çalışmalarda yer alan cinsiyet değişkeni bağımsız değişken olarak ele alınmakta etik ilke ve standartlar ise bağımlı değişken olarak belirlenmektedir. Bu noktada etki büyüklüğünün derecesine göre çocuk ve gençlerin yer aldığı çalışmalarda kadın ve erkek katılımcılar arasındaki farkın boyutu ortaya konulmaktadır. Bu farkın ortaya konulmasında ise tez ve makale çalışmaları çocuk katılımcının, genç katılımcının ve diğer katılımcının (çocuk ve gencin bir arada bulunduğu çalışmalar) yer aldığı çalışmalar olarak sınıflandırılmakta bunun sonucunda 70 adet çalışmada çocuk katılımcının, 115 adet çalışmada genç katılımcının ve 7 adet çalışmada diğer katılımcının yer aldığı görülmektedir.

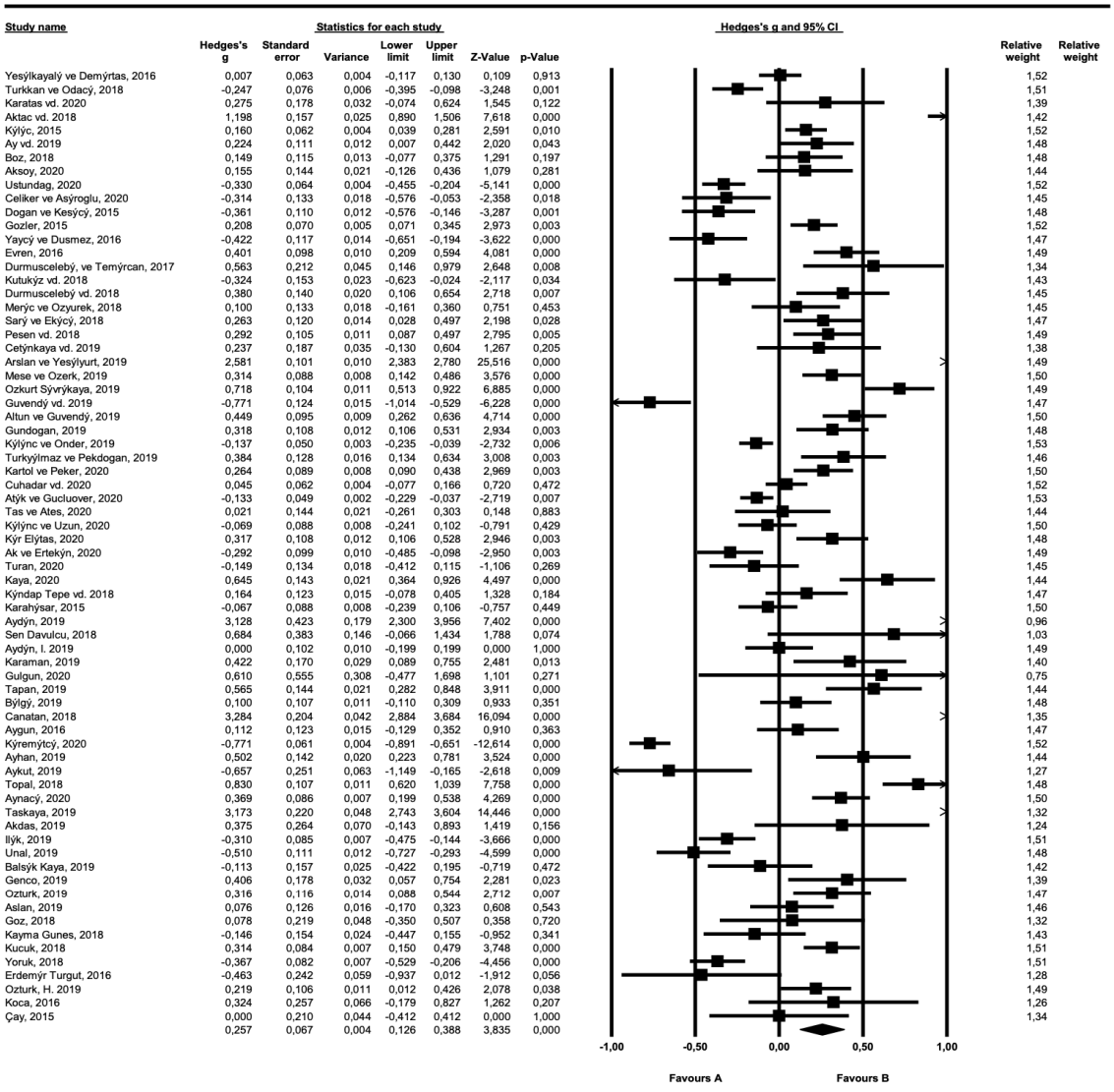
Araştırma kapsamında öncelikle çocuk katılımcıların yer aldığı çalışmalardaki bulguların birleştirilmesi sonucunda ortaya konan sabit etki modeli ve rastgele etki modelinin etki büyüklükleri ve Heterojenlik sonuçlarına ilişkin bulgular Tablo 17'de yer almaktadır.

Tablo 17:Çocuk Katılımcıların Yer Aldığı Çalışmalardaki Etki Büyüklükleri ve Heterojenlik Testi

Model						%95 Güven Aralığında		Heterojenlik Testi			
	Çalışma Sayısı	Etki Büyüklüğü	Standart Hata	Z-değeri	p	Alt Sınır	Üst Sınır	Serbestlikd (Q)	Q-değeri	p	I^2
Sabit Etki Modeli	70	0,088	0,012	7,079	0,000	0,064	0,112	69	1906,930	0,000	96,382
Rastgele Etki Modeli	70	0,257	0,067	3,835	0,000	0,126	0,228				

Tablo 17'de araştırmaya dahil edilen toplam 70 adet çalışmaya ait etki büyüklükleri ve Heterojenlik test sonuçları yer almaktadır. Buna göre rastgele etki modelindeki ortalama etki büyüklüğü değeri Hedges's g = 0,257 olarak bulunmuştur. Ortalama etki büyüklüğüne ait standart hata 0,067 olarak belirlenmiş olup %95 güven aralığındaki alt sınır 0,126 üst sınır ise 0,228 olarak tespit edilmiştir. Sabit etki modeline bakıldığında ise ortalama etki büyüklüğü değerinin Hedges's g = 0,088 olduğu ve bu etki büyüklüğüne ait standart hatanın 0,012; %95 güven aralığındaki alt sınırın 0,064 üst sınırın ise 0,112 olduğu görülmüştür. Çalışma kapsamında daha önce de belirtildiği gibi Field ve Gillett (2010) ile Pigott ve Polanin (2020) sosyal bilimlerde yapılacak olan meta analiz çalışmalarında rastgele etki modelinin kullanılmasını önermektedir. Ayrıca I^2 değerine bakıldığında 96,382 olduğu görülmekte ve 75'in üzerinde olduğu için çalışmaların heterojenliğe sahip olduğuna işaret etmektedir. Heterojenliğe sahip olan çalışmalar da ise rastgele etki modeli kullanılmaktadır. Bu noktada çalışma kapsamında rastgele etki modeline bakıldığında Hedges's g değerinin 0,257 olduğu tespit edilmiştir. Bu hesaplama Cohen'in (1988) standartlaştırılmış ortalama farkı ile elde edilen etki büyüklüklerine ilişkin değeri için küçük düzeyde bir etki büyüklüğüne sahip olduğunu işaret etmektedir. Çünkü Cohen (1988) 0.2, 0.5 ve 0.8 değerleri için etki büyüklüklerini sırasıyla küçük, orta ve büyük olarak sınıflandırmaktadır (Kaynak: Şen ve Yıldırım, 2020p. 108). Araştırma kapsamında hesaplanan etki büyüklüğü ise şu sonucu ortaya koymaktadır: Çocuk katılımcıların yer aldığı tüm araştırmalarda kız ve erkek çocukları arasında etik ilke ve standartlar bağımlı değişkeni bağlamında farkın boyutu oldukça küçüktür. Yani çocukların yer aldığı tüm çalışmalarda dikkat edilecek etik ilke ve standartlar cinsiyetler arasında anlamlı bir farklılığa sahip olmamakta genel manada cinsiyet ayrımı yapılmaksızın etik ilke ve standartlara dikkat edilmesi gerekmektedir.

Araştırmaya dahil edilen tüm çalışmaların ortalama, örneklem sayısı, standart hata, t testi veya p değeri kullanılarak hesaplanan Hedges's g değerleri ve varyans büyüklüklerini içeren analizler birleştirilmiş olup Şekil 8'de gösterilmiştir.

Şekil 8:Çocuk Katılımların Yer Aldığı Çalışmaların Etki Büyüklüklerinin Dağılımını Gösteren Forest Grafiği (Rastgele Etkiler Modeli)

Şekil 8'de de görüldüğü üzere Forest Plot Grafiği incelendiğinde tüm çalışmaların birbirlerine yakın düzeyde bir etkiye sahip olduğu ancak çalışmaya en fazla etki eden çalışmanın Kılınç ve Önder (2019) ile Atik ve Güçlüöver'e (2020) ait olduğu en az etki eden çalışmanın ise Gülgün'e (2020) ait olduğu tespit edilmektedir.

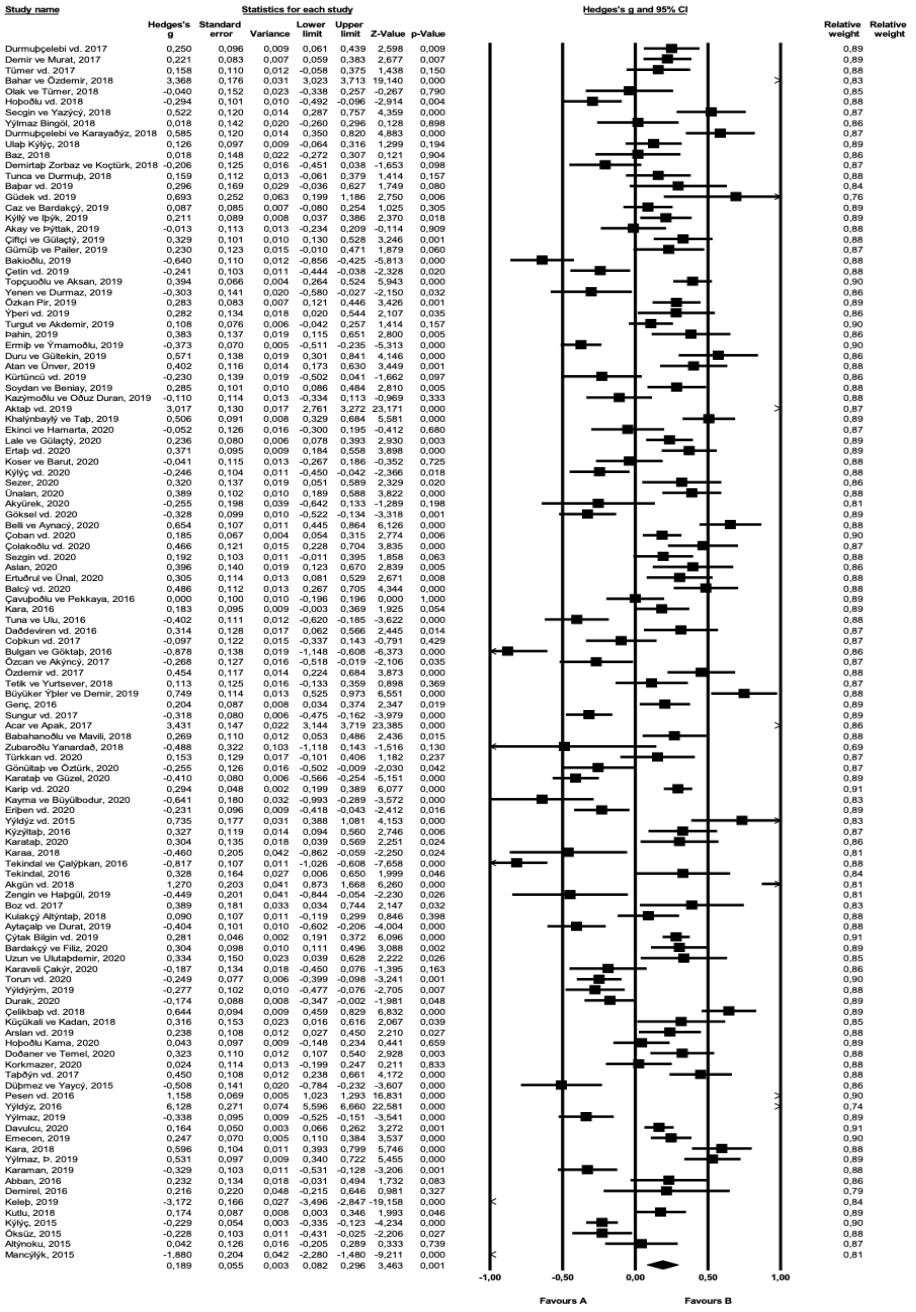
Çocuk katılımcıların yer aldığı çalışmalara ilişkin bulgulara yer verildikten sonra bir sonraki aşamada genç katılımcıların yer aldığı çalışmaların birleştirilmesi sonucunda ortaya konan sabit etki modeli ve rastgele etki modelinin etki büyüklükleri ve Heterojenlik sonuçlarına ilişkin bulgulara Tablo 18'de yer verilmektedir.

Tablo 18:Genç Katılımcıların Yer Aldığı Çalışmalardaki Etki Büyüklükleri ve Heterojenlik Testi

Model						%95 Güven Aralığında		Heterojenlik Testi			
	Çalışma Sayısı	Etki Büyüklüğü	Standart Hata	Z-değeri	p	Alt Sınır	Üst Sınır	Serbestlikd (Q)	Q-değeri	p	I^2
Sabit Etki Modeli	115	0,152	0,010	15,855	0,000	0,113	0,170	114	3631,397	0,000	96,861
Rastgele Etki Modeli	115	0,189	0,055	3,463	0,000	0,082	0,296				

Tablo 18'de araştırmaya dahil edilen toplam 115 adet çalışmaya ait etki büyüklükleri ve Heterojenlik test sonuçları yer almaktadır. Buna göre rastgele etki modelindeki ortalama etki büyüklüğü değeri Hedges's g = 0,189 olarak bulunmuştur. Ortalama etki büyüklüğüne ait standart hata 0,055 olarak belirlenmiş olup %95 güven aralığındaki alt sınır 0,082 üst sınır ise 0,296 olarak tespit edilmiştir. Sabit etki modeline bakıldığında ise ortalama etki büyüklüğü değerinin Hedges's g = 0,152 olduğu ve bu etki büyüklüğüne ait standart hatanın 0,010; %95 güven aralığındaki alt sınırın 0,113 üst sınırın ise 0,170 olduğu görülmüştür. Bu noktada çalışma kapsamında rastgele etki modeline bakıldığında Hedges's g değerinin 0,189 olduğu tespit edilmiş ve bu hesaplama Cohen'in (1988) standartlaştırılmış ortalama farkı ile elde edilen etki büyüklüklerine ilişkin değeri için küçük düzeyde bir etki büyüklüğüne sahip olduğu görülmüştür. Araştırma kapsamında hesaplanan etki büyüklüğü ise şu sonucu ortaya koymaktadır: Genç katılımcıların yer aldığı tüm araştırmalarda kadın ve erkek arasında etik ilke ve standartlar bağımlı değişkeni bağlamında farkın boyutu oldukça küçüktür. Gençlerin yer aldığı tüm çalışmalarda dikkat edilecek etik ilke ve standartlar cinsiyetler arasında anlamlı bir farklılığa sahip olmamaktadır.

Araştırmaya dahil edilen genç katılımcıların yer aldığı tüm çalışmaların ortalama, örneklem sayısı, standart hata, t testi veya p değeri kullanılarak hesaplanan Hedges's g değerleri ve varyans büyüklüklerini içeren analizler birleştirilmiş olup Şekil 9'da yer almaktadır.

Şekil 9:Genç Katılımların Yer Aldığı Çalışmaların Etki Büyüklüklerinin Dağılımını Gösteren Forest Grafiği (Rastgele Etkiler Modeli)

Şekil 9'da da görüldüğü üzere Forest Plot Grafiği incelendiğinde tüm çalışmaların birbirlerine yakın düzeyde bir etkiye sahip olduğu ancak çalışmaya en fazla etki eden çalışmanın Karip ve diğerleri (2020), Çıtak Bilgin ve diğerleri (2020) ve Davulcu'ya (2020) ait olduğu en az etki eden çalışmanın ise Zubaroğlu Yanardağ'a (2018) ait olduğu tespit edilmektedir.

Çocuk ve genç katılımcıların yer aldığı çalışmalara ilişkin bulgulara yer verildikten sonra diğer olarak adlandırılan ve hem çocuk katılımcının hem de genç katılımcının yer aldığı çalışmalara ilişkin ortaya konan sabit etki modeli ve rastgele etki modelinin etki büyüklükleri ve Heterojenlik sonuçlarına ilişkin bulgulara Tablo 19'da yer almaktadır.

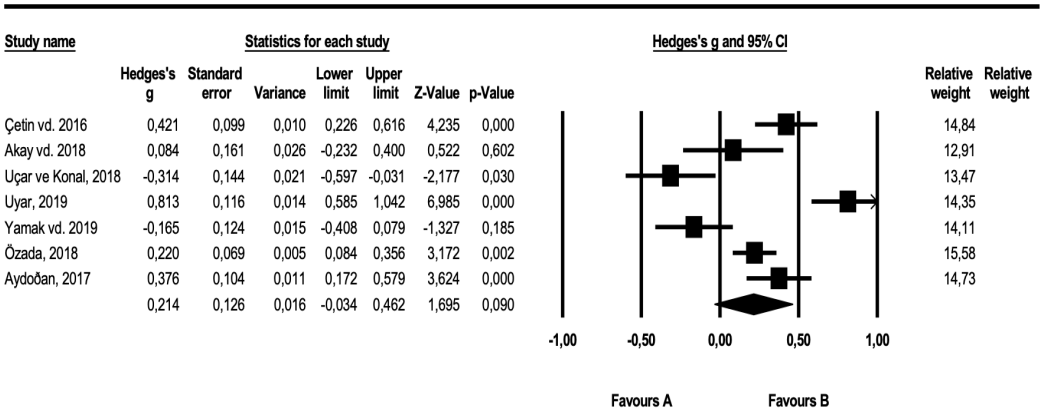
Tablo 19:Diğer Katılımcıların Yer Aldığı Çalışmalardaki Etki Büyüklükleri ve Heterojenlik Testi

Model						%95 Güven Aralığında		Heterojenlik Testi			
	Çalışma Sayısı	Etki Büyüklüğü	Standart Hata	Z-değeri	p	Alt Sınır	Üst Sınır	Serbestlik d (Q)	Q-değeri	p	I^2
Sabit Etki Modeli	7	0,256	0,040	6,419	0,000	0,178	0,335	6	55,492	0,000	88,188
Rastgele Etki Modeli	7	0,214	0,126	1,695	0,000	-0,034	0,462				

Tablo 19'da araştırmaya dahil edilen toplam 7 adet çalışmaya ait etki büyüklükleri ve Heterojenlik test sonuçları yer almaktadır. Buna göre rastgele etki modelindeki ortalama etki büyüklüğü değeri Hedges's g = 0,214 olarak bulunmuştur. Ortalama etki büyüklüğüne ait standart hata 0,126 olarak belirlenmiş olup %95 güven aralığındaki alt sınır -0,034 üst sınır ise 0,462 olarak tespit edilmiştir. Sabit etki modeline bakıldığında ise ortalama etki büyüklüğü değerinin Hedges's g = 0,256 olduğu ve bu etki büyüklüğüne ait standart hatanın 0,040; %95 güven aralığındaki alt sınırın 0,178 üst sınırın ise 0,335 olduğu görülmüştür. Bu noktada çalışma kapsamında rastgele etki modeline bakıldığında Hedges's g değerinin 0,214 olduğu tespit edilmiş ve bu hesaplama Cohen'in (1988) standartlaştırılmış ortalama farkı ile elde edilen etki büyüklüklerine ilişkin değeri için küçük düzeyde bir etki büyüklüğüne sahip olduğu görülmüştür. Araştırma kapsamında

hesaplanan etki büyüklüğü ise şu sonucu ortaya koymaktadır: Çocuk ve genç katılımcıların birlikte yer aldığı çalışmalar için kadın ve erkek arasında etik ilke ve standartlar bağımlı değişkeni bağlamında farkın boyutu oldukça küçüktür. Yani tüm çalışmalarda dikkat edilecek etik ilke ve standartlar cinsiyetler arasında anlamlı bir farklılığa sahip olmamaktadır.

Araştırmada çok ve genç katılımcıların birlikte yer aldığı tüm çalışmaların ortalama, örneklem sayısı, standart hata, t testi veya p değeri kullanılarak hesaplanan Hedges's g değerleri ve varyans büyüklüklerini içeren analizler birleştirilmiş olup Şekil 10'da yer almaktadır.

Şekil 10:Diğer Katılımların Yer Aldığı Çalışmaların Etki Büyüklüklerinin Dağılımını Gösteren Forest Grafiği (Rastgele Etkiler Modeli)

Şekil 10'da da görüldüğü üzere Forest Plot Grafiği incelendiğinde tüm çalışmaların birbirlerine yakın düzeyde bir etkiye sahip olduğu ancak çalışmaya en fazla etki eden çalışmanın Özada'ya (2018) ait olduğu en az etki eden çalışmanın ise Akay ve diğerlerine (2018) ait olduğu tespit edilmektedir.

Sonuç itibariyle çalışma kapsamında etki büyüklüğünün derecesine göre çocuk ve gençlerin yer aldığı çalışmalarda kadın ve erkek katılımcılar arasındaki farkın boyutu ortaya konulmaktadır. Bu boyut ise tez ve makale çalışmalarının ele alınmasıyla ortaya konulmakta ve her üç analiz için de (çocuk katılımcı, genç katılımcı ve diğer katılımcı) çocuk ve genç katılımcıların birlikte yer aldığı çalışmalar için kadın ve erkek arasında

etik ilke ve standartlar bağımlı değişkeni bağlamında farkın boyutunun oldukça küçük olduğu tespit edilmektedir.

Çalışmaya ilişkin bulgulara yer verildikten sonra bir diğer bölümde ise tartışma kısmı yer almakta ve elde edilen bulgular literatür odaklı incelenmektedir.

5. TARTIŞMA

Çalışmanın bu bölümünde, elde edilen bulgular hem genel hem de alt kategorilere ayrılarak açıklanmakta ve sonuçlar değerlendirilmektedir. Ayrıca çocuk ve gençlik temalı sosyal hizmet akademik yayınlarının etik ilke ve standartlara uygunluğu ve bu alanda çalışan meslek elemanlarının dikkate alması gereken ortak etik ilke ve standartların varlığı tartışılmaktadır.

5.1. Çalışma Karakteristikleri

Çocuk ve gençlik temalı sosyal hizmet akademik yayınlarının etik ilke ve standartlara uygunluğunun belirlenmesi ve değerlendirilmesi amacıyla yapılan bu araştırmada 2005-2020 yılları arasında Türkiye'de dili Türkçe olarak yayımlanmış doktora tezleri, yüksek lisans tezleri ve ulusal/uluslararası makaleler incelenmiştir. Ayrıca elde edilen çalışmaların belirlenen veri tabanlarında ve arama motorlarında yer almasına, meta analizin yapılabilmesi için araştırma deseninin nicel olmasına, çalışmaların tamamen çocuk ve genç katılımcılara yönelik olmasına ve sosyal hizmet akademik yayınlarında yer almasına da dikkat edilmiştir. Tüm bunlar sonucunda ise ilgili anahtar kavramların kullanılmasıyla yapılan literatür taramasında toplam 563 adet makale ve 174 adet tez çalışmasına ulaşılmıştır. Elde edilen bu çalışmalardan öncelikle makale çalışmalarına bakıldığında dahil edilme kriterlerine uyum sağlamayan toplam 418 adet çalışma analiz dışında tutulmuştur. Bu çalışmaların 210 adetinin nitel çalışmalar olduğu, 33 adetinin dil farklılığına sahip olduğu, 31 adetinin çocuk ve genç katılımcı içermediği ve 144 adetinin ise meta analiz için gerekli olan istatistiksel verilere sahip olmadığı tespit edilmiştir. Bahsedilen bu hariç tutulma kriterlerine göre toplam 145 adet makale çalışması meta analize dahil edilmiştir. Bu çalışmalar ise kendi aralarında katılımcı özelliklerine göre incelendiğinde toplam 39 adet çalışmada çocuk katılımcıların, 101 adet çalışmada genç katılımcıların ve 5 adet çalışmada ise hem genç hem de çocuk katılımcıların bulunduğu diğer katılımcı olarak adlandırılan çalışmaların yer aldığı görülmüştür. İkinci olarak tez çalışmalarına bakıldığında dahil edilme kriterlerine uyum sağlamayan toplam 127 adet çalışma analiz dışında tutulmuştur. Bu çalışmaların 72 adetinin nitel çalışmalar olduğu, 2 adetinin dil farklılığına sahip olduğu, 20 adetinin çocuk ve genç katılımcı içermediği ve 33 adetinin ise meta analiz için gerekli olan istatistiksel verilere sahip olmadığı tespit edilmiştir. Tüm bunlar sonucunda ise toplam 47 adet tez çalışması meta analize tabi tutulmuştur. Bu çalışmalar kendi içlerinde de katılımcıların özelliklerine göre incelenmiş

ve toplam 31 adet çalışmanın çocuk katılımcıları, 14 adet çalışmanın genç katılımcıları ve 2 adet çalışmanın ise diğer katılımcıları (çocuk ve genç katılımcının birlikte yer aldığı çalışmalar) içerdiği tespit edilmiştir.

Sonuç itibariyle meta analize tabi tutulan toplam 192 adet çalışma elde edilen tüm çalışmaların %26,05'ini oluşturmaktadır.

İlgili literatür incelendiğinde ise meta analize tabi tutulan çalışma sayılarının araştırmanın konusuna ve amacına göre farklılık gösterdiği ve özellikle sosyal hizmet mesleği açısından bakıldığında ulusal literatürde daha önce yapılan herhangi bir meta analiz çalışmasına rastlanılmadığı tespit edilmiştir. Yapılan çalışmaların sosyal bilimler alanında genellikle psikoloji ve az da olsa sosyoloji alanlarına yönelik olduğu görülmüştür. Bunun sebebi olarak ise meta analiz çalışmasının çok fazla bilinen bir yöntem olmaması gösterilebilmektedir. Her ne kadar sosyal hizmet alanında herhangi bir konu hakkında meta analiz çalışmasına rastlanılmamış olsa bile araştırmanın konusu ve amacıyla ilişki olarak ilgili literatür incelendiğinde "etik" konusuyla ilgili birçok çalışmanın yer aldığı görülmüştür. Aldoğan (2018) tarafından kaleme alınan "Sosyal Hizmet Uzmanlarının Etik Karar Verme Süreçlerini Etkileyen Faktörlerin İncelenmesi" başlıklı tez çalışması, Bayrı Mengilli (2016) tarafından kaleme alınan "Sosyal Hizmet Uzmanlarının Etik Değerlendirme ve Karar Alma Süreçleri Üzerine Fenomenolojik Bir İnceleme" başlıklı tez çalışması, Dağtekin (2011) tarafından kaleme alınan "Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kurumu Çalışanlarının Mesleki Etik Davranışlara İlişkin Algıları" adlı tez çalışması, Taşçıoğlu (2019) tarafından kaleme alınan "Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kurumu Çalışanlarının Mesleki Etik Davranışlara İlişkin Algıları" adlı tez çalışması, Congress ve McAuliffe (2006) tarafından kaleme alınan "Social Work Ethics" adlı makale çalışması, Ersoy Yılmaz (2015) tarafından kaleme alınan "Sosyal Hizmet Etiğine ilişkin Bir Değerlendirme" adlı makale çalışması, Harrington ve Dolgoff (2008) tarafından kaleme alınan "Hierarchies of Ethical Principles for Ethical Decision Making in Social Work" adlı makale çalışması sosyal hizmet alanında etik konusuyla ilgili yapılan çalışmalara örnek olarak gösterilebilmektedir.

Yukarıda yer alan bilgilerin yanı sıra ulusal literatürden farklı olarak uluslararası literatür incelendiğinde sosyal hizmet alanında birtakım meta analiz çalışmalarının yer aldığı görülmektedir. Bu çalışmalar incelendiğinde ise meta analize dahil edilen çalışma sayılarının yapılan araştırmaya oranla oldukça farklı olduğu tespit edilmiştir. Araştırma

kapsamında toplam 192 adet çalışma meta analize dahil edilmiş olmakla birlikte örneğin Franklin ve arkadaşları (2009) tarafından yapılan "A Meta-Analysis of Published School Social Work Practice Studies" başlıklı makale çalışmasında 1980 ve 2007 yılları arasında yapılmış olan 21 adet çalışma meta analize tabi tutulmuş ve bu çalışmada meta analiz yöntemi kullanılarak okul sosyal hizmet uygulamalarının etkililiği incelenmiştir. Lundahl ve Yaffe (2007) tarafından kaleme alınan "Use of Meta-Analysis in Social Work and Allied Disciplines" adlı makale çalışmasında 50 adet dergi meta analize dahil edilmiş ve insan odaklı çalışan beş temel disiplinin (aile çalışmaları, hemşirelik, psikoloji, psikiyatri ve sosyal hizmet) meta analiz çalışmaları karşılaştırılmıştır. Gorey ve arkadaşları (1998) tarafından yapılan "Differential Effectiveness of Prevalent Social Work Practice Models: A Meta-Analysis" adlı makale çalışmasında 45 adet çalışma, Grenier ve Gorey (1998) tarafından kaleme alınan "The Effectiveness of Social Work With Older People and Their Families: A Meta-Analysis of Conference Proceedings" adlı makale çalışmasında 88 adet çalışma, Smidt ve Gorey (1997) tarafından yapılan "Unpublished Social Work Research: Systematic Replication of a Recent Meta-Analysis of Published İntervention Effectiveness Research" adlı makale çalışmasında 24 adet çalışma ve son olarak Dumanie (2003) tarafından kaleme alınan "Meta-analysis of Interventions With Co-occurring Disorders of Severe Mental Illness and Substance Abuse: Implications for Social Work Practice" adlı makale çalışmasında ise 15 adet çalışma meta analize dahil edilmiştir.

5.2. Çalışmalara Ait Betimleyici Verilere Yönelik Tartışma

Çocuk ve gençlik temalı sosyal hizmet akademik yayınlarının etik değerlendirilmesine dair meta analizin yapıldığı bu araştırmada elde edilen toplam 192 adet çalışma öncelikle biçimsel özelliklerine göre incelenmiştir. Bu kapsamda araştırmaya dahil edilen çalışmaların katılımcı özelliklerine bakıldığında 70 adet çalışmada çocuk katılımcının, 115 adet çalışmada genç katılımcının ve 7 adet çalışmada diğer katılımcının bulunduğu tespit edilmiş ve bu çalışmaların biçimsel analizlerine ilişkin frekans tablolarına yer verilmiştir.

İlk olarak meta analize dahil edilen çalışmaların yıllara göre dağılımlarına bakıldığında dengeli bir dağılımın olmadığı ve yıllar arasında belirli dalgalanmaların yaşandığı tespit edilmiştir. Buna göre en az çalışma 2015 yılında (11 adet çalışma/%5,73) en fazla çalışma ise 2019 yılında (62 adet çalışma/%32,29) yapılmıştır. 2015-2016 yılları arasında çalışma sayısında bir azalış olduğu ve bu azalışın 2016-2017 yılları arasında da devam ettiği

görülmüştür. Ancak 2018 yılına gelindiğinde ise diğer yıllara oranla belirgin bir artışın yaşandığı ve her ne kadar 2019'dan 2020 yılına doğru bir azalış olsa bile çalışmaya en fazla katkının 2019 ve 2020 yıllarına ait olduğunu tespit edilmiştir. 2019 yılından 2020 yılına doğru çalışma sayısında azalışın yaşanmasının sebebinin COVID-19 pandemisi olduğu düşünülmektedir. Tüm dünyayı etkisi altına alan ve her alanı etkileyen COVID-19 pandemisi araştırma alanlarını da oldukça kısıtlamakta ve özellikle yüz yüze yapılması gereken araştırmaların ertelenmesine sebep olmaktadır. Özellikle çocuk ve genç katılımcıların yer aldığı araştırmalarda örnekleme ulaşmada önemli bir kaynak olan ilkokulların, ortaokulların, liselerin ve üniversitelerin uzaktan eğitime geçmesi örneklem gruplarına ulaşmayı engellemektedir. Bunun yanı sıra araştırmalar için gerekli olan yasal izinlerin (gerek etik kurul gerekse kurum/kuruluş izinleri) alınamaması da bu çalışmaların gerçekleşememesinin sebebi olarak gösterilebilmektedir. COVID-19 pandemisi sadece fiziksel ve yasal koşulları değil aynı zamanda araştırmacıların motivasyon düzeylerini de oldukça etkilemektedir. Örneğin; Alparslan ve arkadaşları (2021) tarafından yapılan çalışmada akademisyenlerin pandemi döneminde mesleklerine yabancılaşma düzeylerinin tüm boyutlarında artış gösterdiği tespit edilmiştir. Bunun sonucunda akademisyenlerin birçok açıdan kendilerini oldukça güçsüz ve yalıtılmış hissettikleri görülmüştür.

İkinci olarak meta analize dahil edilen çalışmaların yayımlandığı kurumlar ve dergiler incelenmiş ve en fazla çalışmanın ADAMOR tarafından yayımlandığı tespit edilmiştir. Yapılan incelemeler sonucunda ADAMOR'un bir toplum araştırma merkezi olduğu ve özellikle OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisini bünyesinde barındırdığı görülmüştür. Bunun sonucunda ise çalışmaların yayımlandıkları dergilere göre dağılımlarına bakıldığında da iki bulgu arasında bir paralellik olduğu tespit edilmiş ve en fazla çalışma bu kurumdan ve dergiden (85 adet çalışma/%58,62) elde edilmiştir. Bu durumun sebebi olarak; derginin yılda birden çok yayın yapması, yayın yaptığı yıllardaki sayılarda birçok çalışmanın yayınlanması ve ayrıca araştırma ile bağlantılı olarak Gençlik Araştırmaları Özel Sayısı, Eğitim ve Toplum Özel Sayısı gibi sayılar çıkarması, bu sayılarda yer alan örneklem gruplarının çocuk ve gençlerden oluşması gösterilebilir. Ancak OPUS'un sosyal hizmet mesleğine ait akademik bir yayın olup olmadığı tartışılabilmektedir. Çünkü genel açıdan bakıldığında bünyesinde birçok bilim alanını barındırdığı ve yalnızca sosyal hizmet değil eğitim, sağlık gibi alanlara yönelik yayınlarda yaptığı görülmektedir. Elde edilen bulgulara bakıldığında ikinci olarak ise en fazla

yayının Hacettepe Üniversitesi tarafından yayımlanan Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisine (14 adet çalışma/%9,66) ait olduğu tespit edilmiştir. Bu bulgu beklenen bir sonuç olmakla birlikte sosyal hizmet akademik yayınları denildiğinde ilk akla gelen dergiler arasında yer almaktadır. Tüm bu sonuçlar doğrultusunda sosyal hizmet mesleğine ait akademik yayınların oldukça az olduğu ve genellikle karma alanlarda yayın yapan kuruluş ve dergilerde araştırmacıların yayın yaptığı tespit edilmekte ve mesleğe özgü akademik yayınların arttırılması gerektiği düşünülmektedir.

Araştırma kapsamında betimsel analiz doğrultusunda elde edilen bir diğer bulgu ise çalışmaların yer aldığı şehirlerdir. Buna göre çocuk ve gençlik temalı sosyal hizmet akademik yayınlarının Ankara ilinde (131 adet çalışma/%68,23) yoğun olarak yapıldığı tespit edilmiştir. Ankara'nın büyükşehir olması, sosyal hizmetin ilk çıkış noktalarından biri olması, gelişmiş üniversiteleri barındırması ve bu üniversitelerin bünyelerinde pek çok derginin yer alması Ankara'nın birinci sırada yer almasının nedenlerini açıklayabilmektedir.

Çalışmaların örneklem büyüklüklerine göre dağılımları incelendiğinde örneklem sayısı 201-400 arasında olan çalışmaların (95 adet çalışma/%49,48) en fazla yer aldığı tespit edilmiştir. Bu bulgu literatür ile karşılaştırıldığında meta analiz alanında yapılan diğer çalışmaların örneklem sayılarının oldukça değişkenlik gösterdiği görülmüştür. Özdemir (2020) tarafından yapılan meta analiz çalışmasında 23 adet çalışma incelenmiş ve bu çalışmalarda örneklem sayısının en az 29 en fazla 110 kişi olduğu belirtilmiştir. Böke (2020) tarafından yapılan meta analiz çalışmasında analize dahil edilen 51 adet çalışmanın örneklem büyüklüğünün en fazla 15-29 arasında olduğu tespit edilmiştir. Ucun (2020) tarafından yapılan çalışmada ise meta analize dahil edilen 81 adet çalışmada örneklem sayısının 12 ile 629 arasında değiştiği ve en fazla çalışmanın 50-100 arasında örneklem sayısına sahip olan çalışmalar olduğu görülmüştür. Bunların yanı sıra farklı örneklem sayısına sahip olan çalışmalar da literatürde yer almaktadır.

Araştırma kapsamında betimsel analiz doğrultusunda elde edilen bir diğer bulgu örneklem gruplarına aittir. Buna göre meta analize dahil edilen çalışmalarda çocuk ve genç katılımcı bulunma kriteri yer almakta ancak katılımcıların farklı örneklem gruplarına ait olduğunu unutmamak gerekmektedir. Yapılan araştırma sonucunda çalışmaların en fazla üniversite öğrencileri (109 adet çalışma/%56,77) ile yapıldığı tespit edilmiştir. Buna göre üniversite öğrencileri araştırmaya dahil edilen örneklem grupları

arasında birinci sırada yer almakta ve bu grubu aralarında çok büyük farklılıklar olmasına rağmen lise öğrencileri (31 adet çalışma/%16,15) takip etmektedir. Bu bulgu beklenen bir sonuç olmakla birlikte üniversite öğrencilerine ulaşımın daha kolay olması, sayısal olarak diğer gruplara oranla daha fazla bulunmaları, özellikle online veri toplama araçları ile yapılacak olan çalışmalara katılım oranlarının daha yüksek olması, reşit olmaları sebebiyle etik açıdan daha kolay izinler alınması ve özellikle veli onamına ihtiyaç duyulmaması gibi sebepler araştırmacıların bu gruba yönelmelerine sebep olarak gösterilebilmektedir. İlgili literatür incelendiğinde ise elde edilen bulguyla paralellik veya farklılık gösteren çalışmaların yer aldığı görülmektedir. Örneğin; Gözüyeşil (2012) tarafından yapılan 32 adet çalışmanın yer aldığı meta analizde örneklem grubu olarak ilköğretim düzeyindeki öğrenicilerin daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Camnalbur (2008) tarafından yapılan çalışmada da 72 adet çalışma meta analize tabi tutulmuş ve örneklem grubu olarak ortaokul öğrencilerinin ön plana çıktığı görülmüştür. Araştırma kapsamında elde edilen bulguya paralel olarak Kurt Genç (2018) tarafından yapılan çalışmada ise 71 adet çalışma meta analize dahil edilmiş ve örneklem grubu olarak üniversite öğrencilerinin daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Aynı şekilde Yalçın (2014) tarafından kaleme alınan çalışmada da 35 adet çalışma meta analiz kapsamına alınmış ve bu çalışmalardaki örneklem grubunun en fazla üniversite öğrencileri olduğu görülmüştür.

Bir diğer bulgu olarak kaynağın yer aldığı veri tabanına göre dağılımlar incelendiğinde en fazla kullanılan veri tabanının DergiPark (145 adet çalışma/%75,52) olduğu tespit edilmiştir. Bu bulgu beklenen bir sonuç olmakla birlikte meta analize dahil edilen çalışmaların en fazla makale çalışması olarak yer alması ve bu çalışmaların tamamının DergiPark veri tabanında bulunması sebep olarak gösterilebilmektedir. Sosyal hizmet akademik yayınları denilince genellikle makale çalışmaları akla gelmekte ve bu çalışmalar da ilgili veri tabanlarında yer almaktadır. Ayrıca birçok veri tabanının birbirileriyle entegre olması tüm makalelerin tek bir veri tabanından ulaşımını sağlamaktadır.

Araştırma kapsamında betimsel analiz doğrultusunda elde edilen bir diğer bulgu ise çalışmaların yayın türüdür. Buna göre meta analize dahil edilen çalışmalardan en fazla makale yayın türüne (145 adet çalışma/%75,52) sahip olan çalışmaların bulunduğu tespit edilmiştir. İlgili literatür incelendiğinde ise elde edilen bulguyla farklı olarak Kırmızı (2017) tarafından yapılan ve toplam 63 adet çalışmanın yer aldığı meta analiz

çalışmasında doktora çalışmalarının, Özdemir (2020) tarafından yapılan ve 28 adet çalışmanın bulunduğu meta analiz çalışmasında yüksek lisans çalışmalarının, Kural (2020) tarafından kaleme alınan 44 adet çalışmanın yer aldığı meta analizde yüksek lisans çalışmalarının, Akman (2019) tarafından yapılan 16 adet çalışmanın yer aldığı meta analiz çalışmasında da yüksek lisans çalışmalarının daha fazla yer aldığı görülmüştür. Araştırma kapsamında elde edilen bulguya paralel olarak ise Demir (2013) tarafından kaleme alınan ve 40 adet çalışmanın yer aldığı meta analiz çalışmasında, Böke (2020) tarafından yapılan ve 51 adet çalışmanın yer aldığı meta analiz çalışmasında, Baysal (2020) tarafından yapılan ve 81 adet çalışmanın dahil edildiği meta analiz çalışmasında, Şahin (2005) tarafından yapılan ve 58 adet çalışmanın dahil edildiği meta analiz çalışmasında ve Özdemirli (2011) tarafından kaleme alınan ve 26 adet çalışmanın yer aldığı meta analiz çalışmasında makale yayın türünün daha fazla bulunduğu tespit edilmiştir.

Makale çalışmalarından farklı olarak elde edilen tez çalışmalarının bağlı oldukları üniversiteler incelendiğinde ise çocuk ve gençlik temasıyla yapılan tez çalışmaların Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü'nde (7 adet çalışma/%14,89) en fazla olduğu görülmüştür. Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi'nde en fazla çalışmanın yer almasının sebebi olarak hem Sağlık Bilimleri Enstitüsü'nde hem de Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde sosyal hizmet programlarıyla ilgili anabilim dallarının yer alması gösterilebilmektedir.

Tez çalışmalarının bağlı oldukları anabilim dallarına/programlarına bakıldığında ise en fazla Sosyal Hizmet Anabilim Dalı'nın yer aldığı görülmüştür. Çünkü araştırma kapsamında çocuk ve gençlik temalı sosyal hizmet akademik yayınları incelenmekte dolayısıyla ilgili anabilim dalının ön plana çıkması beklenen bir sonuç olmaktadır. Ayrıca araştırmalar hangi alana yönelik ise o alanın ilgili enstitüsüne ait olan çalışmalar daha fazla dahil edilmektedir. Örneğin; Keskin (2020) tarafından kaleme alınan ve çalışan bireylerin iş tatmini düzeylerinin ilgili değişkenlere göre incelenmesini amaçlayan ve 114 çalışmanın yer aldığı meta analiz çalışması Sosyal Bilimler Enstitüsünde gerçekleştiği ve ayrıca konunun bu enstitüye uygun olmasından dolayı çalışmaların en fazla Sosyal Bilimler Enstitüsüne ait olduğu tespit edilmiştir.

Yukarıda yer alan bulgulara ek olarak araştırma kapsamında elde edilen çalışmaların kaynak türüne bakıldığında tüm çalışmaların elektronik kaynak türüne sahip olduğu

kaynağın yer aldığı veri tabanına bakıldığında ise tek bir veri tabanının ön plana çıktığı ve bu veri tabanın da DergiPark olduğu görülmüştür. Bunun sebebi olarak ise içinde bulunduğumuz koşullar itibariyle COVID-19 pandemisinin yarattığı olumsuzluklar sonucunda sokağa çıkma kısıtlamalarının yaşanması, dönem dönem tam kapanmanın olması, birçok kütüphanenin dışarıdan araştırmacı kabul etmemesi, dergilerin online bir şekilde sergilenmesi gibi durumlar örnek olarak gösterilebilmektedir. Ayrıca elektronik ortamda yayınlanan sosyal hizmet akademik yayınlarının neredeyse tamamının yayınlandığı dergilerin DergiPark veri tabanında yer alması, diğer veri tabanlarında yer alan makalelerin de yine DergiPark'ta bulunması araştırma kapsamında makaleler için tek bir veri tabanının ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Son olarak kaynağın adında bulunan sıfatlara bakıldığında tüm çalışmalarda "sosyal hizmet" ve "sosyal çalışma" sıfatlarının yer aldığı; araştırma türü olarak ise dahil edilme kriterlerinden biri olduğu için tüm çalışmaların nicel araştırma türüne sahip olduğu elde edilen bulgular arasında yer almaktadır. Çalışmalar tek bir araştırma türüne sahip olmakla birlikte bu araşırma türünün ise kendi içerisinde birçok çeşite ayrıldığı tespit edilmiştir. Örneğin; bazı araştırmalarda ilişkisel tarama modeli kullanılırken bazı araştırmalarda ise genel tarama modeli veya betimsel tarama modeli kullanılmıştır. Genel olarak bakıldığında ilişkisel tarama modelinin ön plana çıktığı görülmüştür.

5.3. Çalışmaların İçeriklerine Dair Verilere Yönelik Tartışma

Çocuk ve gençlik temalı sosyal hizmet akademik yayınlarının etik değerlendirilmesine dair meta analizin yapıldığı bu araştırmada elde edilen toplam 192 adet çalışma ikinci olarak içeriksel özelliklerine göre incelenmiştir.

Araştırma kapsamında ilk olarak elde edilen çalışmaların çocuk haklarına değinip değinilmedikleri incelenmiş ve bunun sonucunda yalnızca 14 adet çalışmanın çocuk hakları konusunda literatür taradığı tespit edilmiştir. Bu sayı çok az olmakla birlikte çocuk katılımcıların yer aldığı çalışmalara bakıldığında Yeşilkayalı ve Demirtaş (2016) tarafından kaleme alınan makale çalışmasında çocuk hakları ile ilgili literatür taramasının bulunduğuna, çocuk haklarının neler olduğuna ve önemine ulaşılmıştır. Ancak aynı şekilde çalışmasında çocuk katılımcı olmasına rağmen Aktaç ve arkadaşları (2018) tarafından kaleme alınan makale çalışmasında çocuk hakları konusunda herhangi bir bilgilendirmenin olmadığı görülmüştür. Makale çalışmalarının yanı sıra tez çalışmalarına bakıldığında ise çocuk katılımcıların yer aldığı çalışmalarda da birtakım farklılıklar

olduğu tespit edilmiştir. Örneğin; Karahisar (2015) tarafından yapılan tez çalışmasında her ne kadar çocuk haklarının tamamına değinilmemiş olsa bile çalışmanın bir kısmında çocukların söz haklarına sahip olduğu ifade edilmiştir. Aydın (2019) tarafından kaleme alınan tez çalışmasında da odak nokta çocuk ihmal ve istismarı olarak ele alınmış ve literatür kısmında çocuk hakları başlığı altında temel haklardan bahsedilmiş olup tüm mevzuat açıklanmıştır. Ancak Canatan (2018) tarafından yapılan tez çalışmasında ise çocuk katılımcılar yer almış olsa bile çocuk haklarıyla ilgili herhangi bir bilginin olmadığı görülmüştür. Makale ve tez çalışmaları arasında bu tarz farklılıkların olması; çocuk katılımcıların yer aldığı makale çalışmalarında çalışmanın yapısı gereği çocuk hakları konusuna daha az değinilmesi ve literatür kısmının oldukça kısa tutulup doğrudan yöntem ve bulgu kısmına geçilmesi, tez çalışmalarının daha detaylı olmasından dolayı konunun en ince ayrıntısına kadar literatür taranması, makale çalışmalarında sayfa veya sözcük sınırlamasından dolayı yalnızca ana başlıklara yer verilmesi veya çalışmaların konusu gereği araştırmacıların çocuk hakları konusuna değinilmesini gerek görmemesi gibi sebepler açıklanabilmektedir. Çocuk katılımcıların yanı sıra genç katılımcıların bulunduğu çalışmalara bakıldığında da durumun çok da farklı olmadığı görülmüştür. Yılmaz (2019) ve Davulcu (2020) tarafından yapılan tez çalışmalarında insan haklarından başlayarak çocuk haklarına detaylı bir şekilde yer verilmiştir. Türkkan ve arkadaşları (2020) tarafından yapılan makale çalışmasında sosyal çalışmacıların çocuk hakları konusunda bilgi sahibi olmaları gerektiğine değinilmiştir. Çocuk ve genç katılımcıların birlikte yer aldığı makale ve tez çalışmalarında ise çocuk hakları konusunda herhangi bir bilginin yer almadığı tespit edilmiştir.

Araştırma kapsamın ikinci olarak çalışmalarda yer alan katılımcılar için bilgilendirilmiş onam formunun alınıp alınmadığına incelenmiştir. Bilgilendirilmiş onam formu araştırma katılımcılarıyla ilgili etik ilkeler başlığı altında yer almakta ve çocuk ve genç katılımcıların yer aldığı araştırmalarda dikkat edilmesi gereken etik ilke ve standartlar arasındaki en önemli ilkelerden biri olduğu düşünülmektedir. Çünkü bilgilendirilmiş onam formu katılımcıyı olası risklerden koruyacak olan en önemli unsur olmakta ve yasal bir zorunluluk olarak görülmektedir. Bu nokta araştırma kapsamında elde edilen toplam bulgulardan yalnıza 45 adet çalışmanın bilgilendirilmiş onam formuna yer verdiği görülmüştür. Bu çalışmalarda araştırmacılar ilgili katılımcılardan sözel olarak, yazılı olarak hem sözel hem de yazılı olarak bilgilendirilmiş onam aldıklarını çalışmalarında açıkça belirtmiştir. Bilgi (2019) tarafından kaleme alınan tez çalışmasında katılımcılara

aydınlatılmış onam formunun gönderildiği ve çalışmaya katılmayı istediklerine dair yazılı onaylarının alındığı tespit edilmiştir. Çıtak Bilgin ve arkadaşları (2019) tarafından kaleme alınan makale çalışmasında da katılımcılardan yazılı onay alındığı görülmüştür. Canatan (2018) tarafından yapılan tez çalışmasında katılımcılara çocuk/ergen bilgilendirme formunun imzalatıldığı ve ayrıca çalışmaya katılmayı gönüllü olarak kabul eden çocuklardan sözel onayların da alındığı tespit edilmiştir. Bu çalışmaların yanı sıra katılımcılardan bilgilendirilmiş onam formunun alınıp alınmadığına dair herhangi bir bilginin bulunmadığı çalışmalarda yer almaktadır. Örneğin; Ay ve arkadaşları (2018) tarafından yapılan makale çalışmasında katılımcılardan bilgilendirilmiş onam formu alınıp alınmadığı belirtilmemiştir. Yine Aydın (2018) tarafından kaleme alınan tez çalışması içinde aynı durum geçerli olmuştur. Genel açıdan çocuk ve genç katılımcılara ayrı ayrı bakıldığında ise bilgilendirilmiş onam noktasında genç katılımcıların daha serbest bırakıldıkları gözlemlenmiştir. Genç katılımcılar içerisinde genellikle üniversite öğrencileri (birçoğu reşit) yer aldığı için onam formu konusunda daha esnek davranıldığı düşünülmektedir. Çünkü çocuk katılımcıların tamamı 18 yaş ve altı olduğu için etik açıdan gerekli kurallara daha fazla özen gösterilmekte ve ayrıca özen gösterilmediği taktirde gerekli yasal izinlerin çıkmayacağından dolayı araştırmacılar daha titiz davranmaktadır.

Meta analize dahil edilen çalışmaların içeriksel olarak analizlerinde incelen bir diğer unsur veliler için bilgilendirilmiş onam formu durumudur. Özellikle yaşı itibariyle 18 yaş ve altı olan katılımcılar için etik açıdan veli onam formunun alınması gerekmektedir. Bu durum yasal bir zorunluluk olmakla birlikte çalışmanın şeffaflığı için araştırmacılar tarafından çalışmalarda ifade edilmesi gerekmektedir. Yapılan incelemeler sonucunda meta analize dahil edilen çalışmalardan 14 adetinin veli onam formuna sahip olduğu tespit edilmiştir. Karahisar (2018) tarafından yapılan tez çalışmasında katılımcılar tamamen çocuklardan (18 yaş ve altı) oluştuğu için veli onay formunun alındığı belirtilmiştir. Bilgi (2019) tarafından kaleme alınan tez çalışmasında da katılımcıların vasilerine aydınlatılmış onam formunun gönderildiği ve çalışmaya katılım konusunda istekli olduklarına ilişkin onaylarının alındığı tespit edilmiştir. Bu çalışmaların yanı sıra çocuk katılımcıya sahip olmasına rağmen veli onam formu hakkında herhangi bir bilgiyi aktarmayan çalışmalarda bulunmaktadır. Örneğin; Genco (2019) tarafından yapılan tez çalışmasında 12-14 yaş arası ergen bireylerle çalışılmış olmasına rağmen veli onamından bahsedilmemiştir. Yapılan incelemeler neticesinde veli onam formunun genellikle tez

çalışmalarındaki çocuk katılımcıların yer aldığı çalışmalarda belirtildiği, genç katılımcılar 18 yaş ve üstü olduğu için veli onamına ihtiyaç duyulmadığı ve makale çalışmalarının hiçbirinde katılımcı türü ne olursa olsun veli onam formunun belirtilmediği tespit edilmiştir. Bu durumun ortaya çıkmasında bilgilendirilmiş onam formunda da bahsedildiği gibi tez çalışmalarında etik ilke ve standartlara uygunluk noktasında daha titiz davranılması, etik kurul gibi yasal izinlerde bu tarz belgelerin zorunlu tutulması gibi sebepler gösterilebilmektedir. Ancak tüm bunlara rağmen herhangi bir çalışmada tüm yasal izinlerin açıkçası belirtilmesi gerektiği unutulmamalıdır.

Araştırma kapsamında içeriksel olarak çalışmalar etik kurul izinlerine göre de incelenmiştir. Etik kurul izni araştırmacıyla ilgili etik ilkeler başlığı altında bulunmakta ve özellikle insan katılımcıların yer aldığı çalışmalarda etik ilke ve standartlar açısından olmazsa olmazlar arasında yer almaktadır. Buna göre elde edilen çalışmalardan toplamda 62 adetinin etik kurul iznine sahip olduğu tespit edilmiştir. Bu çalışmaların genellikle tez çalışmaları olduğu makale çalışmalarında ise etik kurul izniyle ilgili belirsizliklerin bulunduğu görülmüştür. Taşkaya (2019) tarafından yapılan tez çalışmasında ve Meşe ve Özerk (2019) tarafından yapılan makale çalışmasında etik kurul izinlerinin ilgili üniversitelerden alındığı tespit edilmiştir. Çalışmalar genel olarak incelendiğinde ise makale çalışmaları için etik kurul izinleri metin içinde ya veri toplama süreçleri başlığı altında ya da etik ilkeler başlığı altında yer almıştır. Özellikle 2020 yılı itibariyle birçok derginin araştırma makaleleri için etik kurul iznini zorunlu tutması araştırmacıların etik kurul iznini almalarını zorunlu hale getirmiştir. Bu gelişme çocuk ve genç katılımcıların yer aldığı araştırmalar içinde oldukça önemlidir. Makale çalışmalarının yanı sıra tez çalışmaları içinde etik kurul izinleri zorunlu tutulmaktadır. Araştırmacının tez çalışmasında ekler bölümünde etik kurul iznine mutlaka yer vermesi gerekmektedir.

Çalışmaların katılımcılar için herhangi bir risk içerip içermemesi içeriksel olarak incelenen bir diğer unsurdur. Bu unsur araştırma katılımcılarıyla ilgili etik ilkeler başlığı altında yer almaktadır. Yapılan incelemeler sonucunda ise elde edilen bulgularda çalışmaların katılımcılar için herhangi bir risk içermediği tespit edilmiştir. Ayrıca var olan risklerin ortadan kaldırılması ve çözüm yollarının belirlenmesi etik kurul izni sırasında belirtilmesi gereken temel hususlardan biri olmaktadır. Çocuk ve gençlik temalı sosyal hizmet akademik yayınlarında katılımcılar için risklerden çok faydalar olduğu görülmüştür. Örneğin; Aksoy (2020) tarafından kaleme alınan çalışmada ergenler için

gelişim programlarının uygulanabileceği, stresle başa çıkma ve kendilik değerinin arttırılması için programların geliştirilebileceği, iletişim becerilerinin arttırılması gerektiği gibi öneriler ortaya konulmuştur.

Gönüllülük ilkesi, çalışma kapsamından içeriksel olarak incelenen bir diğer unsur olmaktadır. Bu ilke araştırma katılımcılarıyla ilgili etik ilkeler başlığı altında yer almakta ve tüm araştırmalarda etik ilke ve standartlar açısında dikkate alınması gerekmektedir. Araştırmacılar tarafından yapılan çalışmalarda katılımcılar ister çocuk ister genç olsun mutlaka gönüllülük esas alınmalıdır. Tüm bunlar neticesinde toplam 95 adet çalışmada gönüllüğün esas olduğu belirtilmiştir. Ancak burada tartışılması gereken nokta tüm katılımcıların gerçekten kendi rızaları doğrultusunda mı yoksa belirli itici güçler doğrultusunda mı çalışmaya katıldıklarıdır. Örneğin; Aktaç ve arkadaşları (2018) tarafından yapılan makale çalışmasında örneklem grubu çocuk yetiştirme yurtları ve çocuk evleri sitesinde kalan korunmaya ihtiyacı olan çocuklardır ve kendilerine anket formu uygulanmıştır. Çalışmada araştırmacı tarafından gönüllüğün esas olduğu belirtilmiş olsa bile bu çocukların gerçekten gönüllü oldukları bilinmemektedir. Bu elbette birçok çalışma için geçerli olan bir durumdur ve net cevap yalnızca araştırmacı tarafından verilebilir. Ancak en azından araştırmacıların bu konudaki hassasiyetlerini arttırmak için bu noktaya değinmekte fayda vardır. Aynı durum genç katılımcılar içinde geçerli olabilir. Hepimiz üniversite sıralarında öğretim üyeleri tarafından belirli anketleri doldurmaya mecbur bırakılmışızdır ve herhangi bir gönüllülük olmamasına rağmen çalışmada "gönüllük esas alınmıştır" ibaresi yer almıştır. Bu durumlar tamamen araştırmacının etik ilke ve standartlara ne denli uygun hareket ettiğiyle ilgili olmaktadır.

Araştırma kapsamında içeriksel olarak incelenen bir diğer unsur örneklem grubunun özelliğidir. Her bir çalışmada farklı örneklem grupları yer almakta dolayısıyla araştırmacının bu gruplara uygun hareket etmesi gerekmektedir. Örneğin araştırmacı herhangi bir ihtiyacı veya sorunu olmayan çocuklarla yaptığı çalışmalar için soru formunu yalnızca katılımcıların gelişimsel dönemlerine uygun hazırlaması yeterli olacaktır. Ancak korunmaya ihtiyacı olan bir çocuk (ihmal veya istismar mağduru olabilir) söz konusu olduğunda soru formunda yalnızca gelişimsel dönemler değil aynı zamanda çocuğun durumunun hassasiyeti de göz önünde bulundurulmalıdır. Yine aynı şekilde çocuk katılımcının yer aldığı çalışmalar ile genç katılımcının yer aldığı çalışmalarda farklılık göstermektedir. Çocuk katılımcıda uyulması gereken etik ilke ve

standartlar çocuğun yaşı itibariyle daha sıkı olabilir. Ancak genç katılımcılar genellikle reşit olduklarından dolayı araştırmacılar daha serbest davranabilir. Örneğin; online bir anket genellikle genç katılımcılara uygulanır ve gönüllülük veya bilgilendirilmiş onam yalnızca anket üzerinden elde edilir. Çocuk katılımcılar gelişimsel dönemleri itibariyle online anketler için uygun olmayabilir ve bilgilendirilmiş onam sadece kendileri için değil velileri içinde alınmalıdır. Tüm bunlara göre yapılan çalışmada toplam 192 adet çalışmanın 70 adetinin çocuk katılımcı, 115 adetinin genç katılımcı ve 7 adetinin ise diğer katılımcı olduğu tespit edilmiştir. Bunların yanı sıra katılımcıların farklı özelliklere göre sınıflandırıldığı görülmüştür. Örneğin araştırma kapsamında 7 adet çalışmada korunmaya ihtiyacı olan çocukların yer aldığı tespit edilmiştir. Şen Davulcu (2018) tarafından kaleme alınan tez çalışması buna örnektir.

Uygun dil kullanımı ve araştırma sorularının hedeflenen örneklemin gelişimsel dönemine uygunluğuna da dikkat edilmesi gereken bir diğer içeriksel özelliktir. Burada dikkat edilmesi gereken temel nokta çalışmalarda kullanılan veri toplama araçlarıdır. Araştırma kapsamında nicel çalışmalar meta analize dahil edildiğinde dolayı veri toplama aracı olarak ölçekler kullanılmıştır. Her bir ölçek hakkında detaylı bilgiler çalışmalarda yer almakta özellikle hangi örneklem grubuna uygun olduğu belirtilmektedir. Buradan hareketle yapılan incelemeler sonucunda bazı ölçeklerin katılımcıların gelişimsel dönemlerine uygun olduğu tespit edilmiştir. Örneğin; Çetinkaya ve arkadaşları (2019) tarafından kaleme alınan makale çalışmasında kullanılan ölçek "Sosyal Görünüş Kaygısı Ölçeğidir" ve ölçek 12-15 yaş arası ergen bireyler için geliştirilmiştir. Çalışmanın örneklem grubu lise öğrencileri olduğu içinde araştırma soruları katılımcıların gelişimsel dönemlerine uygundur. Ancak İlik (2019) tarafından yapılan tez çalışmasında ise kullanılan ölçekler "Aile Aidiyeti Ölçeği" ve "İlişki Ölçekleri Anketidir". Her iki ölçekte 18 yaş ve üstü bireyler için uyarlanmış olup çalışmada ise lise öğrencilerine uygulanmıştır. Dolayısıyla çalışma kapsamında kullanılan sorular örneklemin gelişimsel dönemine uygun değildir.

Meta analize dahil edilen çalışmaların içeriksel olarak analizlerinde incelen bir diğer unsur araştırmacının yetkinliğidir. Özellikle çocuk ve gençler gibi hassas gruplarla çalışan araştırmacıların birtakım yetkinliklere sahip olması gerekmektedir. Buradaki yetkinlikten kasıt araştırmacıların kendi alanlarına yönelik çalışmalar yapıyor olmalarıdır. Örneğin araştırma kapsamında elde edilen bulgulardan biri Mancılık (2015)

tarafından ortaya konan tez çalışmasıdır. Bu çalışma sosyal hizmet bölümü öğrencileriyle gerçekleştirilmekte ve araştırmacının da bu alanda yetkin olduğu görülmektedir. Karaveli Çakır (2020) tarafından kaleme alınan makale çalışmasında da araştırmacının yetkin olduğu alana yönelik çalışma yatığı tespit edilmiştir. Çünkü bu çalışmanın örneklem grubu hemşirelik bölümü öğrencileridir ve Karaveli Çakır (2020) da hemşirelik bölümünde öğretim görevlisi olarak görev yapmaktadır. Genel itibariyle bakıldığında çalışmaların büyük çoğunluğunun alanındaki yetkin bireyler tarafından yapıldığı görülmüştür. Ancak Karataş ve arkadaşları (2020) tarafından yapılan makale çalışmasında farklı bir durum gözlemlenmiştir. Karataş ve arkadaşları (2020) evden kaçmaları sebebiyle çocuk şubeye getirilen çocuklarla çalışma yapmışlardır ancak ölçek formu kendileri tarafından değil şubede görevli olan polis memurları tarafından çocuklara yöneltilmiştir. Bir çalışmada katılımcıların gelişimsel dönemlerine uygun soruları yöneltmek kadar soruların sorulma biçimleri de önem arz etmektedir. Dolayısıyla Karataş ve arkadaşları (2020) tarafından yapılan çalışma örneğinde olduğu gibi farklı meslek grubuna ait olan kişilerin değil alanında yetkin olan kişilerin çalışmanın tamamını yürütmesi gerekmektedir.

Yasal izinlerin alınması araştırma kapsamında içeriksel olarak incelenen bir diğer unsurdur. Bu unsur araştırmacıyla ilgili etik ilke ve standartlar başlığı altında yer almakta ve etik açıdan çalışmanın uygunluğu için büyük öneme sahip olmaktadır. Bir araştırmacının yapacağı çalışmada öncelikle örneklem grubuna ulaşacağı kurum veya kuruluşlardan yasal izinleri alması gerekmektedir. Nasıl ki katılımcılar için bilgilendirilmiş onam formu veya veli onam formu varsa kurum ve kuruluşlar içinde ihtiyaç duyulan gerekli yazışmalar bulunmaktadır. Örneğin; çocuk katılımcının yer aldığı bir çalışmada araştırmacı örneklem grubu olarak ilköğretim öğrencilerini belirleyebilir. Bu durumda araştırmacının bu gruba ulaşabilmesi için Millî Eğitim Bakanlığı'ndan gerekli yasal izinleri alması gerekmektedir. Tüm bunlar sonucunda elde edilen bulgulara bakıldığında toplam 78 adet çalışma gerekli yasal izinleri aldıklarını belirtmiştir. Örneğin; Özada (2018) tarafından oluşturulan tez çalışmasında örneklem grubu olarak lise öğrencileri yer almış ve bu sebeple de araştırmacı Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Millî Eğitim Bakanlığı'ndan gerekli yasal izinleri almıştır. Buradaki yasal izinlerden kasıt yalnızca belirli kurum ve kuruluşlar değildir. Aynı zamanda çalışma kapsamında kullanılacak olan ölçekler içinde ölçek sahihlerinden izin alınması gerekmektedir. Örneğin; Karip ve arkadaşları (2020) tarafından kaleme alınan makale çalışmasında

belirlenen ölçeklerin kullanabilmesi için ölçek sahiplerinden gerekli yasal izinlerin alındığı belirtilmiştir.

5.4. Genel Etkiye İlişkin Bulgulara Yönelik Tartışma

Araştırma kapsamında son olarak elde edilen toplam 192 adet çalışma etki büyüklüklerine göre incelenmiştir. Bu kapsamda çocuk katılımcının yer aldığı 70 adet çalışma , genç katılımcının yer aldığı 115 adet çalışma ve diğer katılımcının yer aldığı 7 adet çalışma ayrı ayrı Comprehensive Meta-Analysis Software (CMA) programında analiz edilmiştir. Analiz aşamasına geçmeden önce ise araştırma kapsamında "Grup Farklılığı Meta Analiz" modeli kullanılmış ve bu modelde standartlaştırılmış etki büyüklüğünü ortaya koyabilmek adına kadın-erkek gibi doğal gruplar belirlenmiştir. Ayrıca etki büyüklüğünün hesaplanabilmesi için "Hedges'g" ve "Rastgele Etki Modeli (Random Effect Model)" tercih edilmiştir.

Çocuk ve gençlik temalı sosyal hizmet akademik yayınlarının etik değerlendirilmesine dair meta analizin yapıldığı bu araştırmada elde edilen çalışmalardaki bulgular birleştirilmiş ve bunun sonucunda sabit etki modeli ve rastgele etki modelinin etki büyüklükleri ve Heterojenlik sonuçları elde edilmiştir. İlk olarak çocuk katılımcıların yer aldığı 70 adet çalışmaya bakıldığında sabit etki modelindeki ortalama etki büyüklüğü değerinin Hedges's g = 0,088; rastgele etki modelindeki ortalama etki büyüklüğü değerinin Hedges's g = 0,257 olduğu; genç katılımcıların yer aldığı 115 adet çalışmaya bakıldığında sabit etki modelindeki ortalama etki büyüklüğü değerinin Hedges's g = 0,152; rastgele etki modelindeki ortalama etki büyüklüğü değerinin Hedges's g = 0,189 olduğu ve son olarak diğer katılımcıların yer aldığı 5 adet çalışmaya bakıldığında ise sabit etki modelindeki ortalama etki büyüklüğü değerinin Hedges's g = 0,256; rastgele etki modelindeki ortalama etki büyüklüğü değerinin Hedges's g = 0,214 olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca çalışmaların nasıl bir dağılıma sahip olduğu belirleyebilmek amacıyla yapılan Heterojenlik testi sonucunda çocuk katılımcıların yer aldığı çalışmalardaki I^2 değerine bakıldığında 96,382 olduğu; genç katılımcıların yer aldığı çalışmalardaki I^2 değerine bakıldığında 96,861 olduğu ve diğer katılımcıların yer aldığı çalışmalardaki I^2 değerinin ise 88,188 olduğu görülmüştür. Tüm katılımcılar için I^2 değerinin 75'in üzerinde olduğu tespit edilmiş ve çalışmaların heterojen bir dağılıma sahip olduğu belirlenmiştir. Bu sonuca göre Yıldırım ve Şen (2020) çalışmalar arası Heterojenliğin fazla olduğu durumlarda rastgele etki modelinin kullanılması gerektiğini belirtmekte

ayrıca Field ve Gillett (2010) ile Pigott ve Polanin (2020) gibi araştırmacılar da sosyal bilimlerde yapılacak olan meta analiz çalışmalarında rastgele etki modelinin kullanılmasını önermektedir. Buna göre tüm katılımcıların yer aldığı çalışmalardaki etki büyüklüğüne bakıldığında rastgele etki modelindeki ortalama etki büyüklüğü değerinin baz alınması gerektiği sonucu ortaya çıkmıştır. Buna göre çocuk katılımcılar için Hedges's g = 0,257; genç katılımcılar için Hedges's g = 0,189 ve diğer katılımcıları için Hedges's g = 0,214 olarak bulunmuş ve Cohen'in (1988) standartlaştırılmış ortalama farkı ile elde edilen etki büyüklüklerine ilişkin değeri için küçük düzeyde bir etki büyüklüğüne sahip olduğu belirlenmiştir. Araştırma kapsamında hesaplanan etki büyüklüğü; çocuk, genç ve diğer katılımcıların yer aldığı çalışmalarda kız ve erkek katılımcılar arasında etik ilke ve standartlar bağımlı değişkeni bağlamında farkın boyutu oldukça küçüktür sonucunu ortaya koymuştur. Yani çocuk ve gençlerin yer aldığı çalışmalarda dikkat edilecek etik ilke ve standartlar cinsiyetler arasında anlamlı bir farklılığa sahip değildir. Genel açıdan çalışmalarda herhangi bir cinsiyet ayrımı yapmaksızın etik ilke ve standartlara dikkat edilmesi gerekmektedir.

Araştırma kapsamında bulgularla bağlantılı olabilecek çalışmaların elde edilmesi için literatür taraması yapılmış ancak konuyla ilgili yapılan herhangi bir meta analiz çalışmasına rastlanılmamıştır. Ancak ayrı ayrı bakıldığında gerek sosyal hizmet araştırmaları gerekse çocuk ve gençlerin yer aldığı çalışmalarda dikkat edilecek etik ilke ve standartlarla ilgili bireysel çalışmaların yer aldığı görülmüştür. Öncelikle sosyal hizmet araştırmalarıyla ilgili çalışmalara bakıldığında D'Cruz ve Jones (2004), Butler (2002), Selcik (2017), Buz ve Akçay (2015), Banks (2008), Drake (2013), Peled ve Leichtentritt (2002), Kyrsik ve Finn (2015) gibi araştırmacıların ön plana çıktığı ve çalışmalarında sosyal çalışmacıların nicel veya nitel yapacakları herhangi bir araştırmada incelemelerin ve çözümlerin kanıta dayalı uygulamalarla keşfedilmesi gerektiği vurgulanmaktadır. İkinci olarak çocuk ve gençlerin katılımlarıyla gerçekleştirilen araştırmalarda dikkat edilmesi gereken etik ilke ve standartlarla ilgili olarak Çakmak (2018) tarafından kaleme alınan makale çalışması, "Çocuk Gelişimi Araştırmaları Derneği'nin (Society for Research Child Development-SCDR)" yayınlamış olduğu kılavuzu, "Uluslararası Çocuk Merkezi ve Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu" tarafından oluşturulan "Çocuklarla İlgili ve Çocuklarla Birlikte Yapılan Araştırmalardan Gözetilecek Etik Kurallar"ı (Ethical Research Involving Children-ERIC), Webb (2017) ile Sargeant ve Harcourt (2019) tarafından ayrı ayrı kaleme alınan kitap çalışmaları ön

plana çıkmaktadır. Tüm bu çalışmalarda ise araştırmadan farklı olarak yalnızca çocuk vurgusunun yapıldığı, genç katılımcı olarak herhangi bir sınıflandırmanın bulunmadığı ve mevzuat gereği 18 yaş altı herkesin çocuk olarak kabul edildiği görülmektedir. Ayrıca araştırma kapsamında çocuk ve gençlerin yer aldığı çalışmalarda etik ilke ve standartların cinisyetler arasında anlamlı bir farklılığa sahip olduğunu belirten herhangi bir çalışmanın yer almadığı görülmüş ve bu da araştırma kapsamında elde edilen bulguya paralel bir sonuç olarak ortaya çıkmıştır.

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Çalışmanın bu bölümünde yapılan araştırma neticesinde elde edilen sonuçlardan hareketle genel bir yargı ortaya konulmaya çalışılmakta ve gelecek çalışmalar için de hem uygulamaya hem de araştırmacılara yönelik önerilerde bulunulmaktadır.

6.1. Sonuç

Çocuk ve gençlik temalı sosyal hizmet akademik yayınlarının etik değerlendirilmesine dair meta analizin yapıldığı bu araştırmada konuyla ilgili olan nicel desenli çalışmalar incelenmekte ve elde edilen bulgulara yer verilmektedir. Buna göre araştırma kapsamında ulaşılan sonuçlar aşağıda yer almaktadır:

- Araştırma kapsamında 2015-2020 yılları arasında yapılan tarama sonucunda toplam 737 adet (563 adet makale, 174 adet tez) çalışmaya ulaşılmış olup dahil edilme ve hariç tutulma kriterleri doğrultusunda 192 adet çalışma ile meta analiz yapılmıştır.
- Analize dahil edilen çalışmaların 145 adeti makale, 47 adeti tez çalışmalarından oluşmuştur.
- 145 adet makale çalışmasında 39 adet çalışma çocuk katılımcıdan, 101 adet çalışma genç katılımcıdan ve 5 adet çalışma diğer katılımcıdan oluşmuştur.
- 47 adet tez çalışmasında 31 adet çalışma çocuk katılımcıdan, 14 adet çalışma genç katılımcıdan ve 2 adet çalışma diğer katılımcıdan oluşmuştur.
- Meta analize dahil edilen çalışmalar öncelikle biçim ve içerik özelliklerine göre incelenmiş ve daha sonra meta analiz yöntemi kapsamında etki büyüklükleri hesaplanmıştır.
- Meta analize dahil edilen toplam 192 adet çalışma biçim özellikleri açısından; kaynak türüne, kaynağın yayın yılına, yayımlayan kuruma, makale çalışmaları için yayımlayan kurumun çıkardığı dergiye, kaynağın yer aldığı veri tabanına, yayın türüne, anabilim dalına, yazarına, yayımlandığı şehre, kaynağın adında bulunan sıfatlara, araştırma türüne, örneklem büyüklüğüne ve anahtar kavramlarına göre analiz edilmiştir. Bu analiz sonuçlarına göre;
    - En çok yayının 2019 yılına ait olduğu görülmüştür.
    - En çok yayın yapan kurumun ADOMAR ve en fazla yayın çıkartan derginin OPUS olduğu tespit edilmiştir. ADAMOR, toplum

araştırmaları merkezi olarak birçok markayı bünyesinde bulundurmakta bu markalardan biri de OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi olmaktadır. Dolayısıyla elde edilen bu iki verinin paralellik göstermesi beklenen bir sonuçtur. Ayrıca OPUS'un yılda birden çok yayın yapması, yayınları sırasında bünyesinde birçok çalışmayı barındırması, gençlik ve eğitim gibi özel sayıları çıkarması birinci sırada yer almasını açıklayabilmektedir.

- Çalışmaların yayımlandıkları şehirlere bakıldığında Ankara'nın birinci sırada olduğu görülmüştür.
- Meta analiz kapsamına alınan çalışmaların örneklem sayıları en fazla 201-400 arasında olmuştur.
- Örneklem gruplarında en fazla üniversite öğrencileri yer almıştır.
- Veri toplama sürecinde en fazla DergiPark veri tabanından yararlanılmıştır.
- En çok yayın yapılan türün makale olduğu görülmüştür.
- Araştırma kapsamında belirlenen *"H1: meta analiz sonucunda ele edilen veriler biçim yönünden farklılık göstermektedir"* hipotezi doğrulanmaktadır.

- Meta analize dahil edilen toplam 192 adet çalışma içerik özellikleri açısından; çocuk hakları, bilgilendirilmiş onam formu, 18 yaş altı katılımcılar için bilgilendirilmiş veli onam formu, etik kurul onayı, çalışmanın katılımcılar için herhangi bir yarar sağlayıp sağlamadığı, herhangi bir riskin olup olmadığı ve eğer bir risk söz konusu ise katılımcının bu risklerden korunup korunmadığı, gönüllük, etik ikilemler, araştırma sorularının uygunluğu, uygun dil kullanımı, araştırmacının yetkinliği, gizlilik, yasal izinler, ön yargı, çıkar çatışması ve raporlama sürecine göre analiz edilmiştir. Bu analiz sonuçlarına göre;
    - Meta analize dahil edilen çalışmalardan yalnızca 14 adetinin çocuk hakları konusuna değindiği tespit edilmiştir.
    - Yalnızca 45 adet çalışmada bilgilendirilmiş onam formunun bulunduğu belirtilmiştir. Bu onamlarının en fazla sözel olarak alındığı görülmüştür. Ayrıca veli bilgilendirilmiş onam formuna

bakıldığında 14 adet olduğu tespit edilmiş ve bu onamların en fazla yazılı olarak alındığı görülmüştür.

- Veli bilgilendirilmiş onam formunun yalnıza tez çalışmalarında yer aldığı tespit edilmiştir.
- Meta analize dahil edilen çalışmaların etik kurul izinlerine bakıldığında 192 adet çalışmadan yalnızca 62 adet çalışmanın etik kurul iznine sahip olduğu görülmüştür. En fazla etik kurul izinlerinin tez çalışmalarında yer aldığı tespit edilmiştir.
- İçeriksel olarak bakıldığında her bir çalışmada gelecek çalışmalara yönelik önerilerde bulunulmuştur.
- Çalışmalarda katılımcı olarak yer alan çocuk ve gençlerin gönüllüğünün hakim olduğu tespit edilmiştir.
- Örneklem grupları çocuk (70 adet çalışma), genç (115 adet çalışma) ve diğer (7 adet çalışma) katılımcılardan oluşmuştur.
- Araştırma kapsamında belirlenen "*H2: meta analiz sonucunda ele edilen veriler içerik yönünden farklılık göstermektedir"* hipotezi doğrulanmaktadır.

- Genel etki büyüklüklerinin hesaplanması noktasında araştırmanın gerek sosyal bilimler alanına ait olması gerekse hesaplanan Q değerine göre heterojen bir dağılıma sahip olması sebebiyle rastgele etki modeli tercih edilmiştir.
- Rastgele etki modeline göre ilk olarak çocuk katılımcının yer aldığı çalışmalardaki bulgular birleştirilmiştir. Buna göre ortalama etki büyüklüğü Hedges's g değeri 0,257 olarak bulunmuştur. Genç katılımcının yer aldığı çalışmalardaki bulguların birleştirilmesi sonucunda ortalama etki büyüklüğü Hedges's g değeri 0,189, diğer katılımcının yer aldığı çalışmalardaki ortalama etki büyüklüğü değeri ise Hedges's g değeri 0,214 olarak bulunmuştur. Tüm bu sonuçlara göre Cohen'in (1988) standartlaştırılmış ortalama farkı ile elde edilen etki büyüklüklerine ilişkin değeri için tüm gruplarda küçük düzeyde bir etki büyüklüğünün olduğu görülmüştür. Sonuç itibariyle tüm katılımcıların yer aldığı çalışmalarda kadın ve erkek arasında etik ilke ve standartlar bağımlı değişkeni bağlamında farkın boyutu oldukça küçüktür. Yani genel açıdan tüm araştırmacıların katılımcılar arasında cinsiyet ayrımı yapmaksızın etik ilke ve standartlara dikkat etmesi gerekmektedir. Bu bulgu araştırma kapsamında

belirlenen *"H3: çocuk ve genç katılımcıların yer aldığı çalışmalarda cinsiyetler arasında etik ilke ve standartlar bağımlı değişkeni bağlamında farkın boyutu oldukça küçüktür"* hipotezini doğrulamaktadır.

- Yapılan araştırma sonucunda toplam 192 adet çalışmada yer alan araştırmacıların çocuk ve gençlere özgü etik ilke ve standartlar bağlamında çalışmadıkları genel olarak bilimsel araştırma etiğine özgü çalışmalar yaptıkları görülmüştür.

6.2. Öneriler

6.2.1. Meta Analiz Uygulamasına Yönelik Öneriler

- Meta analiz yönteminin literatürde yer alan çalışmalardan beslenen bir yöntem olmasından dolayı ilgili çalışmalara ulaşabilmek oldukça önemlidir. Bu noktada araştırma kapsamında da sıklıkla yararlanılan YÖKTEZ, Ulakbilim, DergiPark, Yök Akademi, Google Scholar gibi veri tabanları birbirleriyle entegre edilmeli ve böylece tüm çalışmalara ulaşabilme imkanı sunulmalıdır.
- Makale ve tez kaynaklarının yanı sıra kurultay, sempozyum veya kongrelerde sunulan bildirilere ulaşım imkanı sağlanmalı ve özellikle internet ortamında erişime açık olmalıdır.
- Araştırma kapsamında sosyal hizmet akademik yayınlarına erişim sağlanması amaçlandığından dolayı özellikle makale düzeyinde ulusal ve uluslararası çalışmalara ulaşmaya imkân sağlayacak bir veri tabanı oluşturulabilir.
- Araştırmalar kapsamında hedeflenen örneklem grubu için tezlere tam erişim sağlanması gerekmektedir. Bu noktada YÖKTEZ yazarların tez çalışmalarına tam erişim izni vermeleri meta analiz için oldukça önemlidir.
- Sosyal hizmet alanında yer alan gerek saha çalışanlarının gerekse akademisyenlerin meta analiz çalışmalarına yönelmeleri ve bu alandaki çalışmaların arttırılabilmesi için meta analiz sürecine ilişkin ayrıntılı bilgilerin verilmesi (araştırma yöntemleri kapsamında) gereklidir. Ayrıca bu bilgilerin yer aldığı Türkçe kaynaklar ve eğitimler de çoğaltılmadır.
- Araştırma sürecinde karşılaşılan temel sorunlardan biri elde edilen çalışmalardaki istatistiksel verilerin sunulma biçimleridir. Meta analiz kapsamında nicel çalışmalar analize dahil edilmekte ve bu çalışmalardaki p değeri, t testi, F testi,

Anova testi ve korelasyon gibi istatistiki bulgulardan yararlanılmaktadır. Ancak her bir çalışmada istatistiki bulguların gösterim tarzlarının farklılaşması meta analiz sürecinde kodlama yapılması zorlaştırmaktadır. Bu tarz sorunların ortadan kaldırılması için ise çalışma yönteminin ve bulguların bir standarta oturtturulması gerekir.

- Araştırma kapsamında elde edilen çalışmalardaki istatistiki verilerde (özellikle t testi ve F testi) ortalama ve standart sapma değerlerinin yer alması önemlidir.
- Çalışmayı ortaya koyan araştırmacıların istatistiksel olarak anlamlı bir farklılığa sahip olmayan sonuçları da raporlarına dahil etmeleri konusunda dikkatli olmaları gerekir.

6.2.2. Araştırmacılara Yönelik Öneriler

- Son yıllarda sosyal hizmet disiplininde olduğu gibi diğer birçok disiplinde çocuk ve gençlerin katılımcı olduğu araştırmalarda artışlar gözlemlenmiştir. Bu araştırmalarda ise çocukların yetkinlik alanlarının yetişkinlerden farklı olması ve özellikle hassasiyetlerinden dolayı gerek planlamada gerekse uygulamada tüm araştırmacıların titiz davranmaları gerekmektedir. Bu sebeple öncelikle çocuk ve gençlerle çalışacak olan tüm meslek gruplarına lisans eğitimlerinden itibaren etik ilke ve standartlar konusunda gerekli eğitimlerin en iyi şekilde verilmesi önerilmektedir. Ayrıca ülkemizde yürütülen çocuk ve gençlerin katılımcı olduğu araştırmalar için dikkat edilecek etik ilke ve standartlarla ilgili ortak bir kılavuzun oluşturulması oldukça önemlidir.
- Araştırma kapsamında elde edilen bulgulardan biri olarak her araştırmacının kendi yetkinlik alanına uygun konularda araştırma yaptıkları görülmüştür. Bu sebeple çocuk ve gençlerin katılımcı olduğu araştırmalarda her meslek grubu için geçerli olabilecek etik ilke ve standartlar oluşturulabilir. Yalnızca sosyal hizmet mesleği açısında birtakım farklılıklar bulunabilir. Çünkü sosyal hizmet mesleği dezavantajlı olarak adlandırılan çocuk ve gençlerle de (korunmaya ihtiyacı olan, ihmal ve istismar mağduru, sokakta yaşayan gibi) çalışmalar yürütmektedir. Dolayısıyla hem sahada aktif olarak çalışan hem de akademide bulunan sosyal çalışmacıların ortak etik ilke ve standartlar oluşturulması noktasında bir araya

geldikleri vakit belirtilen bu gruplara yönelik birtakım ilkeler oluşturmaları önerilmektedir.

- Çocuk ve gençlerle çalışacak olan meslek elemanlarının aşağıda yer alan unsurlara özellikle dikkat etmesi gerekmektedir:
    - Planlanan araştırmalarda ortaya çıkabilecek etik konulara yönelik uygun hareket edilmesi,
    - Çocuk ve gençlerin ayrı birer birey oldukları ve araştırmalara katılmaya değer görüldükleri düşüncesine sahip olunması,
    - Araştırmalarda gönüllülük ilkesine özen gösterilmesi,
    - Araştırma kapsamında oluşabilecek çok yönlü ilişkilere itina gösterilmesi,
    - ERIC kapsamında da belirtilen saygı, yarar ve adalet ilkelerine uygulama sürecinde dikkat edilmesi.
- Araştırma kapsamında dahil edilme kriterlerine uygun olarak yalnızca Türkiye'de gerçekleştirilen çalışmalar ele alınmıştır. Bu sebeple araştırmanın uluslararası araştırmaları ele alarak tekrarlanması literatüre katkı sağlayacaktır.
- Sosyal hizmet etiği konusundaki araştırmalara ağırlık verilmesi gerekmektedir.

KAYNAKLAR

Adams, R., Dominelli, L. ve Payne, M. (2015). *Sosyal Hizmet Temel Alanları ve Eleştirel Tartışmalar.* (Çev. Tuncay, T.). Ankara: Nika Yayınevi.

Akgöz, S., Ercan, İ. ve Kan, İ. (2004). Meta analizi. *Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi* Dergisi, *30*(2), 107-112.

Akın, Y. (2017). Sosyal hizmet alanında etik ve sosyal hizmet öğrencilerinin etik değerlere yatkınlığı ile ilgili bir çalışma. *Yüksek Lisans Tezi*. Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yalova.

Akman, N. (2019). Ergenlerde siber zorbalık ile ilgili demografik değişkenlerin incelenmesi: bir meta analiz çalışması. *Yüksek Lisans Tezi.* Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.

Akova, O. (2020). *Turizmde Etik.* İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi, Kültürel Miras ve Turizm Ön lisans Programı. http://auzefkitap.istanbul.edu.tr/kitap/kulturelmiras_ao/turizmdeetik.pdf, Erişim Tarihi: 14.12.2020.

Aktan, C. C. (2009). Ahlak ve ahlak felsefesine giriş. *Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi*, *1*(1), 38-59.

Aktaş, K. (2014). Etik-ahlâk ilişkisi ve etiğin gelişim süreci. *Uluslararası Yönetim ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, *1*(2), 22-32.

Aldoğan, S. N. (2018). Sosyal hizmet uzmanlarının etik karar verme süreçlerini etkileyen faktörlerin incelenmesi. *Yüksek Lisans Tezi.* Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Alparslan A. M., Polatcı S. ve Yastıoğlu, S. (2021). COVID-19 pandemisinin ve psikolojik dayanıklılığın akademisyenliğe yabancılaşmaya etkisi üzerine bir araştırma. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *8*(1), 312-338.

Arslan, M. (2014). *Yönetim ve Organizasyon Ders Notları*, Birecik Meslek Yüksekokulu, Harran Üniversitesi, 116.

Artan, T. ve Kumbasar, B. (2017). Sosyal hizmet mesleğinde etkili iletişim. *Sosyal Çalışma Dergisi*, *1*(2), 51-63.

Atak, S. ve Gül, S. K. (2014). *Meslek Etiği Kavramları.* Adalet Yayınevi: Ankara.

Atatunç, C. (2006). Ahlak ve etik değerlerin çağdaş basına yansımaları. *Yüksek Lisans Tezi*. Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Kocaeli.

Australian Association of Social Workers-AASW, (2021). Code of ethics. https://www.aasw.asn.au/practitioner-resources/code-of-ethics, Erişim tarihi: 24.01.2021.

Aydın, İ. (2021). *Yönetsel, Mesleki ve Örgütsel Etik*. (9. Baskı). Pegem: Ankara.

Aydın, O. (2013). Genel ahlak, hukuk ve cinsellik. *Mülkiye Dergisi*, *37*(4), 139-148.

Bakış, R. (2015). Felsefe dünyası. *Türk Felsefe Derneği Yayını*, *61*, 1-270.

Bakioğlu, A. ve Özcan, Ş. (2016*). Meta-analiz*. Ankara: Nobel Yayıncılık.

Banks, S. (1995). *Ethics and Values in Social Work.* Macmillan Press Ltd: London.

Banks, S. (2016). Everyday ethics in professional life: social work as ethics work. *Ethics and Social Welfare*, *10*(1), 35-52.

Baran, İ. H. A. (2012). Türkiye kültüründe kolektivizm: bir meta analiz. *Yüksek Lisans Tezi*. Genelkurmay Başkanlığı Harp Akademileri Komutanlığı Stratejik Araştırmalar Enstitüsü Müdürlüğü Savunma Kaynakları Yönetimi Anabilim Dalı, İstanbul.

Başak, T., Uzun, Ş. ve Arslan, F. (2010). Yoğun bakım hemşirelerinin etik duyarlılıklarının incelenmesi. *Gülhane Tıp Dergisi, 52*, 76-81.

Bayoğlu, F. (2013). Meta-etik ve William David Ross'un deontolojik sezgici ahlak kuramı. *Doktora Tezi*. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Bayraktaroğlu, S., Özen Kutanis. R. ve Özdemir, Y. (2007). Etik eğitiminde neredeyiz? İktisadi ve idari bilimler fakülteleri örneği. http://www.etiksempozyumu. sakarya.edu.tr/etik/4.1/4Serkan% 20Bayraktaroglu.pdf, (23 Kasım 2007).

Bayram, A. K. (2006). Siyasetin ahlakilik problemi. II. Ulusal Uygulamalı Etik Kongresi, 19-20 Ekim 2006, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara, 229-235.

Bayrı Mengilli, D. (2016). Sosyal hizmet uzmanlarının etik değerlendirme ve karar alma süreçleri üzerine fenomenolojik bir inceleme. *Yüksek Lisans Tezi.* Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Kocaeli.

Baysal, Y. E. (2020). Farklı öğretim uygulamalarının fen öğretimi öz yeterlik inançları üzerindeki etkisi: bir meta analiz çalışması. *Doktora Tezi*. İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Malatya.

Bektaş, Ç. (2008). Etik kodların otel endüstrisine katkıları ve bir alan araştırması. *Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, *1*, 1-17.

Berk, İ. (2019). Meta analizi: paralel kontrollü çalışmalarda bir uygulama. *Yüksek Lisans Tezi*. Afyon Kocatepe Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Afyon.

Bozkurt Erol, E. (2016). Kuzuların bazı büyüme özelliklerine etki eden faktörlerin meta analizi ile belirlenmesi. *Yüksek Lisans Tezi*. Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Konya.

Böke, H. (2020). Beden eğitimi derslerinde özel öğretim yöntemleri kullanılmasının etkililiğinin incelenmesi: bir meta analiz çalışması. *Doktora Tezi*. İnönü Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Malatya.

Brickley, J. A., Smith, C. W. ve Zimmerman, J. L. (2002). Business ethics and organizational architecture. *Journal of Banking & Finance*, 1821-1835.

British Association of Social Workers-BASW, (2021). Code of ethics. https://www.basw.co.uk/about-basw/code-ethics, Erişim tarihi: 25.01.2021.

Butler, I. (2002). A code of ethics for social work anda social care research. *British Journal of Social Work, 32*, 239-248.

Buz, S. ve Akçay, S. (2015). Sosyal hizmet araştırmasında etik. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, *26*(1), 140-160.

Buz, S. ve Ayyıldız, A. A. (2019). Sosyal hizmette toplum merkezleri. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, *30*(1), 187-212.

Camnalbur, M. (2008). Bilgisayar destekli öğretimin etkililiği üzerine bir meta analiz çalışması. *Yüksek Lisans Tezi*. Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Cevizci, A. (2002). *Etiğe Giriş*. Paradigma Yayınları: İstanbul.

Cevizci, A. (2016). Uygulamalı etik. http://www.ekultursanat.com/felsefe/eser-1903-Uygulamali-Etik-Ahmet-Cevizci, Erişim tarihi: 20.12.2020.

Chakrabony, A., Warner, J.P., ve Blizard, R. (1998). Appraisal of meta-analysis. *Psychiatric Bulletin*, *22*, 698-701.

Congress, E. ve McAuliffe, D. (2006). Social work ethics professional codes in Australia and the United States. *International Social Work*, *49*(2), 151–164.

Coughlan, R. (2005). Codes, values and justifications in the ethical decision-making process, *Journal of Business Ethics*, *59*(1-2), 45-53.

Çakırel, Y. (2009). Mesleki etik kapsamında etik ve etik kodların büro çalışanlarının iş doyumuna etkisi. *Yüksek Lisans Tezi*. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Çakmak, Z. (2018). Çocukların katılımıyla yürütülen araştırmalarda etik. *Türk Psikoloji Yazıları*, *21*(41), 30-37.

Çarkungöz, E. ve Ediz, B. (2009). Meta analizi. *Uludağ Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi*, *28*(1), 33-37.

Çevikbaş, R. (2006). Yönetimde etik ve yozlaşma. *İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, *20*(1), 265-289.

Çınar, F. (2015). Hesap verilebilirlik ilkesi ile kurumsal performans ilişkisinde paydaş katılımının rolü; hastane işletmelerinde bir uygulama. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi, 6*(13), 12-30.

Çiçek, A. (2019). Türk kamu yönetiminde etik uygulamalar ve kamu çalışanlarının etik iklim algısı: Konya İl Millî Eğitim Müdürlüğü örneği. *Yüksek Lisans Tezi*. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Çitekci, M. (2020). Sosyal sorumluluk ve etik, etik sistemleri. https://gavsispanel.gelisim.edu.tr/Document/mcitekci/20181017165032656_875f7b56-0120-4fe8-8e66-6e16dd5e49d6.pdf, Erişim tarihi: 21.12.2020.

Çobanoğlu, N. (2020). Bireysel, profesyonel, toplumsal, bilimsel ve siyasal etiği yeniden sorgulatan covid-19 pandemisi. *Anadolu Kliniği Tıp Bilimleri Dergisi*, 25, Özel Sayı 1, 36-42.

D'Cruz, H., ve Jones, M. (2004). *Social Work Research: Ethical And Political Contexts*. London: Sage.

Dağ, E. (2016). Spinoza'da bilgi ve etik ilişkisi. *Yüksek Lisans Tezi*. Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.

Dağtekin, H. (2011). Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kurumu çalışanlarının mesleki etik davranışlara ilişkin algıları. *Yüksek Lisans Tezi*. Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Demir, S. (2013). Bilgisayar destekli matematik öğretiminin (BDMÖ) akademik başarıya etkisi: bir meta analiz çalışması. *Yüksek Lisans Tezi*. Gaziosmanpaşa Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Gaziantep.

Demiray, P. (2013). Proje tabanlı öğrenme modelinin etkililiği: Bir meta analiz çalışması. *Yüksek Lisans Tezi*. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Dilmaç, B. ve Ulusoy, K. (2016). *Değerler Eğitimi*. Pegem Akademi: Ankara.

Dinçer, E. (2020). Etik sistemleri. https://cahitcengizhan.com/etik-sistemleri/#_Toc42878808, Erişim tarihi: 21.12.2020.

Dinçer, S. (2014). *Eğitim bilimlerinde uygulamalı meta-analiz*. Ankara: Pegem Yayıncılık.

Doğan, İ. ve Duyan, V. (2015). Sosyal hizmet öğrencilerinin yaz uygulamasının sosyal hizmet uygulamasının amaçları açısından değerlendirilmesi. *Toplum ve Sosyal Hizmet, 26*(2), 105-125.

Doğan, N. (2009), İş etiği ve işletmelerde çöküş. *Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 10*(16), 179-200.

Drake, G. (2013). The ethical and methodological challenges of social work research with participants who fear retribution: To 'do no harm'. *Qualitative Social Work*, 1-16.

Dumaine, M. L. (2003). Meta-analysis of interventions with co-occurring disorders of severe mental illness and substance abuse: implications for social work practice. *Research on Social Work Practice*, *13*(2), 142–165.

Duyan, V. (2003). Sosyal hizmetin işlev ve rolleri. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, *14*(2), 1-22.

Egger, M., Smith, G. D. ve Sterne, J. A. C. (2001). Uses and abuses of meta-analysis. *Clin Med JRCPL*, *1*, 478–484.

Elçi, M., Erdilek Karabay, M. ve Akbaş T. T. (2015). The effect of job satisfaction and ethical climate on whistblowing: an emprical study on public sektor. *Journal of Global Strategic Management*, *1*(1), 587-597.

Elgin, T. (2006). Meslek etiği ve etik kodu; jandarma teşkilatı için etik kodu önerisi. *Yüksek Lisans Tezi*. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya.

Eltan, C. (2013). Etik, iş etiği ve sağlık hizmetlerinde etik (Çivril Devlet Hastanesi sağlık personelinde iş etiği algısı). *Yüksek Lisans Tezi*. Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Erdemir, E. (2012). Etik ve ahlak arasında insan kaynakları yönetimi**.** *İş Ahlakı Dergisi*, Özel Sayı, 5-19.

Eren, E. (1998). *Örgütsel Davranış ve Yönetim Psikolojisi*. Beta Basım Yayın Dağıtım: İstanbul.

Eren, S. (2007). Toplumsal norm, ahlak ve din. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, *11*(2), 289-316.

Ersoy Yılmaz, S. (2015). Sosyal hizmet etiğine ilişkin bir değerlendirme. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi,* Sosyal Hizmet Özel Sayısı, 122-136.

Ersoy, N. (2015). Araştırma etiği. *Kocaeli Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, *1*(1), 2-8.

Field, A. P. ve Gillett, R. (2020). How to do a meta-analysis. *British Journal of Mathematical and Statistical Psychology, 63*(3), 665-694.

Fnichk, A. ve Tramer, M. R. (2008). Primer: strengths and weaknesses of meta-analysis. *Nature Clinical Practice Rheumatology*, *4*, 1-7.

Franklin C., Kim, J. S. ve Tripodi, S. J. (2009). A meta-analysis of published school social work practice studies. *Research on Social Work Practice*, *19*(6), 667-677.

Gezici, A. (2018). Etik değerler-sosyal sorunluluk ilişkisinde sektörel etmenler. *Yüksek Lisans Tezi.* Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Alanya.

Glass, G. V. (1976). Primary, secondary, and meta-analysis of research. *Educational Researcher*, *5*(10), 3–8.

Glass, G. V. (1982). Meta-analysis: An approach to the synthesis of research results. *Journal of Research in Science Teaching, 19*(2), 93–112.

Gorey, K. M., Thyer, B. A. ve Pawluck, D.E. (1998). Differential effectiveness of prevalent social work practice models: a meta-analysis. *Social Work*, *43*(3), 269-278.

Gökalp, N. (2010). *Duygu ve Etik.* Ebabil Yayınları: Ankara.

Gökçearslan Çiftçi E. ve Gönen, E. (2011). Sosyal hizmet uygulamalarında etik karar verme süreci. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, *22*(2), 149-160.

Gözüyeşil, E. (2012). Beyin temelli öğrenmenin akademik başarıya etkisi: bir meta analiz çalışması. *Yüksek Lisans Tezi*. Niğde Üniversite Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Niğde.

Graham, A., Powell, M., Taylor, N., Anderson, D. ve Fitzgerald, R. (2013). *Ethical Research Involving Children*. Florence: UNICEF Office of Research-Innocenti.

Greenberg, J. (2011). *Behavior in Organizations*. Pearson Education Limited: London.

Grenier, A. M. ve Gorey, K. M. (1998). The effectiveness of social work with older people and their families: a meta-analysis of conference proceedings. *Social Work Research*, *22*(1), 60-64.

Guttmann, D. (2006) *Ethics in Social Work- A Context of Caring*. New York, The Haworth Press.

Güdek, K. (2013). *Terapötik İletişim ve Sosyal Çalışma.* İstanbul: Nobel Kitapevi.

Gül, H. ve Gökçe H. (2008). Örgütsel etik ve bileşenleri. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi*, *13*(1), 377-389.

Gürdoğan Bayır, Ö. (2019). Dezavantajlı gruptaki çocuklarla eğitim süreci: sınıf öğretmeni adaylarının görüşleri. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1-14.

Güzel, B. (2020). *Sosyal Hizmet Değer ve İlkelerinin Felsefi Dayanakları*. (Ed. Artan, T. ve Zubaroğlu Yanardağ, M.). Nika Yayınevi: Ankara.

Harrington, D. ve Dolgoff, R. (2008).Hierarchies of ethical principles for ethical decision making in social work. *Ethics and Social Welfare*, *2*(2), 183-196.

Hatiboğlu, B. (2011). Sosyal hizmet etiğinde radikal yansımalar. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, *22*(1), 147-163.

Hedges, L. V. (1992). Meta-analysis. *Journal of Educational Statistics*, *17*(4), 279–296.

https://akademik.yok.gov.tr/AkademikArama/, Erişim Tarihi: 09.11.2020

https://dergipark.org.tr/tr/, Erişim Tarihi: 09.11.2020

https://etikkurul.istanbulc.edu.tr/tr/content/etik-kurul-amaci/etik-kurul-hakkinda, Erişim tarihi: 06.02.2021.

https://scholar.google.com/, Erişim Tarihi: 09.11.2020

https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/, Erişim tarihi: 09.11.2020

https://ulakbim.tubitak.gov.tr/, Erişim Tarihi: 09.11.2020

https://www.unicefturk.org/yazi/cocuklar-icin-bilgi, Erişim tarihi: 21.10.20.

Hugman, R. (2005). *New Approaches in Ethics for the Caring Professions*. USA, Palgrave Macmillan.

Işık, N. ve Duman, E. (2012). Reel ve finansal göstergeler açısından 1929 ekonomik buhranı ve 2008 küresel krizi: karşılaştırmalı bir analiz. *Yönetim ve Ekonomi*, *19*(2), 240-260.

İşgüden, B. ve Çabuk, A. (2006). Meslek etiği ve meslek etiğinin meslek yaşamı üzerindeki etkileri. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *9*(16), 59-86.

Kahraman, F. ve Kahraman, A. B. (2017). Dezavantajlılığın çocuk halleri: dünyada ve Türkiye'de dezavantajlı gruplarda yer alan çocukların durumu. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi*, *8*(20), 255-268.

Kahriman, İ. ve Yeşilçiçek Çalık, K. (2017). Klinik hemşirelerin etik duyarlılığı. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi, 6*(3), 111-121.

Kaplan, Ç. (2009). Kamu yönetiminde etik ve kamu çalışanlarının etik kavramını algılayışları. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *14*(3), 343-355.

Karaöz, S. (2000). Cerrahi hemşireliği ve etik. *C.Ü. Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi, 4*(1), 1-8.

Kaya Kılıç, A. ve Tekin, H. H. (2020). Sosyal hizmet eğitiminde iletişim becerilerini kazandırmaya yönelik uygulamalar: beceri laboratuvarı. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, *31*(49), 1809-1826.

Kaya, D. (2016). Matematik eğitiminde problem çözmeye dayalı öğrenme: meta analiz çalışması. *Yüksek Lisans Tezi*. Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Rize.

Kayacı, M. (2020). Etik davranış ilkelerinin Türkiye'de kamu yönetiminde etik iklim algısı ve etiğin kurumsallaşmasına etkileri: Diyarbakır örneği. *Doktora Tezi*. Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.

Kesgin, A. (2009). Etik üzerine. *Dini Araştırmalar*, *12*(35), 143-160.

Keskin, D. (2020). Meta analizi ve iş tatmini üzerine bir uygulama. *Yüksek Lisans Tezi*. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

Kılavuz, R. (2002). Yönetsel etik ve halkın yönetsel etik oluşumuna etkileri. *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, *26*(2), 255-266.

Kılavuz, R. (2004). Etik sistemleri ve kamu yönetimi açısından görünümleri. *İ. Ü. Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi, 30*, 15-29.

Kırlıoğlu, M. (2019). Ön Yargılar ve Sosyal Hizmet: Sosyal Hizmet Bölümü Öğrencilerinin Kadına Karşı Ön Yargıları. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, *22*(1), 25-41.

Kırmızı, M. (2017). Üstün zekâlı öğrencilerin başarılarını etkileyen faktörler: bir meta-analiz çalışması. *Yüksek Lisans Tezi*. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

Kış, A. (2013). Okul müdürlerinin öğretimsel liderlik davranışlarını gösterme düzeylerine ilişkin yönetici ve öğretmen görüşlerine yönelik bir meta-analiz. *Doktora Tezi.* İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Malatya.

Kongar, E. (2007). *Sosyal Çalışmaya Giriş.* SABEV: Ankara.

Kuçuradi, İ. (1971). *İnsan ve Değerleri (Değer Problemi)*. Yankı Yayınları: İstanbul.

Kuçuradi, İ. (2004). Felsefe ve etik. Yunan Aran Birlikteliği Konferansı, 20 Aralık 2004, http://www.aysuerden.org/yunusaran/pdf/Etik_iona.pdf, Erişim tarihi: 16.12.2020.

Kuçuradi, İ. (2018). *Etik*. (7. Baskı). Türkiye Felsefe Kurumu: Ankara.

Kural, E. (2020). Çoklu zekâ kuramına dayalı fen öğretiminin akademik başarıya ve derse yönelik tutuma etkisi: bir meta-analiz çalışması. *Yüksek Lisans Tezi*. Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sivas.

Kurt Genç, A. (2018). Binomial verilerin meta analizi. *Yüksek Lisans Tezi*. Giresun Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Giresun.

Kutlu, H. A. (2008). Muhasebe meslek mensupları ve çalışanlarının etik ikilemleri: Kars ve Erzurum illerinde bir araştırma. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, *63*(2), 143-170.

Kyrsik, J. L. ve Finn, J. (2015). *Etkili Uygulama İçin Sosyal Hizmet Araştırması*. (Çev. Erbay, E.). Ankara: Nika Yayınevi.

Levy, C. S. (1973). The value base of social work. *Journal of Education for Social Work*, *9*(1), 34-42.

Longenecker, J., McKinney J. ve Moore, C. (1988). Egoism and independence: entrepreneurial ethics. *Organizational Dynamics*, 64-72.

Lundahl, B. ve Yaffe, J. (2007) Use of meta-analysis in social work and allied disciplines. *Journal of Social Service Research*, *33*(3), 1-11.

Maigret, E. (2004). *Medya ve İletişim Sosyolojisi*. (Çev. Yücel, H.). İstanbul: İletişim Yayınları.

Miracle, V. A. (2016). The Belmont Report, *Dimensions of Critical Care Nursing*, *35*(4), 223-228.

Mosteller, F. ve Colditz, G. A. (1996). Understanding research synthesis (meta-analysis). *Annu Rev. Public Health*, *17*, 1-23.

Mutlu, Z. (2020). *Çocuklarla Çalışmada Etik İlkeler.* (Ed. Artan, T. ve Zubaroğlu Yanardağ, M.). Nika Yayınevi: Ankara.

National Association of Social Workers-NASW, (2020). https://www.socialworkers.org/About/Ethics/Code-of-Ethics/Code-of-Ethics-English, Erişim Tarihi: 09.09.2020.

National Association of Social Workers-NASW, (2021). History of the NASW code of ethics. https://www.socialworkers.org/About/Ethics/Code-of-Ethics/History, Erişim tarihi: 24.01.2021.

National Organization of Forensic Social Work-NOFSW, (2021). Code of ethics. https://www.nofsw.org/code-of-ethics-draft-for-review-com, Erişim tarihi: 24.01.2021.

Normand, S.L.T. (1999). Tutorial in bioistatistics meta-analysis: formulating, evaluating. *Combining And Reporting, Statistics in Medicine*", *18*, 321- 359.

Odyakmaz, Z. ve Güzel, O. (2013). İdarenin uygulamaları bakımından idare, etik ve ahlâk. *Ankara Barosu Dergisi*, *3*, 21-55.

Olkın, I. (1996). Meta-analysis: Current issues in research synthesis. *Statistics in Medicine*, *15*, 1253-1257.

Otlu, F. (1999). Muhasebe mesleğinde mesleki ahlakın yeri ve önemi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *4*, 125-142.

Örselli, E. (2010). Türkiye'de toplumsal ve yönetsel etik değerler ile ikilemler: uygulamalı bir araştırma. *Doktora Tezi*. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Özateş, Ö. S. (2010). Sosyal hizmet etiğinin felsefi temelleri. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, *21*(1), 85-97.

Özdemir, S. (2021). *Sosyal Hizmet Etiği*. İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi, Sosyal Hizmet Lisans Tamamlama Programı. http://auzefkitap.istanbul.edu.tr/kitap/sosyalhizmetlt_ao/sosyalhizmetetigi.pdf, Erişim tarihi: 04.02.2021.

Özdemir, Z. N. (2020). Türkiye'de gerçekçi matematik eğitiminin matematik başarısına etkisi üzerine bir meta analiz çalışması. *Yüksek Lisans Tezi*. Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Özdemirli, G. (2011). İşbirlikli öğrenme yönteminin öğrencinin matematik başarısı ve matematiğe ilişkin tutumu üzerindeki etkililiği: bir meta-analiz çalışması. *Yüksek Lisans Tezi*. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

Özensel, E. (2003). Sosyolojik bir olgu olarak değer. *Değerler Eğitimi Dergisi*, *1*(3), 217-239.

Özlem, D. (1990). *Günümüzde Felsefe Disiplinleri*. Ara Yayıncılık: İstanbul.

Özlem, D. (2004). *Etik-Ahlak Felsefesi-*. İnkılap Yayınları: İstanbul.

Öztürk Türkmen, H. (2018). *Tıpta Araştırma ve Yayın Etiği*. TTB ve Tabip Odalarının Tıbbi Etik ve Deontolojiyi Koruma Sorumluluğu. (Ed. Bulut, N.). Türk Tabipler Birliği Yayınları: Ankara.

Öztürk, A. B. (2009). Sosyal hizmet etiğinde farklı yaklaşımlar. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, *20*(1), 105-115.

Peled, E. ve Leichtentritt, R. (2002). The ethics of qualitative social work research. *Qualitative Social Work*, *1*(2), 145–169.

Pelit, E. ve Güçer, E. (2006). Öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğiyle ilgili etik olmayan davranışlara ve öğretmenleri etik dışı davranışa yönelten faktörlere ilişkin algılamaları. *Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi, 2*, 95-119.

Pigott, T. D. ve Polanin, J. R. (2020). Methodological guidance paper: high-quality meta-analysis in a systematic review. *Review of Educational Research*, *90*(1), 24-46.

Reamer, F. G. (2017). *Sosyal Hizmet Etiği ve Değerleri*. (Çev. Acar, H.). Ankara: Nika Yayınevi.

Rosenthal, R. ve DiMatteo, M. R. (2001). Meta-analysis: recent developments in quantitative methods for literature reviews. *Annual Review of Psychology, 52*(1), 59–82.

Saban, M. ve Atalay, B. (2005). Yönetim muhasebecileri açısından etik ve etik davranışın önemi. *Muhasebe ve Yönetime Bakış*, Eylül, 49-60.

Sayıl, M. ve Yılmaz, A. (2001). Gelişim psikolojisi araştırmalarında etik standartlar ve tartışılan sorunlar. *Türk Psikoloji Dergisi*, *16*(47), 71-78.

Sayın, E. ve Ege, İ. (2006). 1997 Asya finansal krizinden günümüze küreselleşme, kurumsal yönetim ve pazarlama etiği. II. Ulusal Uygulamalı Etik Kongresi Bildiriler Kitabı, 18-20 Ekim 2006, 587-593.

Selcik, O. (2017). Sosyal hizmet araştırma etiği: bir sosyal hizmet doktora öğrencisinden yansımalar. *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, *1*(1), 22-34.

Selcik, O. ve Güzel, B. (2016). Sosyal hizmet mesleğinin çalışma alanı ve sosyal hizmet uygulamasının Türkiye ölçeğinde değerlendirilmesi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, *9*(46), 461-469.

Selçuk, O. (2020). *Sosyal Hizmet Araştırmasında Etik.* (Ed. Artan, T. ve Zubaroğlu Yanardağ, M.). Nika Yayınevi: Ankara.

Shekelle, P.G., Woolf, H. S., Eccles, M. ve Grimshaw, J. (1999). Clinical guidelines. Developing guidelines. *BMJ Clinical Research*. *318*(7183), 593-596.

Shelby, L. B. ve Vaske, J. J. (2008). Understanding meta-analysis: A review of the methodological literature. *Leisure Sciences*, *30*(2), 96-110.

Smidt, G. A.ve Gorey, K. M. (1997). Unpublished social work research: systematic replication of a recent meta-analysis of published intervention effectiveness research. *Social Work Research*, *21*(1), 58-62.

Society for Research in Child Development-SCDR, (2021). Çocuklarla araştırmada etik standartlar, https://www.srcd.org/about-us/ethical-standards-research-children, Erişim tarihi: 16.02.2021.

Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği (SHUDER), http://www.shuder.org/Sayfa/etik-ilkeler1787, Erişim tarihi: 24.01.2021.

Sönmez, N. (2019). Mobil öğrenmenin akademik başarıya etkisi: bir meta analiz çalışması. *Yüksek Lisans Tezi*. Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adıyaman.

Şahin, M. C. (2005). İnternet tabanlı uzaktan eğitimin etkililiği: bir meta analiz çalışması. *Yüksek Lisans Tezi*, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

Şeker, A. (2011). *Sosyal Hizmetlerde Etik.* SABEV: Ankara.

Şen, S. ve Yıldırım, İ. (2020). *CMA ile Meta-Analiz Uygulamaları*. Anı Yayıncılık: Ankara.

Taşçıoğlu, T. (2019). Sosyal hizmette etik algılarının değerlendirilmesi: Sosyal hizmet öğrencileri üzerine bir uygulama. *Yüksek Lisans Tezi*. Üsküdar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Tepe, H. (2009). Değer ve anlam: değerler anlamlı mıdır? *FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, *7*, 1-10.

TMMOB Elektrik Mühendisleri Odası. (2006). *Küreselleşme Etik Kodlar ve Örgütler*. EMO Yayın: Ankara.

Topan, B. (2013). Matematik öğretiminde öğrenci merkezli yöntemlerin akademik başarı ve derse yönelik tutum üzerindeki etkililiği: bir meta-analiz çalışması. *Yüksek Lisans Tezi*. Kocaeli Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Kocaeli.

Tuncay, T. (2017). Sosyal hizmet eğitiminin etik yönleri. *Sosyal Çalışma Dergisi*, *1*(2), 1-9.

Türk Dil Kurumu (TDK). (2020). Etik nedir? https://sozluk.gov.tr, Erişim tarihi: 30.11.2020.

Türk Dil Kurumu (TDK). (2020). Kültür nedir? https://sozluk.gov.tr, Erişim tarihi: 30.11.2020.

Türk Dil Kurumu (TDK). (2020). Meslek nedir? https://sozluk.gov.tr, Erişim tarihi: 29.01.2021.

Türk Dil Kurumu (TDK). (2020). Norm nedir? https://sozluk.gov.tr, Erişim tarihi: 30.11.2020.

Türk Dil Kurumu (TDK). (2021). Değer nedir? https://sozluk.gov.tr, Erişim tarihi: 05.01.2021.

Türk Dil Kurumu (TDK). (2021). Önyargı nedir? https://sozluk.gov.tr, Erişim tarihi: 05.02.2021

Türk Tabipleri Birliği (2013). Dünya Tabipler Birliği Helsinki Bildirgesi, 18 Aralık 2013, https://www.ttb.org.tr/images/stories/file/2013/helsinki.pdf, Erişim tarihi: 01.02.2021.

Ucun, Y. (2020). Tamamlayıcı ve geleneksel uygulamaların psikiyatri hastalarında depresif belirtiler üzerine etkisi meta analiz çalışması. *Doktora Tezi*. İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.

Usta, A. (2011). Kuramdan uygulamaya kamu yönetiminde etik ve ahlak, *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *1*(2), 39-49.

Usta, A. (2015). Kamu örgütlerinde çıkar çatışması: türleri ve önlenmesi. *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, *7*(13), 100-124.

Uz, A. (2019). Üniversite öğrencilerinin sosyal medya paylaşımlarının etik açıdan incelenmesi: Karabük Üniversitesi örneği. *Yüksek Lisans Tezi*. Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karabük.

Uzunaslan, Ş. ve Gökçearslan Çiftçi, E. (2019). Sosyal hizmet uygulamalarında kültürel yetkinliği geliştirmenin önemi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, *30*(1), 213-230.

Ürek, O. (2010). *Özgürlük, Eşitlik ve Kardeşlik*. Birinci Uluslararası Felsefe Kongresi, (Ed. Serin, İ.). Asa Kitabevi Yayınları: Bursa.

Vurucu, F. (2010). Meslek lisesi öğrencilerinin meslek seçimi yeterliliği ve meslek seçimini etkileyen faktörler. *Yüksek Lisans Tezi*. Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Webb, N. B. (2017). *Çocuklarla Sosyal Hizmet Uygulaması.* (Çev. Erbay, E.). Ankara: Nika Yayınevi.

Yach, D. (1990). Meta-analysis in epidemiology. *South African Medical Journal*, 78, 94-97.

Yalçın, İ. (2014). İyi oluş ve sosyal destek arasındaki ilişkiler: Türkiye'de yapılmış çalışmaların meta analizi. *Türk Psikiyatri Dergisi*, *25*, 1-12.

Yamı, V. Ş. (2009). Profesyonellik ve etik. *Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi Tarihin Peşinde*, *2*, 263-272.

Yeniay, H. (2013). Yaşam verilerinin meta analizi. *Yüksek Lisans Tezi*. Hacettepe Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Yıldırım, G. ve Kadıoğlu, S. (2007). Etik ve tıp etiği temel kavramları. *Cumhuriyet Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, *29*(2), 75-84.

Yıldız, A. (2012). Meta-etik bir teori olarak ahlaki sezgiciliğin savunulabilirliği. *Doktora Tezi*. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Yıldız, N. (2011). Etik ile ahlak ayrımı. *Felsefe Arkivi*, *35*, 23-36.

Yıldız, N. Ç. (2002). Verilerin değerlendirilmesinde meta analizi. *Yüksek Lisans Tezi*. Marmara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Yiğitbaş, Ç. (2020). Hem dezavantajlı hem de kadın olmak. *Van Tıp Dergisi*, *27*(3), 367-370.

Yüce, A. (2011). *Sosyal Hizmet Etiği*. (Ed. Sarıkaya, M.). Nobel Akademik Yayıncılık: Ankara.

Yüksel, M. (2015). Etik kodlar, ahlak ve hukuk. *Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi*, *5*(1), 9-26.

Zadek, S. (1998). Balancing performance, ethics, and accountability. *Journal of Ethics*, 17, 1421-1441.

Zengin, O. ve Çalış, N. (2017). Sosyal hizmet uzmanlarının mesleki uygulamaları ve çalışma koşulları. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, *28*(1), 47-67.

Zengin, O. ve Çalış, N. (2017). Türkiye'de sosyal hizmet araştırması: son 10 yılda sosyal hizmet anabilim dallarında yazılan tezler üzerine bir inceleme. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, *6*(2), 1260-1273.

Zubaroğlu Yanardağ, M. (2020). Sosyal hizmet mesleki uygulamalarında müracaatçılara karşı etik sorumluluklar ve etik karar verme süreci. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, *31*(3), 1201-1226.

HAM VERİLER

Çocuk Katılımcı (Makale)

Ak, Y. ve Ertekin, E. (2020). 7. ve 8. sınıf öğrencilerinin sayı hissi ile matematik kaygısı arasındaki ilişki üzerine bir çalışma. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, *16*(31), 4047-4076. Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/pub/opus/issue/57675/725845.

Aksoy, Ö. (2020). ergenlerin sosyal duygusal öğrenme düzeylerinin incelenmesi. *İnsan ve Sosyal Bilimler Dergisi*, *3*(1), 576-590. Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/pub/johass/issue/54512/710512.

Aktaç, Ş., Sabuncular, G., Genç, S., Vural, B. ve Güneş, F. (2018). İstanbul'da çocuk yetiştirme yurtları ve çocuk evleri sitesinde kalan çocukların beslenme durumları ve yemek hizmetlerinden memnuniyetlerinin belirlenmesi. *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, *2*(2), 215-231. Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/pub/tushad/issue/42516/494030.

Altun, M. ve Güvendi, B. (2019). Ortaokul öğrencilerinin beden eğitimi ve spor dersi sportmenlik davranışlarının bazı değişkenlere göre incelenmesi. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, *11*(18), 2224-2240. DOI: 10.26466/opus.570922.

Arslan, S. ve Yeşilyurt, F. (2019). Ergenlerin sanal zorbalık düzeylerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, *11*(18), 27-42. DOI: 10.26466/opus.515067.

Atik, G. ve Güçlüöver, A. (2020). Ortaöğretim öğrencilerinin beden eğitimi ve spor dersine yönelik tutumları ve yaşam doyumu düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi: kırıkkale ili örneği. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, *15*(23), 1959-1975. DOI: 10.26466/opus.687393.

Boz, İ. (2018). İlkokul 4. sınıf öğrencilerinin okuduğunu anlama düzeyi ile matematik problemlerini çözme başarısı arasındaki ilişkinin incelenmesi. *İnsan ve Sosyal Bilimler Dergisi*, *1*(1), 40-53. Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/pub/johass/issue/40763/464834.

Çeliker, V. ve Aşiroğlu, S. (2020). Ortaokul öğrencilerinin internet bağımlılıkları ile sosyal beceri düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Edu 7: Yeditepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *9*(11), 43-57. Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/pub/edu7/issue/59006/833366.

Çetinkaya, B., Gülaçtı, F. ve Çiftci, Z. (2019). Lise öğrencilerinin sosyal görünüş kaygı düzeylerinin bazı değişkenlere göre incelenmesi. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, *10*(17), 904-922. DOI: 10.26466/opus.523444.

Çeviker Ay, Ş., Arslan, F., Adıgüzel, İ. ve Çoban, K. (2019). Lise öğrencilerinin akademik öz-yeterlik algısı ve akademik erteleme davranışı arasındaki ilişki. *Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *9*(1), 116-126. Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/pub/dusbed/issue/47156/513873.

Çuhadar, A., Demirel, M., Er, Y. ve Serdar, E. (2020). Ergenlerde akıllı telefon bağımlılığı ve gelecek beklentisi ilişkisinin incelenmesi. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, *15*(24), 2528-2544. DOI: 10.26466/opus.620060.

Doğan, S. ve Kesici, Ş. (2016). Üstün yetenekli öğrencilerin psikolojik ihtiyaçlarının bazı değişkenlere göre incelenmesi. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, *5*(8), 45-81. Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/pub/opus/issue/22697/242304.

Durmuşçelebi, M. ve Temircan, S. (2017). MEB (Eğitim Bilişim Ağı) EBA'daki eğitim materyallerinin öğrenci görüşlerine göre değerlendirilmesi. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, *7*(13), 632-652. DOI: 10.26466/opus.357033.

Durmuşçelebi, M., Bozgeyikli, H. ve Çetinkaya, M. (2018). Lise öğrencilerinin dil öğrenme inançları ve öğrenen özerkliğinin akademik başarı açısından incelenmesi. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, Gençlik Araştırmaları Özel Sayısı, 248-262. DOI: 10.26466/opus.356878.

Evren, K. (2016). İlköğretim 6., 7. ve 8. sınıf öğrencilerinin benlik saygıları ile matematik kaygıları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, *6*(10), 156-180. Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/pub/opus/issue/22701/242327.

Gözler, A. (2016). Anadolu Öğretmen Lisesi öğrencilerinin öğretmenlik mesleğine bakış açıları. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, *5*(9), 85-108. Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/pub/opus/issue/22698/242305.

Gündoğan, S. (2019). Lise öğrencilerinin okul tükenmişliklerinin sosyal destek ve çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, *13*(19), 25-49. DOI: 10.26466/opus.552366.

Güvendi, B., Tekkurşun Demir, G. ve Keskin, B. (2019). Ortaokul öğrencilerinde dijital oyun bağımlılığı ve saldırganlık. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, *11*(18), 1194-1217. DOI: 10.26466/opus.547092.

Karataş, K., Akbaş, E., Erükçü Akbaş, G. ve Çamuşcu, E. (2020). Evden kaçan çocuklar: ankara'da çocuk şubeye getirilen çocuklar üzerinden bir değerlendirme. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, *31*(3) , 960-984 . DOI: 10.33417/tsh.659368.

Kartol, A. ve Peker, A. (2020). Ergenlerde sosyal ortamlarda gelişmeleri kaçırma korkusu (fomo) yordayıcılarının incelenmesi. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, *15*(21), 454-474. DOI: 10.26466/opus.628081.

Kaya, İ. (2020). Ergenlerde akademik başarıya ilişkin bilişsel çarpıtmalar ile algılanan anne baba tutumu arasındaki ilişki. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, Eğitim ve Toplum Özel Sayısı, 5565-5584. DOI: 10.26466/opus.791965.

Kılıç, M. (2011). Aile ve serbest zaman ilişkisi: Düzce örneği. *Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *5*(1), 27-49. Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/pub/dusbed/issue/22628/241805.

Kılınç, Y. ve Önder, A. (2019). Ortaokul öğrencilerinin erken dönem uyumsuz şemaları ile duygu düzenleme yöntemleri arasındaki ilişkinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, *14*(20), 96-132. DOI: 10.26466/opus.542052.

Kılınç, Y. ve Uzun, K. (2020). Ergenlerin yaşam doyumlarının yordayıcıları olarak direkt ve dolaylı akran baskısı. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, *16*(28), 1241-1271. DOI: 10.26466/opus.748254.

Kındap Tepe, Y., Deliser, B., Kuzan, G. ve İslamoğlu, R. (2018). İlköğretimin ikinci kademe öğrencilerinin ana-babadan algıladığı psikolojik kontrolün kendini belirleme düzeyi ve sosyal girişkenlikle ilişkisi. *Asia Minor Studies*, AGP Sempozyum Özel Sayısı, 294-312. DOI: 10.17067/asm.439957.

Kır Elitaş, S. (2020). Sosyal medyanın toplumsal dönüştürücülüğü: sosyal medya kullanan ergenlerin aile içi iletişim süreçlerine katılım düzeyleri üzerine nicel bir araştırma. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, *16*(30), 2616-2632. DOI: 10.26466/opus.777748.

Kutukız, D., Akyürek, S. ve Özdemir, Ö. (2018). Turizm eğitimi alan orta öğretim düzeyindeki öğrencilerin mutfak departmanına yönelik tutumlarını belirlemeye yönelik bir araştırma. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, Gençlik Araştırmaları Özel Sayısı, 125-146 . DOI: 10.26466/opus.357662.

Meriç, A. ve Özyürek, A. (2018). okul öncesi dönem çocukların ahlaki ve sosyal kural bilgilerinin incelenmesi. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, *8*(14), 137-166 . DOI: 10.26466/opus.378956.

Meşe, S. ve Özerk, H. (2019). Üniversite sınavına hazırlanan ve özel dershanelere devam eden lise son sınıf öğrencilerinin kendilerinde algıladıkları ego durumları ile sınav kaygı düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, *11*(18), 727-756. DOI: 10.26466/opus.522188.

Özkurt Sivrikaya, S. (2019). Lise öğrencilerinin STEM'e yönelik tutumlarının incelenmesi. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, *11*(18), 914-934. DOI: 10.26466/opus.547459.

Pesen, A., Oral, B. ve Bulut, Y. (2018). Lise öğrencilerinin motivasyonel, bilişsel ve bilişüstü yeterlikleri ile özerk öğrenme düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, *9*(16), 706-730. DOI: 10.26466/opus.488639.

Sarı, M. ve Ekici, G. (2018). İlkokul 4. sınıf öğrencilerinin matematik başarıları ile aritmetik performanslarını etkileyen duyuşsal değişkenlerin belirlenmesi. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, *8*(15), 1562-1594. DOI: 10.26466/opus.451025.

Taş, B. ve Ateş, S. (2020). Boşanmış ve evli ebeveynlere sahip ergenlerin beş boyutlu iyi oluş modeli ve internet bağımlılık düzeylerinin incelenmesi. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, *15*(25), 3198-3232. DOI: 10.26466/opus.650135.

Turan, M. (2020). Bilinçli Farkındalık Ölçeği Ergen Formu'nun geçerlik ve güvenirlik çalışması. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, Eğitim ve Toplum Özel Sayısı, 5608-5625. DOI: 10.26466/opus.683364.

Türkkan, T. ve Odacı, H. (2018). Liseli ergenlerde çocukluk çağı örselenme yaşantılarının cinsiyet, gelir düzeyi ve ebeveyn eğitim durumuna göre incelenmesi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, *29*(1), 71-89. Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/pub/tsh/issue/38635/448689.

Türkyılmaz, M. ve Pekdoğan, S. (2019). 6-7 yaş çocuklarda sosyal davranış ve okula hazırbulunuşluğun bazı değişkenler açısından incelenmesi. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, *14*(20), 133-160. DOI: 10.26466/opus.543250.

Üstündağ, A. (2020). Okul çağındaki çocukların sağlık okuryazarlığı bilgi düzeylerinin incelenmesi. *İnsan ve Sosyal Bilimler Dergisi*, *3*(2), 567-577. Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/pub/johass/issue/57478/782530.

Yaycı, L. ve Düşmez, İ. (2016). Adolesanların akademik erteleme davranışlarının bazı değişkenler açısından incelenmesi. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, *6*(10), 80-101. Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/pub/opus/issue/22701/242333.

Yeşilkayalı, E. ve Demirtaş, V. (2016). Ebeveynlerin çocuk haklarına yönelik tutumları ile ilköğretim öğrencilerinin ahlaki olgunlukları arasındaki ilişki. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, *27*(1), 41-64. Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/pub/tsh/issue/38633/448498.

Genç Katılımcı (Makale)

Acar, M. ve Apak, H. (2017). Sosyal hizmet bölümü öğrencilerinin empatik eğilimleri ile özgecilik düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, *28*(1), 93-112. Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/pub/tsh/issue/38637/448594.

Akay, B , Şıttak, S . (2019). Staj Deneyiminin Kariyer Seçimine Etkisi: Trakya Bölgesi'ndeki Turizm Öğrencilerine Yönelik Bir Araştırma. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 11*(18) , 757-784 . DOI: 10.26466/opus.533956

Akgün, R., Toz, T., Sürmen, B. ve Çam, M. (2018). Sosyal hizmet ve çocuk gelişimi öğrencilerinin kadının çalışmasına ilişkin tutumlarının belirlenmesi: Kırıkkale Üniversitesi örneği. *Ufkun Ötesi Bilim Dergisi*, *18*(1), 15-29. Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/pub/uobild/issue/42540/512709.

Aktaş, B., Kaya, F. ve Bostancı Daştan, N. (2019). Hemşirelik ve ebelik öğrencilerinin ailede kadına yönelik şiddete ilişkin tutumları. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, *14*(20), 1448-1474. DOI: 10.26466/opus.611843.

Akyürek, R. (2020). Müzik eğitimi anabilim dalı öğrencilerinin müzik öğretmenliğini tercih etme nedenlerinin belirlenmesi. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, *15*(24), 2856-2874. DOI: 10.26466/opus.675302.

Arslan, A., Ilıman, E. ve Aslan, R. (2019). Sağlık hizmetleri meslek yüksekokulu öğrencilerinin konuşma kaygıları ve öz-yeterlik algılarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Uluslararası İnsan Çalışmaları Dergisi*, *2*(4), 124-147. DOI: 10.35235/uicd.526073.

Aslan, S. (2020). Öğretmen adaylarının ölçme değerlendirmeye yönelik tutumlarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, Eğitim ve Toplum Özel Sayısı, 6047-6068. DOI: 10.26466/opus.755991.

Atan, T. ve Ünver, Ş. (2019). Spor bilimleri fakültesi ve ilahiyat fakültesi öğrencilerinin psikolojik dayanıklılık düzeylerinin karşılaştırılması. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, *14*(20), 207-222. DOI: 10.26466/opus.567468.

Aytaçalp, A. ve Durat, G. (2019). Karabük Üniversitesi öğrencilerinde çocukluk çağı travmalarının suçluluk-utanç duyguları ve benlik saygısı ile ilişkisinin incelenmesi. *Sağlık Akademisi Kastamonu*, *4*(3), 144-187. DOI: 10.25279/sak.499339.

Babahanoğlu, R. ve Mavili, A. (2018). Sosyal hizmet öğrencilerinin eleştirel düşünme eğilimleri ile bilinçli farkındalıkları arasındaki ilişkilerin incelenmesi (Konya örneği). *Toplum ve Sosyal Hizmet*, *29*(1), 90-113. Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/pub/tsh/issue/38635/448690.

Bahar, O. ve Özdemir, Ö. (2018). Turizm sektöründe istihdam edilen gençlerin meslek algıları ve iş doyum performanslarının değerlendirilmesi. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, Gençlik Araştırmaları Özel Sayısı, 263-298. DOI: 10.26466/opus.359428.

Bakioğlu, F. (2019). Üniversite öğrencilerinde sosyal yeterliğin algılanan sosyal destek açısından incelenmesi. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, *11*(18), 1858-1875. DOI: 10.26466/opus.544883.

Balcı Akpınar, R., Küçükoğlu, S., Atik, A., Küçük Durur, E. ve Kant, E. (2020). Üniversite öğrencilerinin şiddet türlerine yönelik farkındalıklarını artırmada "şiddete dur de" kamu spotlarının etkisi. *Atatürk Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi*, *2*(1), 19-26. Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/pub/atakad/issue/55141/722542.

Başar, F., Çiçek, S. ve Yeşildere Sağlam, H. (2019). Hemşirelik bölümü öğrencilerinin human papilloma virüsü ve aşısına yönelik bilgi düzeyleri. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, *10*(17), 123-138. DOI: 10.26466/opus.499635.

Baz, F. (2018). Sosyal medya bağımlılığı: üniversite öğrencileri üzerine çalışma. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, *9*(16), 276-295. DOI: 10.26466/opus.470118.

Belli, A. ve Aynacı, G. (2020). Üniversite öğrencilerinin toplumsal cinsiyet rolleri algısı: kadınlar kendilerini nasıl güçlendirebilir? *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, *15*(26), 4208-4229. DOI: 10.26466/opus.663605.

Boz, H., Gökçe, N., Özüstün Kıral, A., Mutlu, E., Selvi, N., Ünlü, D. ve Yılmaz, G. (2017). Sağlık bilimleri fakültesi ve iktisadi ve idari bilimler fakültesi öğrencilerinin yaşlı ayrımcılığına ilişkin tutumları. *Sağlık Akademisi Kastamonu*, *2*(1), 1-23. DOI: 10.25279/sak.303050.

Bulgan, G. ve Göktaş, P. (2016). Y kuşağının engelli turistlere bakış açılarının değerlendirilmesi: Süleyman Demirel Üniversitesi Isparta Meslek Yüksekokulu örneği. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, *7*(15), 83-95. DOI: 10.21076/vizyoner.252108.

Büyüker İşler, D. ve Demir, N. (2019). Markaların emoji kullanımına yönelik bireylerin tutumları: üniversite öğrencileri üzerine bir araştırma. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, *10*(25), 466-484. DOI: 10.21076/vizyoner.556353.

Caz, Ç. ve Bardakçı, S. (2019). Sosyal medya bozukluğu: üniversite öğrencileri üzerine bir araştırma. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, *10*(17), 1100-1124. DOI: 10.26466/opus.521522.

Coşkun, S., Kır, A. ve Özbay, F. (2017). Meslek yüksekokulu muhasebe bölümü öğrencilerinin muhasebe eğitimine bakış açılarının ve mesleki eğitimden beklentilerinin değerlendirilmesi. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, *13*(13), 314-329. Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/pub/ijmeb/issue/54601/744471.

Çavuşoğlu, H. ve Pekkaya, M. (2016). Yerel seçimlerde genç seçmenlerin siyasal davranışlarına ilişkin bir inceleme: Bülent Ecevit Üniversitesi örneği. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, *12*(29), 17-40. DOI: 10.17130/ijmeb.20162922021.

Çelikbaş, B., Özdemir, H. ve Tatar, A. (2019). Genç yetişkinlerde benlik saygısının yordanmasında beş faktör kişilik modeli'nin rolünün incelenmesi. *İnsan ve Sosyal Bilimler Dergisi*, *2*(2), 281-296. Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/pub/johass/issue/49801/597658.

Çetin, A., Ceylan, S . ve Özdipçiner, N. (2019). Turizm eğitimi alan önlisans öğrencilerinin sektöre yönelik meslek algıları: Pamukkale Üniversitesi örneği. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, *11*(18), 1970-1995. DOI: 10.26466/opus.554480.

Çıtak Bilgin, N., Ak, B., Cerit, B., Ertem, M. ve Çıtak Tunç, G. (2019). Üniversite öğrencilerinin sağlıklı yaşam biçimi davranışlarının belirlenmesi. *Sağlık Akademisi Kastamonu*, *4*(3), 188-210. DOI: 10.25279/sak.525847.

Çiftci, Z , Gülaçtı, F. (2019). Üniversite öğrencilerinin algıladıkları anne baba tutumları ve flört kaygısı arasındaki ilişkinin incelenmesi. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, *11*(18), 1282-1309. DOI: 10.26466/opus.553036.

Çoban, Ü., Bayazıt, B. ve Uca, M. (2020). Üniversite öğrencilerinin spora yönelik tutumlarinin yaşam kalitesi, düzeylerine etkisinin incelenmesi: Doğu Marmara Bölgesi Üniversiteleri örneği. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, *15*(26), 4362-4385. DOI: 10.26466/opus.665339.

Çolakoğlu, Ü., Atay, H. ve Yurcu, G. (2020). Turizm rehberliği bölümü öğrencilerinin kişilik özellikleri ile rekreatif faaliyetlere katılım engelleri ilişkisi. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, *15*(26), 4386-4407. DOI: 10.26466/opus.634350.

Dağdeviren, İ., Mirza, Ş. ve Dağdeviren, F. (2016). Muhasebe programının öğrenci persfektifinden değerlendirilmesine yönelik Uşak Üniversitesinde bir araştırma. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, *12*(12), 491-505. Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/pub/ijmeb/issue/54621/745054.

Demir, R. ve Murat, M. (2017). Öğretmen adaylarının mutluluk, iyimserlik, yaşam anlamı ve yaşam doyumlarının incelenmesi. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, *7*(13), 347-378. DOI: 10.26466/opus.347656.

Demirtaş Zorbaz, S. ve Koçtürk, N. (2018). Toplum Desteği Alt Ölçeği'nin üniversite örnekleminde psikometrik özelliklerinin incelenmesi. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, *9*(16), 456-480. DOI: 10.26466/opus.456777.

Doğaner, M. ve Temel, E. (2020). Genç pazar kurtları, ailelerinin satın alma karar sürecini etkiliyor mu? online alışveriş çerçevesinde nicel bir araştırma. *Business*

Economics and Management Research Journal, *3*(1), 25-48. Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/pub/bemarej/issue/54139/732098.

Durak, İ. (2020). Girişimcilik eğilimi, eğitimi ve niyeti arasındaki ilişkinin parametrik tekniklerle analizi: Düzce Üniversitesi örneği. *Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *10*(2), 217-232. Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/pub/dusbed/issue/58588/772098.

Durmuşçelebi, M. ve Karayağız, Ş. (2018). Psikoloji eğitimi alan öğrencilerin duygusal zekâ ve psikolojik danışma öz-yeterliklerinin incelenmesi. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, *9*(16), 79-108. DOI: 10.26466/opus.460750.

Durmuşçelebi, M., Yıldız, N. ve Saygı, E. (2017). Öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğine ilişkin tutumlarının bazı değişkenler açısından incelenmesi. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, *7*(12), 8-32. DOI: 10.26466/opus.256553.

Duru, H. ve Gültekin, F. (2019). Pdr öğrencilerinin kariyer uyumluluklarının kariyer yapılandırma yaklaşımı açısından incelenmesi. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, *14*(20), 161-181. DOI: 10.26466/opus.583886.

Düşmez, İ . ve Yaycı, L. (2016). Rehberlik ve psikolojik danışmanlık öğrencilerinin kişilik özellikleri ve stresle başaçıkma stratejilerinin incelenmesi. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, *5*(9), 61-84. Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/pub/opus/issue/22698/242309.

Ekinci, N. ve Hamarta, E. (2020). Meslek yüksekokulu öğrencilerinin azim ile mutluluk düzeylerinin incelenmesi. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, *15*(21), 125-144. DOI: 10.26466/opus.569805.

Erişen, M., Kesen, N. ve Daşbaş, S. (2020). Psikoloji, pdr ve sosyal hizmet öğrencilerinin duygu stilleri, olumsuz değerlendirilme korkusu ve algılanan sosyal yetkinlik düzeylerinin çeşitli değişkenlere göre incelenmesi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, *31*(4), 1599-1623. DOI: 10.33417/tsh.754868.

Ermiş, E. ve İmamoğlu, O. (2019). Değişik fakültelerdeki öğrencilerin sabır eğilimlerinin araştırılması. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, *13*(19), 263-280. DOI: 10.26466/opus.571552.

Ertaş, H., Kıraç, R. ve Ünal, S. (2020). Sağlık bilimleri fakültesi öğrencilerinin siberkondri düzeyleri ve ilişkili faktörlerin incelenmesi. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, *15*(23), 1746-1764. DOI: 10.26466/opus.616396.

Ertuğrul, B. ve Ünal, S. (2020). Bir vakıf üniversitesi sağlık hizmetleri meslek yüksekokulunda öğrenim gören öğrencilerin genel afete hazırlıklı olma inanç durumlarının belirlenmesi. *Afet ve Risk Dergisi*, *3*(1), 31-45. DOI: 10.35341/afet.653911.

Filiz, M. ve Bardakçı, S. (2020). Sağlık hizmetleri meslek yüksekokulu öğrencilerinin tükenmişlik düzeylerinin incelenmesi: Sivas Cumhuriyet Üniversitesi örneği. *Sağlık Akademisi Kastamonu*, *5*(2), 120-133. DOI: 10.25279/sak.586861.

Genç, M., Abuhanoğlu, H. ve Ayanoğlu, Y. (2016). İşletme alanında eğitim gören lisans öğrencilerinin mükemmeliyetçilik algısının belirlenmesine yönelik bir araştırma. *Gazi İktisat ve İşletme Dergisi*, *2*(3), 65-88. Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/pub/gjeb/issue/25327/256561.

Göksel, A., Zorba, E., Yıldız, M. ve Caz, Ç. (2020). Spor bilimleri fakültesi öğrencilerinin taraftarı oldukları futbol takımına karşı psikolojik bağlılıklarının incelenmesi. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, *15*(25), 3800-3818. DOI: 10.26466/opus.623549.

Gönültaş, B. ve Öztürk, M. (2020). Sosyal hizmet öğrencilerinin suçlulara yönelik algılarının değerlendirilmesi . *Toplum ve Sosyal Hizmet*, *31*(2), 477-499. DOI: 10.33417/tsh.659369.

Güdek Seferoğlu, E. Sezici, E. ve Yiğit, D. (2019). Hemşirelik öğrencilerinin çocuk istismarı ve ihmalinin belirti ve risklerini tanılama düzeyleri. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları* Dergisi, *10*(17), 257-276. DOI: 10.26466/opus.511405.

Hoşoğlu Kama, R. (2020). Sağlık personeli adaylarının psikolojik yardım almaya ilişkin tutumlarının incelenmesi. *Uluslararası İnsan Çalışmaları Dergisi*, *3*(6), 410-423. DOI: 10.35235/uicd.799894.

Hoşoğlu, R., Fırıncı Kodaz, A., Yılmaz Bingöl, T. ve Vural Batık, M. (2018). Öğretmen adaylarında psikolojik sağlamlık. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, *8*(14), 217-239. DOI: 10.26466/opus.405751.

Kadan, G . ve Küçükali, R. (2018). Öğretmen adaylarının insani değerler ve çocuk sevme düzeylerinin incelenmesi. *Uluslararası İnsan Çalışmaları Dergisi*, *1*(2), 281-304. DOI: 10.35235/uicd.464979.

Kara, H. (2016). Makyavelist değerlerin yönetici olmak isteyen öğrenciler üzerindeki etkisinin araştırılması. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, *12*(29), 125-139. DOI: 10.17130/ijmeb.20162922026.

Kara, Y. (2018). Sosyal hizmet öğrencilerinin homofobik tutumlarının belirlenmesi. *Sosyal Çalışma Dergisi*, *2*(1), 16-27. Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/pub/scd/issue/37934/368969.

Karataş, Z. (2020). Sosyal hizmet ve ilahiyat lisans programı öğrencilerinin engelli bireylere ilişkin tutumları. *Tıbbi Sosyal Hizmet Dergisi*, 15, 65-79. DOI: 10.46218/tshd.710073.

Karataş, Z. ve Güzel, B. (2020). Üniversite öğrencilerinin yabancı düşmanlığıyla ilgili tutumlarının incelenmesi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, *31*(2), 500-523. DOI: 10.33417/tsh.641947.

Karaveli, S. (2020). Hemşirelik öğrencilerinin hasta güvenliği ve tıbbi hatalar konusundaki tutumu. *Sağlık Akademisi Kastamonu*, *5*(3), 181-194. DOI: 10.25279/sak.672087.

Karip, S., Kesen, N. ve Daşbaş, S. (2020). Genç yetişkinlerin kullandıkları duygu stilleri ile aile aidiyetinin ilişkisi üzerine bir araştırma. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, *31*(3), 823-848 . DOI: 10.33417/tsh.773683.

Kayma, D. ve Çetinkaya Büyükbodur, A. (2020). Sosyal hizmet bölümü öğrencilerinin özgecilik özellikleri ile damgalama (stıgma) eğilimleri arasındaki ilişki. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, *31*(3), 849-873. DOI: 10.33417/tsh.688607.

Kazımoğlu, M. ve Oğuz Duran, N. (2019). Türkiye'de üniversite öğrenimi gören Ahıskalı öğrencilerin yaşam doyumlarının demografik değişkenler açısından incelenmesi. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, *14*(20), 1070-1094. DOI: 10.26466/opus.612655.

Khalınbaylı, K. ve Taş, B. (2019). Üniversite öğrencilerinde özgecilik ve mükemmeliyetçilik anlayışı arasındaki ilişkinin incelenmesi. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, *14*(20), 1564-1593. DOI: 10.26466/opus.580182.

Kılıç, Y., Coşkuner, Z. ve Karakaya, Y. (2020). Spor bilimleri alanında eğitim alan öğrencilerin kariyer geleceklerine yönelik tutumları. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, *15*(23), 2064-2078. DOI: 10.26466/opus.666255.

Kıllı, M. ve Işık, Y . (2019). Muhasebe Eğitiminde Bilgi Teknolojilerinin Kullanımına Yönelik Öğrenci Görüşleri Üzerine Hatay ve Osmaniye İllerinde Bir Araştırma. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, *10*(17) , 1495-1521 . DOI: 10.26466/opus.527360.

Kızıltaş, A. (2016). Üniversite öğrencilerinin saldırganlık düzeylerinin yetersizlik duyguları açısından incelenmesi. *Tıbbi Sosyal Hizmet Dergisi*, (8), 25-35. Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/pub/tshd/issue/52284/684136.

Korkmazer, F. (2020). Üniversite öğrencilerinin işsizlik kaygısı algılarının incelenmesi. *Business Economics and Management Research Journal*, *3*(2), 141-152. Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/pub/bemarej/issue/58484/828409.

Koser, İ. ve Barut, Y. (2020). Üniversite öğrencilerinin iletişim becerileri, prob-lem çözme becerileri ve bağlanma stilleri ilişkisi. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, *15*(23), 1765-1789. DOI: 10.26466/opus.622867.

Kulakçı Altıntaş, H. (2018). Hemşirelik bölümü öğrencilerinin organ nakli ve bağışı konusundaki bilgi, tutum ve davranışlarının belirlenmesi. *Sağlık Akademisi Kastamonu*, *3*(3), 210-227. DOI: 10.25279/sak.450362.

Kürtüncü, M., Yıldız, H. ve Kurt, A. (2019). Hemşirelik bölümü öğrencilerinde anksiyete durumunun kariyer kararı yetkinlik beklentisine etkisinin belirlenmesi. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, *14*(20), 223-238. DOI: 10.26466/opus.581800.

Lale, Z. ve Gülaçtı, F. (2020). Üniversite öğrencilerinin ruminatif düşünme biçimlerinin ve sosyal iyi olma düzeylerinin duygusal zekâ düzeyleri ile ilişkisi. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, *15*(21), 201-231. DOI: 10.26466/opus.568178.

Olak, A. ve Tümer, A. (2018). Hemşirelik 1. ve 4. sınıf öğrencilerinin yaşlı ayrımcılığına ilişkin tutumları. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, *8*(14), 53-67. DOI: 10.26466/opus.337355.

Özcan, B. ve Akıncı, Z. (2017). Sosyal medyanın üniversite öğrencilerinin tüketici davranışları üzerinde etkisi: Turizm Fakültesi örneği. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, *8*(18), 141-154. DOI: 10.21076/vizyoner.298013.

Özdemir, S., Akçakanat, T. ve İzgüden, D. (2017). İnternet çağında sanal ortam yalnızlığı: üniversite öğrencileri üzerine bir araştırma. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, *8*(19), 125-136. DOI: 10.21076/vizyoner.338155.

Özkan Pir, E. (2019). Üniversite öğrencilerinin hedonistik eğilimleri ve duygusal istikrarlılıklarının alışveriş bağımlılıklarına etkisinde finansal öz yetkinliklerinin rolü. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, *13*(19), 815-851. DOI: 10.26466/opus.588082.

Pesen, A., Kara, İ., Kale, M. ve Abbak, B. (2016). Üniversite öğrencilerinin toplumsal cinsiyet algısı ile çatışma ve şiddete ilişkin farkındalık düzeylerinin incelenmesi. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, *6*(11), 325-340. Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/pub/opus/issue/26855/267078.

Sezer, Ş. (2020). Öğretmen adaylarının görüşlerine göre türk milli eğitiminin genel amaçlarının gerçekleşme düzeyi. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, *15*(24), 2269-2296. DOI: 10.26466/opus.619531.

Sezgin, A., Ayyıldız, S. ve Durmaz, N. (2020). Gastronomi ve mutfak sanatları öğrencilerinin gıda etiketlerini okuma düzeyleri. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları* Dergisi, *16*, 29 Ekim Özel Sayısı, 3321-3343. DOI: 10.26466/opus.750064.

Soydan, O. ve Benliay, A. (2019). Aydınlatma ile güvenlik algısı ilişkisinin Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi yerleşkesi örneğinde incelenmesi. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, *14*(20), 878-904. DOI: 10.26466/opus.560247.

Sungur, M., Duyar, N., Yıkılmaz, H., Boyacı, R., Urhan, H., Çetin, G, Arıkan, T., Çiçek, Ş. ve İspaha, T. (2017). Evlilik ve eş seçme tutumuna kuşakların etkisi: x ve y kuşaklarının karşılaştırması. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, *28*(1), 69-92. Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/pub/tsh/issue/38637/448586.

Şahin, N. (2019). Türkçe öğretmeni adaylarının okuma motivasyonlarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, *13*(19), 393-423. DOI: 10.26466/opus.588759.

Taşğın, Ö., Bozgeyikli, H. ve Boğazlıyan, E. (2017). Üniversiteli gençlerin işsizlik kaygıları ile psikolojik dayanıklılıkları arasındaki ilişki. *Hak İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, *6*(16), 551-567. Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/pub/hakisderg/issue/33300/364605.

Tekindal, M. (2016). Ankara'da sosyal hizmet eğitimi alan dördüncü sınıf öğrencilerinin öz-duyarlıklarının sosyo-demografik durumlarına göre incelenmesi . *Ufkun Ötesi Bilim Dergisi*, *16*(1), 117-145. Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/pub/uobild/issue/42561/513080.

Tekindal, M. ve Çalışkan, B. (2016). Üniversite 1. sınıf öğrencilerinin çevrimiçi oyun oynama ve yalnızlık düzeylerinin incelenmesi: Hacettepe Üniversitesi İİBF örneği. *Ufkun Ötesi Bilim Dergisi*, *16*(1), 1-26. Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/pub/uobild/issue/42561/513019.

Tetik, S. ve Yurtsever, H. (2018). Ön lisans öğrencilerinin umutsuzluk algılarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, *9*(21), 39-56. DOI: 10.21076/vizyoner.409322.

Tolga Gümüş, U. ve Pailer, M. (2019). Öğrencilerin finans dersi alma durumunun finansal okur yazarlık seviyesine etkisi: bir Nazilli örneği. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, *11*(18), 1494-1516. DOI: 10.26466/opus.553171.

Topçuoğlu, A. ve Aksan, G. (2019). Üniversite gençliğinin değerleri: 20 yıl sonra ne değişti? *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, *11*(18), 2241-2274. DOI: 10.26466/opus.571209.

Torun, S., Bilgin, O., Fırat, S. ve Erk, M. (2020). Sağlık bilimleri fakültesi öğrencilerinin kariyer planlamaya yönelik tutumlarının değerlendirilmesi. *Sağlık Akademisi Kastamonu*, *5*(3), 195-208. DOI: 10.25279/sak.618725.

Tuna, G. ve Ulu, M. (2016). Üniversite öğrencilerinin finansal okuryazarlık düzeylerini etkileyen faktörlerin belirlenmesi: işletme bölümü öğrencileri üzerine bir araştırma. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, *12*(12), 128-141. Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/pub/ijmeb/issue/54621/745026.

Tunca, A. ve Durmuş, E. (2018). Üniversite öğrencilerinin algıladıkları anne baba tutumu ile bağışlama düzeylerinin ilişkisi. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, *9*(16), 524-550. DOI: 10.26466/opus.470406.

Turgut, K. ve Akdemir, E. (2019). Öğretmen adaylarının mobil öğrenmeye ilişkin tutumları. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, *13*(19), 500-526. DOI: 10.26466/opus.595870.

Tümer, A., İlhan, B. ve Kartal, A. (2017). Gençlerde insomni görülme sıklığı. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, *7*(13), 426-439. DOI: 10.26466/opus.337353.

Türkkan, T., Çakıcı, A. ve Bülbül, K. (2020). Sosyal hizmet bölümü öğrencilerinin çocuk istismarı ve ihmali hakkındaki bilgi düzeylerinin incelenmesi: Gümüşhane Üniversitesi örneği. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, *31*(2), 368-388. DOI: 10.33417/tsh.643971.

Tüzel İşeri, E., Kahraman, H. ve Karadağ, N. (2019). Sınıf öğretmeni adaylarının öğretmenlik mesleğine ilişkin tutumları. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, *13*(19), 682-705. DOI: 10.26466/opus.567283.

Ulaş Kılıç, Ö. (2018). Üniversite son sınıf öğrencilerinin kariyer kararı verme yetkinliği düzeylerini etkileyen değişkenler. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, *9*(16), 248-275. DOI: 10.26466/opus.462704.

Uzun, S. ve Ulutaşdemir, N. (2020). Geleceğin sağlık profesyonellerinin uygulamadaki yaşadıkları risklerin anksiyete düzeylerine etkisi (Gümüşhane İli örneği). *Sağlık Akademisi Kastamonu, 5*(2), 104-119. DOI: 10.25279/sak.688593.

Ünalan, D. (2020). Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi öğrencilerinin kültürlararası duyarlılıkları üzerine bir araştırma. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, *15*(24), 2697-2719. DOI: 10.26466/opus.643764.

Yazıcı, F. ve Seçgin, F. (2018). Tarih ve sosyal bilgiler öğretmen adaylarının kontrol odakları ve küresel sosyal sorumluluk düzeyleri arasındaki ilişki. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, *8*(15), 1267-1292. DOI: 10.26466/opus.436414.

Yenen, E. ve Durmaz, A. (2019). Öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğine yönelik hazırbulunuşluk düzeylerinin incelenmesi. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, *13*(19), 922-940. DOI: 10.26466/opus.594671.

Yıldırım, H. (2019). Düzce Üniversitesi öğrencilerinin etnosentrik eğilimlerinin marka kişilik algılamalarına etkisi. *Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *9*(2), 154-173. Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/pub/dusbed/issue/51286/554222.

Yıldız, M. (2016). Üniversite öğrencilerinde duygusal zekâ yaşam doyumu ve depresyonun cinsiyet ve sınıf seviyelerine göre etkileri. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, *6*(11), 451-474. Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/pub/opus/issue/26855/266152.

Yıldız, T., Yıldırmaz, A., Asıl, A., Birginal, G., Görgülü, M., Özdemir, N., Köybaşı, Y. ve Yıldırım, B. (2015). Sosyal hizmet öğrencilerinin empatik eğilim düzeyleri ve organ bağışı tutumları arasındaki ilişki. *Tıbbi Sosyal Hizmet Dergisi*, (5), 34-45. Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/pub/tshd/issue/52283/684090.

Yılmaz Bingöl, T. (2018). okul psikolojik danışman adaylarının genel öz-yeterlik ve özel eğitimde rehberlik ve psikolojik danışmanlığa ilişkin öz-yeterlik inançları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, *8*(15), 1474-1493. DOI: 10.26466/opus.444225.

Zengin, O. ve Hasgül, E. (2019). Evde hasta bakım programı öğrencilerinin etik duyarlılıkları ve hasta hakları bilgi düzeyleri üzerine bir araştırma. *Ufkun Ötesi Bilim Dergisi*, *19*(1), 43-53. Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/pub/uobild/issue/51526/632696.

Zubaroğlu Yanardağ, M. (2018). Üniversitelerin psikolojik danışma birimlerinde sosyal hizmet uzmanından hizmet alan öğrencilerin pozitif negatif duygu düzeyleri üzerine bir inceleme. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, *29*(1), 114-131. Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/pub/tsh/issue/38635/448691.

Diğer (Makale)

Akay, B., Uslu, A. ve Sancar, M. (2018). Turizm eğitimi alan öğrencilerin staj döneminde yaşadıkları sorunlar: lisans ve ortaöğretim turizm öğrencileri örneği. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, Gençlik Araştırmaları Özel Sayısı, 212-236. DOI: 10.26466/opus.358194.

Çetin, N., Güngör Aytar, A., Pak, M. ve Artık, A. (2017). Ergenlerde anne-baba ve arkadaşlara bağlanma biçimleri ile romantik ilişkilerde sorun çözmeleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, *27*(2), 79-95. Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/pub/tsh/issue/38640/448643.

Uçar, M. ve Konal, B. (2018). Öğretmenler ile lise ve üniversite öğrencilerindeki narsisizm kişilik özellikleri benlik saygısı ve duygu gereksinimi arasındaki ilişkiler. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, *8*(14), 92-136. DOI: 10.26466/opus.406591.

Uyar, K. (2019). Gençlerin tüketici olarak sosyalleşmesinde sosyal medyanın etkisi. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, *10*(17), 1544-1567. DOI: 10.26466/opus.535049.

Yamak, B., İmamoğlu, O., Elioz, M., Çebi, M. ve İslamoğlu, İ. (2019). Spor lisesi ve spor bilimleri fakültesi öğrencilerinin öfke ve saldırganlık düzeylerinin araştırılması. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, *14*(20), 314-332. DOI: 10.26466/opus.592641.

Çocuk Katılımcı (Tez)

Akdaş, G. (2019). Ergenlerde internet bağımlılığı ve aile işlevselliği ilişkisi. *Yüksek Lisans Tezi*. Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sağlık Bilimler Enstitüsü, Manisa.

Aslan, N. (2019). Ergenlerde internet bağımlılık düzeylerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi. *Yüksek Lisans Tezi*. Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Aydın, A. R. (2019). Çocuk evlerinde yaşayan çocukların dil gelişim düzeyleri ile yaratıcı düşünme becerilerinin incelenmesi. *Yüksek Lisans Tezi*. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Aydın, İ. (2019). Türkiye'de çocuk istismarı, çocuk istismarını önleyici sosyal politikalar ve Diyarbakır örneği. *Yüksek Lisans Tezi*. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Aygün, F. (2016). Lise öğrencileri arasında siber zorbalık- Adıyaman örneği. *Yüksek Lisans Tezi*. Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.

Ayhan, N. G. (2019). Bartın ili Amasra ilçesinde bulunan lise öğrencilerinin madde kullanım durumlarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Yüksek Lisans Tezi*. Üsküdar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Aykut, N. (2019). Çalışan ve eğitime devam eden Suriyeli çocuklarda yaşam doyumu ile depresyon arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Yüksek Lisans Tezi*. Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Aynacı, C. (2020). Lise öğrencilerinde anne-baba-ergen ilişkilerinin benlik saygısı ve davranış problemlerine etkisinin okul sosyal hizmeti bağlamında incelenmesi, *Yüksek Lisans Tezi*. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

Balşık Kaya, N. (2019). Liseli ergenlerin ebeveyne bağlanma stilleri, empati düzeyleri ve saldırgan davranışları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Yüksek Lisans Tezi*. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Bilgi, M. (2019). Lise öğrencilerinin internet bağımlılığı düzeyinin anne baba tutumları ile ilişkisinin incelenmesi: Manisa örneği. Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sağlık Bilimler Enstitüsü, Manisa.

Canatan, Ç. (2018). Evli veya boşanmış ebeveyne sahip olan 11-14 yaş arasındaki çocukların bağlanma stilleri ve sosyal fobi düzeyleri arasındaki ilişki. *Yüksek Lisans Tezi*. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Çay, M. (2015). Evden kaçan 12-18 yaş arasındaki çocukların sosyodemografik özellikler ve algıladıkları sosyal destek açısından incelenmesi (Antalya ili örneği). *Yüksek Lisans Tezi*. Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Konya.

Erdemir Turgut, A. (2016). Ankara ilinde yetiştirme yurdunda kalan 15 yaş ve üstü ergenlerin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin görüşleri. *Yüksek Lisans Tezi*. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Genco, L. (2019). Zihinsel engeli olan ve olmayan kardeşe sahip 12-14 yaş arasındaki ergenlerin sosyal destek ve sosyal beceri düzeylerinin incelenmesi. *Yüksek Lisans Tezi*. Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Göz, Z. (2018). Depresyon tanısı almış ergenlerin anne baba ilişkilerinin incelenmesi. *Yüksek Lisans Tezi*. Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Güldün, M. R. (2020). Manisa çocuk evlerinde koruma altında olan ilkokul ve ortaokul öğrencilerinin sosyal becerilerinin incelenmesi ve okuldaki akranlarıyla

karşılaştırılması. *Yüksek Lisans Tezi*. Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa.

İlik, D. A. (2019). Ergenlerde bağlanma stilleri ve aile aidiyetinin çeşitli değişkenlere göre incelenmesi. *Yüksek Lisans Tezi*. Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Konya.

Karahisar, S. (2015). Ortaokul 3. ve 4. sınıfa devam eden çocukların ve annelerinin algıladıkları aile işlevlerinin karşılaştırılması ve çocukların yaşam doyumlarına etkisinin incelenmesi. *Yüksek Lisans Tezi*. Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Karaman, D. (2019). Doğu Karadeniz bölgesindeki çocuk evleri ve çocuk evleri sitelerinde koruma altında olan çocukların benlik kavramı düzeylerinin araştırılması. *Yüksek Lisans Tezi*. Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sağlık Bilimler Enstitüsü, Manisa.

Kayma Güneş, D. (2018). Ergenlerin bazı kişilik ve aile özelliklerinin suç davranışına etkisi. *Doktora Tezi*. Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Kiremitçi, S. (2020). Lise öğrencilerinde aile aidiyeti ve şiddet eğilimi arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Yüksek Lisans Tezi*. Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Konya.

Koca, S. (2016). Okul öncesi eğitim kurumlarına giden ilköğretime başlayacak farklı sosyoekonomik ortamlarda ailesiyle yaşayan çocukların okul olgunluğu açısından karşılaştırılması. *Yüksek Lisans Tezi*. Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yalova.

Küçük, G. (2018). Ergenlerin iletişim ve sorun çözme becerileri arasındaki ilişkinin incelenerek okul sosyal hizmeti düzeyinde değerlendirilmesi. *Yüksek Lisans Tezi*. Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Öztürk, H. (2019). Ortaöğretim öğrencilerinin akran zorbalığı ilişkisinde zorba ve kurban olma durumlarını etkileyen faktörler ve okul sosyal hizmeti. *Yüksek Lisans Tezi*. Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Öztürk, S. (2019). Türkiye'deki Suriyeli ergenlerin psikolojik uyum ve kültürleşme sürecinin değerlendirilmesi: Altındağ örneği, Ankara. *Yüksek Lisans Tezi*. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Şen Davulcu, Ü. (2018). Çocuk evleri sitesinde kalan çocukların algıladıkları sosyal destek ve beklentileri. *Yüksek Lisans Tezi*. Kocaeli Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Kocaeli.

Tapan, F. (2019). Suça sürüklenen çocuklarda aidiyet duygusu: Adana örneği. *Yüksek Lisans Tezi*. Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Konya.

Taşkaya, R. (2019). Ergenlerin bağlanma stilleri, sorumluluk duygu ve davranışları ile kaygı düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Yüksek Lisans Tezi*. Karabük Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Karabük.

Topal, M. (2018). Çekirdek aileye ve tek ebeveynli aileye sahip ergenlerin sosyal kaygı düzeyleri ile empatik eğilimleri arasındaki ilişki ve sosyoterapi. *Yüksek Lisans Tezi*. Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uşak.

Ünal N. (2019). Akran zorbalığı ile ergenlerin algıladıkları aile işlevselliğinin incelenmesi. *Yüksek Lisans Tezi*. Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Yörük, B. Ö. (2018). Ergenlerin problemli internet kullanımı ve sosyal hizmet uygulama önerileri. *Yüksek Lisans Tezi*. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

Genç Katılımcı (Tez)

Abban, B. (2016). Gönüllü kuruluşlarda gençlerin gönüllülük düzeyleri ve beklentileri. *Yüksek Lisans Tezi*. Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yalova.

Altınok, S. (2015). Sosyal hizmet bölümü öğrencilerinin problem çözme becerilerinin ölçülmesi: Yalova örneği. *Yüksek Lisans Tezi*. Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yalova.

Davulcu, K. (2020). Gençlik merkezlerinden hizmet alan gençlerin sosyal politika algısına yönelik yaklaşımları. *Yüksek Lisans Tezi*. Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Demirel, A. C. (2016). Genç kanser hastalarının sosyal destek düzeyleri ve yaşam doyumu. *Yüksek Lisans Tezi*. Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.

Emecen, S. (2019). Hayatı anlamlandırmada kuşaklararası analiz: (Atilla Uras Anadolu Lisesi örneği). *Doktora Tezi*. Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yalova.

Kara, H. Z. (2018). Üniversite öğrencilerinin karşılaştıkları sorunların çözümüne yönelik bir model önerisi: üniversite sosyal hizmeti. *Yüksek Lisans Tezi*. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

Karaman, A. (2019). 21-25 yaş arası gençlerde benlik saygısına etki eden ebeveyn tutumları. *Yüksek Lisans Tezi*. Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Manisa.

Keleş, S. (2019). Aile yaşam döngüsü içerisinde evlilik doyumunun incelenmesi: İstanbul örneği. *Yüksek Lisans Tezi*. Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yalova.

Kılıç, M. (2015). Üniversite öğrencilerinin sosyal görünüş kaygıları ile benlik saygıları ve yalnızlık düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Yüksek Lisans Tezi*. Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Konya.

Kutlu, İ. (2018). Üniversite öğrencilerinin sosyal bir sorun olarak dilenciliğe bakışı: Sakarya Üniversitesi örneği. *Yüksek Lisans Tezi*. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

Mancılık, A. (2015). Sosyal hizmet öğrencilerinin müracaatçı olarak yaşlılarla çalışma ve yaşlılara yönelik tutumlarının belirlenmesi. *Yüksek Lisans Tezi*. Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Öksüz, M. (2015). Sosyal hizmet lisans öğrencilerinin yaşlı ayrımcılığına ilişkin tutumları: Yalova Üniversitesi. *Yüksek Lisans Tezi*. Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yalova.

Yılmaz, F. (2019). Üniversite öğrencilerinin çocuk hakları konusundaki tutumlarının incelenmesi ve çözüm önerileri: Amasya Üniversitesi örneği. *Yüksek Lisans Tezi*. Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.

Yılmaz, Ş. (2019). Gençlik ve Spor Bakanlığı'na bağlı yurtlarda kalan üniversite öğrencilerinin sosyal uyum düzeylerinin incelenmesi. *Yüksek Lisans Tezi*. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

Diğer (Tez)

Aydoğan, C. (2017). Farklı yaşam dönemlerindeki bireylerin zihinsel engelli bireylere ilişkin sosyal kabulleri. *Yüksek Lisans Tezi*. Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Özada, A. (2018). Gençlerin demografik özellikleri, aile ve arkadaşlık ilişkileri ile okul yaşamının akran zorbalığına etkisi. *Doktora Tezi*. Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

FORMLAR

EK-1: NASW'IN ARAŞTIRMAYA VE DEĞERLENDİRMEYE İLİŞKİN ETİK KODLARI[5]

1. Sosyal hizmet uzmanlarının politikaları, programların uygulanışını ve müdahalelerin uygulanışını izlemeleri ve değerlendirmelidir.
2. Sosyal hizmet uzmanları, bilginin gelişmesine katkıda bulunmak için değerlendirme ve araştırma yapmayı kolaylaştırmalı ve desteklemelidir.
3. Sosyal hizmet uzmanları, sosyal hizmetle ilgili ortaya çıkan bilgiyi eleştirel bir biçimde sorgulamalı ve güncellemelidir. Mesleki uygulamalarında araştırma ve değerlendirme bulgularını kullanmalıdır.
4. Araştırma ve değerlendirme yapan sosyal hizmet uzmanları, katılımcılarını korumak için geliştirilen yönergeleri izlemeli ve olası sonuçları göz önünde bulundurmalıdır. Uygun görülen etik kurullara danışılmalıdır.
5. Araştırma ve değerlendirme yapan sosyal hizmet uzmanları, katılımcılarından katılmayı reddettikleri için ima edilerek veya fiili bir biçimde herhangi bir ceza veya yoksunlukla karşılaşmayacakları, katılmaları için usulsüz teşvik olmayacağı, katılımcıların iyilik hali, mahremiyeti ve saygınlığına gereken saygı gösterileceğine ilişkin gönüllü gerekirse yazılı bilgilendirilmiş onam edinmelidir. Bilgilendirilmiş onam istenilen katılımın süresi, kapsamı ve türünü bunun yanında, araştırmaya katılımın yararları ve risklerin tebliğini içermelidir.
6. Araştırma veya değerlendirme katılımcıları bilgilendirilmiş onam vermeye yeterli olmadığında, sosyal hizmet uzmanları katılımcılara uygun bir açıklama yaparak mümkün olduğu ölçüde onayını almalı ve vekilinden yazılı bir onay almalıdır.
7. Sosyal hizmet uzmanları doğal gözlem ve arşivsel araştırma gibi belirli formları olan, onay prosedürlerini kullanmayan araştırma veya değerlendirme tasarlamamalı veya yürütmemelidir. Araştırma özenli ve sorumlu bir şekilde gözden geçirilmedikçe, onamın uygun olmadığı durumlarda ileriye dönük bilimsel, eğitimsel veya değerler nedeniyle onaylanmış sayılmamalıdır.

[5] Krysik ve Finn, 2015, s. 66-67.

8. Sosyal hizmet uzmanları, katılımcıları araştırma ve değerlendirmeden istedikleri zaman herhangi bir yaptırım uygulanmadan çekilebilecekleri konusunda bilgilendirmelidir.
9. Sosyal hizmet uzmanları araştırma ve değerlendirmedeki katılımcıların uygun destekleyici hizmetlere erişimini sağlayacak uygun adımlar atmalıdır.
10. Araştırma veya değerlendirme yapan sosyal hizmet uzmanları katılımcıları nedensiz fiziksel veya zihinsel sıkıntı, zarar, tehlike veya yoksunluktan korumalıdır.
11. Hizmetlerin değerlendirmesini yapan sosyal hizmet uzmanları edindiği bilgileri sadece mesleki amaçlarla ve sadece söz konusu bilgilerle mesleki olarak ilgisi olan insanlarla tartışmalıdır.
12. Araştırma veya değerlendirme yapan sosyal hizmet uzmanları, katılımcıların ve katılımcılardan elde edilen bilgilerin gizliliğini veya anonimliğini korumalıdır. Sosyal hizmet uzmanları katılımcıları gizliliğin sınırları, gizliliğin sağlanması için alınacak önlemler ve araştırma verilerini içeren kayıtların ne zaman yok edileceğine ilişkin bilgilendirmelidir.
13. Araştırma ve değerlendirme sonuçlarını rapor haline getiren sosyal hizmet uzmanları, katılımcıların gizliliğini açıklama yetkisi veren uygun onay olmadıkça tanımlayıcı bilgileri dahil etmeme yoluyla korumalıdır.
14. Sosyal hizmet uzmanları araştırma ve değerlendirme bulgularını doğru bir biçimde raporlamalıdır. Sonuçları uydurmamalı veya saptırmamalıdır, yayınlanan veride bulunan hataları düzeltmek için standart yayın yöntemlerini kullanarak doğru adımlar atmalıdır.
15. Araştırma veya değerlendirme yapan sosyal hizmet uzmanları müracaatçılarla ikili ilişkiler ile çıkar çatışmalarından kaçınmalı ve dikkat etmelidir. Katılımcıyı gerçek veya potansiyel bir çıkar çatışması ortaya çıktığında bilgilendirmeli, katılımcıların çıkarlarının öncelikli olduğu bir biçimde sorunu çözecek adımlar atmalıdır.
16. Sosyal hizmet uzmanları kendilerini, öğrencilerini ve meslektaşlarını sorumlu araştırma uygulamaları konusunda eğitmelidir.

İNTİHAL RAPORU İLK SAYFASI

Sinem ARSLANKOÇ Çocuk ve Gençlik Temalı Sosyal Hizmet Akademik Yayınlarının Etik Değerlendirilmesi: Meta Analiz

ORİJİNALLİK RAPORU

%9	%7	%2	%4
BENZERLİK ENDEKSİ	İNTERNET KAYNAKLARI	YAYINLAR	ÖĞRENCİ ÖDEVLERİ

BİRİNCİL KAYNAKLAR

1	dergipark.org.tr İnternet Kaynağı	%1
2	Submitted to Istanbul University Öğrenci Ödevi	%1
3	readgur.com İnternet Kaynağı	<%1
4	Submitted to The Scientific & Technological Research Council of Turkey (TUBITAK) Öğrenci Ödevi	<%1
5	ets.anadolu.edu.tr İnternet Kaynağı	<%1
6	www.cocuklarlagucluyuz.net İnternet Kaynağı	<%1
7	Submitted to Kocaeli Üniversitesi Öğrenci Ödevi	<%1
8	egitimvebilim.ted.org.tr İnternet Kaynağı	<%1